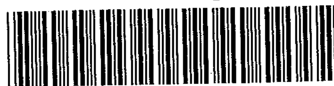
Vagyunk az ifjú gárda

EMLÉKEZÉSEK
AZ IFJÚMUNKÁS-MOZGALOMRA
1900—1944

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK
PÁRTTÖRTÉNETI INTÉZETE

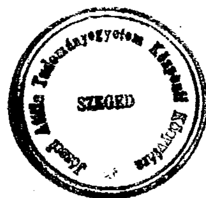
MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ · BUDAPEST 1969

HARMADIK KIADÁS

SZERKESZTETTE
LÁNYI ERNŐNÉ

A BORÍTÓ ÉS KÖTÉSTERV
URAI ERIKA MUNKÁJA

Előszó

*„Elöl járunk a harcban
És bátran támadunk,
Vagyunk az ifjú gárda,
Kegyelmet nem adunk..."*

Nem lehet megindultság nélkül olvasni az ifjúmunkás-mozgalom résztvevőinek e könyv lapjain közölt visszaemlékezéseit.

A történetek egy fél évszázad harcaira pillantanak vissza, és arról tanúskodnak, hogy ahol küzdelem folyt a magyar dolgozók ügyéért, a haza szabadságáért, onnan a kommunista és forradalmár fiatalok sohasem hiányoztak.

Mi vonzott mindnyájunkat, akik részt vettünk az ifjúsági mozgalomban, a párthoz, a szocializmushoz? Mi a magyarázata, hogy annyi fiatal vállalta a forradalmi munkásmozgalom harcainak rögös útját, és ettől az úttól sem tengernyi szenvedés, sem börtön, sem bitó veszélye nem tudta őket eltéríteni? Része van ebben annak, hogy ezeknek a fiataloknak a zöme maga is végigjárta a nyomorúság és megaláztatás iskoláját, amely a kapitalista Magyarországon a munkásság és a szegényparasztság osztályrészéül jutott. De nemcsak erről van szó! Az ifjúság különösen érzékenyen reagál az igazságtalanságra, a hazugságra, és úgy vágyódik a szabadság, az igazság, a nemes emberi eszmények után, mint ahogyan a virág fordul a napfény felé. Csoda-e, hogy a horthysta, kapitalista Magyarország megannyi fekélye, gazsága, embertelensége gyűlölettel töltötte el a munkás-, paraszt- és értelmiségi fiatalság legjobbjait, és ugyanakkor a szocializmus, a kommunista párt igazsága, mélységes humanizmusa, önzetlen harca a szabad, emberi életért mágnesként vonzotta őket? Egy sivár és kietlen világban joggal érezték, hogy a munkásmoz-

galom, a szocializmus eszménye az, amiért érdemes élni és ha kell, meghalni, amelynek önzetlen szolgálatában kibontakoznak az ifjúság legnemesebb tulajdonságai: bátorság, áldozatkészség, az igazság és a szabadság szeretete, a nép iránti odaadás és hűség. Erre tanítottak bennünket a pártnak azok a harcosai is, akik az ifjúsággal foglalkoztak: a Sallaik, Schönherzek, Ságvárik, Kiliánok, Kulichok meg a többiek. Nemcsak szavukkal, hanem életük példájával is kommunistává, emberré neveltek. A találkozás, az ismeretség e kommunista vezetőkkel egész életünkre kihatott, s még ma is, mint „öreg ifik", szívünkbe zárva őrizzük emléküket.

E kötetnyi visszaemlékezés írói nem voltak valamiféle különleges emberek. Nem! Egyszerű, mindennapi emberek voltak a munkásifjúság, a magyar fiatalok soraiból, de ha a harc úgy hozta magával, hősökké váltak, mert összeforrtak a magyar munkásosztállyal, dolgozó népünkkel, amelynek vágyakozása a felszabadulás után, törhetetlen hite a győzelemben bennük öltött testet. Bár az illegális harc és a munkásmozgalom akkori körülményei, no meg a szektás hibák szűk korlátok közé szorították az ifjúsági mozgalmat is, a Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetségének e harcosai, mint általában a kommunisták, áttörték a korlátokat, és a tömeggel való élő, eleven kapcsolat erősítette őket újra meg újra. A kommunista ifik együtt éltek és dolgoztak a munkás- és parasztfiatalokkal, közösek voltak szenvedéseik, örömeik, és ezért is tudták oly híven kifejezni az ifjúság érzéseit, oly állhatatosan képviselni vágyait, gondolatait.

A párt tanításain, harcán, féltő gondoskodásán kívül az ifjúsági mozgalom közössége volt az az erő, amely nevelte az ifiket, mindnyájunkat. Nemcsak a szocialista eszmék és az érettük vívott küzdelmek fűztek össze bennünket, hanem emberi érzelmek, baráti szálak is, kölcsönös bizalom és egymásba vetett rendíthetetlen hit, amelyet nem kezdett ki a bizalmatlanság vagy a gyanakvás mérge. Harci közösség volt ez életre-halálra, és nem

utolsósorban azért tudott ilyenné válni, mert ugyanakkor emberi közösség, ifjúsági közösség is volt, átfogta az ifik egész életét. Benne megtaláltuk mindazt, amire a fiatal szív vágyakozik: nemes eszméket és az érettük való önfeláldozó harcot, barátságot és meleg emberi érzéseket, művelődést, sportot, szórakozást.

Melyikünk tudná feledni valaha is az ifjúsági csoportok harcos, ugyanakkor vonzó, szép életét, amely mindnyájunk számára a kommunizmus iskolája volt! Az ökölharc a nyilasokkal meg az éjszakai falfestés, a Népszava-agitáció és a pártröpcsik szétszórása éppen úgy hozzátartozott, mint a gödi strand és a túrák, a Petőfi-, József Attila-versek és az ifikórus. A proletár internacionalizmust nemcsak a könyvekből tanultuk. Erre neveltek az ifinapok sokszor éjfélig tartó vitái is a Szovjetunió ötéves tervéről, Kína, India népeinek küzdelméről; erre nevelt az a lángoló lelkesedés, amellyel nap nap után követtük a spanyol szabadságharc eseményeit, vagy azok a fillérek, amelyekkel a nyomorúságos keresetű fiatalok is hozzájárultak ehhez a harchoz.

Ismerje meg minél több fiatal ennek a könyvnek lapjairól is a magyar kommunista ifjúmunkás-mozgalom hősi múltját, amelyre méltán lehet büszke hazánk ifjúsága.

ORBÁN LÁSZLÓ

NOVOSZÁD JÁNOS

Inasévek

A századforduló érlelte gyermekéveimet. Komárom, híres szülővárosom, nem juttatott nekem többet, csak azt a hat elemit, amit a magamfajta napszámosivadék megkaphatott a császári és királyi közneveléstől. Nem is kellett több iskola ahhoz, hogy szolgáljuk az urak kényelmét — néhány garasért.

Otthon kevés volt a pénz, pedig népes család gürcölt érte: apám napszámos volt egy katonai építkezésnél, anyám katonai mosodában dolgozott fillérekért. Nem sokat hozott a házhoz két bátyám sem, akik akkor már inaskodtak. Az egyetlen „munkanélküli" én voltam odahaza, s módfelett elkeserített, hogy családom többi tagjának meg kell osztania velem sovány kenyerét.

Még nem is töltöttem be a tizenkét esztendőt, máris a felnőttek gondja szakadt a vállamra: kenyeret keresni!

Leszolgáltam a szüleimre kirótt hatnapi robotot* a városnál, hogy ezzel is könnyítsek nyomorúságukon, mert azalatt ők mehettek fizetésért dolgozni. De ez nekem nem volt elég. Szüleim tudta nélkül elszegődtem a kőművesekhez téglahordásra.

Otthon nagyon csodálkoztak, amikor az első este téglaporosan állítottam be.

Édesanyám összecsapta a kezét:

* Az a városi lakos, aki nem tudott adót fizetni, köteles volt évente hat napot ingyen dolgozni a város közmunkáin

— Mit tettél a ruháddal, kisfiam?

Azt gondolta szegény, hogy játék közben piszkoltam be egyetlen öltözékemet.

Könny borította el arcát, amikor elmondtam neki, hogy mától kezdve én is kenyérkereső lettem.

Most az egyszer nem vert meg bepiszkolt ruhámért. Két bátyám irigykedve nézte, mint simogat édes jó anyám kiázott kezével. Valósággal fürödtem a szeretetében. Anyám csókja volt a legszebb fizetség aznapi munkámért. Nem ellenezte a téglahordást, hiszen nagy szükség volt a háztartásban arra a heti hat forintra is, amit én kerestem.

Reggelenként futva értem munkahelyemre, mert hat órakor már szólt a kezdést jelző kolomp. Zsebemben féltve őriztem a papirosba csavart kenyeret, amely reggelim és gyakran ebédem is volt. Kellett rá vigyáznom, mert bizony az ennivalót sokszor egymástól lopkodták el az emberek. Akkor láttam, hogy nemcsak a munkanélküli éhezik, hanem a dolgozó is. Csak azt nem tudtam, miért. Nem magyarázta meg nekünk senki.

Amennyire a kezem kérgesedett, annyira nyílott látásra a szemem is. Tudni, tanulni szerettem volna. Nap nap után vágyódva néztem nagyobbacska fiúpajtásaimat, akik már inaskenyéren éltek. Ekkoriban már volt valamelyes törvény, amely az inasévek kezdetét csak tizenkét éves kortól engedélyezte. Nékem tehát várnom kellett. A kőművesmunkához különben sem volt nagy kedvem. Inas szerettem volna lenni, és nem napszámos.

Lassan ez az idő is eljött. Egyszer azt újságolták a pajtásaim, hogy nyomdászinast keres az üzem, ahol ők dolgoznak.

Nosza, nekem sem kellett több! Otthagytam a téglahordást, és azonmód, piszkos ruhában beállítottam a nyomdába. A szívem majd kiugrott az izgalomtól: megfelelek-e vagy sem?

Szerencsém volt. Felvettek tizennégy napi próbaidőre. Este már kifeszített mellel álltam édes jó anyám elé:

— Ihol a harmadik inas fia!

A próbaidő leteltével behívatták édesszülőmet a műhelybe. Büszke örömmel írta alá szerződésemet: négy esztendő, heti 1,50 forint fizetés, mely a negyedik évben heti 3,50 forintra emelkedik.

Elindultam hát a nagy úton. Kopott ruhám friss erőt takart, nem is tudom, mitől fejlődtem jobban, mint velem egyidős társaim, hiszen még a legegyszerűbb ételekből is csak kevés jutott nekem. Vagy talán éppen a nyomorúság és a nélkülözés növesztett nagyra?

A nyomda már a politikailag fejlettebb üzemek közé tartozott. Az ott dolgozók egytől egyig szervezett munkások voltak. Szervezetlen munkást nem is engedtek maguk közé. Segélyezési alapjukból támogatták a munkanélküli nyomdászokat, ezekből pedig volt bőven akkoriban. Nap nap után beállított a nyomdába egy-két lerongyolódott ember, és adományt vagy munkát kért. Esetenként sokszor a dolgozók is gyűjtöttek maguk között a munkanélkülieknek.

Mint kezdő kis nyomdászinas, értetlenül töprengtem azon, hogy miért jutottak idáig ezek a jó szakemberek. Fogalmam sem volt a gazdasági válságról. Nem is tudtam, hogy mit jelent. Csak annyit láttam, amennyit a saját bőrömön is éreztem. A segédek — szervezett voltuk ellenére is — durván bántak velünk. Az inast nem vették emberszámba. Szinte elengedhetetlen nevelési eszköznek tartották a pofont és az egyéb fenyítéket. Pedig éppen tőlük vártunk volna védelmet gazdánk komiszságai ellen.

Spitzer úr meg, a gazda abban lelte legnagyobb gyönyörűségét, ha bennünket torzsalkodni látott. Anyjával együtt igyekezett minél jobban megkeseríteni alkalmazottai életét. Mindenkiben rosszat sejtő, gyanakvó, fukar és erőszakos emberek voltak

mind a ketten. Spitzer úr rendszerint a munka kezdetekor és befejezésekor lépett a műhelybe. Órával a kezében figyelte, ki mikor kezdi és mikor fejezi be a munkát. Mindig kevesellte, amit elvégeztünk.

Amilyen büszke örömmel indultam el inaspályámon, olyan gyűlölettel vizsgálgattam — ha öntudatlanul is — helyzetemet.

Még jóformán meg se melegedtem a petitek, garmondok, kurzívok* társaságában, inaspályámon nagy fordulat állt be. Műhelyünkben sürgés-forgás támadt. Új gépeket hoztak, és a nyomda mellett könyvkötő műhelyt rendeztek be. Két segéd kezdte meg a munkát.

Mivel én voltam a legfiatalabb nyomdászinas, nekem kellett takarítanom a könyvkötészetet is. Takarítás közben persze a könyveket nézdegéltem, olvasgattam. Itt köszöntött rám Petőfi, Arany; itt láttam meg Goriot apó** révén, milyen nagy a szeretet hatalma, itt tanultam meg gyűlölni Javert felügyelőt Valjean*** üldözése miatt. A sötét műhely benépesült mesealakokkal. Nem tudtam megválni a könyvektől. Mindig én mentem el a műhelyből utoljára.

A könyvek iránt érzett nagy szerelem arra bátorított, hogy egy szép napon a főnök elé álljak: engedne által a nyomdászatból — könyvkötőinasnak.

Határtalanul boldoggá tett a jóváhagyása. Bevonultam a könyvek birodalmába.

A legelső napon — mint ez a könyvkötőknél szokásos — noteszt próbáltam fabrikálni. Hát az első darab bizony nem sikerült, mert csúnyán bevágtam az ujjamat. Ráadásul meg is vertek érte. Megtörtént tehát a „felavatásom" is.

Iszonyúan megharagudtam miatta a segédre, Olényi Sándorra.

* Betűtípusok
** Balzac hasonló című regényének hőse
*** Javert, Valjean — Victor Hugo Nyomorultak című regényének szereplői

Hát ő sem különb a nyomdászoknál? Jó szakmunkás, szakszervezeti tag volt ugyan, de gorombasága nem ismert határt. Minden csekélységért elcsattantott egy-egy pofont. Különösen amikor leitta magát. S elég gyakran megtörtént, hogy részegen jött a műhelybe. Amikor reggel megjelent alkoholtól vörösen izzó szemekkel, én még az egérlyukba is bebújtam volna bősz haragja elől. Ilyenkor egész nap politizált, veszekedett, verte az asztalt vagy engem — ha a keze ügyébe kerültem.

Az iszákosságnak ezzel a förtelmes formájával addig még nemigen találkoztam.

De bármennyire is gyűlöltem Olényi Sándort, a könyveket annál jobban szerettem, s feltettem magamban, hogy csak azért is könyvkötő leszek.

A másik segéd, Dincsér István, egészen más hatást tett rám. A csendes szavú, melegen érző, jó szakember szívesen magyarázgatott, ha éppen ő volt a „mesterem". De jóságából többre nem tellett, mert hiszen bárhogy is komiszkodott velem Olényi, Dincsér nem vett védelmébe. Ahhoz nem volt elég erélyes.

E két ellentétes egyéniség magatartásán próbáltam lemérni az emberi jóságot és a gonoszságot.

Ha beszélgettek, sokszor hegyeztem a fülemet. Olényi vitte a szót: „marxizmus" — „tőkés kizsákmányolás" — „sztrájk" — „szocializmus" — ezeket a fogalmakat magyarázgatta a többi segédnek. Számomra mindez érthetetlen volt, megkérdezni pedig nem mertem attól a vadembertől.

Otthon meg hiába faggattam szüleimet a marxizmus és a kizsákmányolás felől. (Őket alaposan kizsákmányolták ugyan az urak, de hát mind a ketten írástudatlanok voltak szegények, s honnan ismerhették volna ezeket a fogalmakat?) Esténként oly szíves áhítattal hallgatták, ha felolvastam nekik az újságot. Abból azonban legfeljebb annyit okoskodtunk ki, hogy a mi sorsunkat „Istenbe vetett hittel és türelemmel kell viselni, mert ez így van rendjén".

Éppen ez nem fért a fejembe. Hogy én köteles lennék minden bántalmat eltűrni? Hiszen sokszor csak az tartott vissza a gyerekes bosszútól, hogy kisebb vagyok azoknál, akik megaláztak. Bezzeg, ha megnövök! De ezt már nem mertem kimondani. Csak dolgoztam nekidühödve, mintha azzal gyorsabban nőttem volna...

Egyik napon Olényi Sándor szokatlanul meleg hangon hívott magához. Gyanakodva közeledtem hozzá, mert sohasem lehetett tudni, hogy mikor tör ki rajta a durvaság.

— Gyere no, ne félj! — szólt még szelídebben.

Mikor végre elébe merészkedtem, vállamra tette a kezét. Minden előzetes magyarázat nélkül suttogta:

— Jól figyelj ide: holnap sztrájkba lépünk, mink meg a nyomdászok!

Kissé értelmetlenül bámultam rá, nem tudtam, mit akarhat tőlem. Annyit már kihámoztam az újságokból, hogy a sztrájkolók rombolnak, pusztítanak, verekszenek, s a szocialisták meg istentelen, rossz hírű emberek. Rémült arcot vághattam, mert Olényi még közelebb húzott magához, és bátorított:

— Ne félj, néked nem esik bajod miatta!

Erre még jobban megszeppentem. Hát akkor kinek eshet baja? Szinte elképzeltem, hogy fognak ezek holnap mindent összerombolni! Magamban már a könyvekért is aggódtam.

Olényi Sándor azonban keveset törődött az én remegésemmel. Behívatta a nyomdászokat, és felém fordulva folytatta mondókáját:

— Tehát holnap sztrájkba lépünk, mivel Spitzer úr nem teljesítette követeléseinket. Te itt maradsz — mutatott rám —, és mindent jól megfigyelsz a műhelyben és az irodában. Különösen a rendőrök jöttére ügyelj. S bármit hallasz, azonnal fuss át a kávéházba, és számolj be nekünk! Megértetted?

Vigyázzban állva rebegtem:

— Igenis!

Egyszerre elpárolgott belőlem a félsz. Igen fontos személyiségnek éreztem magam, azt gondoltam, tőlem függ a sztrájk sikere. Szinte gyönyörűséggel ábrándoztam arról, hogy én is részt vehetek a sztrájkban, ahol rombolni és verekedni kell. Már nem tudom, kinek szántam gyenge öklöm első ütéseit, de bizonyos, hogy igen harciassá tett a másnapi sztrájk gondolata.

Otthon egy szóval sem említettem, mire készülődünk. Teleraktam zsebeimet apró, éles kövekkel. Hátha szükség lesz rá?! Keveset aludtam aznap éjjel. Fűtött az ismeretlen harc izgalma. Olényi iránti vad gyűlöletem a hős tiszteletévé szelídült. Még a pofonok emléke is elhalványult erre az egy alkalomra.

Másnap csend volt a műhelyben, csak az inasok tébláboltak a szedőszekrények körül. Spitzer úr próbálta őket dirigálni, csakhogy a „nagy főnök" nem értett a szakmához, és így nem sokra ment a gyakorlatlan fiúkkal.

Még én sem tudtam önállóan dolgozni, s így nem tűnt fel a főnöknek, hogy az irodába somfordálva, takarítás ürügyével ott ténferegtem. Gondosan tisztogattam a nem létező port, csak hogy minél több időt tölthessek a közelükben.

Rövidesen megérkezett Spitzer úr sógora, annak az újságnak a főszerkesztője, amit mi nyomtunk. Összeült a családi tanács. A sógor szörnyen aggódott lapja megjelenéséért. Spitzer úr meg szaladgált, akár az egér a fogóban, s jajgatott, sopánkodott:

— Ezt nem lehet kibírni, tönkremegy az ember!...

Még az öreg nagysága is panaszosan nyekeregte:

— Lám, milyen hálátlanok a munkások! Visszaélnek a kenyéradó gazda jóságával!

Napközben többször átszöktem a szomszédos kávéházba, hogy hírt vigyek Olényiéknek a történtekről. Fontoskodva jöttemmentem. Közben vártam, mikor kezdődik a rombolás, a verekedés. Többször megtapogattam a zsebemet, benne van-e minden kő. Szinte csalódást okozott a nagy csend — a rendőrök sem jöttek. Hm! Szóval csak ilyen egy sztrájk?

Este, hazafelé menet dühösen hajigáltam ki a köveket elnyűtt zsebeimből. Egy-egy kutya vakkantva tért ki utamból, pedig máskor olyan egyetértésben futkostunk együtt...

A vacsora sem ízlett. Édesanyám nem tudta mire vélni, hogy a finom mákos nudlit — ami kedvenc ételem volt — csak piszkáltam a tányéromon. Leszegett fejjel hallgattam két bátyám ártatlan csipkelődéseit:

— Az ifiúrnak alighanem megnevelték a képit!

Alig vártam, hogy végre elfújják a lámpát. Pedig a szememre nem jött álom. Hosszú-hosszú éjszaka volt az...

Reggel jókor ismét nekiálltam az irodatakarításnak. Spitzer úr tehetetlenül topogott a műhelyben. Délfelé megszólított:

— Szaladj csak át a kávéházba, nézd meg, mit csinálnak a segédek!

Lelkendezve vittem a hírt Olényiéknek.

— A főnök küldött... hogy nézzem meg, mit csinálnak.

A sztrájkolók összenéztek.

— Ahá, már puhul az öreg! — mondta Olényi.

Majd engem oktatott ki:

— Mondd meg neki, hogy sakkozunk, és újságot olvasunk!

Ez volt az egyetlen üzenetváltás, amelyet gazdánk és a sztrájkolók között közvetítettem. Hogy mi történt, hogyan érintkeztek azután, azt már nem közölték velem, a tizenhárom éves inassal.

Hanem harmadnap hiába ólálkodtam az iroda előtt a seprűvel. Az ablakon át láttam, hogy Olényi meg a többi segéd bent már tárgyal Spitzerékkel.

Nemsokára megkezdtük a munkát a műhelyekben. Olényi elégedetten dörmögött:

— No, mégiscsak érdemes volt!

Még hozzám is volt egy-két jó szava:

— Derék gyerek vagy, fiam! Csak így tovább!

De a sztrájk fogalma énelőttem sokat veszített varázsából,

mert nem romboltak szét semmit, és még egy kis verekedés sem volt...

Azért mégis őszintén örültem a sztrájk győzelmének. Különösen akkor, amikor ennek eredményeként naponta fél órával többet olvashattam, s a gazda fizette az időt!

S mindezt a sztrájknak köszönhettem... Egy kicsit beférkőzött a szívembe ez a szó, vagyis a tartalma.

Később egyre többet gondoltam rá, mint valami ismeretlen kincsre, ami megváltana bennünket a nyomorúságtól, a megalázástól.

A gondolat napokig feszítette a fejemet, míg végre kibontotta szárnyait.

„Sztrájk! Ha Olényiéknek sikerült, mi is megpróbálhatnánk... Hiszen ezeregy okunk van rá!"

Rajtam kívül még hét inas dolgozott a Spitzer-cégnél. Ők nyomdásznak készültek, én könyvkötőnek. A bánatunk egy ösvényen járt, az ő helyzetük semmivel sem volt rózsásabb az enyémnél — nékik éppen úgy kijutott a verés, mint nékem.

Mégis, valamivel tapasztaltabbnak éreztem magam a többi inasnál, hiszen én már részt vettem sztrájkban! Igaz, hozzáfogni nem tudtam még, de a csírája, a gyökere ott hajtott már az éjszakai munka verejtékében, a ki nem mondott panaszok keserűségében. Ó, Spitzerék nagyon értettek hozzá, hogyan lehet egy rókáról hét bőrt lenyúzni!

Szombaton délutánonként kellett megjelennie a Komáromi Lapok című hetilapnak. S hogy idejében elkészüljön, Spitzer úr bennünket, inasokat is befogott, ha sürgetett a munka. Minden pénteken, a rendes munkaidő után éjjel két óráig dolgoztatott, s ezért adott 10 krajcár órabért és 7 krajcár vacsorapénzt. Mint volt nyomdászinasnak, nekem is részt kellett vennem a nyomda éjszakai hajrájában. Nem csoda, ha szombaton reggelenként fáradtan, ásítozva álltam a könyvkötőasztal mellé. Olényi a sztrájk óta megenyhült ugyan irántam, de az álmosságomat nem

szívelhette. Néhány percig nem szólt semmit, de ha egy pillanatra le-lecsukódott a szemem, mennydörgésszerűen lecsapta a vonalzót. Ilyenkor fülig vörösödtem szégyenemben. S amikor Olényi rázendített egy kacskaringós káromkodásra — jobbnak láttam, ha tisztázom a bóbiskolás okát.

Nagy figyelemmel hallgatott addig, amíg az „éjfél után két óráig dolgoztunk"-ot kimondtam. Erre már megforgatta kezében a léniát. Azt hittem, meg akar ütni, s a többit már hátrálva hadartam el. A végén lecsapott a mennydörgős mennykő. Azazhogy Olényi kegyetlenül ordítva verte az asztalt:

— Miiii?... 10 krajcár órabér??? Éjjel két óráig??? Hát ti hülyék vagytok?! Azt a búbánatos szentségit!!!

Kínosan nyögtem ki:

— Mit csináljunk, ha így parancsolta Spitzer úr?

A lénia végül is darabokra tört a csapkodástól Olényi kezében.

— A Spitzer úrrr?... Így kéne szétrepeszteni őket!

De ezt már inkább a foga között sziszegte. Úgy megszorította a karomat, hogy megkékült a helye. Nem ütött meg, csak közelebb húzott magához, és erősen a szemembe nézett.

— Ne tűrjétek tovább! Lépjetek sztrájkba!

Hirtelen világosság gyúlt az agyamban. Hát Olényi kimondta végre! Kimondta azt, ami az én fejemben csak forrt, forrt, de nem tudott formát ölteni eddig.

A sztrájk! Gyerekes bizalommal álltam Olényi szúrós tekintetét.

— És hogyan csináljuk ezt az izé... sztrájkot?

Olényi egészen közel hajolva suttogta:

— Majd kitanítlak én, ne félj, de el ne járjon a szád!

A délelőtt azzal telt el, hogy egy papírlapra hevenyében följegyeztük az inasok követeléseit. A szervezés könnyen ment, hiszen a fiúk eléggé tele voltak keserűséggel a bánásmód miatt. Teljes titokban terveltük ki a sztrájkot. Szinte alig vártuk a

pénteket. Este még kitakarítottuk a műhelyt, fölvettük a hét krajcár vacsorapénzt, és elszeleltünk az udvari kijáraton.

Azon kuncogtunk, hogy fog majd toporzékolni Spitzer úr, ha fölfedezi távollétünket!

Legidősebb inastársunkat azonban megszállta a félsz. Zavartan hebegte, hogy hazaszalad vacsorázni. Mi heten gyanakodva összenéztünk.

— Hát csak menj!

Nem érezte hangunkból a fenyegetést. Sejtettük, hogy cserbenhagy bennünket, de úgy tettünk, mintha mi is hazafelé ballagnánk. Mikor végre eltűnt szemünk elől, lesállásba helyezkedtünk a műhely körül. Sötét volt ugyan, de ez csak nekünk kedvezett. Nekibuzdulva vitattuk, mitevők legyünk a sztrájktörővel.

Kevés idő múlva, mint egy tolvaj, visszajött a mi gyönyörűséges inastársunk. Óvatosan körülnézett, és egyenesen Spitzer úr szobája felé indult. Semmi kétség: bennünket akart elárulni. Már-már a kilincsen volt a keze, amikor hirtelen megragadtuk, és — piff-puff! — alaposan helybenhagytuk a gyalázatost.

Mint akik jól végezték dolgukat — kimentünk a Duna-partra. Ott foglaltuk pontokba — természetesen Olényi utasításai alapján — követeléseinket:

1. A sztrájk miatt az inasokat nem érheti bántódás.
2. 10 krajcárra emelendő a 7 krajcár vacsorapénz.
3. A különóráért 10 krajcár helyett 15-öt kérünk.
4. Este 10 óra után az inasok nem dolgoztathatók.

Szabályosan megfogalmazott követeléseinket egyenesen Sipos Elekhez, az iparostanonc-iskola igazgatójához vittük. Meghatódva fogadott bennünket ez a csupa szív ember. Jól ismertük egymást, mert a nővérem szobalány volt náluk, s talán éppen ezért engem szólított meg elsőnek. Megértően bólogatott, amikor elmondtam jövetelünk célját. Bátor fellépésünk egy kissé meglepte ugyan, de másnap készséggel kereste föl Spitzer urat, hogy követeléseinket tolmácsolja. Harmadnap délben

Sipos Elek mosolyogva fogadott bennünket. A jó hír messzire sugárzott arcáról:

— Győztetek, fiúk! Spitzer úr teljesíti kívánságotokat, csak egy kikötése van: vasárnap reggel menjetek be dolgozni. (Akkoriban az inasok vasárnapi munkáját még nem tiltotta törvény!)

Még ezt sem bántuk. Boldog örömmel futottunk haza.

Vasárnap reggel — bár a város különböző pontjain laktunk — tüntetően, egyszerre vonultunk be a műhelybe. A korábbi fellépés sikerén okulva arra gondoltunk, hogy közösen az esetleges támadást is kivédjük. De Spitzer úr nem mert bántani. Csak azért dörmögött, hogy miért éppen Sipos Elekhez fordultunk.

Szégyellte magát a tanonciskola igazgatója előtt, hogy nem valami jól bánik az inasokkal, s főleg az bosszantotta, hogy erről más is tud. Mert mi aztán igazán nem rejtettük véka alá komiszságait.

A nagyobbik öröm hétfőn ért bennünket. Ünnepélyesen, felnőttnek kijáró tisztelettel fogadtak minket a segédek.

Olényi szeretettel veregette a hátam.

— Mától kezdve a felnőttek sorába léptél, fiam! Büszke vagyok rád!

Ezután mindjobban elmélyült a barátság közöttünk. Hanem az öreginast, az áruló sztrájktörőt kizártuk körünkből. Még akkor sem álltunk vele szóba, amikor felszabadult, és a segéd jogán parancsolgatni akart nekünk.

Nagyot léptünk előre, nagy volt az eredmény is. De az inasok helyzetét ezzel a sztrájkkal gyökeresen nem tudtuk megváltoztatni. Továbbra is, évtizedekig fennmaradtak a szokásjogok: a munka megkezdése előtt egy órával az inasnak már a munkahelyén kellett állni — illetve takarítani, előkészíteni. S amikor a többi munkás este már letette a szerszámot, az inas még egy órát köteles volt „rádolgozni", külön díjazás nélkül.

Hetenként kétszer kaptunk elméleti oktatást, este 5-től 7-ig. Később, a negyedik inasévben már vasárnap délelőtt is tanonciskolába jártunk. S hogy még csak egy fél szabadnapunk se maradjon: vasárnap délután hittanóra hallgatására köteleztek bennünket.

A hitoktatást a templomban tartották. Egyikünk sem volt valami igazhivő, de azért igyekeztünk ájtatos arcot vágni, amikor a tisztelendőatya megjelent a szószéken.

Beszélt, beszélt, mi meg nagy illedelmesen hallgattuk. Hanem az előttem levő padban igen unatkoztak a fiúk, s csakhamar előkerült a kártya. Igazán óvatosan játszottak, mintha az imakönyvben lapozgatnának. A tisztelendőatyának mégis gyanús lett a padsorban ülők buzgósága. Ismerősek voltak számára azok a színes lapocskák: mintha már néhányszor ő is forgatta volna bizalmas baráti körben!...

Egyszóval a tisztelendő úr hirtelen abbahagyta a beszédet, s lefelé indult a szószékről, egyenesen a padokhoz. De a fiúk sem késlekedtek, összecsapták a kártyát, és hátranyújtották nekem. Én meg azonnal továbbadtam, úgyhogy mire a pap odaért, a kártyacsomag már el is tűnt. Elmosolyodtam, amikor az én zsebeimet kiforgatta. Tudtam, úgyis hiába kotorász. Erre lekent a képemre két hatalmas pofont. Mint egy tigris, úgy ugrottam neki:

— Honnan veszi a jogot, hogy megüssön?

Feleletül ismét pofon vágott. Pedig véletlenül én nem is kártyáztam. Félrelöktem most már, és dühös káromkodással kirohantam a templomból. Soha többé nem láttak engem hittanórán. Ekkor voltam utoljára templomban, annyira meggyűlöltem mindent, ami a vallással és a papokkal volt kapcsolatban.

Hiába ijesztgettek a többiek, hogy így meg úgy, a hittanórák elmulasztása miatt nem fognak felszabadítani, azért sem jártam többé hittanórára. Megvoltam én anélkül, letelt az inasidőm úgy is.

Jól megtermett, izmos fiú voltam 1903. augusztus 17-én, amikor végre elérkezett a felszabadulásom napja. Őszintén szólva magam is kételkedtem abban, hogy idejében segéd leszek, mert úgy hírlett a műhelyben, hogy hittanóra-mulasztásokért négy hónappal meghosszabbítják az inasidőmet. Éppen ezért meglepett Spitzer úr nyájassága, amikor — a szokásokhoz híven — elébe álltam, és határozott hangon bejelentettem:

— Letelt az inasidőm!

A főnök kezembe nyomott 10 forintot.

— Intézze el a felszabadítását az Ipartestületnél — mondta ünnepélyesen.

No, gondoltam, ez nyilván emlékszik még a sztrájkra, azért ilyen kezes! De hát az a fő, hogy nem követelte rajtam azt a négy hónapot!

Az Ipartestületben hivatalos szokás szerint először is a hitoktatói igazolványt kérték tőlem.

No, most jön a feketeleves! Hogy szerezzek igazolást arról, amit nem végeztem el? — morfondíroztam. De azt elhatároztam, hogy most már igazán nem engedem magam felpofozni, mégis lesz igazolványom! A műhelyben zsebre vágtam a bokszeremet. Lesz, ami lesz!

A lelkészi hivatalhoz érve illedelmesen kopogtattam.

— Szabad! — hangzott bentről a válasz.

Elszántan benyitottam. A pofozkodó tisztelendőatya meglepődve föltekintett belépésemre. Köszönésem kihívóan hangsúlyozottra sikerült.

— Jó napot kívánok!

A pap ismét fölpillantott írásából, de keresztülnézett rajtam, mintha ott sem lennék. Láttam, erősen gondolkodott. Majd ismét papírjaira hajolt. Tenyeremet csiklandozta a bokszer recéje. Már majdnem kitört rajtam a düh, amikor végre megszólalt:

— No, mi járatban vagy, fiam?

Keményen, katonásan rávágtam:

— Letelt az inasidőm, és a felszabadulásomhoz szükséges igazolványért jöttem!

Félretolta írásait, s a foga közt mormolta:

— Hm... Úgy?

Vadul rávillant a szemem, de nem szóltam: utóvégre fegyelmezett felnőtt vagyok már! Még mindig nem nézett rám, úgy kérdezte kenetteljes hangon:

— Mi a neved, fiam? — És figyelmesen lapozott a noteszében.

Édesapám hajlott válla és drága jó anyám agyonmosott keze jutott eszembe, ahogy a pap ápolt kezére néztem. Lágyan, szeretettel mondtam ki a nevet, amelyet szüleimtől kaptam.

Vártam, hogy most fog kitörni a tisztelendőatya. De mégsem. Mi lelte ezt? Talán sejti, hogy bokszer van a zsebemben?

Nyugodtan, kissé cinikusan rám emelte savószínű szemét:

— Te, fiam, egész évben hiányoztál. Betegeskedtél talán? — És látom, hogy készséggel jegyezné be a hiányzás okát: „betegség".

Hohó! Hangom élesen közbecsattant:

— Nem! Nem voltam beteg, de az első órán a főtisztelendő úr felpofozott, és azért nem jártam hittanra!

Most ravaszul, csodálkozva húzta fel a szemöldökét:

— Erre nem emlékszem!... Érted?!

„Szóval így állunk? Hát nem bánom!" — gondoltam fölényesen.

— Érdekes, pedig úgy volt! — szóltam mégis fojtott hangon.

A pap nem hagyta magát.

— Fel akarsz szabadulni, ugye?

— Igen! — kaptam a kérdésen.

— No, hát akkor legyen! — mondta kegyesen. Aztán elővett egy kis papírlapot, ráírt valamit, borítékba zárta, és átnyújtotta nekem. Megkérdeztem, mennyit fizessek érte.

— Két forint ötven krajcárt — felelte a tisztelendőatya.

Alig vártam, hogy az utcára érjek, feltéptem az Ipartestületnek címzett zárt borítékot. Ez állt a cédulán:

„Novoszád János nevű könyvkötőtanonc a hittanórákat egész évben szorgalmasan látogatta, és kitűnő előmenetelt tanúsított, felszabadulását nem ellenzem.

X. Y.
hitoktató"

Azt hittem, megfordul velem az utca, mert ekkorát én még öt forintért sem tudtam volna hazudni.

És én felszabadultam!!!

BÁRD IMRE

A szocialista diákok

A múlt század 90-es éveiben sok külföldön járt magyar diák ismerkedett meg a szocializmus elméletével és magával a szocialista munkásmozgalommal. Hazatérve Magyarországra elhatározták, hogy itthon hirdetni fogják a szocializmus tanításait. Így találkoztak össze Budapesten a külföldet járt egyetemi hallgatók, köztük Szabó Ervin is. A kilencszázas évek elején, tehát már 1900—1901-ben, egy kis csapat egyetemi hallgató romantikus felbuzdulásában Forradalmi Bizottságot alakított.

A szervezet rohamosan nőtt. 1902-ben a Művelődési Kör szerény és szürke elnevezése alatt működő csoportunknak már mintegy száz diák volt a tagja.

A Művelődési Körben a megszervezett diákság szellemi vezére, Szabó Ervin, alapos marxista tudását a tőle megszokott pontossággal, következetességgel és lelkesedéssel adta át az őt mindenkor igen nagyra becsülő egyetemi ifjúságnak. A kör munkája főleg abból állott, hogy tagjai tudományos előadásokat tartottak. Az előadásokat éles és szenvedélyes, sokszor éjfélig is elhúzódó viták követték, amikor a különböző elveket valló diákok szállottak egymással szembe.

De csakhamar nem csupán szűk körben, az egyetemi ifjúság között adtunk magunkról életjelt. Az 1900-as évek elején megindult diákszervezkedéssel szinte egyidejűleg a szocialista diákok bekapcsolódtak a magyar munkásmozgalomba is.

Diákok már jóval a kilencszázas évek előtt is állandóan írtak cikkeket a Népszavába, sőt többen rendes munkatársai is voltak az akkor még csak hetenként háromszor megjelenő pártlapnak. Ez a munkakörük csak kibővült a Művelődési Kör létrejöttével.

Eljártunk a szakszervezetekbe előadásokat tartani, tanítani, így fűztük szorosabbra kapcsolatunkat a munkássággal. Alig akadt szakszervezet, ahol hetenként legalább egyszer valamelyik képzettebb diák ne tartott volna tudományos előadást. Ezek az előadások a szakszervezeti élet szerves részévé váltak. A munkások megszerették a szocialista diákokat. A munkások oktatása adta meg a diákmozgalom igazi tartalmát, becsét és értékét.

A természettudományi előadásokon kívül, magától értetődően, a szocializmus elméletének, a marxizmus alapvető tanításainak népszerű ismertetésére is sor került. Nagy szükség volt arra, hogy ezeket az előadásokat minél szélesebb munkásrétegek hallgassák, mert a pártkongresszusokon a munkásság küldöttei sokszor panaszkodtak, hogy a munkástömegek nem értik meg a Népszava „magasröptű" cikkeit.

Szerveztük a munkásságot a szakszervezetekbe. Részt vettünk akárhány gazdasági megmozdulásban, sztrájkban. A Herminamezőn és a Trieszti Nőben* felütött sztrájktanyákon ott sürögtek-forogtak a diákok is. Élelmet, pénzsegélyt gyűjtöttünk, kitartásra buzdítottuk a sztrájkolókat. Híreket vittünk és hoztunk.

Csoportunk mozgékonyságával, élénk, sokszor hangos tevékenységével, agitációjával az egész akkori magyar munkásmozgalomban, annak politikai és gazdasági szervezeteiben — mondhatnám — számottevő tényezővé vált.

A szociáldemokrata párt évenként összehívott kongresszusa nagy élménye volt a diákságnak. Bízvást állíthatjuk, hogy a

* Vendéglő volt az Erzsébet királyné útja és a Mexikói út sarkán

kongresszus határozatait is befolyásolni tudtuk. Mindig volt egy-két diákküldött a kongresszus tagjai között. Azután ott volt a párt jelentős ellenzéke is, amely a szocialista diákokban természetes fegyvertársait látta. A kongresszust rendszerint a Trieszti Nőben tartották. A diákság — többsége persze csak a „karzaton" foglalhatott helyet — hangos tüntetéssel, tapssal, közbekiáltásokkal adott kifejezést tetszésének vagy nemtetszésének.

Megtörtént az is, hogy a mi ellenzéki magatartásunk, szívós és lelkes agitációnk buktatta ki a párt vezetésére alkalmatlan vagy éppen opportunista vezetőségi tagot.

1903-ban megindítottuk a Szocialista Diákok Könyvtára sorozatot. Ebben az évben vonultunk fel első ízben szervezetten május elsején a budapesti munkások között.

Az 1905-ös orosz forradalom a magyar szocialista diákok életében is jelentős fordulatot hozott. Érthető, hogy mivel mi kezdettől fogva az orosz forradalmi diákságot tekintettük szellemi vezérünknek, vezetőik nevét jól ismertük, és mivel az orosz munkásság titkos forradalmi szervezeteitől oly sokat vártunk, csak kitörő lelkesedéssel fogadhattuk a forradalmat. A Művelődési Kör tagjai csaknem teljes számban összegyűltek. Közakarattal és mindnyájunk közreműködésével a következő manifesztummal fordultunk az orosz diákokhoz:

Orosz Testvéreink!

A budapesti főiskolák szocialista hallgatóinak a forradalmi események megünneplésére összegyűlt népes értekezlete testvéri üdvözletét küldi nektek... miként eddig is ti mutattátok példáját annak, hogyan szegődik a gondolat ereje a szenvedő emberiség szolgálatába, úgy ezentúl is tőletek várjuk az áldást hozó összeműködés példáját — mind-

addig, míg egyetlen harmóniába olvad össze a felszabadult emberi nem.

Köszönet nektek érte, testvérek! Köszönet a mi részünkről, magyar diákok részéről, akik százszorosan tanulhatunk tőletek!... Vajha a ti példátok, testvérek, tartósan megkeményítené szívünket és karunkat, hogy hozzátok hasonlóan, diadallal megostromoljuk sötétedő börtönünk kapuit!

A ti végleges győzelmetek a mi szabadságharcunk riadója lesz. Győzzetek, testvérek, hogy mi is győzhessünk!

1905. május elsejének reggelén az Újvásár — ma Engels — téren gyülekeztünk. Eleinte csak 40—50 diák sorakozott a „Szocialista diákok" feliratú transzparens alá. De útközben a Nagykörúton, az Oktogonon (a mai November 7. téren) át a Liget felé haladva észrevettük, hogy 150—200 társunk csatlakozott hozzánk, olyanok, akik Művelődési Kör-beli összejöveteleinket — talán az egyetemi fegyelmitől félve — nem merték látogatni.

Nemcsak a felvonuló munkások, hanem az utcákon bámészkodók is örömmel üdvözöltek bennünket. Mindenfelől hallottuk a biztató kiáltásokat: „Itt jönnek a szocialista diákok!" „Éljenek a szocialista diákok!"

A Munkás-Marseillaise-en kívül aktuális politikai gúnydalokat, francia forradalmi dalokat, a Carmagnole-t, a Ça irát és olasz dalokat is énekeltünk. Május elsejei felvonuláson ekkor csendült fel Magyarországon először az Internacionálé dallama.

A Ligetben a különböző helyeken felállított szónoki emelvényeket munkások vették körül. Az emelvényekről több szocialista diák mondott rögtönzött, lelkes beszédet.

Ezen a május elsején még szorosabbá vált a munkások és a szocialista diákok kapcsolata. Hiszen ennek a diákmozgalomnak legnagyobb jelentőségét az adta, hogy nem egy elszigetelt

értelmiségi körre szorítkozott, hanem kezdettől fogva részese tudott lenni a magyar munkásosztály politikai, sőt gazdasági harcának is.

1907-ben a Művelődési Kör feloszlott, örökét átvette az 1908-ban megalakult Galilei-kör. A szocialista diákok ezután itt folytatták forradalmi tevékenységüket.

GÁRDOS MÁRIA

„Járjuk a Carmagnole-t!"

A magyar munkásmozgalom fiataljainak szívét is megdobogtatták azok a forradalmi hírek, amelyek 1905-ben Oroszországból érkeztek. Ifjú képzeletünk ereje messzire szárnyalt velünk, legjobban szerettünk volna, ha másképp nem, gyalogszerrel nekiindulni, hogy segítsünk orosz testvéreinknek. De hát ha már nem mehettünk, segítettünk a magunk módján.

Részt vettünk a forradalmi hangú plakátok ragasztásában és a röpirat osztogatásában. Ha tetten ért minket a rendőr, kaptunk egy-két pofont ott a helyszínen, azután bevittek az őrszobára, s a végén pénzbüntetésre vagy néhány napi őrizetesre ítéltek.

Természetesen ezt megtudták a szülők és a házmester, az iskola, a műhelyfőnök stb., és a nyakon csípett fiatalok „megbélyegzett" embernek számítottak, hiszen már „büntetett előéletűek" voltak. Igyekeztünk hát óvatosabban dolgozni. Őröket állítottunk az utca mindegyik sarkára, mégis többször előfordult, hogy amint nagy buzgalommal, teljes biztonságban csiriztük a falat a plakát alá, a zsaru hirtelen a hátunk mögött termett. Persze szétfutottunk, mint a lyukból kiöntött ürgék. Megesett egyszer, hogy mielőtt a rendőr „a törvény nevében" vállamra tehette volna a kezét, a csirizesfazekat belenyomtam a fejébe. A csiriz ellepte szemét, orrát, száját, s amíg levegő után kapkodott, mi már a hetedik utcában jártunk. De természetesen nem úsztuk meg mindig ilyen szerencsésen a dolgot.

Egy ízben mulatságos eset történt. Amint egy népgyűlésről a késő esti órákban — lehettünk huszonöten-harmincan — hazafelé tartottunk, rázendítettünk a Carmagnole-ra, a francia forradalom dalára, mégpedig francia nyelven. Teli tüdővel fújtuk a dalt. Aki nem tudta franciául, szöveg nélkül dúdolta a dallamot. Hirtelen, mintha csak a földből nőtt volna ki, rendőr termett ott, és ránk rivallt:

— Állj! Jöjjenek velem az őrszobára, majd ott elvesszük a kedvüket a danolástól.

Mielőtt bárki megszólalhatott volna, odaléptem hozzá, s ezt mondottam:

— Biztos úr, kérem, ezek itt francia diákok, s egyetemünk meghívására látogattak el hozzánk. Nem hiszem, hogy helyes lenne, ha előállítaná őket, hiszen úgy tudják, hogy szabad országban vannak, ahol elénekelhetik nemzeti himnuszukat. Amit énekeltek, az ugyanis az ő nemzeti himnuszuk — füllentettem. — Nagyon kérem, engedjen utunkra.

Igyekeztem finoman, választékosan beszélni, hogy a rendőr ne kételkedhessék szavaimban, s úgy mosolyogtam rá kedvesen, barátságosan, mint aki bizonyos abban, hogy nem lesz itt semmi akadály. A rendőr pillanatokig mustrálgatott, nyilván, hogy megállapítsa, igazat mondok-e, de egész magatartásom annyira természetes és közvetlen volt, hogy nem gyanakodott. Elvtársaim — szerencsére elöl néhány jobban öltözött diák állott — lélegzetfojtva figyelték, mi történik.

A rendőr erősen gondolkodhatott, mert lelógó bajusza végét harapdálni kezdte. Lassan megszólalt:

— Azt mondja meg nekem, kisasszony, hogy mi az a laterna, amit többször megismételnek. (Tous les bourgeois à la lanterne! Magyarul: Lámpavasra a burzsoákkal!)

— Rosszul hallotta, biztos úr, nem laterna, hanem fraterna, ugyanis a nagy francia forradalom jelszava ez: Liberté, égalité, fraternité! Magyarul: szabadság, egyenlőség, testvériség. Tehát nem laternát, hanem fraternát énekeltünk.

Az elvtársak erősen küszködtek a kirobbanni akaró nevetéssel. A rendőr tanakodott:

— De az a fránya laterna is létezik, hallottam már róla!

— Persze hogy létezik. Biztos úr a laterna magicára gondol. Ez latinul van, és magyarul annyit jelent, hogy csodalámpás.

A rendőr elismerően nézett rám.

— Lánytól aztán ennyi tudományt még nem hallottam!

Én szerényen mosolyogtam. Szerettem volna siettetni a rendőri döntést, de hirtelen nem jutott eszembe semmiféle mentő ötlet. Most a rendőr szinte diadalmasan vágta ki:

— Énekeljenek valamit ebből a himnuszból!

Nehogy baj kerekedjék belőle, franciául kiáltottam oda az elvtársaknak, énekeljük a dal refrénjét, és már rá is zendítettem:

„Dansons la Carmagnole! Vive le son du canon!"

(Járjuk a carmagnole-t! Éljen az ágyúdörej!)

A rendőr töprengve hallgatta, de végül is kibökte:

— Én sokszor hallottam a francia nemzeti himnuszt, de ez nem az!

— A biztos úrnak igaza van! — válaszoltam. — Van a franciáknak is több nemzeti daluk. Bizonyára a Marseillaise-re gondol. Hát nekünk is van több nemzeti dalunk: az „Isten, áldd meg a magyart!" meg a „Hazádnak rendületlenül" vagy a Rákóczi-induló!

A rendőr beadta a derekát. Nagyokat bólogatott, aztán megszólalt:

— No jó, hát ha így van, kisasszony, menjenek szépen haza. De azt megmondom ám, hogy még ha franciául karattyolnak is, azért nem köll üvöltözni, mert fölébresztik az alvókat. Elütötte már a tízet.

Megkönnyebbülten lélegzettünk fel, barátságosan jó éjszakát kívántunk a rend őrének, és elindultunk. Mondanom sem kell, hogy kellő távolságban újra rágyújtottunk a Carmagnole-ra.

A franciául nem tudó elvtársak pedig kissé halkabban, magyarul énekelték a megfelelő helyen a többször megismétlődő sort:

„Járjuk a Carmagnole-t! Éljen az ágyúdörej!"

Az ifjúsági forrongásnak ezt a csodálatos szakaszát megszépítette és elmélyítette az 1905—1907-i orosz forradalom káprázatos ígérete.

POLGÁR GÁBOR

Aratósztrájk a békési határban

Tízéves voltam 1902 december havában, amikor édesapám összehívatott vélem húsz elvtársat a lakásunkra. Ebben az időben csak titokban jöhettek össze a harcos munkásmozgalmi elvtársak, mert a főszolgabíró nem engedte meg még az olvasókört sem. Veszélyes volt az ilyen gyűlés, mert mindig akadtak árulók, akik besúgták a csendőröknek, hogy hol, merre tartják a gyűlést a szociáldemokraták, és a csendőrök ott lecsaptak rájuk. Édesapámat is sokszor hurcolták el és zárták be a rendőrségi fogdába. De bármennyire is üldözték, nem rettent vissza soha semmiféle üldöztetéstől, sem börtöntől. Édesapámat mindenki így ismerte Békésen: a mezítlábas földosztó János. Az emberek szerették, mert jó volt, becsülték, mert keze, szíve tiszta volt.

Azon a decemberi gyűlésen hallottam édesapámat beszélni a békési gróf Wenckheim Frigyes 50 ezer hold földjéről.

— Emberek — mondta —, ennek az egy grófnak van 50 ezer kataszteri hold földje. Dolgozik rajta sok ezer nincstelen földmíves, napszámos, részesbéres, hónapos. De van még pár száz nagybirtokos, herceg, báró, bankár, akinek dolgozik Magyarországon milliónyi földmíves. Vajon azt az ötvenezer hold földet a gróf Wenckheim kegyelmes úr kereste az ő két keze munkája által? Nem! Hanem örökölte az édesapjától. Vajon maga munkálja meg ezt az ötvenezer holdat? No, ha ő munkálná meg, hamar felkopna az álla. Ha az ő kártyajátékhoz, gyeplőfogáshoz szokott finom kezei fognák a kapát, kaszát! Ezt hát nem teszi.

Hát mit tesz akkor? Azt, hogy vagy maga szegődtet embereket, akik a földből egy szál füvet sem bírnak tulajdonul, hanem vetnek, aratnak, a termést betakarítják, és ez mind a grófé lesz. Vagy ha nem akar a gróf úr maga gazdálkodni, nem akar maga jószágigazgatókkal, gazdatisztekkel bajlódni, akkor bérbe adja az egész birtokot egy nagybérlőnek. Akkor azután semmi gondja többé a birtokra, elutazhat Afrikába oroszlánvadászatra. A bérlő oda is utána küldi a pénzt pontosan. A bérlő pedig kétszeresen dolgoztatja a munkást, mert most már nemcsak neki, hanem a gróf úrnak is kell a pénz. De sokszor ez a bérlő még albérlőnek is kiadja a földet. Így aztán a munkásnép keres a grófnak, a főbérlőnek és az albérlőnek, mert ezek mind úri módon akarnak élni. Az a több ezer ember pedig, aki megmunkálja az ötvenezer holdat, csak annyit kap, amennyiből kínnal-gonddal megélni tud!

Ezeket az igazságokat már tízéves koromtól tanultam édesapámtól. Ezeket hirdette Békés községben nincstelen, elnyomott munkástársai előtt.

Emlékszem, a téli hónapokban minden áldott éjjel jöttek a csendőrök vagy a rendőrök megnézni, édesapánk idehaza van-e. Ha nem volt otthon, akkor megkérdezték édesanyánktól, hogy hol van. De édesanyánk mindig azt felelte, ő nem tudja, mert néki nem mondja meg sohasem, hová megyen. Legtöbbször mégis megtalálták, és bekísérték a fogdába. Él még ma is Békésen egy öreg rendőr, akit sok ízben kiküldött a főszolgabíró írásos paranccsal, hogy vezesse elő Polgár Jánost. Amikor eljött édesapámért, azt mondta neki:

— Készüljön fel, bátyám, mert parancs van nálam, hogy állítsam elő. De én nem kísérem János bátyámat, hanem én elmék előre, és megvárom az iskola sarkánál, csak onnét kísérem be a főbíró úr elé.

Úgy is történt. A rendőr elöl ment, édesapám szépen utána. A főszolgabíró leültette édesapámat, jó szilvapálinkával meg

szivarral kínálta, és úgy tárgyaltak. Mikor aztán elengedte, hazajött édesapánk. Hallottam, hogy mondta édesanyánknak, mire kérte a főszolgabíró. Arra kérte, hogy mondjon le elveiről. Ha lemond, akkor jó állást biztosít neki, ahol könnyen megkeresi a családjának a kenyeret és a tisztességes ruházatot. Kérdezte édesanyánk, hogy mit felelt erre a főbíró úrnak, elfogadta-e.

— Nem fogadtam el. Nékem nem kell olyan ocsmány kenyér! Legyek halálom órájáig szegény, rongyos, mezítlábas földosztó János az urak szemében. De munkástársaimat nem adom el sohasem!

Édesapám mellett vettem részt életem első sztrájkjában 1906-ban. Vas István veresfási uradalmába szegődött el aratónak, én marokszedőnek. Az aratósztrájk már előre meg volt beszélve idehaza: édesapám fogja megmondani, melyik napon kezdjük. 1906. június hó 29-én kiálltunk őszi árpát vágni. Az árpát learattuk, onnan a búzatáblába mentünk. Énekeltünk, mielőtt munkába fogtunk:

Elmúlt a tavasz,
Újra itt a nyár,
Megérett a gabona,
Munkáskézre vár.

A kihalt pusztaság
Új életre kél,
Munkások zajával
Telik meg a lég.

Meg egy másikat:

Munkástestvér, gyere, sorakozzunk össze,
Együtt legyünk, ne hulljunk szét, mint az oldott kéve.
Eljön az az idő, el kell néki jönni,
Jog és kenyér rózsafája ki fog virágozni.

Amikor elénekeltük, hozzáfogtunk az aratáshoz. Három nap arattunk, majd harmadnap este apám szavára egyik csoporttól a másikhoz mentem, szóltam a marokszedőknek, hogy másnap reggel, amikor az aratók aratni mennek, ne menjenek velük. Az aratósztrájkot azért kezdtük mi, marokszedők, mert megmondta édesapám, hogy minket, fiatalokat nem fog úgy a törvény, mintha az emberek kezdik el.

Így is történt! Jött az uraság csősz, látja, hogy az aratók vágják a búzát, de a marokszedők nem szedik egy arató után sem a markot. Megkérdezett bennünket, miért nem szedjük a markot. Megmondtuk, hogy azért nem, mert nagy a búza, és kéve kéve hátán van, nem haladunk a marokszedéssel. De meg keveselljük azt a gyűjtőbért, amit az aratók fizetnek. Kértünk javítást, de azt mondják, hogy ők nem tudnak többet fizetni, mert amikor leszerződtette őket az uraság karácsony hetében, ők még nem tudták, hogy ilyen nagy és dőlt lesz a búza. Négy hétre szerződtek, és bennünket is úgy fogadtak végezetig négy hétre. De bizony még nyolc hét is beletelt volna az aratásba.

Amikor az aratók látták, hogy nem dolgozunk, ők is abbahagyták a munkát. A csősz bement a tiszttartóhoz, és jelentette, hogy az aratók marokszedők nélkül nem tudnak aratni, és bérjavítást kérnek. De az uraság ragaszkodott a szerződéshez, így aztán kitört a sztrájk. A tiszttartó telefonált a főbírónak, hogy azonnal küldjön ki csendőröket, mert az aratók sztrájkolnak. Ki is jött nyolc lovas csendőr. Parancsnokuk megkérdezte az aratókat, hogy kik kezdték el a sztrájkot. Megmondták, hogy a marokszedők, mert kevesellik a gyűjtőbért. Kérdi tőlünk a csendőrtiszt, mennyi a gyűjtőbérünk. Megmondtuk, hogy végezetig egy mázsa búza, fél mázsa árpa, 5 korona és egy pár bocskor. Az aratóktól kértünk rá még egy mázsa búzát és 25 kiló árpát, de nem adták meg. A csendőrök hasztalan erőltettek bennünket, hogy dolgozzunk. Én megmondtam a csendőrtiszthelyettesnek, jöjjön, arasson ő, majd én szedem utána a markot,

de tudom, hogy a csendőr úr is megtagadja a munkát, és itt fogja hagyni. Erre azt mondta, hogy ő nem arató, és fogjam be a számat. Felszólította az aratókat is, hogy álljanak munkába.

— Akarunk mi dolgozni, csak adja meg az uraság a tisztességes arató munkabért. Ösmerje el, hogy a gabona nem olyan, mint más esztendőkben. Most sokkal nagyobb és dőlt, nem lehet haladni az aratással. Kell nyolc hét, mire learatunk. Nem úgy, mint az előtte való esztendőkben, hogy négy hét alatt learattunk.

Az aratók kérték, hogy négy hét aratás után, amennyivel tovább folyik az aratás, azokra a napokra is mérjenek kommenciót. De hát nem tudtak megegyezni a tiszttartóval.

Ekkor a csendőrök ránk parancsoltak, hogy szedjük össze a holminkat, körülfogtak, és bekísértek a városba. Ott bezártak bennünket egy régi szélmalomba meg az iskolába. Azért zártak be, mert az uraság hozatott aratókat a Felvidékről, és féltek, hogy összetűzünk a nyakunkra hozott sztrájktörőkkel, ami szándékunkban is volt. Mire kiengedtek, már befejeződött az aratás.

A rákövetkező évben újra szembekerültem a csendőrökkel és rendőrökkel, mégpedig március 15-én. Ez úgy történt, hogy amikor 1907. március havában megalakulhatott a szociáldemokrata párt békési csoportja, szép piros bársonyból nagy zászlót csináltattunk. Az egyik oldalán egy női kéz égő fáklyát tartott. Körülötte a jelszó: Szabadság, Egyenlőség, Testvériség! Másik oldalán felirat: Szabad hazában jogot, kenyeret! Magyarországi Szociáldemokrata Párt békési csoport 1907. Békés község utcáin március 15-én felvonultunk az új zászlónk alatt. Az új zászlót Csatári András elvtárs vitte, én pedig egy kis piros zászlót mellette. Munkásdalokat énekeltünk, úgy haladt a menet a főtérre, ahol a március 15-i ünnepélyt tartották az urak. A főbíró meglátott minket. A zászlóvivőt, Csatári András elvtársat, lecsukatta egy hétre, engem mint kiskorút három napra.

Így tanultam meg a magam tapasztalataiból a szocializmus igazságát.

MEZŐ GYULA

Béketüntetés 1912-ben

Ezerkilencszáztizenkettőt írtunk. Az imperialisták erősen készültek a háborúra. A Balkánon már eldördültek az ágyúk.

A közeledő nagy veszély elhárítására a szocialista érzelmű munkások világszerte harcba indultak az imperialista háború ellen. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt is felszólította a magyar munkásokat a háború elleni tüntetésre, és 1912. november 17-re nagygyűlést hirdetett a Tattersaalban.*

Borús őszi vasárnap délután volt. Szaktársaimmal én is a Tattersaalba igyekeztem. A Baross téren azonban már olyan tömeg torlódott össze, hogy úgy látszott, egy lépéssel sem lehet előbbre menni. De fejembe vettem, hogy mindenáron előretörök, mert látni és hallani akartam Karl Liebknecht** elvtársat, aki a nagygyűlés szónoka volt. Sikerült is bejutnom a hatalmas épületbe, ahol ember ember hátán szorongott. Engem valósággal odapréseltek az épület faoldalához. Hogy a présből kiszabaduljak, és hogy jobban lássak, felkúsztam egy kiálló gerenda végére. Erről a kényelmetlen, de mégis irigyelt helyről mindent jól láthattam, ami az óriási helyiségben történt. Lenyűgöző látvány volt a rengeteg ember. Magasra emelt táblákon feliratok: „Éljen

* A Lovarda épülete

** Karl Liebknecht (1871—1919) a német munkásmozgalom kiemelkedő harcosa. Az első világháború előtt a szociáldemokrata párt baloldali vezetői közé tartozott, később a német kommunista párt egyik megalapítója lett. 1919-ben az ellenforradalmárok meggyilkolták

a nemzetközi béke! Éljen a népek testvérisége!" Percenként zúgott fel a hangorkán, a szocializmust éltetve, és csak akkor csendesült el, amikor az elnök bejelentette, hogy Karl Liebknecht fog beszélni.

Viharos taps köszöntötte Liebknecht elvtársat. Feszült figyelemmel hallgattuk. Szavait sokszor megszakították a helyeslő közbekiáltások. A békéről beszélt, és amikor befejezte, egetverő éljenzés remegtette meg a falakat.

Felejthetetlen élmény volt ez számomra. A lelkesedéstől szinte szédülten kiáltottam én is: „Vesszen a háború! Le az uszítókkal! Éljen a népek testvérisége! Éljen a béke!"

A nagygyűlés végeztével csak lassan mozdult meg az órási tömeg. Én is leugrottam a gerendáról, mert ellenállhatatlan mágneses erőként vonzott magához a kifelé ömlő emberáradat.

A több mint félszázezer ember csak lassan, sokára ért a Kerepesi útra. A lovas rendőrök egyre türelmetlenebbül terelték ki a Tattersaal udvaráról a munkásokat, mind durvábban viselkedtek. Zajtól megbokrosodott lovaikkal a kivonulók közé gázoltak. Egyik-másik helyen már kardlapoztak is. A munkások most már a rendszer ellen is kezdtek tüntetni: „Vesszen Tisza! Vesszen a kormány! Pfuj! Le velük!" A tüntetés egyre erősödött, már az úttesten hullámzó, a város felé tartó tömegre is átcsapott. Erre azután a megvadult rendőrök nekiestek a védtelen munkásoknak, s kivont kardjukkal kíméletlenül vágták és kaszabolták, akit érték. De a Tattersaal hatalmas udvarainak kiürítése még így sem ment könnyen. Bizony elég sokáig tartott, amíg a két kapun át nagy nehezen mindenki kijuthatott a Kerepesi útra.

Emiatt a kapuk előtt életveszélyes torlódás támadt. Akadtak, akik a magas kerítésen próbáltak átmászni. A mind vadabbul vagdalózó lovas rendőrök kardjától nagyon sok ember megsebesült.

Láttam, hogy a kaput nem érem el, mert a lovak patái alá kerülnék. Sokáig nem habozhattam, pillanatok alatt feldobtam

magam a deszkakerítésre, hogy megmeneküljek a félelmetesen villogó rendőrkardok elől.

Nagy izgalmamban nem vettem észre, hogy a kerítés tetején sűrűn egymás mellé hegyes szögeket vertek a tolvajok ellen. Csak amikor éles fájdalom hasított a kezembe, akkor tapadt ijedt tekintetem vértől piros, sebzett tenyeremre. A másik oldalon leugrottam, vérző kezemet hevenyészve bekötöztem zsebkendőmmel. Rövid percek teltek el, és máris bekerültem a Keleti pályaudvar térségében hullámzó sokaságba. A Baross téren jármű már nem közlekedhetett, az utca teljesen a tömeg hatalmába került. Az emberáradat előrenyomult a Rákóczi úton a Belváros felé.

A Rákóczi út mellékutcáin jobbról és balról felvonult lovas rendőrök a Körútnál összekanyarodva bekerítették a tüntetőket.

A lovas és gyalogos rendőrség csak az esti órákban tudta „megtisztítani" a város belterületét az elkeseredetten tüntető munkásoktól. Ennek a kegyetlenül véres „rendcsinálásnak" igen sok sebesültje és letartóztatottja volt. Én is megsebesültem, rövid időn belül másodszor, most is bal kezemen: a vasszögek a tenyeremet sebezték fel, egy kardvágás meg a kezem fejét érte. Így legalább egy kötéssel mind a két sebet beköthettem.

Fiatalságom ellenére nem ez volt az első tüntetés, amelyen részt vettem. Még inaskoromban is többször és mint munkanélküli, az 1912-i vérvörös csütörtökön, május 23-án. Munkástársaim kiontott vérének látása szilárdította meg elhatározásomat, hogy egész életemben a legnagyobb célért, a munkásosztály felszabadításáért fogok harcolni.

HORVÁTH IMRE

A telefongyári inasok

Idősebbik nővérem, aki bejárt a szabók szakszervezetébe, azt mondta nekem 1916 nyarán: „Te, Imre, gyere velem a Csengery utcába! Oda hívták össze az inasokat, azt hiszem, érdekes dolgokat fogsz hallani!" El is mentem. Abban az időben ott működött a Szabadság Budapesti Munkásképző Egylet. Leginkább fémipari üzemek inasai, vasas és más szakmák fiataljai jártak oda. Így kerültem a munkásmozgalomba.

Sok tanulni, tudni vágyó fiatal gyűlt össze az Egyletben, a szűcsök szakszervezetének előszobájában — eleinte ebben a kis helyiségben szorongtunk —, ahol galileista diákok, Kelen Jolán, Jakab József és mások tanítottak minket helyesírásra és természettudomány ürügyén marxista ideológiára. A galileistáktól sokat tanultunk; biztattak és bátorítottak a gyárosok elleni harcra: „Fiúk, nemcsak tanulni kell! Harcolni is kell a jobb helyzetért!"

A Telefongyárban 600 felnőtt munkás volt és 130 szerződtetett inas. Az inasoknak nagyon keveset fizettek, pedig reggel hét órától este kilencig dolgoztunk. Alig vártuk, hogy leessen a hó, nem azért, mintha hóembert akartunk volna csinálni, hanem hogy elmehessünk havat lapátolni, mert a hólapátolók egy éjszakára három koronát kaptak. Egy második éves inas hetibére 2 korona és 48 fillér volt.

A galileisták munkája nyomán meggyorsult az inasok szervezkedése a Telefongyárban. Elérkezett az ideje, hogy megválasszuk a bizalmiakat. Nagyon büszke voltam, hogy én is bekerültem a gyár ifjúmunkásainak öttagú bizalmi testületébe. A bizalmiak mindjárt nekiláttak, hogy összeállítsák az inasok követeléseit. A munkabér nyolcszorosát, sőt tízszeresét követeltük, mert néhány harcteret járt öreginas így biztatott bennünket: „Írjatok csak minél többet! Marad még a hadseregszállító gyárosnak mit aprítani a tejbe." Hát mi írtunk! Követeltük a nyolcórai munkaidőt és a vasárnapi tanonciskola eltörlését. A Csengery utcában, az Egyletben legépelték a memorandumot, és mi, az öt bizalmi, elvittük a főmérnökhöz. A főmérnök elolvasta, nem szólt semmit, hanem bevitt az igazgatóhoz. Ott aztán elmondtuk szóval is, mit akarunk. Az igazgató hosszas csűrés-csavarás után kijelentette, hogy gondolkozik a dolgon, másnap majd választ ad. A válasz üres ígéret volt csupán, minket nem elégített ki, és valami ilyesmit mondtunk: „Nem vállalunk felelősséget a következményekért." Ezt a kijelentést sokszor hallottuk a felnőtt szaktársaktól, nekünk nagyon tetszett, és igen hatásosnak tartottuk.

Másnap az igazgató tudtunkra adta, hogy követeléseinknek csak jelentéktelen részét teljesítheti. Mi férfiasan akartunk harcolni — tizenkilenc éves volt a legidősebb köztünk —, és azt mondtuk, hogy inastársaink a munkabeszüntetéstől sem riadnak vissza, ha követelésünket az utolsó fillérig nem teljesítik. Kicsit féltünk is, igaz, de már nem hátrálhattunk! Rövid tanácskozás után elhatároztuk, körülszaladunk a műhelyekben, és megmondjuk társainknak, hogy ebéd után ne menjenek vissza a munkapadokhoz. Nagyon izgalmas órákat éltünk át. Alig tíz nappal előbb határoztuk el, hogy bérmozgalmat indítunk, és íme, már sztrájkolunk is! Mert abbahagytuk a munkát, és az inasok, a gyár történetében először, kivonultak a műhelyekből, ki az épületből, a gyár melletti nagy grundra.

A gyári kürt szólt: vége az ebédidőnek. Az inasoknak ugyan szólhatott!

A gyár ablakaiból munkások és munkásnők néztek minket,

ki rosszallóan, ki büszkélkedve. Mi piros kendőt lobogtattunk feléjük, ők meg visszaintegettek. Tetszett nekik, hogy ilyen harciasak vagyunk. A gyár minden munkása szervezett volt, köztük sok nő, akik különösen elégedetlenkedtek, mert a munkások bérének a felét kapták (az inasok meg a negyedét) ugyanazért a munkáért.

A sztrájk másnapján az öt bizalmit magához hívatta a főmérnök.

— Fiúk — kezdte —, tudjátok, hogy a gyár hadiüzem, katonai parancsnokság alatt áll, ebből még bajotok lehet! Az alezredes úr akar veletek beszélni!

Az alezredes, amikor felsorakoztunk előtte, ordítani kezdett. Percekig ordított, de egy szót sem értettünk belőle, mert német vagy osztrák lehetett, és németül üvöltött. Már egész lila volt a méregtől, de hát hiába, csak nem értettük! Végre elhallgatott, és akkor egy őrmester, aki mellette állt vigyázzban, csendes, nyugodt hangon tolmácsolta az alezredes fenyegetését, hogy hagyjuk abba a sztrájkot, mert börtönbe vitet. Meg voltunk szeppenve, de összeszedtük a bátorságunkat, és azt mondtuk az alezredesnek, hogy az inasok addig nem akarnak munkába állni, amíg nem teljesítik követeléseiket.

Hazafelé menet szuronyos katonák álltak elém, és elvittek a Hungária úti laktanyába. Három napig ott tartottak, káposztalevesen kívül mást nem adtak enni. Közben részleges eredménynyel befejeződött a telefongyári inasok sztrájkja. Bérünket felemelték majdnem a háromszorosára. De még így is nagyon kevés volt. Egyheti fizetésből alig futotta fél kiló — jegyre kiutalt — zsírra.

A Csengery utcai helyiségbe járó ifjúmunkások harci szelleme egyre erősödött. A szociáldemokrata párt vezetőségével állandóan szemben álltunk. A Conti utca* akart nekünk előadókat

* A Conti utcában volt akkor a szociáldemokrata párt központja és a Népszava szerkesztősége

küldeni. Mi kijelentettük, hogy forma szerint az SZDP-hez, illetve a szakszervezethez tartozunk ugyan, de előadókat továbbra is magunk szerzünk magunknak. Szereztünk is, mégpedig az Anker közből, ahol a haladó szellemű Galilei-kör központja volt. Fiatal, bátor forradalmárok innen irányították a háborúellenes propagandát.

Az ifjúmunkások, kitűnő összeköttetéseik révén, mindig tudták, hol lesz tüntetés. Abban a forradalmasodó időben sztrájk, tüntetés napirenden volt. Amikor 1918. október 28-án este meghallottuk a jelszót: Fel a Várba! — mi fiatalok előrefurakodtunk, és ott mentünk az élen. Katonák álltak szorosan egymás mellett a Dorottya utca végén, puskával a kézben. Amikor a sokaság feléjük közeledett, nem álltak útjába, szinte szétmállott a soruk. Mentünk tovább. A katonák mögött rendőrök sorakoztak. Szétmállottak az ő soraik is.

A Lánchíd pesti hídfőjéhez közeledtünk. Ott csendőrök álltak, de ők nem nyitottak utat, hanem belelőttek a tömegbe.

A következő napokban a hangulat forradalmivá vált. Egymást követték a tüntetések.

Az Astoria-szálló előtt, ahol a Nemzeti Tanács székhelye volt, mindig óriási tömeg tartózkodott. Október 30-án éjjel elhangzott a felhívás:

— Elvtársak! Polgártársak! A Keleti pályaudvaron most áll bevagonírozás előtt egy menetzászlóalj! Ne engedjük a katonákat a frontra!

A tömeg mint egy ember megindult a Keleti felé. Kiáltások hangzottak:

— Hozzák vissza fiainkat a frontról!

Útközben leverték a Rákóczi úti „császári és királyi udvari szállítók" címeres cégtábláit. „Császári" és „királyi", ez a két gyűlöletes szó, a forradalom első éjszakáján a telefongyári inasok közreműködésével eltűnt a Rákóczi úti cégtáblákról.

Az emberek siettek, mintha féltek volna, hogy valamiről lemaradnak, mindenki első akart lenni.

A Rottenbiller utcától rohamlépésben mentek. A Keleti homlokzatánál hatoltak be az üvegcsarnokba. A pályaudvar tele volt katonákkal, a vágányok között állva várták a szerelvényt.

A tömeg futva közeledett feléjük, és már messziről kiáltotta:

— Éljen a honvédség!

— Katonák, ne menjetek a frontra!

— Adjátok ide a puskát! Az ellenség itt van az országban! Civilek és katonák összeölelkeztek, a feltört vagonokból megkezdődött a fegyverosztogatás. Mi, telefongyáriak is kaptunk puskát. A katonák velünk jöttek a városba. A megindult lavinának semmi sem állhatta útját; gördült, és óriásivá nőtt.

A Baross-szobor közelében egy tiszt vigyorogva nézte a forradalmi menetet. Egy rongyos ruhájú munkásember rákiáltott:

— Vegye le a rangjelzést!

— Miért vegyem le? — kérdezte a tiszt kihívó hangon.

Erre a munkás revolvert rántott. Olyan volt a nézése, hogy az már maga is ölt.

— Nem veszi le?

Az arca kemény volt és elszánt. Bizonyos voltam benne, ha a tiszt nem enged, a rongyos ruhájú lelövi. A tiszt is erre gondolhatott, mert szó nélkül gallérjához nyúlt, és letépte róla a csillagokat.

A szociáldemokrata párt vezetői „rendre" és „nyugalomra" intettek, de a munkások legjobbjai már másnap látták, hogy ez a forradalomnak csak a kezdete és nem a vége, és folytatták a harcot a második forradalomért, a proletariátus diktatúrájáért.

A kommunista párt megalakulása után, 1918 végén a Csengery utcai ifjúmunkások nagy része bejárt a Visegrádi utca 15-be, a Kommunisták Magyarországi Pártja központjába. Amikor a kommunista párt vezetőit 1919 februárjában letartóztatták, az illegalitásba vonult második vezetőség kiadott egy plakátot

„Bojáruralom Magyarországon" címmel. A fiatalok között sok önkéntes plakátragasztó akadt. Mi hárman mentünk: két telefongyári és a harcteret járt Polónyi Ferenc. Pista, az öreginas ment elöl, kezében vödör, a vödörben ragasztóanyag. Ecsettel rákente a ragasztót a falra, utána Feri rátett minden bemázolt falrészre egy plakátot (a felsőkabátja alól húzta ki), azután én kefével rásimítottam a plakátot a falra. Így fordultunk be tíz-tizenöt méterre egymástól a Vilmos császár út felől (ma Bajcsy-Zsilinszky út) az Andrássy útra (ma Népköztársaság útja), elsőnek ment Pista a vödörrel, utána Feri a plakáttal, utolsónak én a kefével. Tizenegy óra volt, kevesen jártak az utcán. Már az Opera környékére értünk, amikor egy terebélyes rendőr fülön akarta csípni Ferit. De ő megugrott előle, befutott egy mellékutcába, megkerülte az egész tömböt, és újra visszament az Andrássy útra, hogy gyönyörködjék a kiragasztott plakátban — és egyenesen a közben erősítést kapott rendőr karjába szaladt. Ferit börtönbe zárták, ahonnan csak a proletárforradalom szabadította ki 1919. március 21-én, a tavasz első napján.

SZIKLAI SÁNDOR*

Egy magyar parasztfiú az orosz forradalomban

Tizenkilenc éves voltam, amikor 20 fillérrel a zsebemben bevonultattak Ferenc Jóska katonájának. Nemsokára hadifogságba estem. 1915—16 telén Novoszibirszkben tífuszban megbetegedtem. Súlyos következményeit még ki sem hevertem, amikor a kórházból egyszerűen kidobtak a hadifogolybarakkba. Ott nyomorogtam át a telet a többi osztrák—magyar hadifogollyal, a zord szibériai hidegben. Tavasszal vonatra ültettek minket, de nem mondták meg, hová megyünk. Csak amikor közel értünk Petrozavodszkhoz, akkor tudtuk meg, hogy a murmanszki vasútépítésre visznek bennünket munkára.

A murmanszki vasútépítés inkább vesztőhely, semmint munkahely volt. Az egyoldalú, rossz élelmezés, a sok és nehéz munka, a „vad hadosztály"-ból** kirendelt kozákok kancsukája és önkényeskedése miatt nagyon megromlott a hadifoglyok amúgy is gyenge egészségi állapota.

A skorbut vagy simga, ahogy neveztük, elevenen rothasztotta az embereket. Megdagadt a lábuk, kihullott a foguk, borzasztó bűz áradt testükből. Csak két lehetőség volt a megszabadulásra: a halál vagy a szökés. Én az utóbbit választottam. Regénybe illő

* Sziklai Sándor ezredest, a Hadtörténeti Intézet igazgatóját 1956-ban ellenforradalmárok ölték meg

** Az első világháború idején az észak-kaukázusi hegyi népek önkénteseiből alakult katonai egység a cári hadseregben

módon kerültem vissza Petrozavodszkba, onnan pedig Közép-Oroszországba, egy Moszkva melletti átmenő hadifogolytáborba. Ez 1916 őszén, októberben történt. Itt tűrhetőbbek voltak a viszonyok.

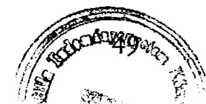
Innen újra útra keltünk — akik egészségesek voltunk — egy hadifoglyokból szervezett munkáscsoporttal, amelyet Nyugat-Szibériába, az Urálhoz közel, Nagyezsgyinszkbe irányítottak. Nagyezsgyinszkben válogatni lehetett, ki milyen munkára akar menni, vasútépítéshez, erdőirtásra, bányába vagy vasművekhez. Én mint „tapasztalt" vasútépítő, pályamunkára jelentkeztem.

Nagyezsgyinszktől az Urál hegység felé új érc- és kőszénbányát nyitottak meg, és oda kellett vezetni egy új vasútvonalat. Az egész vasüzem, a környéki vasútépítések, bányamunkák stb. egy részvénytársaságé voltak, amelyben külföldi tőkéseknek is nagy érdekeltségük lehetett. A munkahelyeken ugyanis gyakran találkoztunk idegen — azt hiszem, francia — mérnökökkel, akik nem tudtak jól oroszul.

Az állam a hadifoglyokat átadta a részvénytársaságnak. A részvénytársaság igazgatósága írásban kötelezte magát, hogy fizetést ad nekünk, ruhával, élelemmel és egyéb szükséges dologgal ellát bennünket. Hogy ezt nem tartották be, azt hiszem, erről fölösleges beszélni.

1916. november havában kétszázötvenen dolgoztunk egy munkatelepen, északra a nagyezsgyinszki vasművektől. Ilyen munkatelepet többet láttunk az épülő vasút mentén, kisebb-nagyobb távolságra egymástól. A munkahelyen nem őriztek bennünket kozákok. A közeli helyőrségeket csak akkor riadóztatták, ha valahol a plennik (foglyok) nem akartak dolgozni. A mi munkahelyünkön egy embernyúzó podrjádcsik (vállalkozó) volt az atyaisten. Még jól emlékszem cinikus Mefisztó-pofájára, vörös szakállára, amint reggelenként szazsennyal* a kezében bőven

* Régi orosz hosszmérték, 2,13 méter

mérte nekünk, kubikosoknak, azt a földmennyiséget, amit aztán aznap a pályatöltésre kellett kubikolni, felhordani.

A kubikosmunka általában nehéz, de különösen nehéz télen, Szibériában, ahol igen mélyen és vastagon megfagy a föld, és csak csákányokkal, hatalmas vasekékkel, nagy kalapácsokkal és más feszítőszerszámokkal lehet kubikolni.

Télen nem is tudtuk a kiadott munkát elvégezni. Ha meg nem végeztük el, a vállalkozó nem adta meg még azt a csökkentett fejadagot sem, amely úgyis nagyon kevés volt fizikai munkát végző embereknek. Amikor időnk volt, medvére vadásztunk; ha sikerült egyet elejtenünk, pótoltuk vele élelmünket, vagy ha néha egy-egy lónak eltört a lába, levágtuk a lovat, és megettük a húsát. Ilyen körülmények között vészeltük át 1916—17 telét.

Nagyon szép Szibéria és az Urál. Az uráli erdők, hegyek, folyók, patakok télen is gyönyörűek, de amilyen szép Szibéria és az Urál, olyan szörnyű és embertelen munkaviszonyok között éltünk a földbe vájt barakkokban, pislákoló mécsesek világánál. A mécses olaját is nekünk kellett megfizetnünk. Én többedmagammal gyakran bejártam Nagyezsgyinszkbe élelmiszer és más dolgok vételezésére. Útközben és a vasüzemeknél találkoztam először öreg uráli vasmunkásokkal, akik szívesen elbeszélgettek velünk életükről, az 1905-ös forradalomban szerzett harci tapasztalataikról, küzdelmeikről. Én is elmondtam nekik kevés orosz nyelvtudásommal, hogy milyen rettenetes a vasútépítésnél dolgozó hadifoglyok helyzete. A munka nagyon nehéz, a koszt gyenge, a ruha leszakad rólunk, sokan már mezítláb dolgoznak, vagy rongyot csavarnak a lábuk köré. Az elcsigázott emberek munkahelyükön esnek össze, és bizony megtörténik az is, hogy éhen halnak. A munkavezetők nem hajlandók kifizetni azt a néhány rubelt, amivel tartoznak nekünk. Az utóbbi időben az élelmezés is lényegesen romlott. Mindezek miatt nagy az elkeseredés; de elszánt, harcias a hangulat.

A februári forradalom után sorsunk tovább rosszabbodott,

hangulatunk pedig még elszántabb lett. A két forradalom közti időben bátrabban és nyíltabban beszélgettünk a hadiüzemekben dolgozó hadifoglyokkal és az orosz munkásokkal — akik között sok volt a bolsevik. Egyáltalán nem rejtettük véka alá azt a véleményünket, hogy így az életet nem bírjuk soká, de nem is fogjuk tűrni. A bolsevikok tájékoztattak bennünket arról, hogy másutt is hasonló a helyzet. Nemcsak a hadifoglyok, hanem a munkások és a katonák is általában egész Oroszországban elégedetlenek a Kerenszkij-rendszerrel,* mindenütt erősödik a dolgozók forradalmi hangulata és mozgalma. Az ilyen beszélgetések után, amikor visszakerültünk a munkahelyre, elmondtuk a munkásoknak, mit hallottunk az üzemekben és útközben. Éreztük, hogy itt feltétlenül tenni kell valamit.

1917. április vége felé elhatároztuk, hogy megtagadjuk a munkát, sztrájkba lépünk. Hírek érkeztek hozzánk, hogy az orosz munkások és egyes helyeken a hadifoglyok is sztrájkolnak. Kerenszkij folytatja a háborút, és esze ágában sincs a hadifoglyok helyzetén javítani, tehát most már magunknak kell magunkon segíteni. Elő kell venni a munkásság forradalmi eszközét, a sztrájkot. Ilyen hangulatban és ezzel a jelszóval fejeztük be egyik megbeszélésünket este a barakkokban.

Hárman — velem egyívású fiatal legények — hozzá is fogtunk a sztrájk előkészítéséhez. Gondoltam magamban, ha otthon, 1912-ben mi, aratómunkások a battonyai járásban egy uraság birtokon sztrájkkal tudtunk a helyzetünkön segíteni, akkor most sem árthat, próbáljuk meg. Nem volt nehéz rábeszélni a hadifoglyokat arra, hogy sztrájkoljanak. Egy kivételével mindenki egyetértett abban, hogy május 1-én abbahagyjuk a munkát. Ez az egy pedig a szakács volt. „Mit esztek, ha én is sztrájkolok?"

* Az 1917-es februári forradalomban az orosz nép megdöntötte a cári rendszert, a megalakult Ideiglenes Kormányba azonban a burzsoázia képviselői kerültek. A kormány elnöke Kerenszkij lett

— kérdezte. Ezután néhányan összeültünk, és megfogalmaztuk követeléseinket:

1. A vállalat fizesse ki azt a bérünket, amiért már megdolgoztunk.
2. Adjanak alsó- és felsőruhát, bakancsot vagy csizmát.
3. Utalják ki részünkre az elmaradt cukrot, teát, mahorkát (dohányt) és szappant.
4. Lényegesen javítsák meg az élelmezést, és minden héten engedjenek be egy csoport hadifoglyot a nagyezsgyinszki piacra bevásárolni. (Ez azért is fontos volt, mert így több alkalmunk nyílt arra, hogy újabb mozgalmi híreket, újságokat vigyünk a munkatelepre.)
5. Állapítsanak meg részünkre teljesíthető munkamennyiséget.

Kijelentettük, hogy ha ezeket a követeléseket teljesítik, tovább dolgozunk. Ilyen formában nyilvánult meg még az októberi forradalom előtt a hadifoglyok mozgalma és szervezése a mi munkahelyünkön.

Ezek még szerény követelések voltak, de mindenesetre első fecskéi a hadifoglyok mozgalmának, és megmutatták a hadifoglyok bátorságát, elszántságát.

A sztrájk kitörését munkavezetőnk, Mefisztó úr azonnal jelentette a legközelebbi kozák helyőrségnek. Május 3-án vagy 4-én megérkezett egy szakasz kozák, és élükön kárörvendve jött felénk a munkavezető. Gyűlésre hívta össze a munkásokat, és gúnyosan megkérdezte: „Na, hadifogoly urak, hát fogtok-e dolgozni?" Erre a kérdésre sokan felemelt ököllel válaszoltak, akik pedig tudtunk valami keveset oroszul, kijelentettük: „Ha teljesítik követeléseinket, akkor dolgozunk, de addig egy maroknyi földet sem hordunk a vasúti töltésre!" Erre a kozákok kivont karddal és előrenyújtott pikákkal megrohamoztak bennünket. Így akartak munkára kényszeríteni, de mi nem hagytuk magunkat. Mind a kétszázötvenen ásóval, lapáttal, vasrudakkal, nagy fadorongokkal védekeztünk a kozákok pikáival szemben. Csoportunk szakácsa, hatalmas termetű és nagy erejű fiú, vastag doronggal a kezében úgy forgott, mint a szélmalom vitorlája, és ahova odacsapott, ott egy kozák sem emelte föl többé a kardját.

Az összecsapás során több kozák megsebesült, s végül is megfutamodtak. Nekünk is voltak sebesültjeink, mégis örültünk, hogy a kozákok első rohamát visszavertük. Örömünk azonban korai volt, mert másnap már háromszoros erővel jöttek a kozákok, és nem mint sztrájkolókkal, hanem mint lázadókkal bántak velünk. Amikor közel értek a földbarakkokhoz, ahova behúzódtunk, élessel kezdtek ránk lövöldözni. Mefisztó úr pedig bejelentette, a kozákoknak parancsuk van arra, hogy minden eszközzel le kell törniük a lázadást. Tizenöt perc gondolkodási időt adtak, hogy fogjunk munkába, a lázadás szervezőit pedig adjuk ki. A rögtönzött gyűlésen elhatároztuk, dolgozni kezdünk, hogy elkerüljük a hiábavaló vérontást. Hárman odaálltunk a kozák parancsnok elé, és megmondtuk, hogy mi kezdeményeztük és szerveztük a sztrájkot.

Összekötözték kezünket, és mindhármunkat elvittek a legközelebbi helyőrségre. Alapos verés után levették kezünkről a kötelet, és bedobtak a fogdába. A helyőrségi börtönőrök között voltak öreg népfelkelők, tehát nem kozák katonák is. Az egyik ilyen börtönőr megkérdezte, miért vagyunk itt. Azt feleltük neki, hogy azért, mert hadifoglyok vagyunk. „Na és nem csináltatok semmit?" „Nem, nem csináltunk semmit!" — válaszoltuk. Az öreg köpött egy nagyot, szidta a kozákokat, és egypár nap múlva az ő segítségével megszöktünk a börtönből. Még egy jó nagy rozscipót is kaptunk tőle útravalóul. Megmutatta az irányt az erdőn keresztül Nagyezsgyinszk felé, ahová 1917 májusának végén meg is érkeztünk. Két társam közül az egyiknek a nevére még emlékszem, Fekete Jánosnak hívták. Ők ketten bementek

a nagyezsgyinszki hadifogolylágerbe és elvegyültek a többi hadifogoly között, ami nem volt nehéz dolog. Én pedig egy martinász segítségével a nagyezsgyinszki vasművekhez kerültem munkára, ahol a gázkemencéknél dolgoztam. A gyárban tüzérségi gránáthüvelyeket, vasúti síneket és másfajta vastermékeket gyártottak.

Itt, a vasműveknél találkoztam először Szamuely Tiborral, aki mint rajzoló dolgozott, s nagyon rosszul ment a sora.

Egészsége is igen gyenge lábon állt. A tiszti lágerban az osztrák—magyar reakciós tiszti csürhe nagyon megverte azért, mert bátran szembeszállt velük, és nem titkolta háborúellenes, bolsevik nézeteit. Később aztán az uráli Szolikamszkba került, ahol erdőirtáson dolgozott, innen megszökött, de a kozákok elfogták, és azok is annyira megverték, hogy két bordája eltört.

Szamuely Tibor nagy tekintélyre tett szert a hadifoglyok között. Itt, Nagyezsgyinszkben ő már kapcsolatban állt az orosz forradalmi munkásokkal, jól beszélt oroszul, és olvasta a forradalmi sajtót. Eljárt az orosz munkások gyűléseire, és az ott tapasztaltakról és hallottakról beszélt a hadifoglyoknak. Egypárszor én is elmentem vele ilyen gyűlésekre. Nagyon szerettük Szamuelyt bátor forradalmár magatartásáért és azért, mert mindenütt, ahol ez szükségesnek látszott, megvédte a hadifoglyok érdekeit. Nem sajnálta sem erejét, sem idejét, és szívesen foglalkozott velünk, munkásokkal. Szamuelynek sokkal több mozgalmi tapasztalata volt, mint nekünk, mert már itthon, még a háború előtt részt vett a munkásmozgalomban. Szamuely Tibor még az októberi forradalom előtt megszökött Nagyezsgyinszkből.

A hadifoglyok a vasüzemben valamivel rendezettebb munkaviszonyok között éltek. Ezt részben az itt dolgozó orosz munkásoknak köszönhettük, akik szembeszálltak az igazgatósággal a hadifoglyok érdekében és segítettek nekünk a martinász-szakma elsajátításában. Itt ismerkedtem meg közelebbről az orosz vasasokkal és láttam azt, hogy az orosz munkások majdnem olyan rossz körülmények között dolgoznak, mint mi. Valamivel több

fizetést kaptak, de bizony ők is rongyosan jártak, éheztek és ha sztrájkoltak, ha nem akartak dolgozni, akkor őket is munkára kényszerítették a kozákok. Mindebből nem volt nehéz levonni a tanulságot, hogy az orosz munkások egyáltalán nem ellenségeink, hanem testvéreink, akikkel össze kell fogni és támogatni kell őket a munkaadókkal szemben.

Így fejlődött ki köztünk a proletárszolidaritás, még az októberi forradalom előtt.

Az üzemben ismerkedtem meg egy Ivanov nevű martinásszal, aki gyakran elbeszélgetett velünk a háborúról, a békéről, és tőle hallottuk legelőször Lenin nevét, aki békét és szabadságot akar. Azt magyarázta nekünk, milyen fontos az, hogy a hadifoglyok és az orosz munkások összetartsanak.

Ennek az összetartásnak gyakorlati hasznát is láttuk annyiban, hogy itt a részvénytársaság kifizette a szerény munkabért, ami nekünk járt. Kaptunk pár ruhadarabot is, és valamivel jobb bánásmódban részesültünk, mint a vasútépítésnél, mert az orosz munkások újra meg újra kiálltak mellettünk a kizsákmányolókkal szemben. Emlékszem rá, hogy az első fizetésemből először is egy csikócombot vettem a piacon a tatároktól, szereztünk rozslisztet, és hosszú idő óta először nagy lakomát csaptunk lópörköltből, rozsliszt galuskával.

Így teltek el a nyári hónapok. Jött a hideg ősz. Tovább folyt a háború, rosszabbodott a mi helyzetünk, de az orosz munkásoké is. Kis pénzünkért már alig tudtunk valami kevéske élelmet vásárolni pótlásul. Szeptember havában az Urálban az orosz munkások között sztrájkmozgalmak törtek ki. Amikor ők sztrájkoltak, mi is abbahagytuk a munkát, mert hiszen mi többnyire az ő kezük alá dolgoztunk, mint segédmunkások.

Közeledett az októberi forradalom vihara. Ebben az időben az orosz munkások és hadifoglyok szolidaritása tovább erősödött. Az orosz munkások, akik politikailag fejlettebbek voltak nálunk, mind gyakrabban beszélgettek velünk a bolsevikok poli-

tikájáról és a szocialista forradalom céljairól, szükségességéről, megvalósításának lehetőségéről.

A vasüzemben és a környéken dolgozó munkások és hadifoglyok október és november hónapokban még közelebb kerültek egymáshoz. A béke, a szabadság, a föld követelésének forradalmi jelszavai igen népszerűvé lettek a hadifoglyok között. Ez érthető is, hisz melyik hadifogoly nem akarta a békét és a szabadságot? Az orosz munkások már arról is beszéltek, hogy eljön hamarosan az az idő, amikor a termelés ellenőrzését ők maguk veszik kezükbe. Mi ezeket a törekvéseket lelkesen támogattuk, mert meg voltunk győződve arról, hogy ha a termelés ellenőrzése a munkások kezébe kerül, akkor nekünk is jobb lesz a helyzetünk.

Októberben kitört a forradalom, persze nem mindenütt egyszerre egész Oroszországban. Csak a szocdemek képzelték el úgy a világforradalmat, hogy egy mesebeli proletár az Északi-sarkon megfújja a riadót: Világ proletárjai, egyesüljetek! — és a munkásosztály egyszerre mindenütt kezébe veszi a hatalmat. Nem így történt! Mert mire hozzánk eljutott a forradalom híre, már november vége volt.

Ekkor már egész nyíltan és bátran tárgyaltunk az orosz munkásokkal, hogy innen is el kell kergetni a Kerenszkij-rendszer embereit. Azt hiszem, november végén vagy december elején az orosz munkások nagy felvonulásra készültek, és minket is felszólítottak, hogy tartsunk velük. Mi magunkkal vittük a szerszámokat és olyan eszközöket, amivel ha kell, hát odaüthetünk. Énekszóval, lelkesen mentünk előre az orosz testvérekkel. A kis létszámú helyőrség nem tudta visszatartani a tüntetőket, akiknek a fő jelszavuk ez volt: „Minden hatalmat a szovjeteknek!" Ezt kiabáltuk, ezt zúgta a tömeg. Ez az áradat könnyen elkergette a Kerenszkij-kormány embereit, és ezen a napon itt is, a nagyezsgyinszki vasüzemeknél, a munkások vették kezükbe a hatalmat.

Mi, hadifogoly agitátorok, megmagyaráztuk a hadifoglyoknak a nagy fordulat jelentőségét és azt, hogy ez a forradalom minket

is felszabadított. Hangsúlyoztuk, hogy nekünk is szervezkednünk kell, mert csak így tudjuk támogatni a forradalmat, az orosz munkásokat és önmagunkat is. Nagy népgyűléseket szerveztünk, ahol orosz és hadifogoly szónokok beszéltek a tömegeknek. Első dolgunk az volt, hogy a hadifoglyok anyagi helyzetén javítsunk.

December közepe felé jöttek a hírek, hogy a Volga mentén, Szamarában és másutt az ellenforradalmárok mozgolódnak a szovjethatalom ellen, és hogy ott a Vörös Gárdába felvesznek hadifoglyokat is. Többedmagammal útra keltem. Elég nyomorúságosan néztünk ki. Az állomáson, ahol dolgoztam, loptam egy zsákot, annak két csücskét levágtam, közepén is csináltam egy nyílást, és belebújtam, derekamon spárgával átkötöttem. Az én bocskoromnak még volt valamilyen formája, mert nyírfahéjból csináltam, de akadt, aki szalmából csavart a lába köré bocskort.

1917. december vége felé Szamarába értünk, ahol szervező és agitációs munkát végeztünk a hadifoglyok között. Ennek a munkának az eredményeként sokan beléptek a Vörös Gárdába.

A helyi kommunista párt, Kujbisev és még több orosz bolsevik vezetésével jelentős mozgalom indult meg 1918 elején Szamarában a külföldi munkások és dolgozó hadifoglyok között.

1918 tavaszától a polgárháború végéig megszakítás nélkül fegyveresen harcoltam a Volga mentén, Szamarában, Orenburgban, Közép-Ázsiában, Turkesztánban, a Kaspi-fronton, majd később a ferganai ellenforradalmárok ellen a szovjethatalomért. A polgárháború végéig folyton verekedtünk, félni sohasem féltünk, még ha sokszoros túlerővel álltunk is szemben, mert tudtuk, miért harcolunk.

KELEN JOLÁN

A galileista diákok

A Galilei-körben töltött évek — ez volt az igazi ifjúság! A forrongó, gondolkodó, a lét nagy kérdéseivel vívódó ifjúság. A galileista évek a maguk szenvedélyes, késhegyre menő vitáival.

Kiismerni magunkat ebben a világban nem volt könnyű. Iskola, tanító nem könnyítette meg. Hiszen ez a világ kegyetlen, igazságtalan volt, a kapitalizmus világa. És százszor kegyetlenebb, százszor ellentétesebb, igazságtalanabb a magyar földön.

Szabó Ervint vallottuk tanítómesterünknek. Tőle tanultuk, hogy minden meggyőződés annyit ér, amennyire kiállunk érte. És kiálltunk érte egész életünkkel, egész valónkkal.

A Galilei-kör diákmozgalmai a szocialista diákok század eleji mozgalmának talajából hajtottak ki. A szocialista diákok jelölték ki a magyar diákság útját a munkásmozgalom felé. Azok, akik 1905-ben már az orosz utat vallották követendőnek.

Itt, a Galilei-körben zajlottak le a reformizmus* vitái a forradalmi iránnyal. És bármilyen ékesszólók és tekintélyesek voltak is a reformizmus prófétái — a közhangulat, amely szenvedélyes közbeszólásokban, zajos helyeslésben, hangos méltatlankodásban vagy füttyben jutott kifejezésre, mindig határozottan baloldali volt. A legbaloldalibb.

A történelem ennek a legbaloldalibb állásfoglalásnak adott igazat.

* A reformizmus opportunista irányzat a munkásmozgalomban, mely reformokkal akarja megjavítani a kapitalista társadalmat, és tagadja a proletárforradalom, a proletárdiktatúra szükségességét

Ez volt a Galilei-kör a háború előtt. Az elvek forrongó tisztázásának színhelye. És amikor kitört a világháború, ezen a talajon viharzott fel az egyértelmű tiltakozás az imperialista háború ellen.

Ez a tiltakozás állította szembe a galileista fiatalságot a szociáldemokrata párt vezetőségével. A kiábrándulás rettenetes volt. Összedőlt a munkás-internacionálé! Üres szólamnak bizonyult a nemzetközi munkásösszetartás!

A szocializmus tanaiban csalódtunk volna?

Nem! Az internacionálé meghalt, éljen az internacionálé! És amikor Zimmerwaldról* hallottunk, akkor ennek a szónak varázsos jegyében bontott zászlót az a kis galileista csoport, amely elsőnek üzent hadat a nagy, a véres, a rettenetes imperialista háborúnak. Soraink pedig akkor rendeződtek, akkor kaptak célt és irányt, amikor Oroszország felől a proletárforradalom forró szele csapott meg bennünket.

Pár galileista diák, pár ifjúmunkás. Tucatnyi kis csapat a nehéz német—osztrák hadigépezet ellen! Pár ezer röpirat, pár száz plakát. Ugyan mit érhetünk el vele?

Magunk csodálkoztunk legjobban, amikor ez a pár ezer röpirat, ez a pár száz plakát visszhangra talált az országban. Mert hangja az igazság hangja volt. Ismeretlen ifjak sokszorosították, terjesztették a frontokon, a hadihajókon, a cattarói matrózok között.

Mit bántuk mi, hogy ezért letartóztathatnak, börtönbe vethetnek!

Egy idősebb orosz bolsevik volt a tanítónk: Jusztusz Vlagyimir. Ő tudta a legjobban, mit kell tenni; a forradalom egyszerű katonája, Lenin katonája volt.

Megtalált minket, olyan egyszerűen, mint a mágnes a vasat.

* A zimmerwaldi baloldali csoport Lenin vezetésével alakult meg a svájci Zimmerwaldban, 1915 szeptemberében megtartott konferencián. A csoportban csak a bolsevikok pártja foglalt el mindvégig következetes, háborúellenes álláspontot

Elmondta, hogyan készítettek és terjesztettek röpiratokat a bolsevikok. Arra tanított, hogy ha a rendőrök elfognak bennünket, nagyon szűkszavúak legyünk. Elveinket ne tagadjuk meg, de munkánkról egyetlen szót se ejtsünk.

Segítőtársat is adott mellénk Jusztusz, egy fiatal orosz munkást, aki valamelyik hadifogolytáborból szökött meg. Ügyes és mozgékony volt, mint egy bűvészinas. Mindent előteremtett, ami kellett. Sokszorosítógépet, papírt, festéket; csak ő tudta, honnan.

Budapesten széltében-hosszában háborúellenes röpiratokról beszéltek. Volt, aki látta, volt, aki a barátja ismerősének nagybácsijától hallotta. Jól eltúlozták a dolgot, ami nem vált az ügynek kárára.

A rendőrség lázasan kutatni kezdett. Mindenekelőtt a Galilei-kör ellen indított hadjáratot. Elsősorban ránk gyanakodott — ebben kivételesen igaza is volt.

1918 januárjában történt.

Egy este a Galilei-kör helyiségében nyolc rendőr jelent meg egy rendőrkapitány vezetésével. Egész különítmény. Mintha egy állig felfegyverzett lázadó csapat ellen vonultak volna hadba. De csak pár diákfiút, diáklányt, ifjúmunkást találtak, akik vitatkoztak, mint mindig. Bombáknak, műhelyeknek, föld alatti katakombáknak semmi nyoma.

A rendőrkapitány az elnököt kereste. Megmondtuk, hogy Sisa Miklós a rangidős, a kapitány tehát hozzá fordult, és kijelentette, hogy a körben házkutatást tart, és helyiségeit lezárja: a kört a belügyminiszter betiltotta.

Ezzel megfosztottak bennünket az egyetlen meleg helyiségtől, ahol este tanulhattunk. Az irodában tartózkodó diákokhoz a tanulószobákból még páran csatlakoztunk. Összegyűlt vagy tizenöt ifjú és leány. Mialatt a rendőrök a fiókok kirámolásához fogtak, rázendítettünk a közkedvelt forradalmi dalra:

Az állam bajba' van,
Az állam bajba' van,
Az osztályállam bajba' van,
Úgy ám, bajba' van,
Az állam bajba' van,

Kik féltik az államot,
Kik féltik az államot,
Egytől egyig mind gazok,
Úgy ám, mind gazok,
Kik féltik az államot.

Jó hosszú dal volt, és ami a fő, igen illett a helyzethez, nem hagyott semmi kétséget az iránt, kikre vonatkoznak szavai. Az egyik strófa azzal nyugtat meg:

De van még lámpavas,
De van még lámpavas,
És lóg majd rajta mind a gaz,
Úgy ám, mind a gaz,
De van még lámpavas.

Következett azok névsora, akik számára a lámpavas készenlétben áll. Mivel a házkutatás hosszúnak ígérkezett, a lámpavasra húzandók névsorát szintén hosszúra nyújtottuk. A listában Tisza István vezetett, de nem feledkeztünk meg a többi háborús politikusról sem, sőt néhány szociálsoviniszta „elvtársról" is megemlékeztünk.

Szóval a házkutatás zenekíséret mellett zajlott le. Megadtuk a tisztességet, amint illik.

A házkutatásnak volt egy döbbenetes pillanata. Eszünkbe jutott, hogy a szekrény tetején lehetnek még ki nem osztott röpiratok. Hogy tehát megkönnyítsük a rendőrség munkáját,

mi magunk álltunk fel székekre, és a szekrény tetejéről a rendőrök fejére dobáltuk a tiszta papírt, a „Tanuljunk eszperantót!" és „Az alkohol öl!" jelszóval ékeskedő plakátokat, sok papírszeletet, szemetet, miegyebet, amit ott találtunk. A röpiratokat ugyanakkor észrevétlenül a szekrény mögé csúsztattuk.

Nem is találták meg!

Miután már mindent ilyen alaposan átkutattak, kiűztek minket a Galilei-kör helyiségeiből, és egy nagy pecséttel lepecsételték az ajtót.

Úgy éreztük, hogy az otthonunkat vesztettük el. Keserűséggel szívünkben, de annál hangosabban zengtük a dal utolsó szakaszát:

Szükségben nincs tilos,
Szükségben nincs tilos,
De a mi zászlónk vérpiros,
Úgy ám, vérpiros,
A zászlónk vérpiros!

Már régóta jártak titkosrendőrök a nyomunkban. Azért hívták őket titkosrendőröknek, mert nem viseltek egyenruhát. Mégis könnyen fel lehetett ismerni mind: civil öltözékükről messziről lerítt a mesterségük. Keménykalap, nagy, görcsös bot, aranylánc a hasukon — ha nem vidéki disznókereskedők, akkor egész biztosan hekusok.

Nekünk, galileistáknak megvolt a saját külön „személyes" hekusunk, mindegyikünknek a magáé. Jól ismertük őt. Vagy hűségesen követett bennünket, és mi bosszúból alaposan megsétáltattuk — vagy pedig egyszerűen beült egy kávéházba, és onnan írta hajmeresztő jelentéseit, amelyeknek anyagát nyilván a kisujjából szopta.

Szóval észrevettük, hogy figyelnek. De mi is figyeltük a magunk részéről a rendőrséget. Mindig jól tudtuk, kit hol és

mikor fognak letartóztatni. Bizalmi emberünk, egy rendőrfogalmazó ott ült a főkapitányságon, és mintha csak azért húzta volna fizetését, hogy elárulja nekünk a rendőrség terveit, hűségesen tájékoztatott minket. Értesüléseink tehát pontosak és megbízhatóak voltak.

A rendőrség taktikája az volt, hogy összefogott egy csomó galileistát, kihallgatta őket, pár napig benn tartotta, majd jó részüket kiengedte, de tovább figyeltette, kikkel jönnek össze — és újra elfogta, most már barátaikkal együtt. Pár százra rúgott a letartóztatottak száma. Végül is a röpiratügyből kifolyólag vádat emelt öt galileista ellen.

A galileisták letartóztatása után Andréka rendőrkapitány diadalmasan jelentette a belügyminiszternek: „Kegyelmes uram, megmentettem a hazát!"

Korai volt az öröme. Pár nap múlva röpiratok tömege lepte el a fővárost. A Korvin-csoport* akcióba lépett.

Négy galileista — három diák és egy munkás, ez utóbbi akkor éppen katona — bevonult a Conti utcai katonai fogházba. Vád: hazaárulás, ellenséggel való cimborálás nélkül, az ország haderejének tudatos gyengítése és hasonló főbenjáró bűnök.

1918 szeptemberében hoztak ítéletet a galileisták fölött. Egy hónappal később szétesett a monarchia — az a monarchia, amelynek „egysége" a benne lakó valamennyi nép jogainak eltiprásán, szabadságszeretetének példátlan meggyalázásán alapult.

* Korvin Ottó (1894—1919) a Tanácsköztársaság kiemelkedő alakja. A KMP megalapításában részt vevő forradalmi szocialisták vezetője, a párt alapító tagja volt. A fehérterror első napjaiban elfogták és kivégezték

SZATMÁRI ANTAL

„...Örökre kitiltatik..."

Az egyik délutáni énekóra után diáktársaimmal, a bajai cisztercita rendi római katolikus főgimnázium ötödik osztályos tanulóinak egy csoportjával nem jobbra, hazafelé, hanem balra fordultam, amerre — nem messze az apácák zárdájától — a helybeli munkásotthon volt.

Énektanárunk, aki mint egy detektív figyelte, merre megyünk, meg is fenyegetett engem, mondván: „Az apádat követed te is?..."

A felelettel adós maradtam, de az énekkar basszistáinak és tenorjainak felét bizony magammal vittem, hogy meghallgassuk a Galilei-kör budapesti küldöttének előadását az októberi orosz forradalomról s arról, hogy világszerte miként fogadták a munkások.

Nem voltunk sokan, de harci szellemmel eltelve, ragyogó szemekkel, lelkesen jöttünk onnan ki: most már tennünk kell valamit, most már minden napunk, minden percünk a magyar forradalomé!

Rég kitaposott útra léptem ezen a napon. Névtelen elődeim talán még Dózsa idejében kezdték, de öregszülémről, nagybátyáimról már biztosan tudtam, miért ültek a szegedi, debreceni börtönökben.

Rám is korán rám járt a rúd a gimnáziumban, mert apám, aki tanító létére „cucilista" volt, a munkáskörökben tartott előadásokat, és „meg nem engedett pedagógiai elveivel megfertőzte

tanítványait és tanítótársait" (a róla szóló feljelentés szavai szerint).

Amit apám a lövészárokból írt haza Rădăuți bukovinai város alól meg az albániai Miloti éhtífuszos börtönéből, csak megerősítette bennem a hitet, hogy a kivezető út az emberiség számára: Lenin útja.

Így gondolkozott a piavei gázos pokolból kiszabadult, itt gyógyuló fiatal katona is, akit magunkkal vittünk a gyűlésre, onnan haza, hogy enni adjunk neki, ne kelljen házról házra koldulnia. Így gondolkozott fiatal cipészsegéd barátom s így diáktársaim egy része is. Az októberi őszirózsás forradalom kitörésekor a városkában már nemcsak munkástanács volt, hanem diáktanács is, mégpedig jelentős hatáskörrel, a helybeli reakciós tanerők nem kis rémületére. Amikor a szerb királyi hadsereg egy hónap múlva bevonult a városba, ezek a „nagy magyar népnevelők" térden állva könyörögtek Zsifkovics Antalnak, a szerb imperialista hadsereg ezredesének, hogy a vörös macskakölyköket fékezze meg.

Nem lehetett könnyen kimenekülni a megszállt városból, a kegyetlen Zsifkovics kezéből, a demarkációs vonalat őrző katonák közül. Hiszen Zsifkovics tettetett nyájassággal fogadott engem, s írásbeli eltávozási engedélyt adott latin betűs horvát nyelven — de az engedély hátlapján cirillbetűs utasítás állt, hogy azonnal tartóztassanak le. Arra az ezredes úr nem gondolt, hogy mi, bajai diákok, tudunk szerbül. Szerb anyanyelvű diáktársainkkal együtt írtunk neki egy gúnyos hangú levelezőlapot Petőfi szülővárosából, Kiskőrösről, sikeres átmenekülésünk után.

Újpestre kerültünk. E tiszta munkásvárosban a munkásifjúság és a diákság elszigeteltségét hamar meg lehetett szüntetni, hiszen a VII—VIII. osztályosok között sok volt a proligyerek. A népotthonban is mind gyakrabban megjelentek a kommunista párttagok, járt oda a Vörös Újság is. A fiatal munkások számára esti

iskolát szerveztünk, és nemsokára az előadások helyéül a gimnázium nagytermét kellett kijelölni, annyi volt a látogató. Mialatt a kerületi munkásotthonokban még folyt a harc a régi, begyöpösödött szociáldemokratákkal, akik nemegyszer meg akarták tiltani, hogy kommunista szónokok lépjenek fel — az ifjúság nagy többsége kommunista lett.

A gimnázium igazgatója, vén reakciós, a nevére méltatlan (Rákóczinak hívták), a helybeli papok szolgája, ellenkezésével csak azt érte el, hogy a hittantanítást mi fakultatívvá nyilvánítottuk, a papokat pedig nagyon udvariasan, de nyomatékosan eltanácsoltuk a gimnázium épületéből.

A munkásság egyre forradalmibbá vált. Az ország parlamenti választások előtt állott. A szociáldemokraták nagy plakátjára, amelyen egy munkás vörösre festi a Parlamentet, Újpesten már mi is segítettünk keresztberagasztani a kommunisták válaszát: „Vigyázat, mázolva!" A későbbi események bebizonyították, hogy a jobboldali szociáldemokratákon valóban csak álarc volt a vörös szín.

A proletárdiktatúra kikiáltását kitörő örömmel fogadtuk.

Március 30-tól kezdve a felső osztályosok fele, követve példánkat, önként jelentkezett a Vörös Hadseregbe. Tanulás után mindennap bementünk a Lehel úti laktanyába kiképzésre. Alig egy hónap alatt elég alaposan elsajátítottuk a fegyverforgatást. És jól tettük, hogy siettünk, mert egyenesen Szolnok alá kerültünk április 27-én, az előrenyomuló román intervenciósok visszaverésére. A diákok lelkesedése olyan nagy volt, hogy például tizenhat éves Laci öcsém szüleim tudta nélkül szökött a frontra.

Mialatt Budapest az első szabad május elsejét ünnepelte, mi Szolnok alatt, a vöröscsapatok és Szamuely megérkeztéig minden erőnket az ellenség visszatartására összpontosítottuk. Csak 3-án került a város ismét a kezünkbe, 4-én Budapestre vezényeltek, utána az északi frontra.

Az északi hadjárat folyamán a Bükkön át az ellenség tüzérségének hátába igyekeztünk, hogy azt a főhadtest rohama pillanatában ártalmatlanná tegyük.

A nehéz éjjeli menetelés után fáradtan ereszkedtünk le Diósgyőr mögött. Mégis tele voltunk ifjúi hévvel, a győzelem akarásával, reményével. Egy ellenséges járőrt még az erdőben puskatussal zajtalanul elintéztünk, egy másikat a már térdig érő gabona között. Négy ház udvarán egy-egy 30 és feles Skoda-ágyú állt; nekünk ezeket kellett elhallgattatnunk. A patak mentén vártunk készenlétben. S amikor felrepült a jel, amelyre a cseh tüzérségnek meg kellett volna kezdenie a tüzet, nem tudom, milyen erő szállt meg bennünket, de úgy verekedtünk, mint régi, kipróbált harcosok. Az ellenség tisztjei mint a nyúl szaladtak a szőlőhegyen felfelé egy szál alsónadrágban, mi pedig egyenként szedtük össze őket.

Nagyon boldogan feküdtem könnyű sebemmel a kórházvonatban. Hiszen a mieink mennek előre!

Éppen a júniusi ellenforradalom órájában hagytam el gyógyultan a Gyömrői úti iskola hadikórházzá alakított épületét. Az Üllői úton haladva láttam az égen az áruló tüzérségi tiszti banda srapnelfelhőit Budapest felett. Az Üllői úti kaszárnyában sebtében összegyülekezett fegyveres osztaggal hamarosan a József telefonközpont előtti térség bokrai közül piszkáltuk ki a kadét ficsúrokat. Elfogtuk őket, és meg voltunk győződve, hogy súlyos büntetést kapnak, de az antantmissziók a burzsoázia nyomására közbeléptek, így az ifjú urak „javító nevelés"-sel úszták meg a dolgot.

Böhm* áruló bandája a kudarcba fulladt júniusi ellenforradalom felett érzett keserűségében „tisztítást" kezdett el az északról való visszavonulás miatt amúgy is elkedvetlenedett vöröskatonák között. Minket, kiskorúakat egy erődítőzászlóaljba

* Böhm Vilmos a magyar Vörös Hadsereg parancsnoka volt. Áruló módon együttműködött az antant imperialistákkal

osztottak be, és ahelyett, hogy Budapest keleti részén, ahonnan az ellenség várható volt, ástunk volna lövészárkokat — nyugaton, Biatorbágy alatt, a szőlőhegyeken ástunk. Az ilyen fenegyerekek, mint az újpestiek, gyanúsak voltak a betyárok előtt...

Itt ért bennünket a Tanácsköztársaság leverésének híre.

Szétszéledtünk. Én egy szép augusztusi reggelen érkeztem meg öregszüleim nagykanizsai házába. Az augusztus várakozásban telt el. Mindenütt a fehérek kegyetlenkedésének hírei, apánkról egy szó sem, házkutatások majd mindennap.

Elérkezett szeptember, az iskolaév kezdete. Én tovább akartam tanulni, hiszen csak a hetedik gimnáziumot végeztem el Újpesten, onnan vonultam be vöröskatonának. Jelentkeztem a kanizsai piarista rendi katolikus főgimnáziumban, de az igazgató az irodájából egyenesen a Sugár úti kaszárnyába kísértetett, ahol már jó néhány volt vöröskatonát tartottak fogva.

Öregapám nem hagyta annyiban, születési bizonyítványommal bizonygatta, elég cifrákat káromkodva közben, hogy még kiskorú vagyok, engedjenek szabadon. Végül egy huszár káplár kiállított a sorból néhányunkat, és kit jobb kézzel, kit bal kézzel pofozgatva, kikergetett a kaszárnyából.

Az igazgató azonban nem elégedett meg ezzel, és csak ideiglenesen engedte meg a gimnázium látogatását. Amikor aztán megkapta az újpesti gimnáziumból „bűneim listáját", egyenesen Budapestre írt a minisztériumba, és megkérdezte, mit csináljon velem.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium határozata a következőképpen szólt: „Még sikeres érettségi vizsgálat esetén is, az ország összes főiskoláiból örökre kitiltatik, állami szolgálatba nem léphet, mivel a proletárdiktatúra alatt káros hatást gyakorolt tanulótársaira."

1920-ban végre letehettem az érettségit Székesfehérvárott. De életem ezután sem lett könnyebb.

Voltam lakatosinas, alkalmi munkás, éjszakai vagonozó egy

villamoskocsiszínben. Hosszabb ideig sehol sem maradhattam. Se munkát vállalni, se tanulni nem engedtek, kiutasítás fenyegetett, ráadásul apámat a rendkívüli bíróság hosszú esztendőkre ítélte. A Pesti Hírlap egyik 1920. májusi számában így kezdődött az apám elítéltetéséről szóló híradás: „Aki még ma is kommunistának vallja magát."

Csak a Vörös Segély* segített, mint az elkövetkezendő tíz év alatt mindig. Megismerkedtem a VS leleményes, áldozatkész munkásaival, az ő segítségükkel tudtam elhelyezkedni. Az elvtársak fokozatosan bevontak a VS munkájába. Egyik legszebb feladatom az volt, amikor a sződligeti szőlőkben dolgozó foglyok útján összeköttetést teremtettem a Vácott raboskodó kommunistákkal.

Apám ekkor már Moszkvában élt, ahová a fogolycsere-akció révén került. A Vörös Segély útján szerzett szabályos útlevéllel — amit Hámán Kató elvtársnő adott át nekem — 1929. augusztus 24-én este 6 órakor öcsémmel együtt mi is elindulhattunk a Szovjetunióba.

* A Vörös Segély gondoskodott a politikai bebörtönzöttek és hozzátartozóik ellátásáról

KUMMER FERENC

A harcban nincs megállás

Szombathelyen, a Pohl E. és Fiai mezőgazdasági gépgyárban voltam 1915-ben szerszámlakatos-tanonc. Ötvennyolc tanonc dolgozott itt. Társaimat állandóan ütlegelték, csak engem nem. Ugyanis mindjárt az első napokban, amikor odakerültem, az történt, hogy egy főesztergályos megpofozott. Én visszaütöttem úgy, hogy két hétig nyomta az ágyat, és megmondtam, hogy az én arcom nem törlőrongy, ha még egyszer hozzám nyúlnak, drágán fizetik meg. Így nem mert engem bántani még a gyár tulajdonosa sem, aki pedig a segédeket is verte.

A gyárban kerültem a munkásmozgalomba. Részt vettem a különböző háborúellenes sztrájkokban.

A háborúellenes sztrájkok közben, 1918 elején kezdtem szervezni a gyári ifjúmunkásokat. A tanoncokkal való tűrhetetlen bánásmód ellen tüntetve végigmentünk a városon. A fiúkat összeszedték a csendőrök, és engem is visszavittek a gyárba. A sztrájkot letörték.

Szervezkedésünk ösztönös volt. Éreztük, hogy össze kell fogni az ifjúmunkásokat, de politikai irányítást és segítséget nem kaptunk sehonnan, a szociáldemokrata párttól sem; sőt az SZDP jobboldali vezetői mindent elkövettek, hogy szervezkedésünket megakadályozzák. Nem volt senki, aki felvilágosított volna bennünket, semmiféle párttal nem álltunk összeköttetésben, de tudtuk, hogy valamit csinálni kell, valahogyan össze kell fognunk. Végre kaptunk segítséget: egy orosz hadifogoly, aki

a háború előtt a szentpétervári (ma Leningrád) Putyilov-gyárban volt lakatos, és egy év alatt tökéletesen megtanult magyarul, látott el bennünket tanácsokkal. Az 1918. évi magyarországi októberi forradalom után eltűnt a szemünk elől. Most visszaemlékezve arra gondolok, hogy biztosan bolsevik volt.

Az őszirózsás forradalom után szervezetbe tömörültünk, a Független Szocialista Ifjúsági Csoportba — így neveztük magunkat. Könyvtárat szerveztünk. Megállapodtunk az egyik mozi tulajdonosával, aki egy bizonyos összeg ellenében vasárnap délelőtt a mozi helyiségét a filmmel együtt rendelkezésünkre bocsátotta. Ezeket az előadásokat túlnyomórészt ifjúmunkások látogatták. A bevételből könyveket vettünk.

Mozgalmunk akkor erősödött meg, amikor Budapestről két fiatal elvtárs érkezett Szombathelyre. Megkerestek bennünket, előadásokat tartottak nekünk az ember származásáról, a Föld keletkezéséről, és ebbe bele-belekapcsoltak politikai kérdéseket is. Nagyon jó előadók voltak, előadásaik vonzották az ifjúmunkásokat. Így sikerült a város ifjúmunkásságának zömét megszervezni, most már a Kommunista Ifjúmunkás Szövetségbe.

A szociáldemokraták úton-útfélen azt hirdették, hogy a kommunisták egységbontók, szétforgácsolják a munkásmozgalmat. Emiatt kerültem apámmal összeütközésbe. 1919 februárjában a város főterén népgyűlés volt a kommunista vezetők letartóztatásával* kapcsolatban. Én is odamentem. Akkor már olvastam a kommunista párt programját, a „Mit akarnak a kommunisták?" című brosúrát és sok más hasonló munkát. Tudva, hogy apám irtózatosan fel van bőszülve a kommunisták ellen, letéptem a könyvek címlapját — fehér kötésük volt vörös betűkkel —, és úgy tettem az ágyam felett levő kis könyvállványra. Apám is szeretett olvasni. Egyszer, amikor odament az állványhoz, hogy

* 1919. február 21-én a burzsoá-szociáldemokrata kormány koholt vádak alapján letartóztatta a Kommunisták Magyarországi Pártjának vezetőit

olvasnivalót válasszon magának, kezébe akadtak ezek a könyvek. Megkérdezte, kommunista vagyok-e.

— Igen — válaszoltam —, kommunista vagyok!

Erre kaptam egy hatalmas pofont. Családunkban a fegyelem nagyon erős volt, apánknak visszafeleselni nem volt szabad, ha meg akart verni, nem futhattunk el, mert akkor a verésnek tízszeresét kaptuk. Abban az időben én már tizenkilenc éves voltam, és amikor apám pofon ütött, azonnal elmentem hazulról. Csak annyit mondtam neki:

— Ez a ti érveléstek! Ököllel tudtok érvelni, semmi mással.

Egy hétig szalmakazlakban aludtam. Anyám addig keresett, míg meg nem talált, és kért, menjek vissza, mert az öregnek rosszul esett, hogy elmentem hazulról. Erre hazamentem, de apám március 21-ig nem szólt hozzám egy szót sem.

Elérkezett március 21-e, a kommunista párt és a szociáldemokrata párt egyesülése, a Tanácsköztársaság kikiáltása. Akkor, azon a napon békültem ki apámmal. Az öreg azt mondta:

— Kölyök vagy még, mégis messzebb láttál, mint én!

Ettől a naptól kezdve ő is a kommunistákhoz csatlakozott.

Működött Szombathelyen egy keresztényszocialista szervezet, amelyet papok vezettek. Ennek a szervezetnek székhelye a régi gimnázium volt. Mi ezt a helyiséget a Tanácsköztársaság első napjaiban könyvtárral, berendezéssel együtt lefoglaltuk. Senki sem adott erre felhatalmazást, egyszerűen elmentünk, mondván, hogy miénk a hatalom. A papokkal különben már régebben is nemegyszer összeütköztünk, amikor a keresztényszocialista ifjúság gyűlésein vitába szálltunk velük.

A könyvtárban legnagyobb meglepetésünkre ott találtuk a Kommunista Kiáltványt, A tőkét és még más, német meg magyar nyelven megjelent marxista műveket. A papok ezeket természetesen nem adták a keresztény ifjúsági szervezet tagjai kezébe, velük a szentek életét meg hasonlókat olvastattak. A szépirodalmi műveket és tudományos munkákat a mi könyvtárunkhoz

csatoltuk. Volt vagy 2000—2500 könyvünk, a Tanácsköztársaság fennállása alatt számukat még tovább gyarapítottuk.

Az ifjúmunkások állandóan harcoltak a nyolcórai munkaidőért. Szombathelyen rendkívül sok kisiparos élt, akik a tanoncokat látástól vakulásig dolgoztatták. Emiatt sok összecsapás zajlott le a Tanácsköztársaság alatt az Ifjúmunkás Szövetség és a kisiparosok között. Akadt egy kovácsmester, aki tizenkét tanonccal dolgoztatott, de csak egy segédet tartott, mert ez kifizetődőbb volt. Amikor ez a tizenkét tanonc is követelte a nyolcórai munkaidő bevezetését, a kovácsmester egyszerűen kirakta őket az utcára. Mivel tőle kaptak szállást, élelmet, nem tudtak hova menni. Én a fiúkat elvittem a város előkelő szállodájába, ott tartottam mind a tizenkettőt a mester költségére, amíg vissza nem vette őket.

Amikor a Tanácsköztársaságot a cseh, a román, majd a szerb imperialista csapatok fenyegették, a tanácskormány felhívást adott ki, hogy jelentkezzünk a Vörös Hadseregbe. Szombathelyen a megyei direktórium — amelynek elnöke a szociáldemokrata Kovács volt — határozatot hozott: katonát csak a megye védelmére és a megye határáig adnak.

Mi, ifjúmunkások láttuk, hogy mi van a direktórium határozata mögött, hogy ez a tanácshatalom aláásása. És mivel bennünket nem akartak sorozni, fegyveres tüntetést rendeztünk a direktórium ellen. Fegyvereket még az őszirózsás forradalom kitörése utáni hetekben szereztünk úgy, hogy az átvonuló német katonák eldobált puskáit szedtük össze, azonkívül egyszerűen bementünk a kaszárnyába, leszedtük a fegyverállványokról a fegyvereket, és hazavittük. Ilyen módon szert tettünk két géppuskára is. A megyeház előtt felálltunk, a géppuskákat az erkély felé irányítva követeltük, hogy a direktórium elnöke jöjjön ki, magyarázza meg nekünk, miért csak a megye határáig akar katonát adni. Először igyekeztek rábeszélni bennünket, hogy oszoljunk szét, de olyan támadóan léptünk fel, hogy megígérték, vissza-

vonják a határozatot. Erre elmentünk a lovassági laktanyába, és ott jelentkeztünk a Vörös Hadseregbe. A cseh frontra kerültem mint futár a front és a hadügyi népbiztosság között.

A Tanácsköztársaság bukása után a párt Bécsbe irányított. Fehérvári Miklóst, Vadas Sárit, Andics Erzsébetet, Török Zoltánt és még sok ifjúmunkást ismertem meg akkor Bécsben. Megalakítottuk az emigráns ifjúmunkások szervezetét, amelynek Lékai János volt a vezetője. Ez a szervezet irányította az illegális ifjúsági mozgalmat. Engem kommunista sajtóanyaggal hazaküldtek Pestre. Állandóan Bécs és Budapest között utaztam. Már jól ismertem az utat, nappal megnéztem, hol lehet átjutni a határon, éjszaka át is jutottam.

Egyszer Vas Zoltánnal együtt kaptunk megbízást, hogy itthon ifjúmunkássejteket szervezzünk. Ez alkalommal azon az úton akartunk átjönni, amelyen más elvtársak már hazajutottak. A megadott útleírás szerint a bécs—pozsonyi villamosvasút utolsó osztrák állomása, Berg előtt, egy szénakazalnál kellett letérnünk az útról, és a mezőkön keresztül, két rádióantenna között átmennünk a határon. A határ tudniillik a két antenna között húzódott.

Ez biztonságos útnak látszott, mert határőrök nem jártak arra. De időközben a szénakazlat elhordták, és mi a szénakazlat keresve addig-addig mentünk, amíg a faluba nem értünk. Amikor ezt észrevettük, visszafordultunk. A hold kibújt a felhők közül. Az úton balra erdősáv húzódott, ennek fái között akartuk megvárni, amíg újra felhő borítja a holdat, hogy sötétben menjünk tovább. Mindegyikünknél 10 kilogramm súlyú kommunista sajtóanyag volt. A sok járástól, a cipeléstől elfáradva, elhatároztuk, hogy lepihenünk. De elaludtunk. Még előbb a sajtóanyagot elástuk, és megállapodtunk abban, hogy ha emberekkel találkozunk, csak németül fogunk beszélni. Alvás közben egy magyar határőrjárat rajtunk ütött (akkoriban a magyar határőrök átjártak osztrák területre és viszont). Engem

felráztak, magyarul kérdezték, kik vagyunk. Félálomban magyarul válaszoltam, ezt azután már visszaszippantani nem lehetett. Elvették iratainkat meg a tárcánkban levő pénzt.

Bevittek az osztrák őrbódéba, egy igen szűk kis helyiségbe. Az osztrák őrök zúgolódtak: hűvös éjszaka lévén, nem akartak miattunk a szabadban tartózkodni. Azt mondták a magyar határőröknek, hogy vagy engedjenek bennünket szabadon, vagy szállítsanak a magyar határparancsnokságra. A magyar határőrök nem akartak olyan messzire menni, kivezettek a bódéból egy szemben levő szénaboglyába, hogy ott várjuk be a reggelt, akkor majd továbbvisznek. Egy betanítatlan kutyát állítottak oda őrül. Észrevettük, hogy a kutyától nincs mit tartani, és megszöktünk. Reggel hat órakor újra Bécsben voltunk. Nemsokára megint nekivágtunk az útnak, és egy másik határszakaszon át is jutottunk. Itthon bekapcsolódtunk az Andics Erzsébet és Berei Andor által vezetett illegális kommunista csoport munkájába. Mivel nagy gyakorlatra tettem szert a határátlépésben, mindig engem küldtek Bécsbe sajtóanyagért. Ottlétemkor tudtam meg, hogy a csoport vezetőit letartóztatták. Rövid idő múlva visszatértem Budapestre, hogy a még szabadon levő elvtársakat segítsem a párttól erre a célra kapott pénzzel. Ilyen módon sok elvtársnak nyílt lehetősége arra, hogy vidéken húzódjon meg, nehogy a rendőrség a nyomára akadjon.

Újra visszamentem Bécsbe, és hamis útlevéllel, jól kiöltözködve jöttem haza, mint a dortmundi műszaki főiskola hallgatója.

A Váci úti Schlick—Nicholson-gépgyárba vettek fel gyakornoknak. A szerszámműhelyben, ahol dolgoztam, megkezdtem a szervező munkát, mégpedig úgy, hogy a Népszavában piros ceruzával megjelöltem azokat a részeket, amelyekből kitűnik a jobboldali szociáldemokraták áruló politikája. Az így megjelölt újságpéldányokat otthagytam a satupadon. A munkásokat — erre számítottam — érdekelte, mit olvas egy főiskolai gyakornok.

Első dolguk volt, hogy az újságot kinyissák, és természetesen az aláhúzott részeket olvasták el először. Egy idő múlva beszélgetni kezdtem velük a cikkekről, és mert a vita nem ért véget, megállapodtunk, hogy munka után találkozunk. Így sikerült megszerveznem egy sejtet a lakatosokból.

Közben eltelt négy-hat hónap. Már folyt a kommunista foglyok kicserélése a Szovjetunióban levő magyar hadifogoly tisztekkel, de az újonnan letartóztatottakat a rendőrség eldugta, egyszerűen azt üzente a szovjet kormánynak, hogy ilyen és ilyen nevű letartóztatott nincs. Ekkor azt az utasítást kaptuk, hogy keressük meg, melyik börtönben vannak az elvtársak. Meg kellett keresnünk Vas Zoltánt, Fehérvári Miklóst, Horváth Imrét és Török Zoltánt. Megtudtam, hogy mind a négyen a váci fegyházban vannak. Az ügyésztől beszélőt kértem mint Fehérvári Miklós bátyja. Három másik elvtárs a többi elvtárs rokonának adta ki magát, és így kértek beszélőt. Mind a négyen Vácra utaztunk.

A beszélőn virágnyelven megmondtam Fehérvári Miklósnak, hogy ki fogják őket cserélni.

Nem felejtem el, mennyire meg voltak döbbenve, mikor engem megláttak. Fehérvári Miklós szintén virágnyelven elmondta nekem, hogy Vas Zoltánt állandóan azért faggatják, mondja meg, hol van az a fiú, aki vele volt Bergben. Vas Zoltán kijelentette, hogy nem tudja, de hiába is keresik, azt ugyan nem fogják meg. Tűvé tették értem az országot.

A gyárból kiléptem, mert égett a föld a talpam alatt, és azért is, hogy a rendőrség figyelmét eltereljem a gyárról. Az általam szervezett sejt tovább dolgozott.

Felső kapcsolatom egyik találkozónkon, délután három órakor azt mondta, hogy azonnal tűnjek el, mert a rendőrség nyomomban van. Haza se mentem a lakásomra, egyenesen a pályaudvarra indultam. Másnap reggel már Bécsben voltam.

Amikor benyitottam a nénihez, akinél illegálisan laktam, majd hanyatt vágódott: két órával előbb detektívek kerestek.

— Jól van, akkor a viszontlátásra! — mondottam.

Schärdingbe mentem, nem messze Passautól délre. Megkaptam egy ottani osztrák elvtárs címét. Az elvtárs a holmimat nappal átvitte az Inn folyó hídján Bajorországba. Abban az időben nem őrizték olyan szigorúan a határt, a bajorok átmentek vacsorázni az osztrák vendéglőbe, az osztrákok átmentek bajor sört inni a bajor vendéglőbe. Ezért az Inn folyó hídja olyan népes volt, mint a budapesti Nemzeti Színház előtti tér a legnagyobb forgalom idején. Ezt fel lehetett használni az illegális átjutásra. Sem a bajorok, sem az osztrákok igazolványt nem kértek, a tömeggel este 9 órakor szépen átsétáltam.

Bajorországból, mivel ott fehérterror dühöngött, egyenesen Szászországba mentem, Drezdába. Jelentkeztem a pártnál. Miután megszereztem a tartózkodási engedélyt és egy igazolványt, ami nélkül nem vállalhattam volna munkát, a párt egy Lipcse közelében levő szénbányába irányított. A bányának kommunista üzemi bizottsága volt.

Ott sem maradhattam sokáig, mert tudomásomra jutott, hogy a rendőrség figyel. Ezért pártutasításra illegalitásba mentem. Így dolgoztam tovább a mozgalomban, amíg az elvtársak meg nem szerezték az engedélyt a Szovjetunióba utazáshoz. 1923. június 10-én érkeztem Moszkvába.

KŐMŰVES IMRE

A vörös fejlécű „Szocialista Munkás"

A magyarországi forradalmi munkásmozgalom egyik legszebb kiadványa a Szocialista Munkás 1926. május 1-re megjelent száma volt. Merészség és leleményesség kellett a húszoldalas, rendkívül feltűnő, vörös címnyomású újság megjelentetéséhez, amely tartalmi szempontból is fontos helyet foglalt el a forradalmi munkásmozgalom sajtótermékei között, első oldalán Henri Barbusse* „Egységben az üdvösség" című vezércikkével.

A Magyarországi Szocialista Munkáspárt (MSZMP) e lapjának megjelenését csaknem egyedül az ifjúmunkások tették lehetővé, a leggondosabb és óraműpontossággal működő konspirációs tevékenységgel.

Már a Peterdy utcai illegális szerkesztő bizottság munkájában, a lap anyagának előkészítésében is nagy szerepet játszottak az ifjúmunkások. A cikkek felét is ők írták. De ennél is fontosabb volt, amit az újság megjelenéséért tettek. Kommunista fiatalokból megfigyelő osztagot hoztak létre, amely állandóan szemmel tartotta a szerkesztő bizottság helyiségének környékét mindaddig, amíg a Szocialista Munkás ünnepi száma el nem készült, és a példányokat ki nem osztották. Az osztag tagjai Lőwy Sándor, Krizl János, Sinkovics József, Vámos Ilonka és mások voltak.

A megfigyelők, bizonyos távolságban elhelyezkedve, elsősorban azt vizsgálták, nem ólálkodnak-e a környéken a rendőrség emberei, azután jó ideig követték a szerkesztő bizottság helyiségéből távozó elvtársakat, hogy meggyőződjenek róla, nincsenek-e nyomukban detektívek vagy spiclik. Hetekig tartott ez a munkájuk, és bámulatos alapossággal végezték. Azután bizonyos okokból a hadszíntér átterelődött a nyomdába és a nyomda elé.

* Henri Barbusse (1873—1935) francia kommunista író, a fasizmus elleni küzdelem kiemelkedő harcosa volt

1926. április második felében ketten mentünk fel a Globus nyomda igazgatójához. Kissé bizalmatlanul fogadott bennünket, amikor előadtuk, hogy lapunk május 1-i számát a Globus nyomdával kívánjuk elkészíttetni.

— Lapengedélyük van? — ez volt az első kérdése.

— Nem kell ehhez külön engedély, időszaki lap, csak tízszer jelenik meg egy évben.

És már mutattuk is az addig megjelent számokat. Persze azt nem mondtuk meg a derék nagypolgárnak, hogy kivétel nélkül minden szám szerkesztőjét és kiadóját letartóztatták, és pénzbüntetéssel is sújtották. Később úgyis megtudta — a Vadász utcai sajtórendőrség fogdájában, ahol találkoztunk vele.

Nem nyugtatta meg teljesen a kapott válasz, tovább érdeklődött addig, amíg meg nem mutattuk neki Barbusse levelét és vezércikkét. Ennek megvolt a kívánt hatása.

Nyomban megegyeztünk. Április 28-ra kinyomja a lapot.

— Persze maguk szállítják el, amint az ügyészség látta a köteles példányt.

— Magától értetődik — feleltük egyszerre, bár abban a pillanatban nem tudtuk, hogyan kerül ki majd a lap a nyomdából, ha az ügyészség elolvassa az első példányt.

Még aznap összehívtuk az ifjúmunkásgárdát, és órákon át tervezgettük, hogyan biztosítsuk a Szocialista Munkás május 1-i számának terjesztését. Okos javaslatok hangzottak el az ülésen, és ezek alapján állítottuk össze április 28-i haditervünket.

A megbeszélt nap reggelén a megfigyelő osztag több csoportra

oszlott. Az első csoport őrszolgálatot teljesített az Aradi utcában, a Körúttól az Eötvös utcáig: ketten beültek a sarki kocsma ablak menti asztalához, és onnan tartották szemmel a nyomda kapuját, a többiek a szemközti kapualjban vagy másutt az utcában helyezkedtek el, hogy nyomban jelentsék, amint gyanús mozgást, alakokat vagy járművet észlelnek. A második csoport bérelt triciklivel és kerékpárokkal várakozott jóval beljebb az Eötvös utcában. A harmadik, a legnagyobb csoport bement a nyomdába.

A lap elkészült. Az igazgató fölényes mosollyal fogadta dicséreteinket. Fizettünk, még egyszer megdicsértük pontosságát, a szép munkát, majd elbúcsúztunk azzal, hogy visszük a kötegeket.

— Nem oda Buda! — szólt az igazgató. — Hogy gondolják ezt? Várjuk ki, míg megjön az ügyészségi példány. Már elküldtem bemutatni.

— Rendben van! — feleltem. — Várunk.

Pedig dehogy volt rendben!

Az igazgató visszament az irodába, mi meg ott maradtunk a folyosón, és egymásra bámultunk. Percekig senki sem szólt. Tudtuk, hogy az ügyészség sohase engedélyezi a lapot, ellenben rögtön értesíti a rendőrséget, ahonnan nyomban kijönnek, és elszállítják az egész anyagot velünk együtt. A folyosón ott sorakoztak a gyönyörű szép lap példányai, százas kötegekben: 5000 példány. Csak meg kellene fogni és vinni őket.

Néhány percig álltunk tanácstalanul, aztán a folyosón feltűnt Poll Sándor* sovány, fekete ruhás alakja.

* Poll Sándor (1898—1937) a KMP Központi Bizottságának több ízben tagja volt. 1927 tavaszán letartóztatták. Fegyházbüntetésének letöltése után a Szovjetunióba emigrált. 1931—32-ben ismét Magyarországon végzett illegális munkát. 1932-ben letartóztatták, négy évre és két hónapra ítélték. Kiszabadulása után a Szovjetunióba ment. A Horthy-börtönökben szerzett súlyos betegsége következtében halt meg Moszkvában

— Miért késtek? — kérdezte, amikor odaért.

Elmondtuk, mi történt.

— Meg kell menteni a lapot! — mondta Poll elvtárs. — Nézzük, mi a teendő...

Vagy húsz ifjúmunkás felelt rá izgatottan.

— Kitűnő! Kitűnő! — szólt közbe többször is Poll elvtárs. — Csináljátok meg! — Aztán hozzánk fordult. — Ti meg menjetek vissza az igazgatóhoz, és tartsátok szóval. Én nem maradhatok tovább.

Ketten visszamentünk az igazgatóhoz.

— Kedves Havas úr, amíg várnunk kell, megbeszélhetnénk egy kiadványunk sorsát.

— Foglaljanak helyet.

Cigarettával és likőrrel kínált bennünket. Mi meg szépen sorjában előadtuk, hogy könyvet akarunk kiadni, valamint népszerű tudományos füzeteket, és azt szeretnénk, ha a Globus nyomda készítené el. Készséggel vállalkozott rá.

— No, akkor mondja meg, körülbelül mibe kerül.

Az igazgató elkezdett számolni, mi meg vegyes érzelmekkel vártunk. Szerettünk volna minél előbb kiszabadulni a mindinkább veszélyessé váló helyzetből, ugyanakkor húznunk kellett az időt is, és az irodájában tartani az igazgatót. Mert odakint a folyosón lázas munka folyt. Más lapok, köztük szaklapok is vártak szállításra; ezekből szereztek néhány csomagot az ifjúmunkások, felbontották, a szaklapokból egy-egy példányt rákötözték a Szocialista Munkás számait tartalmazó kötegek tetejére, és már vitték is a nyomdából. Kint az utcán semmi gyanúsat nem észleltek, nosza gyorsan a triciklire, és el vele!

Ólomlábakon vánszorogtak a percek az igazgatói irodában, és sasszárnyon repültek az Eötvös utcában. Az ifik rohantak a lapokkal az előre megadott illegális elosztóhelyekre, ahol a csomagok egy részét azon nyomban postázták, másik részét az üzemi és szakszervezeti összekötőhöz, a Magyarországi Szocia-

lista Munkáspárt Hernád utcai központjába és a kerületi titkárok lakására továbbították.

Jó félórát tartottuk szóval az igazgatót, azután amikor megszólalt a telefonja, otthagytuk, és lesiettünk a szemközti vendéglőbe. A lap kétharmad részét kicsempészték az ifjúmunkások. Nagyon erősködtek, hogy kihozzák a többit is, de mi minden percben forróbbnak éreztük a talajt.

— Leállni! Nem mehet fel senki!

A kifejlődött vitát az ablaknál ülő megfigyelő vágta el:

— Négy nagy fekete személyautó gördült a nyomda elé!...

Alig értünk a gyéren lefüggönyözött ablakhoz, megérkezett a riadóautó is, melyből egymás után ugráltak ki a rendőrök, és egyenesen bementek a nyomdába.

Itt volt a nagy kérdés: Mindenki kijött közülünk?

Mialatt sorra vettük, ki hova ment, már meg is kaptuk a feleletet: az ajtóban fogták el, kezében egy köteg lappal Ferkót, a legvakmerőbb ifjúmunkást. Külön fejezetet érdemel ennek a tizenöt éves gyereknek ügyessége és bátorsága. Egyike volt a legkedvesebb fiúknak. Az alacsony növésű emberke nem látszott többnek tizenkét évesnél. Telt, rózsaszínű, pufók arcával, sajátos önérzetes beszédével az elvtársak kedvence lett. Amikor egy alkalommal egy közénk furakodott rendőrkémgyanús egyén napokig tartó megfigyelésével bíztuk meg, Ferkó utána ment még a rendőrség politikai osztályára is mint perecárus, és jelentette, hogy a gyanúsított milyen otthonosan mozgott a Vigyázó utcai ház első emeletén, hogyan engedték be nyomban a belső szobákba. Ezzel a cselekedetével Ferkó egy egész spicliszervezet felgöngyölítését tette lehetővé.

Most ott állt a kapu előtt két detektív között, leszegett fejjel, morcos képpel. Valamit kérdeztek tőle, de ő csak állt, mint a kőszent, a csomagot elvették tőle, őt magát betessékelték az autóba.

Ó, de sajnáltuk! De jó lett volna kitépni a markukból! A tehetetlenség fojtogató és dühítő érzésével néztünk egy darabig az

autóra, aztán sietve el kellett párologni a környékről. Egyenként mentünk ki a vendéglő körúti ajtaján, és egyenesen az elosztóhelyre siettünk.

Csak a kis Ferkó hiányzott. A többi ragyogó szemekkel nézte a szép május 1-i lapszámot.

— Ide nézzetek, ezt én írtam!

— Három cikk is van a Szovjetunióról!

Egymás kezéből kapkodtuk ki a lapot, elteltünk csodálatával, nem gondoltunk a közelmúlt izgalmas óráira, a veszélyre. Büszkék voltunk és boldogok. Milyen szép és hálás munka volt! Országszerte 3500 vörös fejlécű Szocialista Munkás hirdeti most felgyülemlett mondanivalónkat.

Minden úgy sikerült, hogy jobban se kívánhattuk volna. A példányok már útban vannak az MSZMP tagjai és a szimpatizánsok tömegei közé, hogy később, suttyomban úgy adják kézről kézre, mint féltett ritkaságot, mígnem hónapok múltán csak foszlányok maradnak belőle.

Késő este volt, amikor a jól végzett munka befejeztével elváltunk, és hazamentem.

Éjfélkor dörömböltek az ajtón és az ablakon. Én már tudtam, hogy nem vendégek jönnek egyszobás lakásunkba, ahol öten ébredtünk fel a zajra.

Megszokott mozdulattal nyúltam a cipőmért, villanyt gyújtottam, ránéztem anyám halálsápadt arcára, és beengedtem az éjféli látogatókat. Nyolcan voltak. Négy detektív, négy rendőrtiszt. Percek alatt csatateret csináltak a szobánkból. Felsőruha, fehérnemű szanaszét, fiókok tartalma a földön, matracok, szalmazsákok kiborítva, még a kályha aljából a hamu is. Lapot persze nem találtak, de könyveimből és jegyzeteimből kiválogattak két nagy csomagra valót, összekötözték, engem közrefogtak, és le az autóba! Távozáskor az egyik rendőrtiszt leszidta az apámat, amiért ennyire hagyta elzülleni a gyermekét. Apám hallgatott, de sötét tekintettel nézte a detektíveket, alsó ajka kissé remegett.

Az autóban már ült valaki. Amikor elindultunk, féloldalról jobban megnéztem: Vági István volt, az MSZMP főtitkára; bátor, örökké derűs, optimizmustól sugárzó harcos. Mellette jobban éreztem magam, már amennyire erről ilyen körülmények között beszélni lehet.

Természetesen nem szólhattunk egymáshoz, de amikor rásandítottam, visszahunyorított, és sodort egyet a bajuszán. Vági építőmunkás volt, jóképű, hatalmas termetű ember. Már a proletárdiktatúrában is részt vett a harcokban, majd egyik vezetője lett a szociáldemokrata pártban és a szakszervezetekben rohamosan fejlődő ellenzéki mozgalomnak. Forradalmi magatartása miatt kizárták a szociáldemokrata pártból és a szakszervezetből. Amikor 1925 áprilisában megalakult az MSZMP, keresve sem találhattak volna nála jobb vezetőt. Erről bizonyságot tett egész pályafutása, a Rákosi-per tárgyalásán elhangzott beszéde, kiállása az ellenforradalmi diktatúra hatósági szerveivel szemben. Soha, egy pillanatig sem látta rajta senki a félelem árnyékát. Szinte jelképévé vált a fiatal MSZMP-nek, az alig hat évvel a proletárdiktatúra vérbe fojtása után, a bethleni konszolidáció időszakában zászlót bontott, megalkuvást nem ismerő osztályharcos pártnak. Szikrája sem volt benne a nagyképűségnek, az elbizakodottságnak, a fiatalok rajongtak érte, mert pártvezető létére elméleti és gyakorlati kérdéseket számtalanszor megbeszélt fiatal elvtársakkal, és sokszor kikérte tanácsukat. Lángoló hite, magabiztossága és ereje mindenkit bátorsággal töltött el.

A Vadász utcai rendőrség sajtóosztályára vittek bennünket, egyenesen a földszinti fogdába. Itt a legnagyobb meglepetéssel ismertük fel Havas urat, a Globus nyomda derék igazgatóját, aki becsületben megőszült gyér fürtjeiben markolászott. Elmondta, hogy először van a rendőrségen, és mint a Lipótvárosi Kaszinó tagját, mélyen megdöbbentette az a hang, amivel a sajtórendőrség fogadta. Ezt ő sohasem hitte volna! A zárka berendezése és higiéniai felszerelése sem tetszett neki. Beszélgetésünkre felébredt a cella másik lakója, a priccsen összekuporodva alvó, alacsony termetű ifjúmunkás, Ferkó. Szemét dörzsölve nézett ránk, roppant megörült a nem várt találkozásnak.

A detektívek összevissza pofozták, mert még a nevét sem volt hajlandó megmondani. Hol lehet vajon most ez a mosolygós, alacsony termetű, de nagyszívű ifjú forradalmár? Él-e még, vagy őt is elnyelte a fasiszta téboly, mint az MSZMP Fiatalmunkás Alosztályának annyi sok hősét?

Ott láttam utoljára a zárka priccsén, arcán a pofonok bíborszínű nyomaival, amint ellentétben a rémült igazgatóval, vidáman csillogó szemekkel hallgatta Vági István beszédét arról az időről, amikor mi leszünk az urak ebben az országban.

1926 novemberében már egyetlen nyomda sem akadt, amelyik vállalta volna a KMP irányításával működő legális Magyarországi Szocialista Munkáspárt röpiratainak kinyomását. A Horthy-rendőrség politikai osztályának keze messze elért. Képzelhető, milyen boldogok voltunk, amikor hetekig tartó hiábavaló keresés után egy Jósika utcai nyomdatulajdonos arra a kérdésünkre, kinyomná-e a röpiratot, készséggel felelte:

— Nagyon szívesen, holnapra készen lesz — ha előre kifizetik.

Soha még ilyen előzékeny nyomdatulajdonost! A többi mindig azzal hozakodott elő, hogy mit szól majd a rendőrség, házkutatást fognak tartani stb. Ez pedig egy szót sem szól a rendőrségről, hanem holnapra elkészíti a röpiratot.

No, ezt jól elintéztük! Mindenki nagyon meg volt elégedve saját magával.

Másnap délelőtt, előre kidolgozott haditerv alapján, elmentünk a röpiratokért.

— Készen vagyunk — fogadott a nyomdász —, itt a példány, olvassa el.

Olvasom, közben egyenként érkeznek az elvtársak a kötegekért.

— Rendben van — mondom a nyomdásznak —, visszük az egészet, most már elegen vagyunk hozzá.

Váratlan és meglepő feleletet kaptam. A szedőasztalok mögül, mint süllyesztőből, emelkedtek fel a politikai osztály detektívjei, lehettek vagy húszan. Hát ezért vállalta gondolkodás nélkül a röpiratot a nyomdász! Rögtön szaladt vele a főkapitányságra. Vigyorogva nézte a jóvágású, fekete bajuszú ember, hogy a detektívek közrefognak bennünket.

Fél óra múlva a főkapitányság politikai osztályán voltunk, a röpiratokkal együtt: Marinka Árpád, Frank Miklós, Mahler Béla, Zelkovits Zoltán, Schönmann László és én.

Aznap éjjel a 200-as cellába,* onnan másnap délelőtt a Mosonyi utcai toloncházba vittek.

A toloncház két részből állt: a magánzárkás rendőrfogházból és a hatalmas hodályokra osztott toloncházból. A hodályokban két sor alacsony és keskeny betonpadkán kívül semmiféle más berendezési tárgy nem volt. A fél méter magas és kb. tíz centi széles betonpadka arra szolgált, hogy a folyosóról este becipelt sodrony két első lábát arra akasszák. Ez volt az ágy. Nagyon jó alvónak kellett lennie annak, aki ezen egy órát egyfolytában elszundított. És ha ez rövidebb időre mégis sikerült neki, hirtelen úgy ébredt, mint akinek mozsárban törték meg a tagjait. Órákig sétálhatott, míg a fájdalom valahogy kiállt belőle. Egyébként nemcsak emiatt nem tudtunk aludni. A hodályban még nyáron is dermesztő hideg volt. Takarót persze nem kaptunk. Mindezek tetejében a poloskák légiói lepték el esténként a falakat, a padlót és fekhelyünket.

Első stációnk, mint rendesen, a felvételi helyiség, az „egeres"

* A Horthy-rendőrség által elfogott kommunistákat a Zrínyi utcai főkapitányságon a vallatások alatt a 200-as cellában tartották

volt. Földszintes, betonpadlójú épület, hideg, mint a jégverem. Itt töltöttük az első éjszakát, ülve, egy keskeny fapadon. Másnap kerültünk a fürdőbe, illetve a forró zuhany alá. Törülközőt természetesen nem adtak, azonmód vizesen kapkodtuk magunkra a fertőtlenítő kazánból kidobált forró, elszíntelenedett, büdös ruhát, és már vittek is bennünket a hodályba.

Igyekeztünk sérüléseinket, a vallatás nyomait gyógyítgatni. A mindig jókedvű Schönmann sínylette meg legjobban a kihallgatást. Arca fel volt dagadva, mindkét szeme alatt széles, kék foltok, és a karját sem igen tudta mozgatni. Marinkának a háta fájt és dagadt, nyílt sebe a fültövén. A többi főként az éhségtől szenvedett. Harmadnapja nem ettünk egy falatot sem. Csak a harmadik este kaptunk egy kis meleg levest és a negyedik napon főzeléket meg kenyeret.

De nem emiatt voltunk elkeseredve, hanem a röpirat miatt.

Nagy hibát követtünk el, ezt egyhangúlag megállapítottuk. Éppen abba az átkozott nyomdászba kellett botlanunk! Ostobaság volt észre nem venni feltűnő szolgálatkészségét. De hát ki gondolt erre?! Képzelhető, milyen véleménnyel vannak rólunk a pártban! És igazuk van. Se röpirat, se pénz! Tetejében egyszerre hatan le is buktunk. Hiába, nem voltunk óvatosak, súlyos hibát követtünk el. Milyen szükség lenne most erre a röpiratra éppen a választások előtt!

Mennél többször rágódtunk rajta, annál rosszabb kedvünk lett. Ötödnapra már szótlanul gubbasztottunk a padkán, és a sötétbe bámultunk. A hatodik nap délelőttjén felpattan a hodály ajtaja, és a nevem kiáltják. Rendőr kísért át a parancsnoki épület földszintjére, ahol a referensek irodái voltak. A folyosón, az egyik szoba előtt megállított. Rövid ideig vártam, azután beszólítottak. Meglepetésemre pártügyészünket, dr. Győri Ákost pillantottam meg, illetőségi bizonyítványomat hozta be a többi elvtárs irataival együtt. Beszélgetésre is kapott engedélyt. A referens, aktacsomóval a hóna alatt kiment, és egyedül hagyott

bennünket. A pártügyész hozzám lépett, és ragyogó arccal megrázta a kezem.

— Gratulálok! Ez aztán sikerült!

Szájtátva bámultam rá, mire újságköteget szedett elő, és a markomba nyomta. Gyorsan a kabátom alá dugtam. A pártügyész elmondta, hogy Schweinitzerék* a választások előtt kommunista összeesküvés leleplezésével akarták megmenteni a hazát. Utasításukra a lapok csaknem teljes terjedelmében közölték röpiratunk tartalmát, kiemelve a párt követeléseit. Így első alkalommal történt meg, hogy aránylag nem nagy költséggel és kis fáradsággal az egész ország tudomást szerzett a kommunista párt állásfoglalásáról és politikájáról. Elmondta a pártügyész, hogy odakint lázas munka folyik, az elvtársak mázsaszámra vásárolják össze makulatúraként az újságokat, színes ironnal bekeretezik a röpiratunkról szóló cikkeket, és azt terjesztik az egész országban.

— Legalább kétszázezer példányban jelent meg a röpirat! — mondta, amikor ismét belépett a referens.

Alacsony, nehézkes járású, gömbölyű ember volt a rendőr, aki visszakísért. Útközben rám mordult:

— Hova rohan annyira, talán szabadul?

De mennyire szabadultam! És micsoda lidércnyomástól!

A zárkában előszedtem a lapokat, és elmondtam, mit hallottam a pártügyésztől. Talán azóta sem láttam olyan nagy örömet, mint amilyennel híreimet és a lapokat fogadták. Napokig olvastuk újra meg újra az 1926. november 10-i Magyar Hírlap háromhasábos cikkét röpiratunkról:

„A cél a mai rendszer elmozdítása, a népköztársaság kikiáltása, továbbá az egyházi birtokok kisajátítása és szétosztása. Cél a Szovjetunió jogi elismerése. Akciót kell indítani a kommunista propaganda szabadságáért." A Pesti Hírlap cikkének nagybetűs címeit: „Nagyarányú kommunista szervezkedést lepleztek le. Vági István hívei 20 000 lázító tartalmú röpiratot nyomtattak. A röpiratokat lefoglalták. Hat őrizetbe vétel történt." A Népszava és a Budapesti Hírlap cikkeit, a Friss Újság híreit arról, hogy: „A földmunkásokat föl akarták lázítani. A szervezkedés célja a mai államforma megdöntése volt." Az Új Nemzedék és a fasiszta Magyaság híreit: „Páratlanul nagyarányú kommunista szervezkedést leplezett le a rendőrség." Minden lap hosszú, szó szerinti idézeteket közölt röpiratunkból.

Hála a Horthy-rendőrség ostobaságának, erről a röpiratról és tartalmáról mindenki tudomást szerzett az egész országban. Főként azok, akiknek szántuk. Pedig egyetlen példány sem került forgalomba.

* Sombor-Schweinitzer József a Horthy-rendőrség politikai osztályának helyettes vezetője, majd 1938-tól vezetője volt

NEMES DEZSŐ

Hogyan született újjá az „Ifjú Proletár"?

A magyar munkásifjúság forradalmi lapja, az Ifjú Proletár, mint ismeretes, először 1919-ben jelent meg. A proletárhatalom megteremtéséért és védelméért küzdő ifjúság lapja volt, a magyar munkásmozgalom, ugyanakkor az ifjúsági mozgalom forradalmi hagyományainak folytatója.

A Tanácsköztársaság leverésével e lap is megszűnt, de forradalmi szelleme tovább élt az 1922 nyarán első ízben újjászületett Ifjú Proletárban, az újjászervezett Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetségének illegális lapjában. Amikor 1922 szeptemberében kommunistákat tartóztattak le, az Ifjú Proletár hosszú ideig nem jelent meg. A KMP elméleti folyóiratát, az Új Márciust 1925 nyarán Bécsben adták ki, és onnan hozták Magyarországra. A Magyarországi Szocialista Munkáspárt működése idején sikerült bizonyos mértékben legális kiadványokkal szólni a dolgozókhoz, és ezek között voltak ifjúságiak is, melyeket az MSZMP Fiatalmunkás Alosztálya adott ki.

1927-ben a fasiszta terror lehetetlenné tette az MSZMP további működését. Az 1927. februári letartóztatások — akkor fogták el Lőwy Sándort is, a KIMSZ akkori titkárát — súlyos károkat okoztak a KMP-nek is, a KIMSZ-nek is. Ezeket a nehézségeket még fokozta a különböző pártellenes csoportok aknamunkája. Igen szívós harcot kellett folytatni mind a KMP, mind a KIMSZ sorainak újjászervezéséért. A KMP Központi Bizottsága néhány fiatal párttagot, köztük engem is, a KIMSZ szervezeteibe küldött munkára. De a KMP vezető szervével kapcsolatunk egy időre megszakadt. E kapcsolat megszakadása azt is jelentette, hogy a mozgalom számára oly fontos pártirodalom, a Bécsben megjelenő Új Március és más pártkiadványok nem érkeztek meg, nem álltak rendelkezésünkre. Márpedig szervezeteink szomjúhozták a pártsajtót, mint növény az éltető vizet. Rendkívüli módon éreztük a pártsajtó hiányát a tagságot tájékoztató, nevelő, de még a szervezeti összefogást erősítő munkában is. Ezért merült fel a KIMSZ Központi Bizottságának akkori tagjaiban az a terv, hogy idehaza adjunk ki illegális lapot.

1928. február végén hozzáfogtunk a terv végrehajtásához. Pénzt kellett szereznünk, hogy vásárolhassunk írógépet és a sokszorosításhoz szükséges kellékeket. Ezt a pénzt a KIMSZ tagjai össze is gyűjtötték. Vettünk egy használt írógépet; egy egyszerű sokszorosítógép volt már a birtokunkban. Ehhez Fedor János elvtárs révén jutottunk, aki a párt megbízásából korábban ezen a sokszorosítógépen dolgozott, és veszélyt érezve átadta nekem, hogy helyezzem el. A veszély, amely Fedor elvtársat fenyegette, be is következett, őt elfogták, de a sokszorosítógép a miénk maradt. Rögtön arra gondoltunk, hogy felhasználjuk a KIMSZ illegális lapjának előállításához. Vásároltunk természetesen papírt, viaszpapírt is, és hozzáfogtunk az első szám anyagának megszerkesztéséhez.

A szerkesztés munkáját Rózsa Richárd* elvtárssal együtt végeztem. Annyi pénzünk még nem volt, hogy a KIMSZ nyomdája számára külön albérleti szobát bérelhettünk volna, még kevésbé főbérleti lakást — de nemsokára erre is sor került.

Az első szám anyaga 1928. április elejére elkészült, döntenünk kellett, mi legyen a lap címe. Elhatároztuk, hogy nem adunk új

* Rózsa Richárd (1904—1943) 1926-tól az illegális KMP egyik vezetője volt. 1935-ben letartóztatták. Kiszabadulása után a Szovjetunióba emigrált. 1943-ban a Szovjetunióból ejtőernyős partizánként hazaindult Magyarországra. A Lengyel-Kárpátok felett ugrott ki a repülőgépből. A fasisztákkal vívott tűzharcban esett el

címet, hanem megmaradunk az Ifjú Proletár mellett. Ez az új lap ugyanazért az ügyért harcol, amelyért az Ifjú Proletár 1919-ben is és 1922-ben is küzdött. Felesleges bizonyítanom, hogy ebben a döntésben kifejeződött ragaszkodásunk a forradalmi ifjúmunkás-mozgalom hagyományaihoz és az a félig ösztönös, félig tudatos törekvés, hogy e hagyományokat a KIMSZ tagságában ébren tartsuk és ápoljuk. Úgy éreztük, hogy az Ifjú Proletár címének meghagyásával, az ifjúmunkás-mozgalom forradalmi hagyományának felhasználásával fokozódik lapunk politikai ereje, nevelő hatása. És amidőn a viaszpapírra, amelyre a lap címét felrajzoltuk, ráírtuk, hogy a lap a Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetségének lapja, büszkén írtuk hozzá ezt is: *III. évfolyam, 1. szám.* És hasonló büszkeséggel és örömmel írtuk, ha jól emlékszem, a lap utolsó oldalának aljára: *Készült a KIMSZ illegális sokszorosító apparátusán, Budapesten.*

Technikai kivitele ennek a számnak bizony elég sok kívánnivalót hagyott maga után. Emlékszem, hogy lila festékkel állítottuk elő, mert ezt könnyebben tudtunk szerezni, és csak a második számtól kezdve készült fekete festékkel. Sohasem felejtem el, milyen örömmel töltött el bennünket, midőn az első számot — amely 16 oldalból állott — elkészítettük, és eljuttattuk a szervezetekhez. Tudtuk, hogy ez nemcsak a mi örömünk, hanem velünk örül a KIMSZ egész tagsága, és örülnek a KIMSZ-szel szimpatizálók is. A terjesztés még nem volt kellően megszervezve, nem volt még külön terjesztő apparátusunk, nem volt külön sajtómegbízottunk, én magam adtam át azoknak az elvtársaknak, akikkel közvetlen összeköttetésben álltam, és ők adták tovább.

Hogy mi volt az Ifjú Proletár első számának tartalma, erre ma már pontosan nem emlékszem. Mindig remélem, hátha előkerül valahonnan egy példány az 1928-ban ismét újjászületett Ifjú Proletár első számából. De a tartalom — úgy éreztük — szinte

másodrendű jelentőségű ama tény mellett, hogy *megszületett* a KIMSZ illegális lapja.

A mi szerény kis újságunk a KIMSZ megbecsült politikai fegyverévé vált, ugyanakkor saját legközvetlenebb tapasztalatunkból győződhettünk meg Lenin megállapításának igazáról a sajtót illetően is, hogy a sajtó nemcsak kollektív agitátor, hanem kollektív *szervező* is. Az Ifjú Proletár szorosabbra fűzte a KIMSZ szervezeteit, és erősítette, gyarapította létszámát is.

Az Ifjú Proletár III. évfolyamának első száma 1928. április 8-án jelent meg. Ezt azért tudom ilyen pontosan, mert húsvét napján csináltuk, ez volt a mi „húsvéti ünnepünk". Úgy hiszem, hogy a KMP és a KIMSZ akkori harcosai — hiszen a KMP tagsága éppúgy örült az Ifjú Proletár újjászületésének, mint a KIMSZ tagsága —, és azok, akiket esetleg ez a technikailag elég fogyatékos, de büszke kis lap nyert meg a KIMSZ számára, mindig örömmel és némi büszkeséggel gondolnak reá vissza.

BETLEN OSZKÁR

A váci temetés

Napok óta folyt már Magyarország fegyházaiban és börtöneiben a kommunista foglyok éhségsztrájkja. Vácott, Sopronkőhidán, a Markó utcai, a Fő utcai fogházakban és a Gyűjtőfogházban egy időben, 1929. október 21-én jelentették be az elvtársak a fogház igazgatóságának, hogy az embertelen bánásmód és a rossz ellátás elleni tiltakozásul éhségsztrájkba kezdenek.

Az éhségsztrájk nagy harci tett volt. Jelezte az egész országnak, hogy a kommunistákat nem lehet megtörni, hogy sokesztendős rabság után is készek bátor, áldozatokat követelő harcokra, hogy a kommunista párt a börtönfalakon belül is él. Egyúttal hangos vád volt a hazai és a nemzetközi közvélemény nyilvánossága előtt a Horthy-rendszer ellen, börtöneinek gyalázatos viszonyai ellen.

Ezért nagyon megijesztette a horthysta igazságügyi hatóságokat, de az egész kormányt is az éhségsztrájk. Megpróbálták újabb terrorintézkedésekkel letörni. Csak úgy szórták a fegyelmi büntetéseket a börtönökben és a fegyházakban: szigorított magánzárka, kemény fekhely, a levelezésnek és a hozzátartozók látogatási engedélyének megvonása. A sztrájkolókat mesterségesen táplálták, s ezt külön felhasználták az amúgy is legyengült és halálos veszélyben forgó elvtársak bántalmazására.

Ennek esett áldozatul a Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége Központi Bizottságának hős lelkű titkára, Lőwy Sándor elvtárs. Lőwy Sándor elvtársnak a váci fegyházban mesterséges táplálás közben a gumicsővel a tüdejére eresztették az ételt. 1929. október 25-én, huszonhárom éves korában meghalt. Meghalt, amikor három és fél éves fegyházbüntetéséből két évet és hét hónapot már kitöltött.

A szakszervezetekben, a munkaközvetítőkben, a munkás kultúregyesületekben gyorsan elterjedt a híre, hogy meggyilkolták az ifjúmunkások bátor harcosát, Lőwy Sanyit.

A gyilkosság után harmadnapra már kezünkben volt a párt és a KIMSZ sokszorosított röpcédulája. A KIMSZ felhívta az ifjúmunkásokat, folytassák azt a harcot, melynek hősi halottja lett Lőwy Sándor elvtárs. Késő este jártuk végig Kőbányát, s dobtunk az üzemek tört ablakain keresztül egy-két röpcédulát lehetőleg minden gyárba, nagyobb műhelybe. Másnap a KIMSZ kerületi bizottsága tudatta a sejtekkel, hogy a következő napon lesz Vácott a temetés. A pártnak az volt a határozata, hogy a temetést a gyilkosság elleni tüntetéssel kell egybekötni, s ezért Pestről munkások, főleg ifjúmunkások menjenek a temetésre.

Nem lenne helyes azt hinni, hogy ilyen akciókra minden szorongás, minden aggodalom nélkül ment az ember. Nem! Hiszen nem tudta, hazatérhet-e a tüntetésről, vagy véresre szaggatja testét a rendőrkard.

Azon az októberi reggelen, amikor a Nyugati pályaudvaron megváltottuk jegyünket Vácig, akkor sem tudhattuk, visszajövünk-e. Főleg vasas-, bőrös-, építőmunkás-ifjak jöttek velünk, s a Vörös Segély több harcos tagja, köztük Hámán Kató is ott volt.

Vácott utunk egyenesen a hírhedt fegyházhoz vezetett, amelyben annyi elvtársunk szenvedett.

A fegyház kapujánál hosszas huzavona kezdődött. Előbb nem akartak beengedni senkit sem az irodába, de Hámán Kató és Szerémi Borbála mégis bejutottak. A fegyházigazgatóság nem akarta, hogy gyilkosságuk nagy nyilvánosságot kapjon azzal, hogy temetési menetünk végigvonul a városon. A fegyház másik

kijáratán lopva, rejtve, egy mészszállító kocsin vitték ki Lőwy Sándor koporsóját. De nekünk is voltak „őreink", akik messzebbről figyelték, nem jön-e ránk a rendőrség. Amikor észrevették a kocsit, fellármáztak bennünket. S a városban nem kis feltűnést keltett, hogy egy csoport munkás lélekszakadva szalad az utcákon egy kocsi után.

A sátorlappal letakart koporsót két fegyőr kísérte: őrizték a kommunistát, ha halott is. Rettegtek tőle holtában is. A temetőt megszállták a detektívek. Ott álltak a nyitott sír mellett, őrizték a koporsót, a hantokat, az ásót s főleg bennünket. Mi azt hittük, hogy kevesen jöttünk el. Ők úgy láthatták, hogy nagyon sokan vagyunk. Zsebükbe csúsztatott kezük fegyvert szorongatott, mi fegyvertelenek voltunk. De a mi tekintetünk nyugodt volt, az övékében félelem ült. Féltek tőlünk, féltek egy maroknyi munkáscsoporttól, attól, amit itt tenni, mondani akarunk. Pedig a temetőben nem hallhattak tömegek bennünket, nem is volt ott akkor más, mint sírkövek és porladó halottak.

Lőwy Sándor menyasszonya is eljött velünk. Neki és Lőwy Sanyi nővérének megengedték, hogy egy pillantást vessenek a halottra. Halálsápadtan, megdöbbenve jöttek vissza: ép, erős ifjúmunkás volt Lőwy Sándor, s most nemcsak csontig aszott, de a termete is valahogyan összeesett. Mit csinálhattak vele hóhérai!

A koporsót leeresztették a sírba. Ekkor az egyik ifjúmunkás, Perlusz József odalépett, beszélni kezdett. A detektívek arca vérvörös lett.

— Elég! — kiáltották. — Beszédre nincs engedély!

Három detektív is megfogta a beszélő ifjúmunkást, hátrahúzták. De már egy másik állt a helyére: Humhál László, aki később Spanyolországban mint a nemzetközi brigád katonája halt hősi halált.

Humhál az éhségsztrájkról beszélt. Ez végképp kihozta sodrukból a detektíveket. Rávetették magukat Humhálra. Négy-öt

bikaerejű férfi egy vékonydongájú ifjúmunkásra! De Humhál nem hagyta abba a beszédet. Messze hangzottak szavai:

— Kövessük Lőwy Sándor elvtárs harcos példáját!

Dulakodás kezdődött, néhány elvtárs Humhál segítségére sietett.

Bár a detektívek erősen fogták, újra Perlusz József kezdett beszélni:

— Elvtársak! Emlékezzetek örökké Lőwy Sándorra, a hős ifjúmunkásra, aki érettünk is, az egész munkásifjúságért áldozta életét!

Az egyik detektív sípja után nyúlt. S egyszerre, mintha a holt temető megelevenedett volna. A sírkövek, emléktáblák mögül kivont karddal rendőrök rohantak felénk. Hol a csudába rejtőzhetett ennyi rendőr? Mindegyikünkre jutott kettő is. Suhogtak a kardlapok, vágtak jobbra-balra, férfit, nőt.

Leteperték, megkötözték a két ifjúmunkást, aki a sírnál beszélt, s még néhányat, válogatás nélkül. Ezeket elvitték. Mi, többiek kimentünk a pályaudvarra. A pesti vonat indulásáig még sok idő volt. Pedig — úgy gondoltam — jobb volna innen gyorsan eltűnni. Odaszóltam az egyik elvtársnak:

— Ne várjunk a vonatra! Menjünk autóbuszon!

Az elvtárs nevetett. Biztatott, próbáljam meg. Körülnéztem. Tőlünk jobbra is, balra is titkosrendőrök lánca. Már arra is megmozdultak, ugrásra készülődtek, hogy körülnéztem. Nem! Innen nem mehetünk máshova, csak ahová engednek, kísérnek, visznek.

Hámán Kató azt jósolta, hogy a Nyugati pályaudvaron a főkapitányság detektívjei várnak ránk. De tévedett. Pestről más parancs érkezett. Rendőrök jöttek értünk, valamennyiünket a váci rendőrségre és onnan a budapesti főkapitányságra vittek.

De talán mégsem valamennyiünket? Voltak, akik ki tudták játszani a kopók éberségét. Erre vall az is, hogy este Vácott

mindenfelé ott találták a párt és az ifjúsági szövetség röpcéduláját: „Megbosszuljuk Lőwy Sándor elvtárs halálát!”

A főkapitányságon dühödt, ordítozó detektívek hada fogadott bennünket. Megkezdődtek a kihallgatások.

— Ki küldött Vácra? Ki szervezte a tüntetést? Röpcédula kinél volt?

Egymás után vettek elő, faggattak, fenyegettek, vertek bennünket. S mindegyikünk ugyanazt válaszolta: „Senki sem küldött, magamtól mentem, röpcédulát nem láttam.”

Éjjelre két szomszédos teremben helyeztek el. Az egyikbe a férfiakat, a másikba a nőket. Ott ültünk az asztalok körül, s mellettünk, mögöttünk, körülöttünk rendőrök tucatja lesett. Beszélni nem volt szabad, de beszéltünk, lehelethalkan, suttogva, szinte csukott szájjal.

Meg kellett beszélnünk, mit csináljunk, ha ételt hoznak nekünk. Együnk? Ne együnk? Vonatkozik-e ránk is, akik egyelőre ideiglenes rendőrségi őrizetben vagyunk, az éhségsztrájk? Jó lenne az elvtársnőkkel beszélni, Hámán Kató véleményét meghallgatni. De hogyan?

Körülnéztem. A másik szobában poharat, vizeskancsót láttam az asztalon. Nálunk nem volt. Feláálltam, szóltam a rendőrnek, hogy vizet akarok inni. Előbb, a nagyobb tekintély kedvéért, azt mondta, hogy forduljak fel szomjan, azután intett, hogy mehetek. Ő is jött velem. Mikor vizet töltöttem a pohárba, Hámán Kató rám nevetett:

— Na, te is mindig szomjas vagy. Hát csak igyál. Vizet inni szabad.

Megértettem.

A rendőr mellettem állt, figyelt, fülelt, nehogy valami tiltott dolgot beszéljünk meg. Nem tudta, hogy már megbeszéltük.

Reggel a váci temetés részvevői, férfiak és nők egyszerre jelentették be, hogy amíg nem bocsátják őket szabadon, csatlakoznak a politikai foglyok éhségsztrájkjához.

NAGY JÓZSEF

A baglyasaljai ifjúmunkások

Tizenhét éves koromban, 1929-ben kőművessegéd voltam Baglyasalján. Húsz fillér órabért kaptam, a munkaidő tíz óra hosszat tartott, egy óra ebédidővel. Nem volt könnyű az életem. Arra az egy jóra emlékszem vissza, hogy ott kerültem szoros baráti viszonyba Kovács Józseffel, akit azután én vontam be a mozgalomba. A húszfilléres órabéren kívül nem kaptunk semmi egyebet, sem ruhát, sem lakást, sem kosztot. Ebédünk nap nap után zsíros kenyér volt, ha telt anyánknak zsírozóra.

Mindig együtt jártam régi iskolatársammal, legjobb barátommal, Kátai Rezsővel. Sokat beszélgettünk, vitatkoztunk, eleinte különösen a vallásról. Abban az időben még nagyon vallásos voltam, szüleim így neveltek. Kátai Rezső sehogyan sem tudott meggyőzni, bár heteken át jóformán csak erről folyt a szó kettőnk között. Végül egy kis füzetet adott nekem, ami a dialektikus materializmusról szólt. Első olvasásra egy betűt sem értettem belőle, de még hatszori elolvasásra sem. Evett a méreg, miért nem megy a fejembe, hiszen magyarul van írva. De azután mégiscsak megértettem, ha nem is az egészet. Most már nagyon érdekelt a dolog, és mind világosabbá vált előttem, hogy a Kátai Rezsővel folytatott vitában mennyire nem volt igazam. Beszéltünk politikáról, a munkások helyzetéről, a magam életéről. Egyre inkább megértettem, hogy a hozzám hasonlók keserves sorsán változtatni kell.

Kátai Rezső egyszer több röpcédulacsomagot adott át nekem,

amit Szabó Józseffel együtt kellett széjjelhordanom. Amikor már hosszabb ideje csináltam ezt, és miután ilyenformán kipróbáltak az elvtársak, megkérdezte Kátai, hogy akarok-e az illegális kommunista párt tagja lenni. Nagyon meglepődtem, mert sejtettem ugyan, hogy valami mozgatja a mi munkánkat, de hogy valóban létezik ez a valami, és ez a párt, azt most hallottam először.

Örömmel mondtam igent, és nagyon büszke voltam, amikor Kátai elvtárs beosztott egy sejtbe. Továbbra is sajtóelosztással bízott meg. Több alkalommal szórtam szét röpiratokat Baglyasalján. Az elvtársak tanítottak, könyveket kaptam tőlük. Sejtüléseken mindig beszámoltattak arról, mit olvasok, megkérdezték, mit nem értek, és türelmesen megmagyarázták, ha valami nem volt világos előttem. Nagyon érdekeltek a viták, mert vita folyt sok, nemcsak sejtüléseken, hanem vasárnaponként vagy este, munka után is. Nem is volt más szórakozásunk.

Nemsokára a salgótarjáni kerület KIMSZ-csoportjának vezetésével bízott meg a párt. Abban az időben a KIMSZ-nek Salgótarjánban 30—35 tagja lehetett, legtöbbje Baglyasaljáról, üveggyári és bányász-ifjúmunkások, parasztfiatalok, bár ez utóbbiak csak kevesen. A KIMSZ-tagok természetesen részt vettek a „felnőttek" tüntetésein. A röpiratszórást legnagyobbrészt a KIMSZ tagjaira bízták.

Amikor a KIMSZ-csoport vezetője lettem, összekerültem helyi kommunista vezető elvtársakkal: Furák Andrással, Kakuk Józseffel, Pothornik Józseffel. Több alkalommal Pestre küldtek nemcsak a KIMSZ, hanem a „felnőttek" ügyeiben is. Röpiratokat, sajtóanyagot, könyveket hoztam Pestről. Jelszavas találkozókon kaptam az anyagot, röviden megbeszéltük a tennivalókat, azután hazautaztam. Minden alkalommal más és más elvtárssal találkoztam. Egyszer a Tisza Kálmán téren — ma Köztársaság tér — volt a találkozóm délelőtt 10 órakor. Amikor végeztünk, az elvtárs megkérdezte, éhes vagyok-e. Én nem tagadtam, hiszen a párt pénzéből csak útiköltségre telt, nekem meg egy fillérem sem volt, és csak este mehettem haza. Az elvtárs eltűnt, 10 perc múlva visszajött két darab jó vastagon megkent zsíros kenyérrel. Jóízűen megettem.

1929 és 1932 között gyakran mentem Pestre utasításért, illegális sajtóanyagért. Csomaggal igen kockázatos volt bemenni a salgótarjáni állomásra, mert a csendőrök a munkáskülsejű embert, ha csomag volt nála, igazoltatták. Ezért Pestre utazásom előtt mindig megmondtam az elvtársaknak, hogy éjjel melyik vonaton érkezem Salgótarjánba, megbeszéltük, hogy az állomás előtt kb. egy kilométerrel kidobom a csomagot (jól összekötöttük, hogy szét ne essék), valaki közülük már ott vár és felveszi. Így is történt minden alkalommal, az elvtárs bevitte a sajtóanyagot a városba, én meg csomag nélkül leszálltam a pályaudvaron, és a csendőrök orra előtt szépen hazasétáltam.

1929—1932-ig én leveleztem a pesti elvtársakkal. A leveleket vegytintával írtam. Az elvtársak adtak egy pesti címet, valami női név volt, annak küldtem szerelmes leveleket, mégpedig úgy, hogy az első oldalra rendes tintával forró vallomásokat írtam soha nem látott, előttem teljesen ismeretlen „imádottam"-nak, a másodikra vegytintával jelentést vagy értesítést az elvtársak részére. Gyorsan kellett írnom, mert azonnal eltűnt az írás, és nem lehetett látni, hol hagytam abba. A harmadik oldalra megint rendes tintával írtam szerelmi vallomásokat, a negyedikre ismét mozgalmi híreket.

A leveleket egy elvtárs közvetítette úgy, hogy mint a baglyasalji kórház kifutója, a neki címzett, de nekünk szóló leveleket a kórház postájával együtt vitte el a postahivatalból. Erre azért volt szükség, mert már figyeltek bennünket, és nem volt tanácsos bármelyikünk címére levelet küldeni. Az elvtárs a kórházba érve kivette a csomagból a levelet, és felbontatlanul, olvasatlanul átadta nekem. Ez így ment vagy másfél-két évig, és nagyszerűen bevált, amíg 1932 nyarán meg nem kezdődtek a lebukások Salgótarján környékén.

Budapesten elfogták a vezető elvtársakat, ezért kapcsolatunk teljesen megszakadt. Mi azonban igyekeztünk folytatni a munkát. Megalakítottuk a salgótarjáni kerületi bizottságot, állandóan azon törtük a fejünket, hogyan találhatnánk meg a kapcsolatot a párttal, de ez sehogyan sem sikerült. Mégis folytattuk a munkát saját kezdeményezésünkből, kommunista becsületből, kötelességtudásból, azért, hogy fenntartsuk a pártszervezetet.

Sajtót a csehszlovák kommunista párttól szereztünk. Meg kellett szervezni a módját, hogyan jusson el hozzánk az illegális anyag Csehszlovákiából. Ez sikerült is, amikor Szabó József elvtárs több elvtárssal együtt 1934-ben bevonult katonának. Kiképzés után határőrszolgálatra osztották be Somoskőújfaluba. Mindig tudta, hogy az elvtársak közül ki, mikor megy járőrbe, ki lesz a sorompónál, ki lesz az országhatárnál. Mi pedig értesítettük Szabó elvtársat, hogy mikor, melyik elvtársnak kell átmennie Csehszlovákiába. Ezeket az elvtársakat Szabóék igazoltatás után titkos utakon átvezették a határon.

Természetesen biztosítani kellett azt is, hogy vissza is tudjanak jönni, ezért Szabó elvtárs mindig úgy intézte, hogy ilyenkor ő legyen őrségen. Tizenhárom hónapig végezte ezt a munkát, és talán tizenöt alkalommal segített át elvtársakat a csehszlovák határon. Legtöbbször Kovács József hozta át az anyagot; nem kérdeztük soha, hogyan jut hozzá, megfizettük a húsz fillért, amennyibe egy-egy füzet került, és eljuttattuk a környékbeli elvtársakhoz.

Egy alkalommal egyik elvtárs a sajtó átcsempészése közben a határon lebukott, utána sorra lebuktunk mi is. Az elsőrendű vádlott Kovács József volt. Engem háromnapi alapos verés után hazaengedtek, de vádat emeltek ellenem, és első fokon kéthónapi börtönre ítéltek.

Most még inkább el voltunk szigetelve. Már Csehszlovákiából sem kaptunk mozgalmi anyagot, Budapestről sem jött semmiféle utasítás. 1937-ben, a nagy lebukások után minden kapcsolatunk megszakadt.

De a szervezési munkát folytattuk tovább. Jártuk a környékbeli falvakat, Zagyvarónát, Kazárt stb. Megkerestük a régi elvtársakat, egyes helyeken szimpatizánsokat is, kis csoportokat alakítottunk, előadókat küldtünk ki. Az agitációs munkát egy háromtagú csoport, Rátkai Tibor, Kakuk Pál és én vezettük. Szervezetünk fennállott, de nagy megmozdulásokat nem tudtunk kezdeményezni, még kevésbé végigvinni. Állandóan figyelt a rendőrség, a szó szoros értelmében mindenhová követtek.

Az első fokon hozott ítéletet megfellebbeztem. 1938-ban a Táblára került az ügyem, a Tábla jóváhagyta az előző ítéletet. Ezt is megfellebbeztem. 1938 őszén a Kúria tárgyalta ügyemet, de sohasem tudtam meg, hogyan döntött, mert nemsokára be kellett vonulnom a Felvidékre katonának, és semmiféle értesítést nem kaptam, elengedték-e büntetésemet vagy sem.

Egy héttel a nyilasok hatalomra jutása előtt a frontra kerültem, és az első alkalommal átmentem a szovjet csapatokhoz.

KÁLMÁN ENDRE

„Küldjetek könyvet!..."

1930-ban, Csehszlovákiában tanultam a brünni Német Technikai Főiskolán. Brünnben akkoriban vagy két-háromszázan voltunk magyar diákok, akiknek a Horthy-rendszer „kultúrpolitikája" lehetetlenné tette, hogy a budapesti műegyetemre járjunk.

Építészmérnök akartam lenni. De bármennyire szerettem is az építészetet, a politika még jobban érdekelt. Sok külföldön tanuló magyar diák volt így.

A fasiszta Magyarországon szellemi sötétség uralkodott, minden csak valamennyire is baloldali gondolatot vagy megmozdulást üldöztek, eltiportak; Csehszlovákiában viszont a kommunista párt legális volt. Nem csoda, hogy a Csehszlovákiába került magyar fiúk teli tüdővel szívták magukba a szabadabb levegőt, s boldogok voltak, hogy — először életükben — szabadon olvashatnak demokratikus és forradalmi könyveket. Sok diák teljes erővel belevetette magát a politikába, s — különösen 1929-től, a nagy gazdasági világválság kitörésétől kezdve — egyre többen csatlakoztak a kommunista párthoz.

Persze az a legalitás, amelyet a Kommunisták Csehszlovákiai Pártja „élvezett", nagyon is szűk körű és korlátozott volt. Korlátaiba csehszlovák elvtársaink is lépten-nyomon beleütköztek, s a maguk bőrén tapasztalták, hogy egyetlen burzsoá demokrácia sem ad igazi szabadságot a munkásosztálynak és pártjának. A külföldiekre pedig egyáltalán nem terjedt ki ez a „demokrácia" — ők itt is csak illegálisan lehettek kommunisták. Ezt meg mi

tapasztaltuk. A csehszlovák rendőrség 1930. március elején „tetten érte" a kommunista diákszervezet magyar csoportját (amelynek én is tagja voltam), amikor az éppen ülést tartott. Arról tárgyaltunk, hogy — bolgár elvtársaink példáját követve — külön, önálló magyar diákmenzát állítunk fel. Ez magyar diáktársainknak anyagi szempontból előnyös lett volna, nekünk pedig egy tömegszervezet kitűnő legális lehetőségeit adta volna meg. A rendőrség nem tudta ugyan ránk bizonyítani, hogy kommunisták vagyunk, de ennek már a gyanúja is elég volt ahhoz, hogy valamennyiünket kiutasítsanak Csehszlovákiából.

Az ítélet egyelőre még nem volt jogerős, s így a tanévet befejezhettük. Mielőtt hazautaztunk, pártcsoportunk ülést tartott. Határozatban kimondtuk, hogy a szünidőt nem semmittevéssel töltjük, hanem valamennyien bekapcsolódunk a hazai illegális pártmunkába. A régebbi párttagok vállalták, hogy megszerzik a pártkapcsolatot azoknak az elvtársaknak, akik az otthoni mozgalomban nem ismerősek.

Mikor hazaértem, megkerestem azokat a barátaimat, akikről tudtam, hogy párttagok, s pártmunkát kértem tőlük. Így lettem a Vörös Segély könyvtárosa. Örömmel fogadtam ezt a szép megbízatást, bár az elvtársak nem titkolták előttem, hogy ez a munka korántsem veszélytelen.

A Vörös Segély könyvtára a Dob utca 10. szám alatt, egy rideg, szürke, piszkos bérházban volt. A házban munkások, munkanélküliek, nyomorgó kisemberek laktak és olyanok, akik maguk is nehezen tudták volna megmondani, miből tengetik életüket. A rengeteg gyerek állandó zsivaja összekeveredett az asszonyok hangos tereferéjével és perpatvarával meg a házmester ordítozásával; a túlzsúfolt lakásokból fülledt, nehéz szag áradt — egyszóval: jellegzetes pesti bérkaszárnya volt.

Amikor tehát könyvtárról beszélek, senki se képzeljen olyasmit, ami akár csak távolról is hasonlít — mondjuk — a mi mai üzemi könyvtárainkra vagy falusi népkönyvtárainkra. A VS a

Dob utca 10. számú ház egyik első emeleti lakásában talált helyet a könyvtár számára. A lakás főbérlője egy idős munkásasszony, nem volt ugyan párttag, még csak VS-tag sem, de szívvel-lélekkel rokonszenvezett a mozgalommal. Mindhárom gyermeke (lánya és két fia) aktív és lelkes tagja volt a pártnak, illetőleg a Kommunista Ifjúmunkás Szövetségnek. (Ketten közülük ma is élnek és aktív pártmunkások.) A legidősebb fiú abban az időben éppen fogházban ült; röviddel azelőtt tartóztatták le. A lakás tehát konspiratív szempontból nem egészen felelt meg a követelményeknek: nem volt „fehér" (ahogyan akkoriban mozgalmi nyelven mondtuk), mert már jártak ott politikai detektívek. Miért tartottuk mégis ott a könyvtárat? Azért, mert abban a hiedelemben éltünk, hogy a főkapitányság politikai osztálya tud ugyan a Vörös Segély működéséről, de valamilyen okból tűri, hallgatólagosan elnézi. Ezért nem is nagyon titkoltuk a könyvtár hollétét; a párttagok, KIMSZ-tagok, VS-tagok és kultúregyesületben dolgozó baloldali emberek közül nagyon sokan tudták a címét. Később azután alaposan ráfizettünk arra, hogy rövidlátó módon bíztunk a VS nem létező „féllegalitásában".

A könyvtár a család egyetlen lakószobájában elhelyezett néhány polcból állott, amelyek meg voltak rakva jobbára elnyűtt, agyonolvasott könyvekkel. A könyvtárosnak, hogy tisztét jól töltse be, ismernie kellett a könyveket, és ismernie kellett azokat az elvtársakat is, akiknek a könyveket küldtük. Az első feladat volt a könnyebb. Elég hamar megtanultam, milyen könyveink vannak, melyikük miről szól, jó könyv-e vagy sem. Sokkal nehezebb volt megismernem a könyvtár „olvasóközönségét" — hiszen olvasóink a budapesti törvényszék Markó utcai fogházában, a Pestvidéki Törvényszék fogházában vagy a Maglódi úti Gyűjtőfogházban ültek. (Nem emlékszem arra, hogy vidéki fegyházakba és börtönökbe is küldtünk volna könyveket; azt hiszem, az ott levő elvtársakat a VS más úton látta el.) S egyre több elvtárs számára kellett könyvről gondoskodnunk; ebben az időben a rendőrség szinte havonta tartóztatott le kommunistákat.

Könyvtárunkban volt egy doboz kartoték: minden letartóztatott elvtársról egy-egy kartonlap, rajta az illető elvtárs neve, kora, foglalkozása, képzettsége meg az, hogy milyen nyelven olvas, és milyen könyveket kér. Honnan szereztük ezeket az adatokat? Részben az elvtársak kiküldött leveleiből és hozzátartozóiktól. Akiknek nem élt Budapesten hozzátartozója, azokhoz a VS egy-egy munkatársa járt be látogatóba (természetesen úgy, hogy családtagnak mondta magát), s ő közölte velünk kívánságaikat. Végül: sok adatot kaptunk azoktól az ügyvéd elvtársaktól, akik a VS megbízásából a letartóztatottak védelmét ellátták, és gyakran látogattak be hozzájuk. Ők értesítettek egy-egy lebukás után arról is, hogy kik kerültek letartóztatásba. Az adatok azonban egymagukban nem mondtak mindig eleget. Ki gondolhatta volna például azt, hogy az az elvtárs, aki a kartoték szerint idősebb, négy elemit végzett kubikos — sokévi tanulással, a téli munkanélküliség hónapjai alatt — nagy műveltséget, széles körű képzettséget szerzett? Hogyan tudhattuk volna, ki a tapasztalt pártfunkcionárius és ki az, aki alighogy bekerült a mozgalomba, máris lebukott, s a tanulást tulajdonképpen csak most kell elkezdenie? Ezt csak mások elbeszéléseiből lehetett megtudni. Pedig tudnunk kellett ezt is, hogy a lehetőségekhez képest kielégíthessük az elvtársak igényeit.

A beküldött könyv sokat, nagyon sokat jelentett a letartóztatott elvtársaknak. Már maga az is sok, ha elűzték vele a magány idegölő unalmát. Gondoljunk csak József Attila Lebukott című versének soraira:

...Küldjetek könyvet, bármily ostobát,
mert megőrjít a patkánypuha éj...

De mi azért nem azt tartottuk, hogy küldhetünk bármilyen ostoba könyvet is, csak könyv legyen. Tudtuk, hogy az elvtár-

saknak az olvasás jóval több, mint egyszerű időtöltés: ez fejlődésük egyik legfontosabb eszköze volt. Hiszen sokuknak kinn, a „szabad" életben, a kenyérkereső- és pártmunka után alig maradt ideje és lehetősége, hogy tanuljon. A fogházak lettek a kommunisták pártiskolái, s nekünk is hozzá kellett járulnunk ahhoz, hogy az elvtársak a fogházakban még képzettebb, műveltebb, öntudatosabb emberekké, jobb politikusokká nevelődjenek. Egyik-másik elvtárs a VS által küldött könyvekből tanult meg írni-olvasni. Sokan ezekből a könyvekből szerezték meg az általános műveltség alapjait, ezekből ismerték meg a történelmet és a természettudományokat, ezekből tanultak idegen nyelveket. A képzett elvtársaknak pedig lehetővé kellett tennünk, hogy bővítsék tudásukat, vagy folytassák tudományos munkájukat.

A mi kis könyvtárunk csak kevés lehetőséget adott minderre. Állandóan bővítenünk kellett; a VS-gyűjtésből azonban csak kevés pénz jutott könyvvásárlásra. Könyvtárunk úgy gyűlt össze és úgy gyarapodott, hogy elvtársak és a párttal rokonszenvező pártonkívüli dolgozók a VS-nek adták kiolvasott könyveiket. A pártban, a KIMSZ-ben, a legális szervezetekben állandóan és eredményesen folyt a könyvgyűjtés a VS számára. Ezenkívül jó néhány elvtárs beiratkozott a Fővárosi Könyvtárba (a mai Szabó Ervin Könyvtárba), onnan könyveket kölcsönzött, átadta ezeket a VS-nek, s mi beküldtük a fogházakba. A könyvekbe papírlapot ragasztottunk, s ráírtuk: „Kérjük, hogy a bélyegzőt ide nyomják." De azért a Szabó Ervin Könyvtárban ma is sok olyan könyv található, amelynek első oldalán rajta van a különféle fogházak cenzúrabélyegzője: „Ellenőrizve", „Olvastam, továbbítható", „Cenzúrázva, Magy. Kir. Gyűjtőfogház."

A fogház cenzúrája nagyon megnehezítette a könyvbeadást. A cenzorok műveletlen emberek voltak; a Markóban és a Gyűjtőben egy-egy fogházőrtiszt, a Pestvidékin apácák. A könyveket természetesen nem olvasták el, s a cím alapján legtöbbször nem tudták megítélni, hogy a könyv „izgató"-e. Az ő szemükben

ugyanis minden valamennyire is haladó könyv „izgató"-nak számított, s igyekeztek megakadályozni, hogy ilyesmi bekerüljön az elvtársakhoz. Műveletlenségük néha a mi malmunkra hajtotta a vizet, mert egyszer-egyszer elfogadtak baloldali műveket is (ha a cím nem árulta el a tartalmat). Máskor azonban minden ok nélkül visszautasították teljesen közömbös, polgári műveket is például azért, mert — a címlapjuk vörös volt. Arra törekedtünk, hogy silány, értéktelen, tudománytalan vagy művészietlen könyveket ne adjunk az elvtársak kezébe. Az elvtársak pedig megtanulták, hogy tudásukat olyan könyvekből is gyarapítsák, amelyeket polgári szerző írt ugyan, de amelyeknek tényanyaga és adatai értékesek, felhasználhatók. Volt néhány olyan német nyelvű marxista klasszikus könyvünk is (Marx, Lenin egy-két műve), amelyre idegen, semmitmondó, gyanút nem keltő címlapot ragasztottunk, s így be tudtuk juttatni a fogházakba. Ezek a könyvek aztán rendszerint kézről kézre jártak a letartóztatott elvtársak között. De általában többé-kevésbé tudományosan megalapozott polgári művekből kellett tanulniuk az elvtársaknak, meg kellett szokniuk, hogy marxista szemmel, kritikusan olvassanak, és az olvasottakból később önállóan vonjanak le következtetéseket.

A könyvtárosi munkának sok szépsége volt. Izgalmas feladatot rótt ránk, hogy minden elvtárs számára megszerezzük azokat a könyveket, amelyek legjobban érdeklik őt, és amelyekre a legnagyobb szüksége van. Néha egyik-másik elvtárs kiüzent, hogy meg vannak elégedve a kapott könyvekkel, s ez az elismerés bőségesen megjutalmazott munkánkért.

Könyveken kívül gyakran küldtünk a börtönbe tisztasági cikkeket — szappant, fogkefét, fogport — és fehérneműt is. Ezeknek összegyűjtésével és elosztásával a VS-nek egy másik szerve foglalkozott. Velük nem álltam kapcsolatban, de időnként feljött a lakásba egy-egy elvtárs, és átadta a továbbítandó csomagot.

Állandó gondunk volt, hogyan juttassuk be a fogházakba a

könyv-, a tisztasági és a fehérneműcsomagokat. Sok letartóztatottat a családja látott el, róluk nem kellett gondoskodnunk. Másoknak hozzátartozójuk révén küldtük azt, amit kértek. De a legtöbb elvtárs ellátása mégiscsak teljesen ránk hárult.

Minden fogházban a hét más-más napján vették át a csomagokat, és adták vissza a kiolvasott vagy a cenzúra által visszadobott könyveket. Az elv az volt, hogy a könyvtárból a fogházba lehetőleg pártonkívüliek vigyék be a könyveket, esetleg olyan párt- vagy KIMSZ-tagok, akik nem „feketék" (vagyis akiket a rendőrség nem ismer). A munkanélküliek között kellett találnunk erre vállalkozó elvtársakat, s akkoriban sokan voltak munka nélkül. A szervezés azonban — be kell vallanom — nagyon döcögött. Nem az én feladatom volt, de nemegyszer én is elmentem egyik-másik legális szervezetbe, hogy erre a munkára segítőket keressek. S mégis sokszor előfordult, hogy a heti beadási napon hiába vártam, senki sem jött a könyvtárba a könyvekért. Az elvtársakat pedig nem hagyhattuk olvasnivaló nélkül! Nem tehettem egyebet — fogtam ilyenkor a csomagokat, beraktam egy rettenetesen nagy hátizsákba, vállamra vettem (sokszor még a két kezem is tele volt könyvvel), és elindultam fogházba. Az is megtörtént, hogy nem telt villamosra, és gyalog kellett elbaktatnom a Dob utcából a Gyorskocsi utcába, a Pestvidéki Fogházba.

A fogházakban hétről hétre találkoztam az elvtársak hozzátartozóival, s lassanként megismerkedtem velük. Várakozás közben sokat beszélgettünk a letartóztatott elvtársakról, addigi életükről, akkori helyzetükről és várható sorsukról. Akadt olyan családtag, akit vigasztalnunk, erősítenünk kellett, de a legtöbbje törhetetlen hittel várta ügyünk győzelmét, s büszke volt arra, hogy hozzátartozója a munkásmozgalomért, a népért szenved. Lassanként a fogházőrök is megismertek engem, és — bár a Vörös Segély létezéséről nem tudtak — sejtették, hogy valami illegális szervezet megbízottja vagyok. A Pestvidéki Fogházban például egy nagy bajuszú őrmester, amikor a könyvek visszaadásakor név szerint hívta a hozzátartozókat, és a mi könyveinkre került a sor, mindig így szólított engem: „Hallja maga, aki a kommunista párttól jön!"

Augusztus végétől az ügyészség újabb utasítást adott ki: a vizsgálati foglyok (tehát a még el nem ítéltek) számára a csomagokat az illetékes vizsgálóbírónál kell beadni.

S néhány nappal a hatalmas szeptember elsejei tömegtüntetés után újra elérkezett a heti beadás időpontja. Megint nem jött senki a csomagokért, s mint olyan sokszor, ismét nekem kellett elvinnem őket. Egy kissé borsódzott a hátam, féltem a vizsgálóbírákkal való találkozástól. Rövid töprengés után mégis elindultam, s beállítottam a törvényszék Markó utcai épületébe, Enyedy Róberthez, a hírhedt kommunistafaló vizsgálóbíróhoz, akit „sánta ördög" néven emlegettünk.

— Könyveket hoztam vizsgálati foglyoknak — mondottam.

— Igen? Na, mutassa csak!

Odaadtam neki a könyveket. Nézegette, olvasta a címzettek nevét:

— Szabó Péter... Polányi Máté, a parasztvezér!... — Azután egyszerre éles hangon megkérdezte: — Kik magának ezek az emberek?

— Ismerőseim — válaszoltam tétovázva.

— Ismerősei? Várjon csak egy kicsit! — mondta. Felkelt, s kifelé bicegett, de előbb intett a vele szemben ülő tisztviselőnek, hogy vigyázzon rám.

Bármilyen tapasztalatlan voltam is, annyit tudtam, hogy ebből baj lesz. De hiába, menekülnöm nem lehetett. A tisztviselő szemmel tartott, s ha ki is ugrom a szobából, a törvényszék épületéből már nem juthattam volna ki. A szökési kísérlet egyébként is szinte egyértelmű lett volna a beismerő vallomással.

Vártam — jöjjön, aminek jönnie kell! Nem kellett soká várnom. Néhány perc múlva megjelent Enyedy s mögötte két detektív. A detektívek kétfelől karon ragadtak, és bevittek a fő-

kapitányságra. Így kerültem első ízben az osztályellenség fogságába. Így lettem a VS könyvtárosából — a VS egyik ellátottjává.

Mert a VS tovább dolgozott. Igaz, nagy veszteség érte: letartóztatták egyik vezetőjét, Martos Flórát; igaz, hogy a könyvtárat a rendőrség elkobozta, és ez is súlyosan érintette a szervezetet — de azért a munka ment tovább. Hogyan, mi módon, arról nem sokat tudok, mert amikor (körülbelül fél év múlva) kiszabadultam, más területen, a Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetségében dolgoztam tovább.

RÉTI LÁSZLÓ

Két kongresszus és egy lebukás

A KIMSZ küldötteként részt vettem 1930 elején a KMP második kongresszusán, egy Moszkva melletti kis faluban, Aprilovkában. A kongresszus külön napirendi pontban foglalkozott a KIMSZ helyzetével és feladataival. Az elfogadott irányelvek megmutatták, milyen fő kérdések megoldása áll a KIMSZ előtt, mit kell tennie, hogy valóban a dolgozó ifjúság és elsősorban a munkás- és szegényparaszt-ifjúság széles tömegeinek szervezetévé, vezetőjévé váljék. Közvetlen feladatul tűzte ki a KIMSZ elé a Szövetség második kongresszusának összehívását, mert a Tanácsköztársaság óta, az ellenforradalom egy évtizede folyamán nem került sor a KIMSZ újabb kongresszusának megrendezésére.

Miután hazajöttünk Magyarországra, a Horthy-fasizmus nehéz körülményei között harcoltunk a határozatok megvalósításáért. Mi, ifjúmunkások, a reánk vonatkozó határozatok alapján most már hozzáfogtunk a KIMSZ-kongresszus előkészítéséhez.

A kongresszus előkészületeinek egyik nagy eseménye volt, hogy a Kommunista Ifjúmunkás Internacionálé egyik képviselője, Stefan, Pestre jött megnézni, hogyan folynak az előkészületek. Tudomásom szerint addig az Ifjúmunkás Internacionálé képviseletében, de talán a Kommunista Internacionálé képviseletében sem járt még külföldi elvtárs illegálisan Budapesten. Ezzel óriási felelősség hárult ránk. Soha nem moshattuk volna le a szégyent a KIMSZ-ről, ha ez az elvtárs Pesten lebukik. Stefan

sokszor vett részt a Központi Bizottság ülésein, elvittük néhány kerületi és sejtülésre is, és összehoztuk a Watt-gyári ifjúmunkások vezetőjével: Zsinkó Vilmossal.* A Watt-gyárban akkor, a rossz bánásmód és az alacsony kereset miatt tanoncsztrájkot készítettünk elő.

Egy alkalommal igen nehéz helyzetbe kerültünk. Megbeszéltük, hogy a KIMSZ Központi Bizottsága éjszakai ülést fog tartani Stefan és a párt képviselőjének részvételével, az újpesti Szúnyogszigeten egy sátorban. Az utolsó esti villamoson utaztunk ki a megyeri végállomásra, ahol egy csónaknak kellett volna ránk várni. A csónak azonban nem volt sehol. Egy ideig várakoztunk, majd elhatároztuk, hogy nem tartjuk meg az ülést. De hogyan jussunk vissza Pestre? Elsősorban persze Stefanért fájt a fejünk. Villamos már nem járt, ha gyalog megy vissza késő éjszaka, útközben igazoltathatják. Elhatároztuk, hogy Stefan és a párt képviselője taxival mennek Pestre, mi többiek pedig kint a szabadban töltjük az éjszakát. A váci országút bokrai közé rejtőztünk, és bizony bármennyire összebújtunk is, alaposan átfáztunk, míg felszállhattunk reggel az első villamosra. Mégis boldogok voltunk, amikor másnap megtudtuk, hogy Stefannak nem történt semmi baja. Azt is megtudtuk, hogy a csónak órák hosszat várt ránk, csak valami félreértés következtében nem ott, ahol mi voltunk, hanem pár száz méterrel odább.

Stefannak jó véleménye volt munkánkról, és ez igen nagy büszkeséggel töltött el bennünket. Azt mondta, hogy sehol sem látott még ennyire lelkes és önfeláldozó ifjúmunkásságot, de arra is rámutatott, hogy ideológiai és szervezeti szempontból munkánk még sok kívánnivalót hagy hátra. Az ő segítségével dolgoztuk ki végleges formában a kongresszus elé terjesztendő tézisek tervezetét. Ezeken a téziseken akkor már hosszú idő óta dolgoztunk. Első formájukban még sok elvi hiba volt, ezért a párt Központi Bizottsága visszaadta, hogy dolgozzuk át őket. Most Stefan közreműködésével igyekeztünk ezeket a hibákat kiküszöbölni. A KMP második kongresszusának útmutatásai alapján kidolgozott irányelvek azután a kommunista ifjúmunkások munkájának minden területén kijelölték a feladatokat, feltárták a hibákat, és megmutatták kijavításuk módját. Központi kérdés volt a KIMSZ széles tömegszervezetté válása, a szektás elzárkózás leküzdése, a szociáldemokrata, polgári, sőt a fasiszta ifjúsági tömegszervezetekben végzendő munka. Különösen nagy súllyal foglalkoztak az irányelvek a mezőgazdasági munkás és szegényparaszt ifjúság megnyerésével. Először dolgozott ki ekkor a KIMSZ irányelveket az imperialista háború elleni antimilitarista harc elvi alapjairól és gyakorlati módszereiről, előtérbe helyezve a leventék között és a hadsereg soraiban végzendő kommunista ifjúsági agitációt és szervezkedést.

Foglalkoztak a tézisek a legális és illegális munka összekapcsolásával, a széles ifjúsági tömegszervezetek meghódításával, a KIMSZ által létesítendő új, legális és féllegális ifjúsági szervezetekkel. Foglalkoztak a KIMSZ soraiban gyakran fellépő avantgardizmussal*, a párt szerepének lebecsülése elleni harccal, a kommunista ifjúmunkások internacionalista szellemben való nevelésével is. Követeltük a leventeintézmény eltörlését, de kidolgoztuk a KIMSZ részletköveteléseit is, amíg a leventeintézmény fennáll: szüntessék meg a vasárnapi és az esti (munkaidő utáni) gyakorlatozást, töröljék el a pénzbüntetést, tiltsák meg a leventék verését és a durva bánásmódot stb.

Stefan néhány nappal a kongresszus előtt utazott el Ausztriá-

* Zsinkó Vilmos (1911—1938) egy ideig a KIMSZ vezetőségi tagja, a spanyol polgárháborúban hősi halált halt

* Egyes ifjúsági vezetők felnagyítva és eltorzítva az ifjúság pozitív vonásait, a tetterőt és vállalkozó kedvet, a politikai—társadalmi vezetésre elsősorban az ifjúságot tartották alkalmasnak, és szembehelyezkedtek a tapasztalt idősebb nemzedékkel

ba, ahol részt vett a további előkészítő munkában, majd magán a kongresszuson is.

Emlékszem, hogy közvetlenül a kongresszus előtt, három nap és három éjszaka egyfolytában dolgoztunk, mert a kongresszusi küldötteket elő kellett készítenünk az útra. Ugyanakkor nagy feladatot jelentett számunkra a Watt-gyári ifjúmunkások sztrájkmozgalma is. Ekkor már nem laktam otthon. Az utolsó hetekben a békásmegyeri Duna-parton, egy csónakházban ütöttük fel tanyánkat. Itt volt a KIMSZ titkársága. A harmadik éjszakán került volna sor egy kis pihenésre. A csónakházba húzódtunk Kovács Istvánnal, és elhatároztuk, hogy ez egyszer jól kialusszuk magunkat, mivel másnap vagy harmadnap már nekünk is utaznunk kellett. De alig aludtunk el, mikor felzörgettek azzal, hogy kitört a Watt-gyári sztrájk.

Felkeltünk, és lámpát gyújtottunk. Egész halkan, suttogva, hogy a szomszéd kabinokban meg ne hallják, megbeszéltük a teendőket. Röpiratokat szövegeztünk, egyrészt a Watt-gyári dolgozók, másrészt általában az ifjúmunkások számára. A röpiratokban ismertettük a sztrájk okait, célkitűzéseit, és kértük mind a Watt-gyári felnőtt munkások, mind általában az ifjúmunkásság segítségét. Ugyanakkor elhatároztuk, hogy másnap kimegyünk a sztrájkoló ifikhez, és kezünkbe vesszük a sztrájk irányítását. A gyárban mintegy harminc ifjúmunkás dolgozott, köztük egyetlen KIMSZ-tag, az sem régi: Zsinkó Vilmos. Zsinkó rendkívül mozgékony és értelmes fiú volt, kihasználta a gyárban a tanoncok elkeseredését, és sztrájkba vitte őket. Azt is megszervezte, hogy a felnőtt munkások egy része jóindulattal támogassa a tanoncok sztrájkját. Természetesen erre a sztrájkra is nagyon büszkék voltunk, mert ez volt tudomásunk szerint a Tanácsköztársaság leverése után a KIMSZ által vezetett első nagyarányú tanoncsztrájk.

Az éjszakai alvásból tehát nem lett semmi. De nem foglalkozhattunk sokat a sztrájkkal, mert másnap kellett indulnunk Bécsbe.

Körülbelül húsz ifinek kellett Pestről Bécsbe mennie. Először arról volt szó, hogy útlevelet kapunk, de ez nem sikerült, és így gyalog, „feketén" mentünk át a határon. Három csoportban, egy nap leforgása alatt bonyolítottuk le az egészet. Győrig vonaton utaztunk, ott találkoztunk a vezetővel, aki ismerte a járást a határon át. Ez az elvtárs, akinek három csoportot kellett egy éjszaka átvinnie Ausztriába, feleúton megállt, és kijelentette, hogy most már a határon túl vagyunk, egyedül is eltalálunk arra az állomásra, ahol vonatra kell szállnunk Bécs felé. Megmagyarázta, meddig kell mennünk előre, hol forduljunk jobbra, hol balra.

Igyekeztünk utasításait hűségesen követni, de egy-két órai bolyongás után kénytelenek voltunk megállapítani, hogy tökéletesen eltévedtünk. Addig mentünk, amíg vasúti sínekhez nem értünk. A sínek mentén találomra elindultunk egy irányba. Amikor a vasútállomás közelébe értünk, lefeküdtünk a bokrok közé, és megvártuk, amíg kivilágosodik.

Akkor ketten, akik valamennyire beszéltünk németül, bementünk tájékozódni az állomásra. Nagy kő esett le szívünkről, amikor az állomás homlokzatán megláttuk a gót betűs felírást: tehát Ausztriában voltunk. Bár ez, mint kiderült, nem az az állomás volt, ahová érkeznünk kellett volna, hanem egy-két állomással beljebb a határtól. Óvatosságból Wienerneustadtig váltottunk jegyet mindannyiunknak, és csak közvetlenül a vonat indulása előtt vittük oda a többi, németül nem tudó elvtársat.

Bécsben már vártak bennünket. A KÜB (Külföldi Bizottság, a KMP Központi Bizottságának külföldön tartózkodó tagjai) a KIMSZ Központi Vezetőségével előértekezletet tartott egy szobrászműteremben. Itt véglegesen megtárgyaltuk a kongresszus elé terjesztendő tézistervezetet, aztán elindultunk a stájer hegyekbe. Egy osztrák ifi kísért bennünket, Franzlnak hívták, kedves és rendes fiú volt, nagyon összebarátkoztunk. Turistának öltözve, hátizsákkal mentünk a kongresszusra, amely a stájer Alpokban, egy hegyi vendéglőben ült össze.

A vendéglő tulajdonosa elvtársunk volt, és rendelkezésünkre bocsátott a padláson egy tágas helyiséget, amelyet csak akkor használtak, ha nagyon sok turista szállt meg éjszakára. Igen óvatosnak kellett lennünk, mert ha vendégek érkeztek a földszinti kocsmahelyiségbe, akkor nem volt szabad sem járkálnunk, sem hangosan beszélnünk, nehogy észrevegyék, hogy fenn emberek vannak. A padláshelyiség nappal tárgyalóterem volt, éjjel pedig hálószoba.

A kongresszus, úgy emlékszem, három napig tartott. Megtárgyalta tézistervezeteinket, és bizonyos módosítások után elfogadta őket. Élénk vita folyt az egyes napirendi pontok körül, és sok kérdés tisztázódott. Így például mi nagyon büszkék voltunk a Watt-gyári sztrájkra, amit a kongresszus is jelentős eredménynek tekintett. Ugyanakkor a párt képviselői és Stefan elvtárs rámutattak arra, hogy a Watt-gyári sztrájk kitörése után kiadott röpirataínkban csupán gazdasági követelések voltak, nem állítottunk fel politikai követeléseket, amelyek segítettek volna magasabb színvonalra emelni a sztrájkot, és esetleg csatlakozásra bírták volna a gyár felnőtt munkásait is.

A kongresszus titkos szavazással kilenctagú központi bizottságot választott. A szavazócédulán a második helyen állott a Molnár név, az én akkori illegális nevem. Erre azért emlékszem, mert ez később nagy szerepet játszott az életemben.

A kongresszus után másodmagammal Sopronon át jöttem haza. Most is egy vezető hozott át a határon. Ez sokkal nehezebb út volt, mint odafelé. Magas hegyeken kellett keresztülvergődnünk. Este indultunk el, és reggel lett, mire Sopronba érkeztünk.

Körülbelül két héttel a kongresszus után lebuktam. Már pár nappal előbb feltűnt nekem, hogy egy gyanús külsejű ember jön utánam. A konspiráció szabályai értelmében meggyőződtem arról, hogy valóban engem követ-e, majd két-három átjáróházon keresztülmenve, villamosokra fel- és leugrálva, megállapítottam, hogy sikerült leráznom magamról. Sajnos, ebből semmiféle következtetést nem vontam le, nem kapcsolódtam ki, legalább rövid időre, a mozgalmi munkából, bár természetesen a velem dolgozó elvtársaknak elmondtam az esetet.

Július első napjaiban egy este a KIMSZ dél-kerületi bizottságának ülésére kellett mennem. Az üléseket nyáron általában a szabadban tartottuk. A zuglói végállomáson kellett találkoznunk. Villamoson mentem a Bosnyák térre. Volt még pár perc időm, vettem vacsorára fél kiló szilvát a piacon, és be akartam menni a lóhússzékbe valami felvágottért. Amikor a kilincsre tettem a kezem, hátulról két „úriember" megragadott, azt mondták, hogy államrendőrségi detektívek, és letartóztatnak. Gyakran mondogattuk azután, hogy a Horthy-Magyarországon még a lóhúsvásárlásért is lecsukják az embert. Bevittek a zuglói rendőrőrszobára. Itt egyikük, akiben felismertem azt a hekust, aki három nappal előbb követett, összeszíjazta a két kezemet, és hosszú ideig rángatott le és fel. Meg is mondta, hogy ez a büntetés, amiért pár nappal előbb megszöktem előle. Csuklóim teljesen kisebesedtek, és csak hetek múlva gyógyultak meg.

Az őrszobára behozták azután a dél-kerületi bizottság tagjait is.

Bevittek bennünket a főkapitányságra, és ott nem a 200-asban helyeztek el, amint az szokás volt, hanem egy héten át Hain Péter* előszobájában, egy hosszú asztal mellett padokon ültünk, és egy rendőr vigyázott ránk. Nem tudom, mi volt ennek az oka, talán hogy ne láthassuk a többi letartóztatottat. Napokig nem tudtuk meg, hogy mások is lebuktak. Éjjel-nappal gubbasztottunk az asztalnál. Ha álmosabb rendőr volt hozzánk beosztva, pár szót válthattunk is egymással.

Egyik éjjel Hain Péterhez kísértek. Barátságosan hellyel kínált, majd hivatalos hangon személyi adataim iránt érdeklődött. Amikor néhány kérdésre válaszoltam, hirtelen felugrott, szín-

* Hain Péter a Horthy-rendőrség politikai osztályának detektív-főfelügyelője volt

padias mozdulattal mutatott rám, és azt mondta: „Molnár, második jelölt az ifikongresszuson!" Megmondta azt is, milyen faluban tartottuk a kongresszust.

Nagyon megrendített, hogy ilyen pontosan értesült a mindössze két hét előtt lefolyt eseményekről, és ismeri illegális nevemet — akkor még nem tudtam, hogy a KIMSZ-kongresszuson részt vett egyik küldött a rendőrség beépített ügynöke —, de gyorsan összeszedtem magamat, és buta képet vágva kijelentettem, hogy nem értem, miről beszél. Hain Péter dühbe jött, és most már ordítva figyelmeztetett, hogy mindent tudnak, azt is, hogy kilenctagú központi bizottságot választottunk. Én továbbra is buta képet vágtam, és kijelentettem, hogy fogalmam sincs, miről van szó. Zuglóba azért mentem ki, mert egy héttel ezelőtt a moziban megismerkedtem egy Kati nevű szőke lánnyal, aki ott adott nekem randevút. E mellett a naiv mese mellett mindvégig kitartottam. Hain Péter erre átadott pribékjének.

Megkezdődött a talpalás. Nagyon fájdalmas volt. Már régebben is sokszor kérdeztem az elvtársaktól, hogyan is történik a rendőrségi vallatás. Elmondták, hogy a talpalás nagyon fájdalmas, de legfeljebb háromszor teszik fel az embert egymás után a rúdra, annyit ki kell bírni. Én a háromszori talpalást ki is bírtam, de akkor, legnagyobb meglepetésemre, negyedszer is feltettek. Azt is kibírtam.

Körülbelül egy hétig tartó vallatás után úgy látszott, hogy a detektívek feladták a küzdelmet. Kiállítottak egy jegyzőkönyvet, amelyben csupán a négy „bűntársammal" való szembesítés és a tagadásom volt. Ezzel a jegyzőkönyvvel fel kellett mennem egy rendőrkapitányhoz, és az előtt kellett aláírnom, mielőtt átvittek volna a Markó utcai fogházba. A rendőrkapitány elolvasta a jegyzőkönyvet, azután kiabálni kezdett, hogy tartsam bolonddá az öreganyámat, ilyen jegyzőkönyvvel nem hajlandó engem a Markóba átengedni. Vagy beismerek mindent, vagy újra elölről kezdik a vallatást. Én továbbra is kitartottam Kati mellett, mire

visszavittek Hain előszobájába. Egy óra múlva kiderült, hogy ez csak egy utolsó megfélemlítési kísérlet volt. Felvittek ismét a kapitányhoz, aki morogva bár, de elfogadta a jegyzőkönyvet. Így azután átkerültünk a Markóba.

Bezárult mögöttem a börtönajtó, hogy egy időre elszakítson attól, ami életemnek — minden kommunista életének — legfőbb tartalma volt: a forradalmi harctól, a KIMSZ szervezésétől, az illegális kommunista pártmunkától.

KÖVES ANTAL

Emlékezés a nagy tüntetésre

Tizennégy éves koromban kárpitostanuló lettem. Egy Félix nevű régi, elismert jó szakmunkás mellé kerültem, ő volt a tanítósegédem. Azt mondta egyszer nekem Félix, hogy: „Na fiam, ha emberséges életet akarsz, ha nem akarod, hogy kizsákmányoljanak, akkor szervezett munkásnak kell lenned!" „Hova kell menni?" — kérdeztem. „Majd én elviszlek, bemutatlak olyan embereknek, akiktől tanulhatsz." „Jó" — mondtam én, és egyik nap el is vitt az Almássy térre, ott volt a szakszervezetünk. Félix bemutatott három ifinek, akik beszélgetni kezdtek velem, megkérdezték, hol dolgozom, hogy megy a munka, milyen ember a mester.

Hamarosan összebarátkoztunk. Pár nap múlva szól nekem az egyik, hogy menjek vele. Elmentünk a Rákóczi útra, befordultunk valamelyik mellékutcájába, ott azt mondta, várjak rá, mindjárt jön. Nem tudtam, mit akarhat, de nagyon érdekelt a dolog, mert olyan titokzatos volt. Nemsokára jön vissza egy kis csomaggal. „Gyere velem, szétszórjuk, ami ebben a csomagban van, de nagyon kell vigyázni! Röplapok!"

Este a Dob utca és a Rottenbiller utca környékén szórtuk szét a röplapokat.

Nem tagadom, „lámpalázam" volt ennél az első szereplésnél, és bizony, amikor mindet szétszórtuk, vége lett a bátorságnak, elfutottam.

Később Vörös Segély-bélyeget kaptam eladásra, vagy pénzt gyűjtöttem a bebörtönzötteknek.

Így vontak be az elvtársak a mozgalmi munkába. Nemsokára megkaptam legfőbb feladatomat: minél több ifjúmunkást vigyek be az otthonba, a szakszervezetbe. Ez sikerült is.

1929-ben a kőbányai vasas ifjúmunkáscsoport megalakításában vettem részt. Többször feloszlatták ezt a csoportot, mindig más néven alakult újjá, hol dalkör lett, hol szavalókórus, eszperantó tanfolyam vagy turista csoport.

1934-ig dolgoztam itt. Ezeknek az éveknek legnagyobb élménye volt addigi életemben az 1930. szeptember elsejei tüntetés.

1930. szeptember elsején a kőbányai ificsoport (amelynek abban az időben elnöke voltam) rendezett sorokban elindult a tüntetésre. Az Andrássy út (ma Népköztársaság útja) és a Körút sarkán rendőrök ordítoztak, hogy oszoljunk szét. De mi csak mentünk tovább! Lovas rendőrök rohamoztak, mi kő- meg széndarabokkal hajigáltuk őket.

A Varsaviankát énekeltük meg a Fel vörösök, proletárokat és az ifiindulót. Úgy éreztük, hogy a világ legerősebb emberei vagyunk, és bármiféle feladatot bíztak volna ránk, végrehajtottuk volna. Valósággal forradalmi lázban égtünk.

Amikor kiértünk a Hősök terére, láttuk, hogy az Aréna úti (Dózsa György úti) aluljárón át jönnek a Váci úti gyárak munkásai és az újpestiek. Ez még nagyobb erőt öntött belénk, óriási lelkesedéssel éljeneztük őket. Az Andrássy út egész szélességében áradt a tömeg, de mi most már a Thököly út felé figyeltünk, mikor bukkannak fel a csepeliek.

Ahogy a rendőrség zavart minket befelé a Ligetbe, át akartunk menni a Vajdahunyad vár előtt a hídon. Látjuk, hogy nem messze egy személyautóban állva szónokol valaki, és nagy hangon nyugalomról, csendről papol. Hallgattuk, de nem sokáig, mert a kőbányai ifik kiabálni kezdtek: „Rendőrspicli! Provokátor! Ne hallgassátok, elvtársak! Be akarnak keríteni bennünket!"

Úgy is volt, nemcsak a hátunk mögött, hanem szembe is jöttek rendőrök. Erre felugráltunk az autóra. A bent ülő úriember kiabálni kezdett, de nem törődtünk vele. Ketten-hárman megfogtuk, kirángattuk a kocsiból. A kocsivezető szeretett volna kimenni a tömegből, hátrafelé tolatott, és elütött egy munkást. Erre nekiestünk: „Az anyád! Te is az urak pártján vagy? Te is a rendőrség embere vagy?"

Kizavartuk a kocsiból, felborítottuk az autót. Valaki kicsavarta a tankot, odatartotta égő öngyújtóját: abban a pillanatban meggyulladt a benzin. Rendőrök jöttek kardlapozva. Mi a Weingruber felé szaladtunk. Akkor már nagy lánggal égett az autó. Csak később tudtuk meg, hogy Klár Zoltán képviselő autója volt. A millenniumi oszlopnál gépkocsik álltak, tele csendőrökkel. Valaki közülünk elkiáltotta magát: „Gyerünk, elvtársak! Barikádokat kell emelni!" Miből? Kő, fa nem volt a közelben, de ott volt a Weingruber egész berendezése, súlyos márványlapok, vasasztalok és székek. Kidobáltuk az utcára és összetoltuk az asztalokat, székeket, márványdarabokat hajigáltunk a rendőrökre. Két-három attakjukat visszavertük.

Közben tűzoltók érkeztek az égő autó oltására. A barikáddal a tűzoltók elől is elzártuk az utat, mert ha átengedjük őket, utánuk nyomultak volna a csendőrök is. A tűzoltók vissza is fordultak: „Nem hagyjuk magunkat összeverni!" — mondták. Az autó meg égett tovább. Egyszer csak lovas rendőrök támadtak a gyalogosokkal együtt, de mi jól fel voltunk fegyverkezve márványdarabokkal, a rendőrök nem tudtak védekezni. Körülbelül félháromnegyed óra hosszat tartott ez a küzdelem. Akkor revolvert rántottak, a parancsnokuk lőtt elsőnek. A Széchenyi-fürdő bejáratához futottunk. Itt az egyik golyó a Weingruber és a fürdő közötti úton leterített egy embert, Darnyik János állványozómunkást. Azonnal felemeltük, és bevittük a fürdő előcsarnokába. Ide is utánunk tódultak a rendőrök, és kardlapozni kezdtek. Az alagsorba húzódtunk, de egy rendőr utánunk merészkedett.

Jól helybenhagytuk, összetörtük a kardját, úgyhogy könyörögni kezdett, ne bántsuk, neki családja van. „Te bitang gazember! — ordítottuk. — Hát nekünk nincs családunk?" Alaposan összeverve hagytuk ott, azután kiugrottunk az ablakon, majd az Állatkert felé futottunk. Ott is be akartak keríteni, de sikerült kijutnunk a Szondy utcába. Mindjárt az utca elején egy nagy épületen kőművesek dolgoztak. Felmentünk az állványra, és felszólítottuk őket, hagyják abba a munkát, jöjjenek velünk. Jöttek is egészen a Körútig.

Itt már valósággal hömpölygött a tömeg a gyalogjárókon és az úttesten. Szakasits Antallal találkoztunk, aki egyre azt hajtogatta, hogy néma tüntetésről volt szó, ne haragítsuk magunkra a rendőröket. „Beszélj a fiúkkal — mondta nekem —, nehogy felüljetek a provokációnak, és elveszítsétek a fejeteket." De a fiúk majdnem megverték őt.

Még nagyon sok harcot kellett vívnunk a felszabadulásig, de ezt a napot sohasem felejtettük el.

KÁDÁR JÁNOS

Első lépések az ifjúmunkás-mozgalomban

Vannak emberek, akik úgy beszélnek, mintha kész kommunistákként jöttek volna a világra. Megint mások azt mondják, hogy ők, életükben először találkozva a munkásmozgalommal, azonnal tudták, hogy ez az igazi út, és nyomban teljes tudatossággal léptek az osztályharc útjára. Én nem ismertem fel azonnal, a munkásmozgalommal való első találkozásom alkalmával, hogy ez az igazi út; és kommunistává is csak akkor lettem, amikor már mint a Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetségének tagját, kommunistává nevelt a párt, az ifjúmunkás szövetség, a munkásosztály, maga a harc.

I

Ha ma elindul egy ifjúmunkás Budapesten a Tanács körút 11. számú ház kapujából, bármelyik irányba is megy és nézi a kirakatokat, pár lépés után a könyvkereskedések kirakatában számos marxista—leninista művet lát, és ha kedve tartja, nyomban megveheti bármelyiket. Nemcsak azért veheti meg, mert ott van a kívánt könyv, hanem azért is, mert a zsebében ott van legalább két ilyen könyv ára. Tizenhat éves koromban — 1928-ban — a Károly, ma Tanács körút 11. számú házban laktam. Nekem akkor — egyébről nem beszélve — a kaputól elindulva legalább nyolc napig — Bécsig — kellett volna gyalogolnom, hogy egy

könyvkereskedés kirakatában megpillanthassam Lenin egy művét. Nálunk a kommunista könyv kiadása, kinyomtatása, árusítása tilos volt. De még ha el is gyalogoltam volna Bécsig, útlevelem is lett volna, hogy átléphessem a határt — a kívánt könyvet mégsem vehettem volna meg, mert nem volt annyi pénzem, amennyibe egy könyv akkor került. Mint második éves műszerészinas, négy pengő heti fizetést kaptam, abból levonták a betegsegélyzőt, a többit pedig az utolsó krajcárig haza kellett adnom anyámnak, ha nem akartam, hogy éhen forduljunk fel. Marxista könyvhöz tehát csak másképpen juthattam.

1930 körül az ifjúmunkás térdig lejárhatta a lábát, mégsem talált az egész országban egyetlen párt- vagy ifjúsági szövetségi helyiséget sem, mert a kommunista szervezetek be voltak tiltva. Az emberek többsége a „kommunista" szót is csak titokban merte kimondani. Az ifjúmunkásokra még külön is ügyeltek Horthyék. Törvénnyel tiltották, hogy szakszervezeti tag lehessen a tizennyolc évnél fiatalabb munkás. Lehet, hogy Nébenführer, az egyetlen szakszervezeti tag a műhelyben, ahol inas voltam, hároméves inaskodásom alatt éppen emiatt egy szót sem szólt nekem arról, hogy osztályharc és munkásszervezkedés is van a világon. Ezt is más úton kellett megtudnom.

De becsülettel bevallva, zűrzavar volt akkor még az én fejemben is, magam se nagyon tudtam, mit akarok, mi az, amihez az életemet kell igazítanom. Írni-olvasni alig tudó, cselédből lett segédmunkás anyám tudománya az osztályharcról annyiból állott, hogy szidta az urakat, de amikor én kezdtem szidni őket, azt mondta: „Fiam, az urak gazemberek, sanyargatják a szegényeket, de nem lehet legyőzni őket, mert ők az erősebbek." Ezzel pedig nem mehettem messzire. A mai tizenhat-tizennyolc éves ifjúmunkás, még ha nagyon keveset is foglalkozik társadalmi kérdésekkel, akkor is az iskola, az úttörőmozgalom, a gyár eleven élete, a proletárdiktatúra sokoldalú hatása eredménye-

képpen a harminc évvel ezelőtti ifjúmunkásokhoz képest társadalmi kérdésekben jártas ember.

Mielőtt kommunista ifjúmunkás lettem volna, már láttam sok mindent az életből, olyat, amit a mai ifjúmunkások szerencsére már nem látnak. Voltam bojtár falusi kondásnál, szolgagyerek kuláknál, vicigyerek, újságkihordó-fiú, kifutó a városban, még kilakoltatott is. Dolgoztam reggel öttől, míg a tanítás nem kezdődött az iskolában, délután újra, késő estig. Azután jöttek az akkori inasélet „gyönyörűségei". Amikor segéd lettem — 1929-ben —, a nagy gazdasági válság, a munkanélküliség. Így élt abban az időben az egész ifjúmunkás nemzedék.

„Életbölcsességemből" azonban nem sokra futotta. Nem értettem az életet. Az élet értelmét kerestem. Boldog akartam lenni, de nem hörcsög módjára, egyedül, hanem anyámmal, testvéremmel, inastársaimmal, barátaimmal, mindazokkal együtt, akiket szerettem, és akiket velem együtt sanyargattak és megaláztak. Büszke is voltam, és szerettem volna megfizetni az uraknak, akik még gúnyt is űztek szegénységemből, a nincsből. De csak ennyi volt egész tudományom.

Amint ismeretes, a kommunista mozgalom illegális volt, nem láttam magam előtt. Tanácstalanul álltam, és csak kerestem a kivezető utat az akkori élet sűrű útvesztőjéből. Hogyan is talált reám a mozgalom, hogyan találtam én a mozgalomra, míg eljutottam oda, hogy a kommunista mozgalom és saját személyes sorsom útja meggyőződésem szerint egyszer s mindenkorra összeforrott?

2

— Szeretsz futballozni? — kérdezte Segesdi Laci, egyik osztálytársam (a Wesselényi utcai polgári iskola másodikos tanulói voltunk akkor mindketten). Én nemcsak futballozni szerettem, hanem titokban ugyan, de annál erősebben hittem, hogy rövid pár

év múlva én leszek az új Kohut, Zsák vagy Opata. Ők akkor azt jelentették a mi számunkra, mint a mai fiúknak Bozsik, Hidegkuti vagy Sándor. Barátom elvitt és felvétetett a HSC-be, azaz a Hársfa utcai Sport Club tagjai közé. Noha igazi, sárga-kék sávos dresszünk is volt, sok cipőt elszaggattam, és ezért számtalan pofont kaptam anyámtól, és a Népliget mély homokjában, két év majd minden vasárnapján 4—5 órás meccseken oroszlánként küzdöttem a centerhalf posztján — mégsem lett belőlem soha válogatott futballista. Sőt inasnak menve még a HSC-től is meg kellett válnom. De ez a futballozás mégsem volt számomra értelmetlen. Miközben én a futballválogatottságomról szőtt gyermeki ábrándot kergettem a HSC-ben, megismertem ott a Fenákel fiúkat, akik közül az egyik később nagy szerepet játszott életemben, mert ő vont be a Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetségének munkájába.

3

Reizner borbélyinas barátomnak már nem is kellett volna kérdezni tőlem tizenhat éves koromban, hogy szeretek-e sakkozni, hiszen ezt az egész utca úgyis tudta rólam. A Károly körúti fiúk nagyon jól tudták, hogy annyira szeretek olvasni és sakkozni, hogy majdnem minden este — mert csak akkor értem rá — 11—12 óráig az utcai lámpa alatt, a járdaszélen vagy egy padon ülve olvastam vagy sakkoztam. Szüleink szűk lakásában mozdulni sem lehetett, szerettek minket kívül tudni az ajtón. Nálunk odahaza a villany sem volt bevezetve, a petróleumlámpa égetése pedig sokba került.

Barátom tudatta velem, hogy vasárnap délután a Borbély- és Fodrászsegédek Szakegyletének Havas utcai helyiségében ifjúsági sakkverseny lesz, különböző díjakkal, más szakmabeli fiúk is részt vehetnek a versenyen. Elmentem, mert abban az időben

nemcsak hogy szerettem sakkozni, hanem azt gondoltam, még pár rövid év, és sakkmester lesz belőlem.

A versenyt ott a Havas utcában meg is nyertem. Később egy másik barátom biztatására beléptem a Külső Ferencvárosi Munkás Sakk-körbe is. Versenymérkőzéseken is játszottam, a mérkőzések közül a legtöbbet meg is nyertem — sakkmester mégsem lett belőlem soha. Sőt életkörülményeim súlyosbodása miatt a sakkegyesülettől is meg kellett válnom. De a sakkozás sem volt értelmetlen számomra.

A szakegylet Havas utcai ifjúsági versenyének díja egy könyv volt. A díjat átadó kb. harminc-harmincöt éves elvtárs nagy érdeklődéssel vagy egy fél óráig beszélgetett velem. Örömmel hallotta, amikor mondtam, hogy olvasni is nagyon szeretek, és igen figyelmembe ajánlotta, hogy ha nem értem, olvassam el többször is a könyvet. Ma is szeretettel gondolok erre az ismeretlen elvtársra, aki az egész verseny kezdeményezője is volt.

Igaz, hogy azután még jó ideig sokat bajlódtam ezzel a könyvvel; igaz, hogy ebbe a munkásszervezetbe nem az osztályöntudat, hanem a sakkjátékkal kapcsolatos ifjúi képzelődésem vitt el, de így is nagyon megérte.

Mikor otthon megnéztem a könyvet, csak csodálkoztam. Már a címe is — „Hogyan alakítaná át Dühring Jenő úr az összes tudományokat!" — furcsa volt nekem. A tartalmával még több bajom volt. Korábban a „Mister Herkules" című ponyvaregénytől kezdve Vernéig és Zoláig sok mindent összeolvastam, de ehhez hasonló könyvet még soha. Az első olvasás után megdöbbentem. Hogyan lehet ez: magyarul van írva, a betűket ismerem, a szavakat értem, egyes mondatokat is, az egészből pedig mégsem értek semmit? Saját szellemi képességeimet — talán mondanom sem kell — akkoriban igen nagyra értékeltem. Gondoltam, a könyvben van a hiba. Az élet titka izgatott. Ebben a könyvben meg az van írva, hogy „az élet nem más, mint a fehérjetestek létezésének módja". Ez felháborított, de nyugtalanított is, felcsigázta az érdeklődésemet.

Nem akarom nyújtani a dolgot. Rabja lettem ennek a könyvnek. Mindjobban belemerültem; majd nyolc hónapon át olvastam, nem is tudom, hányszor. Barátaim rángattak, kiáltoztak, szamárfüleket mutattak nekem, de nem tágítottam. Végül ujjukkal homlokukra mutatva jelezték, hogy szerintük valami nincs nálam rendben. Nem mondhatom, hogy teljesen megértettem akkor Engels Anti-Dühringjét, az első marxista könyvet, ami a kezembe került, de attól kezdve másképpen gondolkoztam az élet dolgairól, mint korábban. Még nem kötött le végleg a marxizmus eszméjéhez, de felgyújtotta bennem a kiolthatatlan érdeklődést a tudományos szocializmus iránt.

Így, amikor én egy ifjúsági sakkverseny első díját reméltem elnyerni az Engels-művel, ezerszer értékesebbet nyertem annál: belépőjegyet a marxista tudomány csodálatos világába. Találkoztam a kommunizmus eszméjével, bár akkor még ennek nem ébredtem teljes mértékben tudatára.

4

Mivel szakmámban nem tudtam elhelyezkedni, élni pedig kellett, 1930 nyarán a Klauzál utcában dolgoztam egy szőnyeg-nagykereskedőnél mint raktári munkás. A munkásosztály politikai harcairól nem sokat tudva végeztem a munkámat, amikor egy reggel izgatott sietséggel bezárták a raktárt, mondván, hogy csak holnap dolgozunk. Körülnézek, látom: nagy gyorsasággal bezárják a közeli üzleteket, műhelyeket is. Az utcán kevés a járókelő. Egy idősebb proli megy el a ház előtt, és öklét rázva kiáltozza: „Megálljatok, burzsujok, most megfizetünk nektek!" Egyedül volt, senkit sem bántott, de láttam, hogy ő ejtette rémületbe a Klauzál utca kispolgárait. Hallom, hogy munkanélkü-

liek tüntetnek a Nagymező utcában. Rohanok oda, olyan, mint egy elhagyott csatatér. Az utca üres, a betört kirakatok ablaküvegcserepén lépkedek. Az Andrássy út hasonló képet mutat. Elindulok a kihalt úton a Liget irányába. A Nagykörúton rendőrkordon. Nem engednek tovább. A Király utcánál sem. A Dob utca sarkán a Városligetből visszafelé jövő tüntető munkásokkal találkozom. Csatlakoztam hozzájuk. A Városligetben és környékén történt összecsapásokról beszélnek. Ünnepi érzés, valami vidám feszültség uralkodik rajtuk, és ragad át rám is. A Dob utcában az egyik kapu alól egy stráfkocsi hajt kifelé, megrakva szódásüvegekkel. Az egyik mellettem haladó munkás odakiált a kocsisnak és a kocsikísérőnek: „Miért dolgoztok, ma sztrájk van!" Erre a kocsis az ostorral az arcába vágott ennek a munkásnak. Ami ezután következett, pillanatok alatt játszódott le. Nem gondolkoztam, nem határoztam én semmit. Ma sem tudom, hogyan történt, csak azon vettem magam észre, hogy a huligánok és a tüntetők között kitört verekedés közepébe kerültem, alaposan megdolgozva öklömmel a szódásüvegekkel verekedő szódagyáriakat.

Egy Károly körúti padon ülve tértem magamhoz. Minden tagom fájt, és mégis: soha életemben olyan jól nem éreztem magamat, mint akkor. Megkóstoltam a harc ízét, magával ragadott a harcoló munkásosztály forró hulláma Budapest proletariátusának nagy harci napján: 1930. szeptember elsején. Nem voltam még kommunista, nem voltam még osztályöntudatos ifjúmunkás, de sajnáltam, hogy erről a tüntetésről nem tudtam előre.

5

1931 első felében sok időt töltöttem mint munkanélküli a József utcai munkaközvetítő vasipari osztályán, várva a közvetítésre. Nemhiába hívta a nép akkor az állami munkaközvetítőt „köpködő"-nek. Gazdag embernek tűnt közöttünk az, aki reggelizett, és volt húsz fillér a zsebében egy darab kenyérre és öt darab Levente cigarettára. Így, a gyárosokat átkozva és az éhkoppot nyelve, fő időtöltésünk ott valóban a köpködés volt.

Szenvedélyes politikai viták is folytak a „köpködőn". Egynéhány jobboldali szociáldemokrata befolyás alatt álló munkás Peyerék szavait ismételgette: „Várni kell türelemmel, nem szabad meggondolatlan tettekkel ártani!" Abban az időben sok öntudatlan és szervezetlen munkás is járt oda. Én is az voltam még akkor. De az emberek óriási többsége és jómagam is, a kommunista agitátorok igaz szavait helyeselte. Harcot sürgettünk, és lehurrogtuk a birkatürelmet hirdetőket, naponta többször is kizavartuk onnan a minket csendesítő rendőröket. Korábban azt hittem, hogy gyenge és tehetetlen vagyok, hogy éhen halhatok vagy megfagyhatok családommal együtt úgy, hogy még csak észre sem veszi a többi ember. Ott azonban már megértettem, hogy sok-sok ezren vagyunk mi, munkások, és dolgozni, élni fogunk — ha kell, harcolunk.

Én magam is megszabadultam már a nyomort fátyol alá rejtő és feledtető gyermeki ábrándoktól; nem akartam már sem válogatott futballista, sem sakkmester lenni, csak egyszerűen dolgozó, a munkájáért a jogos bért megkapó vasmunkás. Már tudtam, hogy ezért harcolnom kell. Így, amikor egy nap az egyik elvtárs — akit már ismertem a mindennapos vitából — azt mondta: menjünk ki a Rákóczi térre tüntetni, elsőnek csatlakoztam hozzá. Kint a tüntetésen magam is elszántan és hangosan kiáltottam világgá követeléseinket. Ekkor vettem először részt tudatos elhatározással a munkásosztály nagy harcában, egy kommunista elvtárs vezetésével.

6

1931. szeptember elején, miközben elgondolkozva mentem a Barcsay utcában, ismerős hang üdvözölt; öt éve nem látott Fenákel János barátom volt a HSC futballcsapatból. Beszélgetésünk során kiderült, hogy egyforma, de a futballtól távol eső gondolatok foglalkoztatnak bennünket. Munkanélküli ifjúmunkások voltunk mindketten. Elmondtam neki, mi a helyzet otthon, hogyan hajszolom a munkalehetőséget, hiába. Beszéltem barátomnak arról is, hogy részt vettem már munkanélküliek tüntetésében is, tudom, harc nélkül elveszünk, de hozzátettem, fogalmam sincs arról: hogyan tovább?

Amikor barátom így hallott beszélni, megmondta, hogy ő tagja a Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetségének, és nekem is ott volna a helyem. Először állott előttem egy ember, aki illegális mozgalom tagja, kommunista volt. Nagyon meglepődtem. Nem tudom már, hogyan is képzeltem én el akkoriban a kommunistákat, de csodálkoztam, hogy egy éppen olyan fiatal szakmunkás, mint én vagyok, akit jól ismerek, aki gyerekkorában velem együtt rúgta a labdát — kommunista! De csodálkozásomat öröm váltotta fel, mert megértettem, hogy akkor én is lehetek kommunista!

Egy hét múlva, egy csütörtök délután öt óra tájt már én is úton voltam a Paulay Ede utca 11-es számú ház, életem első illegális kommunista találkozójának színhelye felé.

Ez a találkozó a KIMSZ „Szverdlov" nevű alapszervezetének ülése volt. Az alapszervezet a Budapest északi-kerület belső körzetéhez tartozott.

Az ülésen felvettek a KIMSZ tagjai közé.

Három ifjúmunkásból állt addig az alapszervezet: közöttük egy ifjúmunkásleány, aki mint titkár, az ülést is vezette. Elmondták, ki volt Szverdlov, kik a bolsevikok, mit jelent a Szovjetunió a világ munkásai számára. Beszéltek a konspirációról, vagyis a horthysta rendőrség üldözése elleni védekezésről, az illegális és legális munka összekapcsolásáról és még sok más fontos dologról. Én a „Barna" illegális nevet kaptam a mozgalomban.

Az ülés után dobogó szívvel mentem hazafelé. Tudtam, hogy nagy felelősséget vállaltam magamra, és elvtársaim bíznak bennem. Büszke is voltam erre. De gyerekes gondolataim is támadtak. Arra gondoltam, milyen álmélkodással és irigységgel fogják egyszer megtudni barátaim, hogy én tagja lettem az illegális ifjúmunkás-mozgalomnak. Kicsit féltem is. De jellemző, hogy amikor a rendőrségi lefogásra és börtönre gondoltam, amiről elvtársaim mint a harc elkerülhetetlen velejáróiról beszéltek nekem, én főképpen attól féltem, hogyan fog majd velem veszekedni hangoskodó természetű anyám.

Eddig az ülésig, más-más módon szeretve, nyolc-tíz ember állt igazán közel szívemhez. Anyám, öcsém, két iskolatársam, három barátom a szomszédságból, egy volt inastársam, egy emberséges segéd a műhelyből, ahol a szakmát tanultam, egy kislány, akiről ábrándoztam. De ezen az estén, különös módon egy óra alatt bevonult közéjük a KIMSZ három tagja, akikről egy nappal előbb még azt sem tudtam, hogy a világon vannak. Valahogy úgy tűnt nekem, mintha régebben és jobban ismerném őket testvéreimnél is. Bátrabbnak tartottam őket a legbátrabb fiúknál is, akiket addig ismertem. Az elvtársnő, alapszervezetünk titkára, szebbnek tűnt előttem, mint a legszebb lányok, akiket addig láttam. Egyszóval tűzbe mentem volna értük. Kommunisták voltak, és ez elég volt ahhoz, hogy a szív kitáruljon feléjük.

Én is kommunista lettem...

Ez a szívet dobogtató s büszke érzés uralkodott bennem, miközben a mellettem elhaladó és nagy titkomról semmit sem sejtő járókelőket néztem.

7

A KIMSZ-taggá történt felvételem utáni hetekben kitárult előttem az illegális mozgalom és harc küzdelmes és mégis felemelő világa.

Elvtársaim egy szombat este elvittek a nemesfémesek Kazinczy utcai helyiségébe, ahol József Attila előadását hallgattam meg a munkáskultúráról. Voltam a „Mozgáskórus" egy kultúrestjén a Pénzügyi Tisztviselők Országos Egyesülete Akadémia utcai helyiségében. Megismertem sok elvtársat, a harcra lelkesítő munkásdalokat.

De harcoltunk is. Alapszervezetem többi tagjával együtt illegális tüntetéseken, akciókban vettem részt. Egyszer megakadályoztuk a munkásáruló Peyer előadását a Váci úti VI/2-es vasas szakszervezeti helyiségben. Egy elvtársunk a kapuban vigyázott, nehogy ránk zárják, mi pedig fent az emeleti helyiségben közbekiáltásokkal, a bőrsapkás rendezőkkel folytatott csatározásokkal úgy belefojtottuk a szót Peyerbe, hogy előadását nem tudta megtartani, és jó ideig nem is jött ki azután Angyalföldre.

Más alkalommal röpgyűlést tartottunk a Kender- és Jutagyár kapuja előtt. Két elvtársunk kitalált mesével elcsalta a gyár elől a rendőrposztot, mi pedig röpiratosztással állítottuk meg a gyárból kitóduló munkásokat, akik között sok volt a nő. Azután ketten vállunkra emeltük „Orosz" nevű elvtársunkat, aki rövid beszédet mondott a párt nevében. Végül a tömeggel együtt elénekeltük az Internacionálét. Az emberek ellepték a Váci utat, elállták a villamos útját, megszűnt a forgalom. Messze hangzott a kommunista szó, velünk énekeltek a dolgozók százai.

8

Nagyon fájt nekem, amikor megtudtam, hogy KIMSZ-tagokat fogott el a rendőrség, közöttük alapszervezetünk két tagját is. De nem volt idő a szomorkodásra. Felsőbb szervünk megbízott bennünket egy angyalföldi tüntetés szervezésével november 7., a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulója alkalmából.

Huszonnyolcan, párt- és KIMSZ-tagok, a Mór utcában, a Mintakészítő üzem kapuja előtt, röpiratosztással és röpgyűléssel kezdtük az akciót. A röpgyűlés után kibontottuk rejtve hozott zászlónkat, és az alatt indultunk el sorokba rendeződve. A Jász utcán, a Szegedi úton, a Gömb utcán, a Papp Károly utcán, az Angyalföldi úton, a Janicsár utcán át menve, a Tizenháromházzal szemben értünk ki a Váci útra. Az Internacionálé és az Ifjúmunkás-induló hangjaira meneteltünk, és közben jelszavakat kiáltottunk: „Munkát, kenyeret! Horthyéknak kötelet!" Már az indulásnál csatlakozott hozzánk 40—50 munkás. Amerre mentünk, kitárták ablakaikat az emberek, velünk énekeltek, és sokan lejöttek közénk. Mire a Váci útra érkeztünk, körülbelül háromszázötven-négyszázan lehettünk. Utunkat nem állta senki. A Béke téren láttunk egy rendőrt, aki az ellenkező irányba futva, eltűnt. A Váci útnál már várt vagy 30—40 rendőr, de ezek is folyton hátráltak előlünk.

Amikor vezetőink látták, hogy Újpest felől is, a Nyugati pályaudvar felől is újabb, rendőrökkel megrakott villamosszerelvények közelednek, utasítást adtak a tüntetés befejezésére. Zászlóinkat elrejtve, különböző irányokba távoztunk. Én másik két KIMSZ-taggal a város középpontja felé igyekeztem. Messziről még láttuk, hogy a 100—120 főre növekedett rendőrcsapat megrohamozza és kardlapozza az ott maradt kíváncsiak tömegét. A rendőrök dühöngtek, de az angyalföldi november 7-i tüntetés már sikerrel befejeződött. Az ellen már nem tehettek semmit.

A tüntetés után pár nappal, november 9-én, egy hétfői napon Lajossal, alapszervezetem másik le nem bukott tagjával illegális találkozóra mentem a Klapka György utcába. Ott Sebes Imre és Köböl József elvtárssal találkoztunk. Horthysta detektívek bukkantak fel. A dolog vége az lett, hogy Sebes és Köböl elvtársaknak sikerült elmenekülniük, kettőnket elfogtak.

Ma már nem nagyon érdekes, hogyan akartak bennünket a rendőrségen szép szóval, fenyegetéssel, kínzással megtörni, a lényeg az, hogy nem érték célt. Régebben elfogott elvtársaim, akikkel az ügyészségre való szállítás közben néhány szót válthattam, örömmel hallották tőlem, hogy letartóztatásuk után a KIMSZ kerületi szervezete a párt vezetésével milyen sikeres tüntetést szervezett Angyalföldön.

Három hónappal később a Szemák-tanács kénytelen volt valamennyiünket szabadlábra helyezni. Szabadulásunkig a Toloncház kisfogházának egyik zárkájába tettek négyünket. Egész reggelig beszélgettünk és nevettünk. Az őr folyton ránk zörgetett, reggel pedig a kulcsár dühösen kiabált velünk, hogy mi az ördög nevetnivalónk van nekünk. Nem válaszoltunk semmit, csak magunkban gondoltuk, honnan is sejthetné ez az ostoba tuskó, milyen jó dolog az, hogy az ember kommunista is, fiatal is, és megy vissza az életbe, a harcba? Azt hiszem, hogy akkor szűntem meg gyereknek lenni, és akkor váltam valójában kommunistává, amikor először kerültem az osztályellenség kezébe. A horthysta detektívek, ügyészek, bírák, börtönőrök állati magatartása és ugyanakkor megnyilvánuló félelme győzött meg véglegesen arról, hogy a helyes úton járok.

A Toloncházból történt szabadulásunk után Lőwinger Ferenc elvtárs* megmondta, hogy illegális találkozóra kell mennem. Ezen a találkozáson Sebes György elvtárssal, a spanyol polgárháború később hősi halált halt magyar katonájával ismerkedtem meg. Tőle tudtam meg, hogy a KIMSZ kerületi bizottsága tagjaként fogok dolgozni.

Egy összehajtogatott papírköteget adott át nekem. A párt illegális lapjának, a Kommunistának 1931 decemberi száma volt. A vezércikként közölt munkáslevelet olvasva, visszaszállt velem az idő, s fokozatosan az illegális mozgalom ereje iránti nagy tisztelet és — meg kell mondanom — személyes büszkeség érzése, az öröm lett úrrá rajtam. Még októberben történt, hogy a KIMSZ egyik funkcionáriusa felszólított, írjak a munkanélküliségről egy levelet. Megírtam s átadtam; de bizony meg is feledkeztem róla a közben eltelt hónapok alatt. És íme, kiderült: amikor én decemberben a Pestvidéki Fogház egy negyedik emeleti magánzárkájában Horthyék foglyaként el voltam zárva a világtól, leírt szavaim akkor is harcoltak helyettem odakint. A Sebes György elvtárs által nekem átadott Kommunistában, a párt illegális lapjában, saját, októberben írt levelemet olvastam; az elvtársak félretették számomra ezt a példányt, hogy lássam: a harc folyik megszakítás nélkül.

* Lőwinger Ferencet 1944-ben, 37 éves korában a fasiszták meggyilkolták

Végezetül még egy esetet abból az időszakból, amikor én az első lépéseket tettem ifjúmunkásként a kommunista mozgalom lánglelkű vezérek, hősök és mártírok által megnyitott, az emberiség jövőjébe vezető útján. Ezt azonban már egyáltalán nem a múlt, hanem a ma kedvéért írom le.

1932 tavaszán, a KIMSZ északi-kerületi bizottsága tagjaként beszélgettem egy kommunista ifjúmunkásleánnyal, a Selyemárugyár illegális alapszervezete titkárával. Négy tagja volt akkor ottani alapszervezetünknek, és már hónapok óta nem vettek fel új tagot. Ennek oka iránt érdeklődtem. Az elvtársnő azt mondta, hogy azért nem vesznek fel új tagot, mert náluk csupa olyan fiatal lány dolgozik, akiket semmiféle komoly dolog, mint például gazdasági helyzetük vagy a politika, nem érdekel. Csak a mozi, a rúzs, a szép ruhák, a fiúk érdeklik őket — mondta az elvtársnő. És még valami olyasmit is — igen elkeseredett hangon —, hogy ezek a lányok nem a legfeddhetetlenebb erkölcsűek. (Ennél sokkal erősebb kifejezést használt.)

Először nem tudtam mit válaszolni, csak néztem szótlanul, és töprengtem. Végül megragadott egy gondolat, ami azóta is mindig felmerül bennem, ha fiatalokról van szó. Nem szabad a fiatalokat külsőségek után megítélni, meg kell érteni őket. Az ifjúságban nagyszerű emberi értékek és a jövendő nagyszerű emberei rejlenek. A KIMSZ selyemgyári alapszervezetének titkára a beszélgetés időpontjában hat hónapja volt tagja az illegális kommunista mozgalomnak. Hat hónappal korábban pontosan olyan volt ő maga is, mint amilyennek a hathónapi illegális múlt fölényes magaslatából letekintve, munkatársnőit látta. A mozi, a szép ruhák, a fiúk érdekelték őt is. De nemcsak a mozi, a szép ruhák, nemcsak a fiúk. Hiszen nem lehetett volna akkor kommunistát nevelni belőle! És milyen bűnt követett volna el a mozgalom ellen az a KIMSZ-tag, aki vele nyolc hónappal korábban politikailag foglalkozni kezdett, és csak a felszín után ítélve legyintett volna, hogy nem érdemes ezzel foglalkozni, hiszen ezt csak a mozi, a szép ruhák és a fiúk érdeklik. Mikor elmondtam gondolatomat az elvtársnőnek, elszégyellte magát, és megváltoztatta véleményét. Nemsokára sikerült nem is egy, nagyon derék ifjúmunkásnőt beszerveznie a KIMSZ illegális gyári alapszervezetébe.

Ma is érvényes, hogy politikai öntudattal még nem bíró fiatalok cselekedeteit és magatartását nem azok az eszmék irányítják, melyeket még nem vagy csak felszínesen ismernek, hanem kiforratlan fiatalságuk, szerteszét kalandozó vágyaik és érzéseik. De az arra hivatottaknak meg kell látniuk és a felszínre kell hozniuk az ezek mögött rejlő és szocializmust építő hazánk jövőjét megteremtő nagy értékeket.

És segíteni kell őket az első lépéseknél a nagy úton, hiszen hol lennénk mi magunk is, ha érettebb elvtársaink nem segítettek volna bennünket annyi türelemmel és szeretettel.

MÁRTON SÁNDOR

A pilisi hegyekben

Alig fél év telt el azóta, hogy a Horthy-kormány kihirdette a statáriumot. Fegyveres rendőrök párosával cirkáltak a főváros utcáin. 1932 tavaszának egyik verőfényes vasárnapján reggel fél hatkor az újpesti, angyalföldi gyárak, üzemek, műhelyek néhány fiatalja az újpesti összekötő vasúti híd Váci úti feljárója felé tartott.

Korán keltünk, hogy a hegyek közé érve, mielőbb szabad levegőt szívhassunk, hogy kikerüljünk a statárium fojtogató légköréből.

A nagy-dunai hídrész feljárójánál várakoztunk. Alig pár perc múlva észrevettünk egy markáns arcú fiatal férfit, aki hosszú, gyors léptekkel igyekezett a találkozó helyére.

Vidáman üdvözöltük:

— Szervusz, Attila!

— Remélem, nem régóta vártok! Elakadt a villamos — mondta kissé kényszeredetten.

Sejtettük, hogy zsebében nincs még egy villamosjegy ára sem, ezért gyalog kellett jönnie. De nem beszéltünk erről tovább. Nagyon jól tudtuk, milyen érzékeny József Attila.

Jó óra múlva már fenn a hegyek között harsogott énekünk, magyar, szovjet, olasz és más népek forradalmi dalai.

Rágyújtunk a Vörös Gárda indulójára:

Tűzzel, erővel tölti be tisztét,
Ércből az ökle, a lépte szabad...

Önkéntelenül is összehangoljuk lépteinket: a forradalom katonái menetelnek. Útközben ifjúmunkásokkal találkozunk. Csatlakozunk hozzájuk, és most már együtt rázendítünk egy vérforraló olasz indulóra:

Avanti popolo,
Alla riscossa,
Bandiera rossa,
Bandiera rossa.

— Gyerekek! A magyar szöveget is! — szólok közbe.

Csodálkozva néznek rám:

— Csak olaszul tudjuk! Nincs ennek magyar szövege!

— Dehogy nincs! Attila, énekeld csak el! — fordulok József Attila felé.

József Attila kissé szabódik. Azután mégiscsak elkezdi. Először csendesen dúdolja, majd hangosabban énekli az általa írt magyar szöveget, amit rövid pár perc múlva mindannyian vele együtt fújunk:

Előre, Proletár!
Emeld a zászlót!
A vörös zászlót
Emeld magasra!

Lépteink üteme meggyorsult. Észre sem vettük, és már a gyülekezőhelyre értünk. Fél tízkor Pomáztól nem messze, a pilisi hegyekben, a hegyoldal tisztásán megkezdődött az újpest—rákospalotai ifjúmunkások találkozó túrája. Körülbelül harmincan jöttünk össze, a Chinoinból, a Ganz Hajóból, az Egyesült Izzóból; volt köztünk cipészsegéd, szövőmunkás és még más szakmabeli is.

Hozzákezdtünk a főzéshez. A hátizsákból előkerül a kondér, a főzőkanál, a kés, és ami a legfontosabb: a kondérbavaló.

Ki zsírt, ki krumplit, ki hagymát vagy paprikát, lókolbászt szed elő. Nevetve, tréfálkozva, jókedvűen látunk az ebédkészítéshez.

Észrevettem, hogy Attila félrehúzódott. Odamentem hozzá.

— Gyere közelebb, ülj le közénk! — mondom neki.

— Hagyj! Elment a kedvem!

— Sanyi! — hallom a nevemet a kondér körül sürgölődők felől. — Hozz tűzrevalót!

— Jössz velem? — kérdem Attilától.

József Attila szó nélkül igent int. Elindulunk az erdőbe száraz gallyakat keresni. Attila le-lehajol, majd egyszerre megáll. Kezembe nyom egy nagy rőzsenyalábot.

— Te Sanyi, én már nem megyek vissza! Köszöntsd az elvtársakat helyettem.

— Miért? Mi bajod van?

— Semmi különös, csak nincs kedvem! Hazamegyek.

Rosszkedvem támadt.

Mi történhetett Attilával? — tűnődtem magamban. Nem ilyennek ismerem! Mindig örömmel tartott velünk túráinkon. Szemináriumokat vezetett, műsoros estéinken sokszor elszavalta legújabb verseit. Többünkkel olyan szoros baráti kapcsolatban állt, hogy még a gondjairól is beszélt.

Vigyázva, hogy fel ne ingereljem, mondom neki:

— De hát mégsem tűnhetsz el csak így!

— Talán nyilvános szónoklatot tartsak itt az elvtársaknak? Elmondjam, hogy a kolkajához* József Attila még tíz deka lókolbásszal sem tud hozzájárulni? Erről nem akarok beszélni! De valahogyan az sincs rendben, hogy most már többször egymás után üres kézzel jövök el a túrákra, és eleszem előletek, amit ti is csak nehezen hoztok össze, hiszen sok közöttetek a munkanélküli. Lehet — tette hozzá —, hogy a jövő héten már

* Közös koszt

vagy egy hónap múlva én is veletek maradhatok, nyugodtan és boldogan, mert nekem is lesz miből adni.

Azzal megfordult és elment... Még egyszer visszanézett, intett, majd eltűnt az erdő sűrűjében. A szél utána vitte a dal végső akkordjait:

„A vörös zászlót emeld magasra!"

TÓTH MIHÁLY

Egy ifjúmunkás élete a felszabadulás előtt

Apám csősz volt Debrecenben, az úgynevezett Széchenyi kertben. Hatvanhárom nagygazda lakott ebben a városrészben. Apám sokszor panaszkodott, hogy a gazdák nem veszik semmibe.

Ezek az urak ahhoz voltak szokva, hogy mindenki kiszolgálja őket. Nem volt elég nekik az apám, minduntalan bejöttek a kunyhónkba, reggeltől estig hajszoltak engem is. „Most menj jégért a gyárba!" „Hozd el a moslékot a vendéglőből a malacoknak!" „Szaladj a boltba!" Nemegyszer megtörtént, hogy késő este jutott egyik-másik gazdának eszébe, hogy a kocsmába zavarjon el borért. Én szívemből utáltam őket.

Gyermekkorom keserves évei még keservesebbekké váltak, amikor 1917 augusztusában apám egy régebbi baleset következtében meghalt.

Anyám becsületes, jó szívével, nyolc gyermekével mérhetetlen nyomorban, kereső nélkül maradt. Én ekkor az ötödik elemi iskolát végeztem. A szőlőben dolgoztam napszámban, hogy segíthessek anyámon. 1917 telén újságkihordó lettem. Reggel 3 órára kellett bejárnom a Debreceni Újság nyomdájába. Reggel 7—8 órára, mire széthordtam az újságot, hitvány ruhámban majd megfagytam. Sokszor sírtam, úgy fázott a kezem.

A nyomorúságos kereset arra kényszerített, hogy más állást vállaljak. Elmentem kifutónak, azután napszámba jártam. Fizetésemet az utolsó fillérig anyámnak adtam, aki bizony a legjobb

akarata ellenére is csak nagyon szűkösen tudta úgy beosztani, hogy minden napra jusson. Éheztünk valamennyien, és rongyosak voltunk. Elhatároztam, hogy beállok hetesnek. El is szegődtem egy kertészhez, ahol kosztot kaptam meg valami nevetségesen kis fizetést.

Otthagytam ezt is, és megint elmentem napszámba, hogy több pénzt adhassak haza, de így is csak cukorrépa vagy vízben főtt savanyú káposzta volt mindennap ebédre, hogy a földet átkoztam, ahol termett. Pedig napkeltétől napnyugtáig dolgoztam. Egy órát gyalogoltam munkahelyemig, egy órát meg haza. Sokszor kérdeztem magamban: van-e Isten az égben, és ha van, miért nézi el ezt a nyomorúságot! Miért nem engem vett el, miért az apámat, aki olyan jó ember volt, szerette a családját, és minden este énekelgetett, mégis meghalt! Ezért nem tudtam tisztelni az Istent!

Már gyermekkoromban szidtam az urakat. Ha nem ízlett a keserű kenyér, nem törődtem vele, hogy az Isten áldása — mint ahogy a szüleim mondták —, csak a földhöz vágtam.

Megpróbáltam én mindent, nem féltem a munkától. Hordtam a hátamon fát az erdőből, vagy szedegettem a salakdombon a szenet, csak hogy meg ne fagyjunk télen. Nyomorúságos életem édestestvére sem maradt el — a jogtalanság. Soha egy megértő szót, a munkám után elismerést vagy megbecsülést nem kaptam. Úgy éreztem mindig, mintha azért volnék, hogy másokat kiszolgáljak, és legyen, akibe belerúgjanak.

1918 decemberében lakatosinas lettem. Szerettem volna szakmát tanulni, de sokat kellett a mester lakásán házi munkát végezni, reggelit, ebédet hordani, piacra járni. Végképp felháborodtam, amikor a mesterné ideadta a szobakutyát, hogy menjek ki a nyári konyhába, és fürdessem meg. Búcsút vettem a kapufélfától, s első tanulóidőm a próbaidő letelte előtt ezzel véget is ért.

Amikor a Tanácsköztársaságot kikiáltották, jóra fordult a

sorsom. Új munkahelyemen nagyon tetszettek a gépek. Inastársaimmal hamarosan megbarátkoztam. Szerettem a munkát, nem esett nehezemre, mert már régen beleszoktam.

Egyik este takarítás után jelenti az öreginas a mesternek, hogy a műhely tiszta. A mester egy kis forgácsszilánkot talált az egyik gépen, ezért az öreginast felpofozta. A tanoncok rögtön gyűlést hívtak össze, és elhatározták, hogy másnap délután az inasok nem dolgoznak, hanem együtt elmennek a direktóriumhoz, és feljelentik a mestert.

Így találkoztam először a munkásmozgalommal. Bár én voltam a legfiatalabb inas, nekem is szóltak, hogy másnap délután legyek ott az összejövetelen. Én még nem voltam ekkor leszerződve, ezért mondtam inastársaimnak, hogy ha abbahagyom a munkát, nem is fog leszerződtetni a mester. Azt válaszolták: ha ebből bajom lenne, az én érdekemben közösen fognak fellépni. Ezután másképp tekintettem rájuk, és másképp a mesterre.

Másnap reggel az egyik idősebb segéd magával vitt kutat javítani. Az öreginas figyelte a segédek és inasok minden mozdulatát. Még egyszer a fülembe súgta, hogy ott legyek a találkozón, mert különben nem tűrnek meg maguk között. Délben a segéd ebédelni ment, én pedig a megbeszélt helyre siettem, ahhoz a házhoz, ahol a direktórium volt. Társaimat már ott találtam. Három öreginas benyitott az egyik szobába, és kisvártatva azzal jött vissza, hogy a mester ellen eljárás indul.

Reggel rendes időben munkába álltunk, de a mester mindjárt értésemre adta, hogy a műhelyt azonnal el kell hagynom, mert nem dolgoztam délután. Inastársaim azonban nem engedtek. Másnap a mester nem jelent meg a műhelyben, mint megtudtuk, letartóztatták, de nemsokára hazakerült.

A mi jó sorsunknak meg vége szakadt: a román burzsoá csapatok megszállták a várost. A Tanácsköztársaságot leverték.

Ettől az időtől kezdve nem volt megállásom. Reggel hét órától éjjel tizenegy óráig dolgoztam. Voltak napok, amikor 25—30

pofont kaptam. A mester pofozás közben ordítva szidta a munkásotthont, hogy ott tanítanak minden rosszra. Már annyiszor hajtogatta ezt, hogy elhatároztam: megnézem, milyen is az a munkásotthon. Be is mentem oda egyik vasárnap, és láttam, hogy tele van munkásemberekkel; ki sakkozik, ki biliárdozik, ki olvas vagy beszélget. Így kerültem a munkásotthonba, és így lettem tagja az ifjúmunkások csoportjának 1920-ban.

A többi tanuló is kapott verést, és elégedetlen volt, ezért könnyen rá lehetett venni őket, hogy egyik este, amikor a temető mellett megy a mester hazafelé, a sötétben jól elverjük. Úgy elláttuk a baját, hogy három napig nyomta az ágyat. Mivel a verekedés egyik értelmi szerzőjét bennem gyanította, bár bizonyosat nem tudott, a műhelyben nem tűrt tovább: 1921. március 21-én feljelentett az ipartestületben mint kommunistát, és követelte, hogy az ipartestület bontsa fel szerződésemet. Ezt el is érte.

A debrecen—nyírbátori vasúthoz mentem tanulónak. Itt csakhamar megszerveztem társaimat, és mindjárt követelésekkel is felléptünk. A piszkos munka végzésére munkaruhát kértünk, nem dolgoztunk, amíg a ruhát meg nem kaptuk. Sőt úgy összetartottunk, hogy amikor a villamoskalauzok sztrájkoltak, minket nem lehetett beállítani sztrájktörőknek; mi heten, tanulók kijelentettük, hogy nem megyünk. Nagyobb fizetést is kiharcoltunk, és megtagadtunk minden munkát, ha nem vágott a szakmába. Felszabadulásom előtt két héttel innen is el akart zavarni a tolvaj művezető, de ez nem sikerült neki, megkaptam a segédlevelet.

Felszabadulásom után kezembe vettem a vándorbotot. Dolgoztam Sajókazán, Miskolcon, Szerencsen, a cukor-, majd a csokoládégyárban, ahol a nagy sztrájk alkalmával jól összevertek a csendőrök, és kitiltottak a városból. Vállaltam munkát Budapesten, majd Fűzfőn, a Dunántúlon.

Megint hazakerültem Debrecenbe, megpróbáltam elhelyezkedni a szakmában. Egyik sztrájk a másikat érte, és bizony sok

sztrájktörő került, akiknek az eltávolítására megszerveztük a sztrájkőrséget, és sokszor kivertük őket a műhelyekből. Ez megnehezítette az én elhelyezkedésemet, mert mihamar közismertté váltam, és sehol sem kaptam munkát. A szociáldemokrata pártszervezetet kértem, segítsen hozzá, hogy Németországba mehessek dolgozni. Azzal utasítottak el, hogy tán azért akarok kimenni Németországba, hogy mint kommunista jöjjek haza.

Ebben az időben alakultak meg a különböző munkás kulturális egyesületeknek, az Antialkoholista Munkások Szövetségének, a Természetbarátoknak, az eszperantistáknak helyi szervei. A szakszervezeti munkán kívül — könyvtáros, majd a csoport jegyzője voltam — ezekben a csoportokban is vállaltam munkát, az antialkoholista csoport elnökévé választottak.

Ekkor kapcsolódtam be az illegális kommunista mozgalomba. Hozzám érkeztek a különböző folyóiratok, röplapok, és én magam is többször utaztam Pestre sajtótermékekért. A szociáldemokrata párttitkár azon iparkodott, hogy lehetetlenné tegye a csoportokat. Fel nem merte oszlatni őket, de nem engedte be a szociáldemokrata pártszervezet helyiségébe, tagjaira pedig felhívta a rendőrség figyelmét. Így a rendőrségnek könnyű dolga akadt, tudták, kik a baloldaliak, kik a kommunisták.

1930 áprilisában a csoport több tagját a szociáldemokrata pártszervezet titkárának egyenes feljelentésére elfogták. Engem elkerült ez a lebukás. A kinn maradtakra nagyobb munka várt, a letartóztatott elvtársak helyét be kellett tölteni. Továbbra is én jártam Pestre mint összekötő, én hoztam le az utasításokat és a sajtótermékeket. A röpcédulákat szétszórtuk a város minden részén.

A jobboldali szociáldemokrata vezetők legnagyobb dühére a munkásotthonba is bekerültek az illegális folyóiratok, újságok, röplapok. Rám gyanakodtak. Beidéztek a rendőrségre, arról faggattak, kinek a megbízásából terjesztem az illegális sajtót. Én kijelentettem, hogy semmiféle sajtót nem terjesztek, és

semmi közöm nincs a kommunistákhoz. Ez alkalommal megúsztam, de kirúgtak a munkahelyemről. Vidékre mentem dolgozni, és egész nyáron csépeltem.

Amikor hazakerültem, részt vettem a szeptember 1-i felvonulás előkészítésében, majd megszerveztem a helyi sejteket, több értekezletet tartottunk kinn az erdőn, a temetőben. Elhatároztuk, hogy a központtal jobban kiépítjük a kapcsolatot, és ezért felutazunk Pestre. Jóri Antal és én kaptuk a megbízást. De áruló volt köztünk, úgyhogy a rendőrség minden lépésünket figyelte. Pesten felkerestünk egy elvtársnőt Zuglóban, onnan felmentünk a Rózsadombra. Itt megbeszéltük a teendőket. Szeptember 25-én vagy 27-én este 6 órakor kellett volna találkoznom az elvtársakkal. Az elvtársnővel és Jórival a Teréz körúton (a mai Lenin körúton) mentünk, amikor hirtelen revolveres Horthy-gengszterek ugrottak elénk „Fel a kezekkel!" kiáltással. Betuszkoltak bennünket egy kapu alá, itt elszedtek tőlünk mindent. Engem összekötöztek Jórival, megállítottak egy arra haladó nagy taxit, és beleültettek. Azzal elrobogtunk.

Egyszer csak durranás, csörömpölés, vértócsa. Iszonyú fájdalmat éreztem. Elborult előttem minden. A taxi megállt. Kiderült, hogy a velem szemben ülő detektív kezében elsült a revolver, betörte a taxi ablakát, az üvegszilánkok szemembe röpültek, cafatokra vágták az arcom, a golyó a fülem horzsolta. A taxi újra elindult, és nemsokára a főkapitányságra értünk. Felvittek a hírhedt 200-asba, ahol 14 napot töltöttem. Egy hétig minden este kínoztak. A szemem tűrhetetlenül fájt. Hiába kértem, hogy vigyenek orvoshoz, csak a harmadik napon vittek valami csavargóhoz, ott az egyik irodában, aki egy tollszárral piszkált a szememben, és kijelentette: „Ugye, mondtam, nincsen semmi baja!" Csak amikor a Markó utcai fogházba kerültem, akkor kísértek át a klinikára. Hat üvegszilánkot szedtek ki a szememből. Az orvos megjegyezte, csodával határos, hogy még látok.

Másfél hónapig voltam a Markó utcai fogházban, ezalatt a rendőrségen kétszer hallgattak ki. Az első kihallgatásnál még nem nyúltak hozzám. Két napot adtak gondolkodásra; azt mondták, ha mindent bevallok, szabadon engednek. Két nap múlva, amikor újra kihallgatásra vittek, kérdi tőlem a rendőrtiszt, meggondoltam-e a dolgot. „Még tegnapelőtt!" — válaszoltam. A rendőrtiszt ordítva figyelmeztetett, hogy levisznek Debrecenbe, és ott szálanként tépik ki a hajamat. Két hét múlva valóban elszállítottak Jórival együtt a debreceni fogházba. Innen átvittek a rendőrségre, ahol tíz napig tartottak a legszörnyűbb kínzások között. A szemem még mindig kezelésre szorult, de a fogház orvosa panaszomra azt mondta, ad olyan pofont, hogy a fejem leesik.

A tárgyalást 1931. május 16-ra tűzték ki. Meghozták az ítéletet. Jóri két és fél évi fegyházat kapott, én kétévi börtönt. Az én büntetésemet a Kúria másfél évre leszállította.

1932 júniusában kerültem haza. Ekkor Kurucz Lajos elvtárs volt az összekötő, ő utazott Pestre utasításért és sajtótermékekért. Alig érkezett azonban vissza, házkutatást tartottak nála. Azután az én lakásomon is megjelentek a detektívek, és letartóztattak, de egy óvatlan pillanatban, amíg a házkutatás tartott, megszöktem. Felmentem Pestre, itt dolgoztam illegálisan.

1932—33 között biciklin vittem a sajtóanyagot Pestről Debrecenbe, bár országos körözés volt kiadva ellenem. Megtörtént, hogy nyolc és fél óra alatt tettem meg az utat. Éjjel futottam be Debrecenbe, és már akkor éjjel indultam is vissza. Sokszor Pesttől Debrecenig vert az eső. Nem törődtem se hideggel, se meleggel, ha éjszaka volt, ha nappal, mentem tovább. Egyszer megállás nélkül rohantam Pesttől Püspökladányig.

1933. április 24-ig végeztem ezt a munkát. Ezen a napon tartóztattak le budapesti lakásomon, megkötöztek, és elvittek a főkapitányságra. Itt egy helyiségbe löktek, és elém tartottak egy

csomó különböző nyomtatványt. Láttam, hogy hamisított kommunista röplapok. Akkor készíthették nyomdagépen a rendőrség emberei. Kérdik tőlem, ismerem-e ezeket a nyomtatványokat. „Nem — válaszoltam —, látom, most csinálják!" „Na, majd el fogod te ismerni!" Ütöttek és vertek. Háromnapi kínzás után egy fiatalemberrel együtt, két csendőr kíséretében levittek Karcagra. Itt válogatott kínzások alá vettek a csendőrök. Egy este felvezettek a századoshoz. Már tíz napja voltam letartóztatva. Ez idő alatt úgyszólván alig adtak enni, a saját pénzemért sem hozathattam ennivalót. Kezem-lábam megláncolva. Így álltam a százados előtt két fegyveres csendőr kíséretében, akik közül az egyik a rám csatolt láncnak a szabad végét fogta. Jelen volt még két tiszthelyettes és két civil nyomozó. Az egyik csendőr jelentette, hogy előállított. A csendőr jelentése után azt mondtam a századosnak:

— Remélem, most nem fél.

A százados meglepődve felállt, és azt kérdezte, hol jártam agitátoriskolába.

— Kell-e ennél nagyobb agitátorképző, mint ahol most vagyok? — válaszoltam. — Már több mint egy hete vernek és kínoznak azért, hogy mondjam meg, kitől kaptam azokat a hamis kommunista röplapokat, amelyeket a főkapitányságon nyomtak, és ismerjem el egy fiatal munkásról, akit sohasem láttam, hogy kommunista.

Erre megkérdezte a százados, milyen könyveket olvasok. Elsoroltam neki néhányat.

— Rossz úton jár — jegyezte meg a százados —, mert ezek a könyvek nem jók.

— A százados úr ezzel is azt árulta el — mondtam —, hogy én jó úton járok, mert ami nem jó a százados úrnak, az nekünk, munkásoknak jó.

A százados egyik meglepetésből a másikba esett:

— Hallja, Tóth! Én már sok kommunistát láttam, de még ilyent, mint maga, nem.

Erre a legnagyobb nyugalommal ezt feleltem:

— Akkor most módjában áll a százados úrnak, nézzen meg jól! Azért van halálra ítélve a burzsoázia, mert nálam még százszor különbek is vannak. Nem adok tíz évet, és a karcagi csendőrség épületén vörös zászló fog lengeni...

Elgondolkozhat ezen a százados úr, ha még él valahol.

VAJDA JÓZSEF

A vasasi éhségsztrájk

Még tizennégy éves sem voltam, amikor 1927-ben dolgozni kezdtem a vasasi Thomen-aknában, illetve először a külszínen, hat hónapig mint „napi fiú". Egy pengő tizenkét fillért fizettek egy napra. A bányából kijött csilléket ürítettem ki a buktatóban. Innen került a szén az osztályozóba. Rettenetes nagy porban dolgoztunk, nem volt ott semmi elszívó berendezés.

Még abban az évben felvettek takarítófiúnak. Így kezdtem a bányászéletet.

Kovács János csapatvezetőhöz osztottak be a fejtéshez. A fejtő vájárok tőlem vagy 20—30 méterre dolgoztak, engem a csúszda mellé állítottak. Ott kellett a nyolcórás műszak alatt a készletet eregetni a csúszdába, minden felügyelet, segítség nélkül. Semmi útbaigazítást nem kaptam. Addig sohasem voltam még lent bányában, mégis ilyen veszélyes munkát bíztak rám.

Rögtön, ahogy munkába léptem, beiratkoztam a Bánya- és Kohómunkások Országos Szövetségének vasasi helyi csoportjába.

1929-ben vettem részt először életemben sztrájkban. A mecsekszabolcsi telepen tört ki a sztrájk, és kiterjedt egész Pécsbányavidékre. Az egyik gyűlésen elég paprikás volt a hangulat. A jelenlevő rendőrkapitány, mivel a hallgatóság — persze nem az urak szája íze szerint — szavakban is kifejezést adott érzelmeinek, be akarta rekeszteni a gyűlést, és le akarta tartóztatni az egyik

vezetőt, Wollár Józsi bácsit, de mi, gyerekek, tele tüdővel ordítani kezdtünk, hogy nem engedjük. Nem is vitték el.

A sztrájk nem járt eredménnyel; a bányatulajdonosok csendőrszuronnyal kényszerítették a munkásokat a sztrájk abbahagyására. Nem beszélve a munkásegység megbontóiról, akik segítették a sztrájk letörését.

Engem időközben csillésnek léptettek elő. A csillésgyerek általában három pengőt kapott műszakonként. Naponta, illetve a nyolcórás műszak alatt 18—20, sőt nem egy esetben 30 csillét is meg kellett rakni szénnel vagy kővel. Sokszor azt sem tudtam, hogy érek haza, olyan fáradt, összetört voltam. A kezem tiszta hólyag volt, nem tudtam a lapátot megfogni.

Az 1930-as évek elején újra kitört a pécsvidéki bányászok sztrájkja. A bányatulajdonosok nyolc százalékkal akarták bérünket csökkenteni, és ez ellen tiltakoztunk. Már reggel, leszállás előtt megmondta a csoportvezető, hogy leállunk. Az üzemvezető főmérnök magyarázgatni kezdte, hogy semmi értelme sincs a sztrájknak, várjuk meg a sztrájkbizottságot, addig csak dolgozzunk, és azután, ha a bizottság visszatért az igazgatóságról, döntsünk. Két pajtásommal, Németh Pistával és Takács Jóskával meg a többiekkel egész elöl álltunk, és elkezdtük kiabálni: „Nem szállunk le!" A főmérnök dühös lett, odajött hozzám, megcibálta a fülemet, és azt mondta: „Nézzék, emberek, ezek a tejfelesszájú lusta kölykök nem akarnak dolgozni! Ezekre hallgatnak maguk?" Így akarta rábeszélni a bányászokat, hogy szálljanak le, de mi csak sztrájkoltunk tovább. Annyit elértünk, hogy egy időre elhalasztották a bércsökkentést, néhány hónap múlva azért mégiscsak végrehajtották. A nyolc százalékkal csökkentett bérek miatt óriási volt az elkeseredés.

1934 októberében újra sztrájk tört ki a pécsvidéki bányákban. Mi, vasasiak kezdtük el, utánunk leállt a szabolcsi István-akna és a pécsi bányaüzem. Azért sztrájkoltunk, hogy állítsák vissza régi bérünket, s adjanak őszi és téli segélyt. Azt is kértük a

bányavezetőségtől, fúrasson néhány kutat, hogy legalább ivóvizünk legyen, mert sem a vasasi, sem a somogyi bányatelepen nem volt. Nem lehetett tisztálkodni, takarítani, mindent ellepett a por és a piszok. Áradt a bűzös levegő a rozzant bányászlakásokba, mert a csatornákat nem fedték le. Ezen a helyzeten akartunk változtatni.

Amikor a küldöttség elindult az igazgatósághoz, Keszler István elkiáltotta magát: „Menjünk le, emberek, a bányába, és ott várjuk meg az eredményt!" Megüzentük a bányavezetőségnek, hogy aki utánunk száll le, kivéve a lóetetőket, azt nem engedjük vissza.

Mi, fiatalok szintről szintre mentünk, és értesítettük a lent dolgozó bányászokat, hogy a negyedik szinten gyülekezünk. Odamentünk hát valamennyien. De akadtak a munkások között a „sárga" szakszervezetnek* is tagjai — különösen Vasason — elég sokan. Ezeket meg kellett győzni, meg kellett velük értetni, hogy mellettünk a helyük. Egy ideig velünk is tartottak, de hogy mennyire nem szívvel-lélekkel, mutatja, hogy egyik vezetőjük, aki minden percben várta kinevezését, kiszökött a bányából. Nemsokára ki is nevezték lőmesternek, majd rövid idő múlva aknásznak.

A bánya mélyén sztrájkoló munkásoknak csak annyi élelmük volt, amennyit a műszakra magukkal vittek, legtöbbjének két darab zsíros kenyérnél nem volt egyebe.

A két darab zsíros kenyér nem tartott sokáig, de már az első nap elfogyott a bányában tárolt ivóvíz is. Nem volt sem egy korty vizünk, sem egy falat kenyerünk. Ráadásul az első műszak után minden villamoslámpa kialudt, és csupán az a néhány benzinlámpa égett, amit a csapatvezetőknek adtak ki.

Mi, csillésgyerekek állandó szolgálatot tartottunk. Négy-öt

* „Sárga" szakszervezetek — burzsoá vezetés alatt álló szakszervezetek, céljuk a munkásosztály egységének megbontása

kilométert kellett megmászni, amíg a külszínre jutott az ember. Éjszakánként háromszor is megtettük ezt az utat. Felmentünk a lejtős vágatokon a külső ajtóig, mert kint levő társaink ekkor adtak hírt arról, mi történt odafönn. Telefonon nem érintkezhettünk velük, mert a vonalat lefoglalta az igazgatóság, hívásra mindig az iroda jelentkezett. A bányakijáratnál csendőrök álltak ugyan, de a mi kint levő társaink meglesték az alkalmas pillanatot, amikor a csendőrök nem figyeltek oda. Az ajtón belül, a kijárathoz álltunk, füttyentettünk, erre az elvtársak odaugrottak, és elmondták, mi a legújabb hír. Nem tarthatott tovább pár percnél, mert a csendőrök jöttek vissza.

Mindig hárman jártunk együtt, legjobb pajtásaim, Németh Pista, Takács Jóska meg én. Vasárnap, szép, enyhe októberi napon Mecsekszabolcson búcsú volt. Falun mindig nagy esemény a búcsú. Amikor a csendőrök megláttak az ajtó mögött, cigarettával, szalonnával kínálgattak. Megpróbáltak bennünket kicsalni a bányából. Azt mondták, hogy búcsú van, kár ilyen fiatal legényeknek lent rostokolni. „Nem akartok táncolni?" — hallottuk a csábító hívást. Szerettünk táncolni, de azért egyikünk sem ment ki.

Lent volt nálunk Peyer meg Esztergályos többször is, talán háromszor. Eleinte kitartásra biztattak, cigarettát, dohányt, sósborszeszt, kockacukrot adtak nekünk. Azzal váltak el tőlünk, hogy csak tartsunk ki, rövidesen meglesz az eredmény.

Akkor még hittünk nekik.

Volt néhány betegünk, akiket ki kellett szállítani. Ezt felhasználták Peyerék és a „sárga" szakszervezet tagjai. Peyer ez alkalommal egyedül jött le. Azt mondta, semmi értelme sincs a sztrájknak, csak elpusztulunk. A vágat alsó felén tartózkodók még nem tudták, miket beszél Peyer, de amikor meghallották, elkezdtek kiabálni: „Dobjátok az aknába!" Máté Vili bácsi, egyébként elég csendes ember, de akkor nagyon fel volt háborodva, ő kiabálta elsőnek. És milyen ravaszul csinálta Peyer!

Nem egy helyre hívott össze bennünket, hanem először az ingadozókat kereste fel, akik csak ezt várták, rohantak az akna kijáratához, és kiszálltak a bányából. Ez keddre virradó hajnalon történt, péntek délutántól sztrájkoltunk. Peyernek sikerült megbontania az egységet.

Mi, fiatalok égtünk a harci vágytól, életünk első nagy összecsapásában vettünk most részt. Hallgattuk az öregeket, különösen Máté Vili bácsit. Mellette feküdtünk egy deszkalapon. Ez volt az ágyunk, takaró, minden nélkül.

A sokat tapasztalt bányászok, akik már átéltek jó néhány sztrájkot, elmondták nekünk, hányszor vezették félre őket a vezetők. De mi, fiatalok csak arra gondoltunk, hogy a mi sztrájkunk győzni fog. Ez fűtött bennünket az egész idő alatt.

Körülbelül ötszázan voltunk lent vasasiak, hogy a többi bányában hányan, nem tudom. Egy-egy műszak lehetett lenn mindenütt, ez naponta szaporodott 15—20 fővel, azokkal, akik leszálltak, de fel nem engedték őket.

A bányatulajdonosok bezáratták az élelmiszer-raktárakat. A bányászok rendszerint hitelbe vásároltak, de a sztrájk alatt nem hiteleztek nekik. Még azt sem engedték meg, hogy a bányaboltokban tejet vásárolhassanak a gyermekeknek.

A külszínen megmozdult az egész környék. A pécsi diákok gyűjtöttek elsőnek a sztrájkolók részére. A falvak parasztjai szekérszámra hozták a lisztet, babot, burgonyát, nemcsak a közeli falvakból, hanem még a távolabbiakból is, és szétosztották a sztrájkolók családjai között.

Az elvtársak elmondották, hogy gyűjtés folyik, legyünk nyugodtak, családunkat ellátják. Hozzánk az első élelem vasárnap délben került, fekete- és tejeskávé öt vagy hat tízliteres demizsonban. Éjszaka, amikor felmentünk a kijárathoz, akkor adták át az elvtársak, kijátszva a csendőröket.

Sötétben ültünk, mert a benzinlámpával takarékoskodni kellett. Közvetlen közelünkben volt a lóistálló. Éjszaka úgy védekez-

tünk a nagy hideg ellen, hogy bementünk az istállóba. Ötvenhatvan ember feküdt a lovak között, úgy melegedtek. Becsületére vált ezeknek a derék lovacskáknak, hogy meg sem mozdultak, soha rá nem léptek senkire.

Édesanyám nem lepődött meg, amikor én is leszálltam a többiekkel a bányába, hogy ott sztrájkoljunk, mert megszokta a harcot. Bátyám az illegális kommunista párt tagja volt, 1929-ben szökött ki az országból, emigrációban élt. Két sógoromat 1929-ben elbocsátották a bányából, az egyiket a felszabadulásig fel sem vették, a másik csak nagy nehezen kapott munkát. Anyám eleinte aggódott, hogy mi lesz, ha én sem keresek — mert tizennégy éves koromtól én voltam a családfenntartó, apámnak mint üzemi rokkantnak a nyugdíja még arra sem volt elég, hogy a napi tejadagot megvehessük belőle —, de minden szenvedés ellenére büszke volt bátyámra meg rám is.

Boldogan hallottuk a külszíni elvtársaktól, hogy az illegális kommunista párt röpcédulát adott ki a bánya mélyén sztrájkoló bányászokról. Együttérzésre hívta fel az egész munkásságot, és bátorságra, szilárdságra buzdította a sztrájkolókat. Tudtuk azt is, hogy az egész világon visszhangja támadt a mi sztrájkunknak. Egyesek hallgatták a moszkvai adást, és beszámoltak róla a titkos éjszakai találkozókon a bányakijárat előtt. A moszkvai rádió arról beszélt, hogy olyan elemi dolgokért kellett sztrájkba lépniük a pécsvidéki bányászoknak, mint a bányatelep vízellátása, a pár pengős őszi-téli segély, ugyanakkor az egyik igazgató felesége százezer pengőt kártyázott el Monte-Carlóban egyetlen éjszakán.

Táviratot kaptunk többek között a francia bányászoktól is, azt írták, hogy büszkék ránk, és együtt éreznek velünk.

Máté Vili bácsit különösen fellelkesítette, hogy a kommunista párt röpcédulán ír rólunk. Igen fel volt háborodva, hogy akkor kezdtek ingadozni egyesek, amikor a városból már élelmiszer érkezett a hentesektől, pékektől, hurkát, kenyeret küldtek nekünk. Azért haragudott Máté Vili bácsi, hogy most már lenne kitartásunk, a jobboldali szociáldemokrata vezetők mégis megbontották az egységet, Peyer is kivitt embereket.

A sztrájkok történetében egyedülálló eset volt a mi föld alatt végigharcolt éhségsztrájkunk. 121 órát voltunk lenn. Mégis annyit értünk csak el, hogy őszi és téli segélyt kaptunk, 16 pengőt családonként.

Az 1934-es sztrájk véget ért, de szünet nélkül folyt tovább a harc.

BORGOS GYULA

Egy gödi „olimpiász"

Az alsógödi Duna-part egyik, fáktól szegélyezett völgyének tisztásán sátortábor van felütve: a Munkás Testedző Egyesület sporttelepe. A sátrak között élénk mozgás: másnap — vasárnap — nagy sportünnepélyt tartunk, az 1935-ös gödi „olimpiászt". Nekünk, kommunista ifjúmunkások kis csoportjának különösen izgalmas ez a nap. Már híre terjedt köztünk, hogy többről, sokkal többről is szó lesz itt, mint egy vidám sportünnepélyről. A versenyeken részt vesznek vasasok, bőrösök, fások, építők, nemesfémesek, a kőbányai, a VII. és a VIII. kerületi szociáldemokrata pártszervezetek ifjúmunkásai. És ki tudja, hány szakma fogja még magát képviseltetni!

Vasárnap reggel tömegesen mentek Gödre munkások, a munkásmozgalommal szimpatizálók, ki kerékpáron, ki gyalog. Vonaton kevesen, mert a drága vasúti jegyre nemigen telt. Nyolc órakor hangos már az „olimpiász"-ra kijelölt völgy, vagy százötvenen felsorakoznak: tornászok, birkózók, kézilabdások. A „sportarénát" kb. ezren veszik körül, és lelkes éljenzések között kezdetét veszi az ünnepség.

A Munkás Testedző Egyesület zászlajával az élen megkezdődik a felvonulás. A sportünnepély első száma a kézilabda-bajnokság, ahogy akkor neveztük: „villámtorna szakmaközi bajnokság". A mérkőzések félidejében, a szünetben fiatal lányok és fiúk talajtorna-mutatványokkal szórakoztatják a közönséget. Meglepő tornászteljesítményt is láthatunk: Baka Feri meg Lojás, a

telep legerősebb emberei, nyolc embert tartanak magukon. Gedaj Karcsi akkorát ugrik, mint a szöcske, és már fent van a gúla tetején. Valóságos artistamutatvány ez! A humor sem marad el, ennek nagy mestere a kis Imre. Még kosztümöt is szerzett magának, cilinderrel a fején ő a csetlő-botló ügyetlen, akinek semmi sem sikerül.

Mindenki igen jól érzi magát, és aki először került közénk, egészen más világgal ismerkedik meg. Sok újat talál már az első alkalommal. A hangulat vidám, felszabadult, elvtársi, baráti a légkör. A kommunista ifjúmunkások néhány elejtett, felvilágosító szóval igyekeznek ezt a vidám hangulatot forradalmi hangulattá változtatni. A sportünnepély zavartalanul folyik tovább. Délután kerékpárverseny az országúton, este lampionos úszóverseny a Dunán, utána tábortűz. A tábortűz mellett sokan most ismerkednek először a szocialista kultúrával.

Rövid kis jelenet következik. A műsorközlő elmondja: ha Petőfi ma élne, biztosan bíróság elé állítanák, és lázítónak bélyegeznék. Erről szól a darab. Írója ismeretlen, a szerzői jog nincs fenntartva, és ha elő akarják adni, bárhol, bármikor előadhatják.

Különösen nagy hatást keltett, amikor a Horthy-rendszert jelképező ostoba és gyűlöletes bíró meg az ügyész elé mint „vádlott" lépett a rögtönzött színpadra Petőfi Sándor, a szabadság szimbóluma.

Íme, néhány mondat a jelenetből:

ELNÖK: Fiatalember, maga állítólag költő! Ha csakugyan költő, miért politizál? Miért nem ír csak szerelmes verseket, miért nem foglalkozik a saját dolgaival?

PETŐFI: Ne fogjon senki könnyelműen
A húrok pengetésihez!
Nagy munkát vállal az magára,
Ki most kezébe lantot vesz.

Ha nem tudsz mást, mint eldalolni
Saját fájdalmad s örömed:
Nincs rád szüksége a világnak,
S azért a szent fát félre tedd!...

ELNÖK: Mondhatom, furcsa felfogás a költészetről... Hát mégis milyen új világot akar maga?

PETŐFI: Ha majd a bőség kosarából
Mindenki egyaránt vehet,
Ha majd a jognak asztalánál
Mind egyaránt foglal helyet,
Ha majd a szellem napvilága
Ragyog minden ház ablakán:
Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk,
Mert itt van már a Kánaán!

ÜGYÉSZ: Tiltakozom a vádlott ravaszkodása ellen, mellyel a szovjetet földi paradicsomnak akarja feltüntetni!

És így folyik tovább a tárgyalás.

Az elnök és az ügyész kérdései a reakció rettegését és gyűlöletét tükrözik. A „vádlott" pedig Petőfi versidézeteivel felel az ostoba keresztkérdésekre, így teszi ezeket nevetségessé.

A tárgyalás végén a bíróság visszavonul ítélethozatalra, majd az elnök kihirdeti az ítéletet:

„A magyar szent korona nevében Petőfi-Petrovics Sándor állítólagos költőt a magyar királyi független törvényszék bűnösnek mondja ki az állam és társadalmi rend erőszakos felforgatására irányuló bűntettéért, valamint a magyar állam elleni hűtlenség bűntettéért... és ezért összbüntetésként 20 évi fegyházra, továbbá mellékbüntetésként politikai jogainak 30 évre való felfüggesztésére ítéli."

A darabnak óriási sikere volt, és nagy hatást tett mindenkire. Erőt, bátorságot adott további harcunkhoz. Most lettünk csak igazán vidámak.

Énekek csendülnek fel, soha el nem felejthető forradalmi dalok:

Ringy-rongy a göncünk, cafatos.
Tőlünk a burzsuj riadoz,
Cipőnkből kandikál a láb,
Nem mehet ez már így tovább.

A tábor körül kiállított őrszemek jelzik, hogy ne énekeljünk olyan hangosan, mert messze elhangzik, és ha a csendőrök meghallják, könnyen véget vetnek ennek a szép estének... Gyönyörű, derült, tiszta nyári éjszaka! A kövér füvön heverészve arról álmodozunk, megérjük-e, hogy szabadon éljünk és szabadon énekeljük e szép dalokat. Akik egymás mellett fekszünk, négyenöten, halkan elénekeljük a világ legszebb forradalmi dalát, az Internacionálét.

A tábortűztől lassan-lassan elszállingóznak elvtársaink, barátaink, és ki-ki nyugovóra tér. A kis kommunista ifjúmunkás-csoport — amely illegálisan működik az MTE-ben — az ünnepség végén összeül a gödi tábor egyik sarkában. Arról beszéltünk, hogyan sikerült egész napunk, az esténk, az „olimpiász". Az MTE jobboldali vezetősége mindent elkövetett, hogy csak sportról legyen szó, mégis olyan kultúrestet tudtunk rendezni, amely segítette a mozgalmat, segített jó néhány becsületes dolgozónak felnyitni a szemét. S főleg sokunkban, akik már a párt harcosainak érezhettük magunkat, világossá tette, hogy cselekednünk kell.

Tornászok, birkózók, kézilabdások vagyunk. Arról beszélgetünk, hogy nagyon szeretjük a sportot, de mit ér a sport, ha a fiatalok zöme munkanélküli, beteg, tüdőbajos, mert lakásuk nedves, nyolcad-tizedmagukkal laknak egy szobában. Sok millió

fiatal felsóhajt: a jövő! A jövő, ki tudja, hogyan alakul!... De már elég sokunk előtt világos, hogy harcolnunk kell a rendszer megváltoztatásáért, és szembeszállva a rendőrökkel, nem félve a börtöntől, szervezkednünk kell, és akkor mindennap többen leszünk. Erős a hitünk, mert a világnak egyhatodán, a Szovjetunióban már szabadon él egy nép. Keveset tudunk még róla, de annyit igen, hogy ott proletárdiktatúra van. A KIMSZ tagjai vagyunk, a Kommunisták Magyarországi Pártja vezet bennünket a helyes úton, és pártunk biztosan támaszkodhat a mi erőnkre és fiatalos lendületünkre.

Tudtuk jól: hosszú és kemény a harc a győzelemig, de szép és lelkesítő, nagyszerű a küzdelem, ami még előttünk áll.

IFJ. VENÉCZI JÁNOS

A Láng-gyári ifik

1936-ot írtunk. A gazdasági válság még mindig, helyesebben újra kezdte éreztetni hatását. A munkások heti 27 órát dolgoztak. Munkanélküliek álltak a gyárak kapui előtt, tanoncnak jelentkező fiatalok százai ostromolták az üzemek tanoncügyi osztályait.

Minden lehetőség megvolt tehát arra, hogy Lángék újra csavarjanak egyet a srófon. Éltek is ezzel a lehetőséggel.

A tanoncok rongyokban jártak, ami az esztergapad mellett, a forgó fogaskerekek között életveszélyes volt, mert a gépek belekaptak a rongyokba, és emiatt sok baleset történt. Az öntő- és esztergályostanoncoknak szerződés biztosított évente egy pár bakancsot és egy munkaruhát, de az esztergályosinasok többszöri kérés után sem kapták meg járandóságukat.

A tanoncügyi osztály vezetője, Hajdukné, egy öreg, goromba, ravasz tisztviselőnő, akinek mellékesen néhány Láng-gyári részvény volt a birtokában — valószínűleg azért vásárolta őket, hogy a gyártulajdonoshoz való hűségét ezzel is bebizonyítsa —, a legkülönbözőbb „elméletekkel" vigasztalta a tanoncokat.

Egyik nap ebédidő alatt, amikor mi, tanoncok a gyári étkezőben azt a kotyvalékot ettük, amiért naponta 20 fillért kellett fizetnünk — keresetünk heti 1,40—1,60 pengő volt —, Hajdukné kijelentette, a gyár anyagi helyzete nem olyan, hogy az esztergályostanoncoknak munkaruhát és bakancsot adhasson.

— Ezt meg kell érteni minden fiatalnak, aki hazáját és a gyárat, kenyéradó gazdáját szereti — mondotta.

Elkeseredéssel hallgattuk Hajduknét. Mindnyájan úgy éreztük, hogy ebbe nem szabad belenyugodni. Valamit csinálni kell.

Este a VI/2. vasas szakszervezeti csoportban a KIMSZ-tagok megbeszélésre ültek össze. A megbeszélésen rajtam kívül — ha jól emlékszem — Végh Tibor, Szegedi Andor, Vigh Ilona és Bogyó Géza vett részt.

Mi, a KIMSZ Láng-gyárban dolgozó tagjai, beszámoltunk az eseményekről, a hangulatról. Végül így döntöttünk: a tanoncok sztrájkba lépnek, hogy kiharcolják jogos járandóságukat. Tervünk az volt, hogy ebédidő alatt agitálunk, megfelelően előkészítjük a talajt, s a sztrájkot a következő napon elkezdjük. Minden a legnagyobb rendben ment, az előkészítő munkában néhány „öreg" esztergályos is részt vett.

A Láng-gyári inasok a KIMSZ-tagok meggyőző munkájának hatására elhatározták, hogy küldöttséget menesztenek a tanoncügyi osztályra. A küldöttség kérni fogja, hogy adjanak bakancsot és munkaruhát, és hogy kérésük minél nyomatékosabb legyen, addig, amíg a küldöttség tárgyal, a tanoncok nem dolgoznak. Kijelölték a küldöttség tagjait, köztük voltam én is.

Aznap este a KIMSZ-csoport még egyszer összeült, és aprólékosan megbeszélte a teendőket, a küldöttségben részt vevő elvtársak feladatát, azt, hogy milyen érveket sorakoztassanak fel. Ugyanakkor azt is megbeszélték, hogy milyen segítséget fognak nyújtani kívülről az akció sikeres lebonyolításához.

Elérkezett a másnap tíz óra. Négyen, a küldöttség tagjai, elindultunk a tanoncügyi osztályra, a többi tanonc abbahagyta a munkát.

Hajdukné először nem tudta mire vélni a négy ünnepélyes arcú inas megjelenését. Nem akart szóba állni velünk, hiszen nem hívott bennünket, munkaidő alatt nem ér rá, és nincs is rendjén, hogy a négy tanonc nem dolgozik.

— Jöjjetek majd ebédidő alatt — mondotta.

— A munkaruha és a bakancs ügyében jöttünk.

— Munkaruha és bakancs nincs — sivította —, mindenki menjen vissza dolgozni, mert felbontom a szerződését!

A fenyegetés váratlanul ért bennünket. Láttam a többiek arcán, hogy belül vívódnak, mérlegelik a helyzetet. Én is tétováztam — mi lesz, ha kirúgnak? Talán mégis jobb lenne ebédidő alatt visszajönni. De délben, amikor úgyis pihenő van, nincs semmi jelentősége annak, hogy a fiúk nem dolgoznak! Ilyen és ehhez hasonló gondolatok cikáztak a fejemben.

De nem sokáig haboztam.

— Nemcsak négyünk nevében jöttünk, hanem az egész műhely tanoncainak nevében. Röviden szeretnénk lenni, mert amíg itt vagyunk, addig a műhely tanoncai nem dolgoznak, várnak bennünket, várják az eredményt.

Hajdukné arca elvörösödött mérgében.

— Hogy mondod? A tanoncok nem dolgoznak?

— Nem dolgoznak, mert várják az eredményt. Meg kell értenie az igazgatóságnak, hogy teljesen lerongyolódtunk, nincs ruhánk, cipőnk. A szerződés szerint ruha is jár nekünk. A rongyos ruhák miatt az utóbbi időben sok baleset történt.

Hosszú szünet állt be. Hajduknén meglátszott a tanácstalanság, nem tudta, mihez kezdjen, mit csináljon: kidobja-e ezeket a tanoncokat, vagy mégis megpróbálja elintézni az ügyet. Nagyon megzavarta a küldöttség tagjainak elszánt magatartása és a műhely tanoncainak leállása. Ilyen esettel még nem találkozott, ilyen vakmerőségre még álmában sem gondolt.

Kínos várakozással telt el néhány perc, míg végre Hajdukné megszólalt:

— Rendben van! Beszélek az igazgatósággal, és megpróbálom elintézni, hogy megkapjátok a ruhát és a bakancsot.

A küldöttség győztesen tért vissza a műhelybe. Az udvaron más műhelyekből több inas kíváncsian érdeklődött, mit végeztünk, mert a sztrájk híre futótűzként terjedt el a gyárban.

A harc második része csak azután kezdődött. A műhelyudvar-

ra nyíló ajtónál Greiner művezető várta csípőre tett kezekkel a küldöttséget. Hajdukné első dolga volt, hogy felhívja és kérdőre vonja, hogyan történhetett meg az ő műhelyében ilyen szégyenletes eset. Arca vörös volt a méregtől, úgy ordította:

— Hol voltatok?! Ki engedte meg, hogy elhagyjátok a műhelyt?! Ki beszélte rá a tanoncokat, hogy sztrájkba lépjenek?!

Nekünk esett, és pofozni kezdett bennünket, de nem hagytuk magunkat. Greiner számára veszélyes kezdett lenni a helyzet. Meggondolta magát, és behívott minket az irodába. Nyilvánvalóan ott akarta folytatni a pofozást.

A többi tanonc, látva a fejleményeket, szólt a műhelybizalminak. A bizalmi bement az irodába.

— Greiner úr, a tanoncoknak igazuk van, a ruhát, bakancsot meg kell kapniuk, mert az jár nekik.

Aztán hozzánk fordult:

— Menjetek, fiúk, dolgozni!

A ruhát és a bakancsot még aznap megkaptuk. A rövid sztrájk győzelemmel végződött. Sokkal könnyebben ment, mint gondoltuk.

A KIMSZ-csoport kitűzte a további feladatokat: a győzelem gyümölcsét teljesen le kell aratni, el kell vinni a győzelem hírét minden üzembe, ezzel harcra mozgósítani a fiatalokat. El kell jutnunk minél több ifjúmunkáshoz, a szakszervezeti csoportot meg kell erősíteni, hogy a KIMSZ ott felvilágosító, szervező munkát végezhessen. Másnap és harmadnap a szakszervezeti ifi-csoport agitációra ment Angyalföld üzemeinek kapui elé. A kapuban vártuk a fiatalokat, beszélgettünk velük, megmagyaráztuk nekik, hogy szervezetten, összefogva milyen eredményeket tudunk elérni.

Nagy élmény volt a sztrájk. De nagy élménye életemnek az első házgyűlés is, amelyen részt vettem.

Ugyanez év őszén történt. A fasiszta kormányzat tűzzel-vassal üldözte a kommunistákat, a pártot, és újabb támadásra készült

a dolgozók jogai ellen. Tájékoztatni kellett a munkásságot, hogy a támadás ne érje váratlanul, és fel kellett készíteni a harcra. Felső kapcsolatunk közölte a XIII. kerületi KIMSZ-csoporttal, hogy a párt utasítására házgyűlést kell rendezni olyan házakban, ahol Váci úti, újpesti, csepeli üzemekben dolgozó munkások laknak. A gyűlés sikerét az határozza meg, hogy a párt szava milyen gyorsan és milyen széles tömegekhez jut el. A házi agitáció időpontját másnap este hét órára tűztük ki, háromnegyed hétkor a Teve utcai tűzőrség előtt kell lennünk, arra fog sétálni egy ember keménykalapban, nyitott újsággal a kezében. A gyűlés abban a házban lesz, ahova ő bemegy, addig feltűnés nélkül kell követnünk. A házgyűlés megtartására nyolcunkat jelölték ki. Négyen bemennek a házba, a másik négy őrt áll. Este nyolc órakor a Tripoliszban* kell lennünk a biztosító találkozón.

Másnap este ott sétáltunk a tűzőrség környékén. Pontosan háromnegyed hétkor megjelent egy keménykalapos ember. A tűzőrség előtt megállt, a kabátzsebéből elővett egy újságot, szétnyitotta, és az újságot olvasva elindult Újpest felé. Mi tisztes távolságból követtük.

Erősen szürkült ugyan, de még lehetett olvasni. A Petneházy utcánál azonban már egészen sötét volt, újságot ilyenkor nem olvasnak az utcán. Veszélyessé válhat a helyzet, ha a keménykalapos ember feltűnést kelt, de ezen változtatni már nem lehetett, mert az útvonal más-más pontján elvtársak várták az újságot olvasó keménykalapos férfit.

Baj nélkül értünk el a Teve utcába. A keménykalapos befordult a 47. számú ház kapuján. Tehát ez az a ház! Most már ment minden, mint az olajozott szerkezet.

Másodmagammal a kapuban álltam. Társam a külső biztosítást figyelte, vagyis a két ifit, akik közül az egyik a Forgács

* Tripolisznak nevezték Angyalföldnek a legszegényebb munkások lakta, a Váci út—Rákospatak—Béke utca közötti részét

utcánál, a másik a Fáy utca sarkán vigyázott. Én az udvart tartottam szemmel.

Az utasítás úgy szólt, hogy aki be akar menni a házba, be lehet engedni, de ki nem jöhet senki. A kaput becsuktuk magunk mögött. Aztán az udvaron felhangzott a Varsavianka. Az emberek kijöttek a folyosóra, a gyűlés megkezdődött. A lakók, akik kivétel nélkül munkások voltak, nagy érdeklődéssel hallgatták a szónokokat: a párt beszélt a tömegekhez!

Alig kezdődött meg a gyűlés, a szónok még csak néhány szót szólt — üdvözölte a dolgozókat a Kommunisták Magyarországi Pártja nevében —, amikor egy asszony jött le a lépcsőn, és mindenáron ki akart menni a kapun. Mi nem engedtük, megmondtuk, hogy csak néhány percről van szó, várja meg a gyűlés végét, azután kimehet, de az asszony nem tágított, kérlelni kezdett, engedjük ki, mert hiszen azért akar kimenni, hogy segítsen.

— Én itt lakom a házban. Ismerek mindenkit a környéken, feltűnés nélkül vigyázhatok.

— A biztosítás jó, elvtársnő. Ha segíteni akar nekünk, úgy segíthet, hogy a röpgyűlés után beszél a ház lakóival, hogy amit itt hallottak, mondják el az üzemekben és mindenütt, ahol megfordulnak.

A proletárasszony megígérte, de ott maradt velünk, végül is hárman őrködtünk a kapuban, amíg a gyűlés tartott. Mély benyomást tett ránk, hogy amikor rázendítettünk az Internacionáléra, sokan velünk énekeltek. Az ének elhangzása után kinyitottuk a kaput, és pillanatok alatt eltűntünk onnan.

A biztosító találkozón mindenki megjelent, senki sem bukott le.

Az ismeretlen proletárasszony betartotta ígéretét. Másnap jött az értesítés: a Láng-gyárban, a Magyar Acélban, a Hirmanban, a Csavarban, Újpesten és Csepelen is arról folyik a szó, hogy „egy Teve utcai házban beszélt a kommunista párt szónoka". A párt hangja tehát ezen az úton is eljutott az üzemekbe.

CSENDES KÁROLY

A Tompa utcai nyilasverés

Tizenhét éves koromban, 1933-ban kerültem a szociáldemokrata párt VII. kerületi ificsoportjába. Igen jól bevált módszere volt a KIMSZ-nek: előbb megfigyelte az ifjúmunkások magatartását, és akit alkalmasnak talált arra, hogy bevonja a mozgalomba, annak nevelését egy kommunista ifjúmunkásra bízta. Így bíztak engem Katz Józsefre, amiről én természetesen nem tudtam. Csak azt vettem észre, hogy Katz József keresi a társaságomat, hívott, tartsak vele, így hát sokat jártunk együtt, beszélgettünk, vitatkoztunk. Egyszer a nagy építősztrájk idején elvitt Zuglóba sztrájktörőket verni. Budapest minden kerületéből kerékpáros ifik gyülekeztek egy épülő ház előtt, és izzó harci kedvvel várták a sztrájktörőket. Jöttek is nagy csapatban. Amikor megpillantottuk őket, eléjük száguldottunk, és bicikliláncon levő lakattal ütöttük, akit értünk. Jól „dolgoztunk", keményen, annyira, hogy néhány sztrájktörőt mentők vittek el. A lakat alapos munkát végzett. De igyekeztünk is eltűnni! Nekem nagyon tetszett az egész dolog. Már előbb is vettem részt sztrájkban az én szakmámban, és nagyon haragudtam a sztrájktörőkre.

Akkor még nem tudtam, hogy az ifjúmunkásokat ki szervezi sztrájktörők verésére, de nemsokára, a második Rákosi-per alkalmából lezajlott tüntetéseken már tudtam, hogy van kommunista párt és van KIMSZ.

Hamarosan én is megkaptam első illegális feladatomat. Nővéremmel főbérleti lakásban laktunk, és az elvtársak abban az idő-

ben helyiséget kerestek a sajtó számára. A mi lakásunkat megfelelőnek találták, és megkérdezték tőlem, vállalom-e a sajtóelosztó tisztét. Nem mondom, hogy nem haboztam az első pillanatban, de félelmemet hamar eloszlatta valami nagyon büszke érzés, az a jóleső tudat, hogy ilyen fontos munkában vehetek részt. Igent mondtam tehát. Ettől kezdve életemben sok minden megváltozott.

A párt utasítása értelmében azonnal meg kellett szakítanom minden kapcsolatot a legális ifjúmunkás-mozgalommal. Nem járhattam semmiféle munkásszervezetbe, de még akcióban sem vehettem részt. Félre kellett vezetnem legjobb barátaimat azzal a mesével, hogy megijedtem, félek, nem merem vállalni a további harcot. Arról vitatkoztam velük, hogy nem érdemes politizálni. Ki akarom tanulni a szakmámat, mester szeretnék lenni, nem pedig börtöntöltelék. Iszonyúan fájt, hogy így kellett becsmérelnem a mozgalmat, amely nélkül már akkor az életemet sem tudtam elképzelni, de nem tehettem másképp.

Barátaim eleinte el sem hitték, hogy komolyan beszélek. Majd amikor látták, hogy egyre csak fújom a magamét, próbáltak meggyőzni. Mivel hajthatatlan maradtam, faképnél hagytak. Nehezen, igen nehezen viseltem el azt a megvetést, amelyben ezek után részem volt. Legjobb barátom megfenyegetett: „Megállj, piszkos áruló! Majd ellátom a bajodat!" Az elvtársak messze elkerültek, sőt akadt, aki kiköpött előttem. Úgy bántak velem, mint aki gyávaságból „lerohadt" — és nekem tűrnöm kellett mindezt! Majd a szívem szakadt meg, amikor láttam az ifiket, amint vasárnaponként vidáman indultak a budai hegyekbe, és én nem mehettem velük...

A nyomdából egyenesen lakásomra hozták az anyagot, már úgy összecsomagolva, ahogyan át kellett adnom az elosztóknak. Ki sem bontottam, de mindig mellékeltek egy példányt az én részemre. Ebben az időben, 1935-ben, a nagy sztrájkok idején, rengeteg röpcédulát adott ki a párt.

Megtörtént, hogy a csomagot nekem kellett átadnom utcai találkozókon az elosztónak. Munkám folyamán nyolc-tíz elvtárssal álltam összeköttetésben. Valaki átvette a csomagot tőlem, azután sohasem láttam többé. A legközelebbi alkalommal egy másik jelent meg a találkozón, majd egy harmadik. Fedőnevükön ismertem csak őket, ők is engem. Annyit tudtunk egymásról, hogy kommunisták vagyunk, és ez szoros kapcsolatot teremtett közöttünk. Egyszer a cirkuszban véletlenül egyik elvtárs mellé szólt a jegyem. Szó nélkül vettünk tudomást egymás jelenlétéről, de ahogyan összenéztünk, egy-egy tréfán összenevettünk, tudtuk, hogy egymáshoz tartozunk, és ez nagyon jó érzés volt.

Majdnem egy évig végeztem ezt a munkát, amíg 1935 augusztusában le nem bukott a sajtócsoport. Én nem is sejtettem semmit. Szemben az én lakásommal építkezés folyt. Az építkezésről, mint később értesültem, munkásoknak öltözött detektívek figyeltek éjjel-nappal. Szeptember első napjaiban törtek rám éjjel. Külön megvertek azért, mert annyi „bűnjelet" kellett elcipelniük a lakásomról. Rengeteg röplap volt ott, éppen elosztás előtt, és még egy sokszorosítógép is.

Mire engem bevittek, jóformán az egész sajtóapparátus ott volt. Mindnyájunkat rettenetesen összevertek. Az egyik elvtárs megsüketült az ütésektől, én sem hallok azóta egészen jól. Nem tudtunk lábra állni, úgy megtalpaltak. Amikor átvittek a Markóba, követeltük a fogházorvostól, hogy vegyen fel látleletet rólunk, de az a vadállat erre nem volt hajlandó. Nyílt sebeinkre azt mondta, hogy ezek csak karcolások.

Átszállítottak a Pestvidékibe. Az ott levő elvtársak szeretettel fogadtak. Akkor ismerkedtem meg Rózsa Richárddal. Amit mi kaptunk, az simogatás volt ahhoz képest, ahogy őt megkínozták. Mégis töretlen derű és biztonság áradt belőle. Sétán rendesen mellé kerültem, és Rózsa Richárd a pártról, a Szovjetunióról beszélt nekem. Hatalmas tudású ember volt és végtelenül szerény. Sohasem felejtem el, amit két és fél hónap alatt a Pestvidéki

börtön udvarán tanultam tőle. Kiszabadulásunk után talán öt-ször-hatszor találkoztunk, és mindig az utcán. Visszagondolva úgy látom, hogy ez nem volt véletlen. Megállt beszélgetni velem, kikérdezett, segített. „Mikor találkozunk megint?" — kérdeztem. „Majd, ha meglátlak, odaszólok neked!" — felelte. Rózsa Richárd tudta, hogy mennyire szeretem.

A párttal a börtönben sem szakadt meg a kapcsolatunk. Domokos József elvtárs vagy munkatársa, a párt ügyvédei, mindig módot találtak arra, hogy átadják a párt üzenetét, hogy tudassák: a párt él, dolgozik. Domokos elvtársnak, a kommunista perek védőjének munkatársa juttatta el hozzám a VII. kerületi ifik levelét, amit akkor írtak, amikor az újságokban megjelent a nevem a letartóztatott „veszedelmes kommunista felforgatók" között. Ebből megtudták, hogy kommunista maradtam, nem lettem hűtlen a párthoz, csak egy szerepet kellett végigjátszanom. Boldogan, meghatva olvastam ifjúmunkástársaim levelét. Bocsánatot kértek viselkedésükért, és arról biztosítottak, hogy most még jobb, még igazibb elvtársnak tartanak.

Kiszabadulásom után visszamentem közéjük. Örömmel és szeretettel fogadtak.

1936 nyarán nagy feladatot vállaltak magukra a VII. kerületi ifik. Hosszú ideig tartó textilgyári sztrájkok zajlottak le abban az esztendőben. Tudtuk, hogy a sztrájkolók kitartását sokszor az töri meg, hogy nem tudják nézni, mint éheznek gyermekeik. Az OIB* tanácsára elhatároztuk, hogy gondoskodni fogunk a sztrájkolók gyermekeiről. A szervezési munkát Sebestyén Endre, a VII. kerületi ifjúmunkáscsoport akkori titkára vezette. Felkerestük a munkásokat, megkértük, engedjék el velünk gyermekeiket kirándulásra, strandra, mi egész nap velük leszünk, ellátjuk mindennel, vigyázunk rájuk. Ez a sztrájkolókat rendkívül meghatotta, és ránk bízták gyermekeiket. Az ifik összeadták filléreiket, sokan nem vacsoráztak, az üzemekben is gyűjtöttek a gyermekek ellátásának költségeire. Különösen a lányok dolgoztak lelkesen. Gondozták, mosdatták, fésülték a kicsinyeket, ruhát varrtak nekik. Nyár volt, többen úgy vettük ki szabadságunkat, hogy a gyerekekkel lehessünk. Játszottunk, énekeltünk velük. A sztrájkot minden ifi saját ügyének tekintette. Úgy néztünk ezekre a gyermekekre, mint akiknek a szülei a tűzvonalban harcolnak.

* Országos Ifjúsági Bizottság

Nagyon, nagyon szép munka volt ez! Rendkívül büszkék voltunk rá. Ez a másfél-két hét szorosan összeforrasztotta az ifjúmunkáscsoportot. Minden szabad percünket együtt töltöttük. Lementünk a munkásotthonba, azután éjfélig sétálgattunk, beszélgettünk, vitatkoztunk.

Ennek az időnek egyik legemlékezetesebb harci cselekedete a Tompa utcai nyilasverés volt.

1936—37-ben szinte nap nap után megtörtént, hogy nyilasok megtámadtak két-három főből álló ifjúmunkás turistacsoportokat, és sokszor véresre verték őket. Az ifjúmunkások természetesen nem hagyták magukat, és felkészültek arra, hogy visszaverjék ezeket a provokációs támadásokat. Jól tudták, hogy nemcsak egyes ifjúmunkások megfélemlítéséről volt szó, hanem a verekedések ürügyén be akarták tiltani a szakszervezeteket és az ifjúmunkás-mozgalmat is.

A VII. kerületi ifjúmunkások is elhatározták, hogy elveszik a nyilasok kedvét a munkásveréstől. Túrákra nagy csapatokban mentek, de előreküldtek két-három párt. Ha a nyilasok megtámadták ezeket a párokat, ott termett a többi ifi, és ellátta a fasiszták baját. Tudtuk azt is, hol vannak a kerületben a nyilasfészkek, és „ellátogattunk" ezekbe a helyiségekbe. Egyszer elmentünk egy Izabella utcai kocsmába. A földszinti terem zsúfolásig megtelt, éppen gyűlést tartottak a nyilasok. Ságvári Endre vezetésével kb. ötvenen-hatvanan berontottunk, és az ablakon hajigáltuk ki őket. Ságvári Endre nekigyürkőzött, csuda erős

ember volt, ő volt a fő verekedő. Ezután Ságvári Endrét még jobban megszerettük, mert bebizonyította, hogy nemcsak nevelni és tanítani tud, hanem a „gyakorlati" munkában is ő az első.

Ezután került sor a Tompa utcai nyilasház megtámadására. 1937 nyarán, a Tompa utcai összecsapást megelőzően, a nyilasok a hűvösvölgyi nagyréten egy VIII. kerületi ifjúmunkást (Bonyhádi Jenőt) hasba lőttek. Ezzel betelt a mérték! Elhatároztuk, hogy a nyilasok kedvét egyszer s mindenkorra elvesszük a további provokációktól.

A vezetőségnek nem volt szándékában nagy verekedést rendezni, nehogy ezzel okot adjunk a belügyminiszternek az ifjúmunkás-szervezetek betiltására, de az ifjúmunkásokban valósággal lángolt a nyilasokkal szemben érzett gyűlölet. Le sem lehetett volna beszélni őket arról, hogy megtorolják a sorozatos gaztetteket, amelyeket suba alatt a rendőrség is támogatott. Az OIB vezetői a leghírhedtebb nyilas, Kémeri Nagy Imre bandáját akarták móresre tanítani. Ez a „vitéz" banda csak kettesével járó ifjúmunkásokat mert megtámadni, a nagyobb ificsoportokat messze elkerülte. Az OIB vezetői megállapodtak abban, hogy minden kerületből, a kerület nagyságához mérten 10—15 ifi vesz részt a támadásban, hiszen így is elég szép számmal leszünk. Amikor megkaptuk Ságvári elvtárs révén az OIB utasítását, nagyon főtt a fejünk, ki legyen az a 10—15 ifi, mert mindenki azt követelte, hogy őt küldjük. Így a VII. kerületből jóval többen jöttek el, körülbelül kétszázan, de hasonló volt a helyzet más ificsoportoknál is.

A Ferenc téren találkoztunk 1937. szeptember 16-án. Onnan mentünk a Tompa utcai nyilasház elé. A pincehelyiség, ahol a nyilasok tanyáztak, zsúfolva volt, vágni lehetett a füstöt. Nem tudom megmondani, hogyan indult meg a verekedés, de azt hiszem, mások sem, mert az ifjúmunkások égtek a bosszúvágytól. Benyomultak a helyiségbe, és rettenetes verekedés kezdődött. Ép bőrrel egyetlen nyilas sem menekült.

Közben olyan hatalmas ifjúmunkástömeg gyűlt össze, hogy nemcsak a Tompa utcát, hanem a Mester utcától lefelé a Körutat is megtöltötték az ifik. Be sem tudtak jutni a Tompa utcába, és így nem részesülhettek abban a dicsőségben, hogy nyilasokat verhettek volna.

Amikor Kémeri Nagyot és bandáját már alaposan helybenhagyták — ezek még pisztolyt is rántottak elő, de a mieink kiverték a kezükből —, az ifjúmunkások valóságos győzelmi mámorban vonultak végig a Körúton. Óriási volt az öröm. Azután szétszéledtünk, ki-ki a maga kerületébe.

A verekedés során két ifjúmunkás sérült meg úgy, hogy kórházba kellett őket szállítani, a nyilasok közül nagyon sok volt a súlyos sebesült. Természetesen a fasiszta lapok nagy lármát csaptak. Követelték, hogy oszlassák fel az ifjúmunkás-szervezeteket. A belügyminiszter is nyilatkozott, és a Tompa utcai verekedés országos botránnyá dagadt.

A kerületi ifjúmunkáscsoportok még hetekig nagy győzelmükről beszéltek. A nyilasoknak jó időre elment a kedvük attól, hogy öntudatos ifjúmunkásokat provokáljanak.

A VII. kerületi ifjúmunkások, akik igen nagy számban vették ki részüket a Tompa utcai nyilasverésből, az események után harmadnapra győzelemittasan — és meggondolatlanul — összegyűltek az ifjúmunkások helyiségében. Egyszerre feltárult az ajtó, és egy hang beordított: „Fel a kezekkel!" Hain Péter volt. Ki akartunk ugrani az ablakon, de az udvaron és az utcán is detektívek álltak. Nem sikerült megszöknünk, az egész társaságot bekísérték a főkapitányságra. A detektívek provokálni is megpróbáltak: észrevettük, hogy egyikük a szekrény alá akar dugni egy pisztolyt, mintha mi rejtettük volna oda. Így akartak nagyobb ügyet csinálni a dologból. De szerencsétlenségére a

szekrény alja és a padló közötti hézag olyan keskeny volt, hogy nem fért be a pisztoly.

Miután mindannyiunkat megmotoztak és jegyzékbe vettek, a „meseautón" átszállították a főkapitányságra. Lehettünk vagy száznyolcvanan. Az autóban jó néhányan igen izgultunk, mert jegyzetek, írások voltak nálunk, és nem szerettük volna, ha ezek a rendőrség kezére jutnak. Eldobni nem lehetett, meg kellett ennünk. Hosszú időre jóllaktunk papírgaluskával, de sikerült eltüntetnünk az áruló nyomokat.

Bevittek a főkapitányság udvarára. Egyenként kísértek Schweinitzer elé.

Schweinitzer néhányunkat mint régi ismerőst „üdvözölt". Már az első pillanatban lehetett érezni, hogy itt főleg Ságvári Endrét akarják bíróság elé állítani, mert akkor már tudták, mit jelent Ságvári elvtárs az ifjúmunkás-mozgalom számára.

Kihallgatásunk után bevittek a Toloncba, kb. százan-százhúszan kerültünk egy hatalmas zárkába. Még az autóban megbeszéltük, hogy az idősebbek, a tapasztaltabbak, az ifjúmunkás-csoportok vezetői elvegyülnek a többiek között, és bátorítják a fiatalabb, tapasztalatlanabb elvtársakat. A zárkában sikerült jó hangulatot teremtenünk, megnevettettük a fiatalabbakat is, pedig jól tudták, hogy kemény megpróbáltatás vár rájuk.

Másnap folytatódott a kihallgatás. Verés nélkül senki sem úszta meg, még ha be is tudta bizonyítani, hogy nem volt a Tompa utcában. A detektívek kikeresték a gyöngébb idegzetű fiatalokat, akikről látták, hogy félnek, és nagyon megverték őket. A Toloncház hosszú folyosóján felállítottak bennünket, végigvezették előttünk ezeket az eszméletlenségig megkínzott gyerekeket, és arra kényszerítették, hogy mutassák meg, kik voltak a Tompa utcai verekedés vezetői. Egy fiatal VII. kerületi ifjúmunkást, Rácz Györgyöt — sajnos, meghalt azóta — szintén elvezettek előttünk, de Gyuri hangosan kijelentette: „Akármit csinálnak velem, nem leszek áruló!" A detektívek rögtön elvitték, és iszonyúan megverték. Bennünket mélyen megrendített ez a jelenet, még nagyobb bátorságot öntött belénk, annyira, hogy több ilyen próbát meg sem kíséreltek Schweinitzerék.

Négy nap múlva nyolc kivételével valamennyiünket elengedtek, de rendőri felügyelet alá helyeztek. A nyolc elvtársat bíróság elé állították, köztük Ságvári Endrét is.

SEBES IMRE

A spanyol nép szabadságáért

Nem sokat tudtam az 1936. július 18-a előtti Spanyolországról. Az iskolában azt tanították, hogy az Ibériai-félszigeten fekszik, és a Pireneusok választják el Franciaországtól. Azt azonban nem tanították, hogy a spanyol nép igen nagy nyomorban él, mert az ország földjének nagyobbik részét az egyház és a földbirtokosok bitorolják. Ezt csak később tudtam meg, amikor bekerültem az illegális mozgalomba, és amikor figyelmem Spanyolország felé fordult, ahol a népfrontmozgalom 1934-ben kezdett jelentős sikereket elérni.

A Spanyol Kommunista Párt tántoríthatatlanul harcolt a munkásosztály és a parasztság erőinek egyesítéséért, és a párt helyes politikája következtében megalakult a kommunisták és a szocialista munkások és parasztok egységfrontja. Így 1934 őszén a baloldali pártok már szövetségre léptek. A népfrontmozgalmat nagyon fellendítette a Kommunista Internacionálé 1935-ben megtartott VII. kongresszusa. A párt helyes politikájának következményeként 1936 februárjában a választásoknál már a népfront, amelyben a munkáspártokon kívül a baloldali köztársasági és agrárpártok is helyet foglaltak, hatalmas győzelmet aratott Spanyolországban.

Mi, akik részt vettünk az illegális mozgalomban, figyelemmel kísértük a népfront győzelmét, Spanyolország további sorsát. Világos volt, hogy a jobboldal nem fog belenyugodni hatalmi pozícióinak elvesztésébe. Már a népfront győzelme után azonnal

katonai puccsot kísérelt meg, de azt a madridi munkások általános sztrájkja meghiúsította. 1936. július 18-án a köztársaságellenes erők: a nagyburzsoázia, a nagybirtokosok és a hozzájuk hű tisztek fellázadtak a köztársaság ellen.

Amikor a spanyol polgárháborút a fasiszta, jobboldali elemek kirobbantották, én a Szovjetunióban, Moszkvában tartózkodtam. 1936. augusztus 3-án a Vörös téren nagygyűlést tartottak a Spanyol Köztársaság iránti szolidaritás kifejezésére, és ezen a gyűlésen határozták el a Spanyol Köztársaság aktív támogatását a lázadó Franco hordái ellen. A szovjet nép e nagyszerű példamutatása mély benyomást tett rám, és nem kis mértékben járult hozzá későbbi elhatározásomhoz, hogy Spanyolországba menjek harcolni.

Az első hónapokban nem volt szó nemzetközi brigádok szervezéséről, és így nem is gondoltam arra, hogy már a Szovjetunióban jelentkezzem. Néhány nap múlva azután hazaindultam Magyarországra, és szeptemberben érkeztem meg. Itthon nemsokára híre jött, hogy a világ minden tájáról mennek kommunisták és pártonkívüliek a Spanyol Köztársaság segítségére. November 7. után határoztam el végleg — a nemzetközi brigádok először ekkor harcoltak Madrid védelmében —, hogy kimegyek én is Spanyolországba. Kértem a pártot, minthogy itthon úgyis illegalitásban kell élnem, engedjék meg és segítsenek hozzá, hogy kimenjek Spanyolországba. Azt a választ kaptam, hogy volt katonák mehetnek. Szerencsére én itthon leszolgáltam katonaidőmet. 1936 decemberében Sátoraljaújhelynél illegálisan átszöktem Csehszlovákiába, és Prágába mentem. A Cseh Kommunista Párt Központi Vezetősége elintézte útlevelemet, és ellátott a szükséges papírokkal, amelyekkel Franciaországba utazhattam volna. De 1937. február 21-én Leon Blum javaslatára, aki akkor a francia kormány „szocialista" miniszterelnöke volt, a Népszövetség elfogadta az ún. „benemavatkozási politikát", amely

azt jelentette volna, hogy egyik fél oldalán sem avatkozik be külföldi hatalom.

A határozat értelmében be is szüntették az önkéntesek toborzását Spanyolországba. Ezért Prágába érkezett Gyuri öcsémmel és Papper Sándor elvtárssal együtt pártutasításra Ipolyságon át illegálisan hazajöttünk Magyarországra. De tovább élt bennünk a gondolat, hogy az első alkalommal Spanyolországba megyünk. 1937. augusztus 20-án el is érkezett a lehetőség az utazásra: hamis útlevéllel Gyuri öcsémmel együtt Franciaországba utaztunk, hogy onnan továbbjussunk Spanyolországba.

Párizsból 1937. szeptember 3-án éjjel indultunk el hetvenen, hogy végre a Pireneusokon át, illegálisan a Spanyol Köztársaság területére érjünk. A csapat különböző nemzetiségű önkéntesekből állt, köztük nyolc-tíz magyar. Egész éjjel rongyokba csavart cipőben meneteltünk a hegyek között, nehogy zajt csapjunk, és a francia határőrök elfogjanak bennünket. Szeptember 4-én reggel megérkeztünk Figuerasba, ahol a spanyol köztársasági katonák nagy lelkesedéssel fogadtak. Innen rövidesen továbbutaztunk a kiképző táborba. Itt töltöttünk néhány hónapot. Számunk több mint százra növekedett. Ezeket az önkénteseket, akik a spanyol nép segítségére siettek, semmi más nem vitte Spanyolországba, mint öntudatuk és az a felismerés, hogy Spanyolországban nemcsak a spanyol nép függetlenségéért harcolnak, hanem egész Európa és az egész világ békéjéért is.

A Rákosi-zászlóaljjal 1938 februárjában találkoztunk, amikor több mint száz magyar önkéntessel erősödött a zászlóalj. Ebben a zászlóaljban a világ minden tájáról összeseregleттek magyarok, akik nemcsak egyenesen Magyarországról mentek oda, hanem Franciaországból, Belgiumból, Kanadából és más országokból, ahol mint politikai és gazdasági emigránsok éltek. De a különböző területekről összeverődő magyarok a harcokban egy egységgé forrtak össze.

1938. február 16-án Estremadurában vettem részt először harcban, az első század katonájaként. Éjjeli támadásra indultunk, hogy a fasisztákat kiverjük állásaikból. Sokan velem együtt most vettek részt először ütközetben. A földön kúszva közelítettük meg a fasisztákat, akik amikor észrevettek, lőni kezdtek bennünket. Olyan fegyverropogás töltötte be az éjszakát, hogy azt gondoltam, mindannyian ott maradunk. Fekve vártuk a parancsot a támadásra. Zászlóaljparancsnokunk, Szalvai Mihály elvtárs, akit a „magyar Csapajev”-nek neveztek, ott járt-kelt közöttünk, és lelkes szavakkal buzdított bennünket. Bátorsága belénk, újoncokba is erőt öntött. Itt, az első rohamban győződtünk meg arról, hogy nem minden golyó talál, és a legfőbb erény a harcban a bátorság. A fasisztákat kivertük állásaikból, és megfutamítottuk őket.

Ebben az ütközetben esett el századparancsnokunk, Stegmayer István százados, egy észak-franciaországi bányász, akit mindannyian „Stefi”-nek ismertünk. 1936-ban az elsők között ment Spanyolországba, és nem volt olyan harca a Nemzetközi Brigádnak, amelyben ne vett volna részt. Bátorságáról, hősies magatartásáról, kitűnő emberi tulajdonságairól nemcsak a zászlóaljban, hanem az egész Nemzetközi Brigádban és Spanyolországban is híres volt. Az egyszerű bányász rövid idő alatt fényes katonai képességekről tett tanúságot. Itt esett el Nagy Pál elvtárs is, aki Magyarországról ment ki Spanyolországba. Itthon az illegális mozgalomban főleg a parasztok és agrárproletárok között vidéken végzett nagyszerű munkát. Jómagam is megsebesültem a rohamban, és így nem vehettem részt a további estremadurai harcokban.

Zászlóaljunk másik nagy erőpróbája a leridai csata volt, ahol az ellenség támadásának megállítására vetették be. Nem sokkal előbb értek véget a csaknem egy hónapig tartó aragoniai harcok, amelyek igen nagy feladat elé állították minden egyes katonát, közlegényt és tisztet egyaránt. A súlyos áldozattal járó leridai ütközet két napig tartott, de ez a két nap is megmutatta, hogy

milyen hősiesen tudunk szembeszállni a fasisztákkal. A zászlóalj ekkor vesztette el a legtöbb magyart, köztük Klein József vasmunkást, a második század parancsnokát, aki Belgiumból jött Spanyolországba, Weissbrunn Györgyöt, a zászlóalj politikai biztosát, és itt esett el öcsém, Sebes György századparancsnok-helyettes is. Sebesült századparancsnokát akarta megmenteni, és mind a ketten ott maradtak a spanyol földön.

Ebben a két napig tartó hősies harcban sikerült az ellenség előrenyomulását késleltetnünk, és az egységek szervezetten vonulhattak vissza. A mi zászlóaljunknak utóvédként a Segre folyón kellett átgázolnia, mert visszavonuló egységeink az összes hidakat felrobbantották. Azokat a nehéz fegyvereket, amelyeket nem tudtunk magunkkal vinni, a folyóba dobtuk.

A fasiszták megnyitották a zsilipeket, hogy a folyó megáradjon. A Segre vize igen örvényes. Mire túlsó partjára értünk, a fasiszták már lőttek bennünket. Szerencsére beesteledett, és éjjel hajtottuk végre az átkelést. Nagyon sokan nem tudtak úszni, de nem is lehetett, az örvénylő víz elsodorta az embert. Egymást kézen fogva mentünk át, hogy az örvény ne tudjon egy embert sem elragadni. Körülbelül zászlóaljunk fele átért már a folyón, amikor a másik fele leszakadt. Vissza kellett fordulnunk, de végül is sikerült veszteség nélkül áthozni az egész zászlóaljat. Vizesen — hiszen nyakig érő vízben gázoltunk át — meneteltünk tovább egész éjszaka, úgyhogy rajtunk száradt meg a ruha.

Ott volt a mi zászlóaljunk az ebrói átkelésnél is, ahol támadást indítottunk a fasiszták ellen. Mélyen benyomultunk az ellenség által megszállt területre, és számos helységet felszabadítottunk a fasiszta rabság alól. Két hónapon át tartottuk állásainkat. Az ebrói fronton megmutatkozott, hogy a köztársaság nemcsak védekezni tud a túlerőben levő fasiszták ellen, hanem támadó harcokra is képes.

Az ebrói átkelés utáni napokban kapott halálos sebet Zsinkó Vilmos elvtárs, a KIMSZ egyik vezetője.

Az ebrói harcok tüzében értesültünk arról, hogy Genfben Negrin, a Spanyol Köztársaság akkori miniszterelnöke, bejelentette a Népszövetségben, hogy a köztársaság kormánya elhatározta a nemzetközi önkéntesek kivonását a harcból. Ennek értelmében Francóék oldaláról is vissza kellett volna vonni azokat a csapatokat, amelyeket Hitler és Mussolini küldött Franco megsegítésére. Szeptember 22-én a Nemzetközi Brigádot kivonták a harcból, és kényszerpihenőre küldték a hátországba azzal, hogy az önkéntesek el fogják hagyni Spanyolországot.

A spanyol nép méltó módon akart köszönetet mondani a Nemzetközi Brigád tagjainak, akik két éven át hatalmas segítséget nyújtottak a Spanyol Köztársaságnak és a spanyol népnek.

1938. október 28-án Barcelonában nagy ünnepséget rendeztek a hős Nemzetközi Brigád búcsúztatására. Ötvenkét nemzet fiai sorakoztak fel, hogy elvonuljanak a Spanyol Köztársaság kormánya és Barcelona népe előtt. Soha nem látott ünnepségben volt részünk. Virágesőben haladtunk végig a zászló- és virágdíszbe öltözött Barcelona utcáin. A spanyol nép és a párt nagyra becsülte azt a segítséget, amelyet a Nemzetközi Brigád tagjai nyújtottak az egész háború idején. Amikor a Nemzetközi Brigádot ünnepelte a spanyol nép, köszönetét fejezte ki a világ népeinek a spanyol nép iránti együttérzéséért, amelyet a Nemzetközi Brigád testesített meg. Nagyra értékelte a spanyol nép, hogy a Nemzetközi Brigád túlnyomóan munkásmozgalmi tapasztalattal bíró, fegyelmezett harcosokból, legnagyobbrészt kommunistákból állt, akik bátorságukkal, önfeláldozásukkal óriási hatással voltak a spanyol tömegekre. A Nemzetközi Brigád a két évig tartó harcokban eggyé forrt a spanyol néppel, mert ugyanaz a cél lelkesítette őket: összefogni a fasizmus ellen a fronton és a hátországban egyaránt és minden áldozatot vállalni a köztársaság győzelméért.

A Nemzetközi Brigád önkéntesei éppen ezért nemcsak a harc-

tereken, hanem amikor pihenőn voltak, a mögöttes területen is segítették a spanyol népet a mezőgazdasági munkák elvégzésében, az aratásnál, a behordásnál, a cséplésnél stb. Nagy szükség volt erre a segítségre, mert a spanyol férfiak a tűzvonalban harcoltak. Előadásokat tartottunk, kultúrcsoportjaink járták a falvakat. Sohasem felejtem el az egyik faluban töltött karácsonyestét, amikor zászlóaljunk minden katonáját meghívták családokhoz, hogy hazánktól távol is családi körben ünnepelhessünk. A zászlóalj minden faluban nagyon sok barátot szerzett, akik mindig fájó szívvel búcsúztak tőlünk, ha elhagytuk őket.

A Franco-fasiszták nem tartották be a Népszövetségnek azt a határozatát, hogy az ő oldalukról is kivonják a német és olasz csapatokat. Ellenkezőleg, a Nemzetközi Brigád kivonása után nagy támadást indítottak északon (az Ebrónál és Katalóniában) és a központi fronton, Valenciától Madridig. Sikerült is jelentős területeket elfoglalniuk. Egész Katalónia veszélyben forgott. 1939 januárjában, amikor már Barcelonát fenyegette a fasiszták előnyomulása, a Spanyol Köztársaság kormánya határozatot hozott, hogy a Nemzetközi Brigádot felkéri, menjen újra a frontra, és harcoljon a fasiszta hódítók ellen.

A Nemzetközi Brigád örömmel teljesítette ezt a kérést. 1939. január 20-án hatalmas plakátok adták hírül Barcelona utcáin, hogy a Nemzetközi Brigád tagjai megint a frontra mentek. Ez új erőt adott a spanyol népnek. Mi tehát ismét a tűzvonalba kerültünk, hogy a fasiszták előnyomulását késleltessük, és biztosítsuk a szervezett visszavonulást egészen a francia határig. Két héten át szünet nélkül folyt a harc az előrenyomuló fasiszta csapatokkal, de sikerült az összes egységeket a spanyol—francia határra összevonni. Magyarok akkor már csak körülbelül ötvenen maradtunk harcképesek, de nem egy rokkant elvtársunk is jelentkezett, hogy harcolni kíván. Így Gyáros László, aki fél karját vesztette el Madrid alatt, vagy Tömpe András, aki már előbb súlyosan megsebesült.

Most is, mint mindig, a magyar zászlóalj katonái közül kitűnt Szalvai Mihály elvtárs zászlóaljparancsnok kiváló katonai képessége és bátorsága.

Nappal harcoltunk az ellenség ellen, amikor állandóan bekerítették egységeinket, éjjel pedig kitörtünk a gyűrűből. A zászlóalj ezekben a harcokban egyetlen embert sem veszített, és ez elsősorban Szalvai elvtárs érdeme volt. Harcolva vonultunk vissza egészen a határig, amikor a parancsnokság úgy döntött, hogy Katalóniát feladja, és a fegyvereket és más hadianyagokat Franciaországon át a központi frontra szállítja, ahol a polgárháború tovább folyt. A francia határon kb. félmillió ember, köztük több százezer harcos várta, hogy átengedjék őket Franciaországba. A francia hatóságok igen sokáig alkudoztak, és végül kikötötték, hogy az egységeket csak abban az esetben engedik át, ha a Spanyol Köztársaság börtöneiben levő fasisztákat és más ellenséges elemeket átadják a francia hatóságoknak. Ez meg is történt, és csak ezután engedték át a köztársasági egységeket. A Nemzetközi Brigád lépte át utolsónak a francia határt. Legutolsónak zászlóaljunk katonái hagyták el a Spanyol Köztársaság területét és búcsúztak attól a kb. 400 elesett magyar hőstől, akik spanyol földben nyugosznak.

Gallo,* a Nemzetközi Brigád politikai biztosa búcsúztatta a nemzetközieket, és köszönetet mondott nekik, kiemelve a Rákosi-zászlóalj érdemeit.

Mi azt gondoltuk, hogy Franciaországban szabadon élhetünk, hogy ott megbecsülik azokat, akik Európa és a világ békéjéért harcoltak. De mindjárt a határátlépésnél csalódás ért bennünket. Két napon át meneteltettek, 60 km-t tettünk meg, amíg a tengerpartra, egy nagy, homokos területre nem érkeztünk. Ez volt Saint Cyprienne, a drótsövénnyel körülvett tábor, ahol több százezer embert internáltak, a mellette levő Argelès-ben szintén.

* Luigi Longo, ma az olasz KP főtitkára

A szpáhikból* álló őrség úgy bánt velünk, mint bűnözőkkel. Napokig nem adtak enni, az őrség megtámadta a spanyol családokat és a Nemzetközi Brigád egységeit, és rabolt, fosztogatott.

Az itt töltött néhány hónap alatt felépítettük a barakktábort, megszerveztük a politikai életet. Minden nemzetiségi csoportban működött pártszervezet, és kapcsolatban álltunk a Francia Kommunista Párt Központi Vezetőségével.

Mire felépítettük a barakktábort, a nemzetközieket más táborba, Gurs-ba vitték. Ide már csak nemzetközi önkénteseket internáltak. Ebben a táborban maradtunk a német—francia háború kitöréséig. A francia kormány azt követelte a Nemzetközi Brigád tagjaitól, hogy menjenek harcolni Franciaország oldalán, de mint külön egység, hasonlóan az idegenlégióhoz. Ez azt jelentette volna, hogy nem részesülünk a francia katonákkal egyenlő bánásmódban. A Nemzetközi Brigád tagjai erre nem voltak hajlandók, ezért büntetésből 52 nemzetközi önkéntest, akiket az ellenállás megszervezésével gyanúsítottak, köztük tíz magyart — engem is — átvittek a vernet-i büntetőtáborba. Másfél év múlva ide szállították a többi magyart is Gurs-ból. A durva bánásmód és a rossz élelmezés miatt nemegyszer valóságos harcra került a sor fegyveres őreinkkel. Kövekkel, botokkal védekeztünk ellenük, és vertük vissza támadásaikat a táborban.

Ezeket a harcokat a tábori pártbizottság vezetésével vívtuk meg, és minden esetben követeléseink teljesítésére kényszerítettük a francia hatóságokat.

Vernet-ben két évet töltöttem, majd ismét egy másik táborba kerültem, Camp de Mille-be. Ötvenhónapos internáló tábori élet után a párt segítségével 1943 áprilisában Sándor bátyámmal együtt megszöktünk.

A párt utasítására Grenoble-ba mentem. Több száz magyar család élt itt, és dolgozott egy viscose-gyárban. Ezeket a nyomor kergette ki Magyarországról, de sok magyar diák is tanult ebben a városban. A párt megbízásából a magyar pártcsoport vezetője lettem, majd később a magyar függetlenségi mozgalom — amelynek több száz tagja volt — vezetője is. A magyar pártcsoport tagjai szép számmal vettek részt a városban harcoló partizáncsoportokban, és nagyszerű tetteikkel hozzájárultak ahhoz, hogy Grenoble városa a „hős város" kitüntetést kapta az ellenállási mozgalomban kifejtett tevékenységéért. A magyar partizánoknak két hősi halottja is volt: Goldberger István és Fehér Tibor, akiket 1944-ben a fasiszta bíróság halálra ítélt és kivégeztetett.

1944 augusztusában Grenoble felszabadult. Most már minél hamarabb haza akartunk térni, hogy itthon harcoljunk a német elnyomók ellen. 1944 decemberében a párt segítségével bátyámmal együtt hazaindultunk Magyarországra.

* Francia gyarmati lovasság

KENDE ISTVÁN

Az „ötös" ifik

1938-tól az V. kerületi ifjúmunkás-mozgalomban dolgoztam. Az ifjúsági csoport itt is, mint a szociáldemokrata pártnak talán valamennyi kerületi szervezetében, lényegében mindig az illegális kommunista párt politikáját követte, tagjait a kommunista párt szellemében nevelte. Az ifjúsági csoport viszonylagos különállását, külön szervezetét, azt, hogy saját választott vezetősége volt, a kommunista munka érdekében kiválóan ki lehetett használni. Meg kellett találni a módját, hogy ezeket a szervezeti előnyöket ne csak a fiatalabb korosztály élvezhesse. Ezért, hogy az „idősebb", 25—30 év körüli elvtársak is a szokványos szocdem pártkeretektől bizonyos fokig függetlenül működhessenek, és élvezhessék az ifik önállóságának előnyeit, létrehoztak egy ún. „öreg ifi" csoportot. Így valójában két legális szervezeti bázisa is volt az illegális mozgalomnak a kerületi szociáldemokrata pártszervezetben: az ificsoport és az „öreg ifik" csoportja. Ezt a példát aztán más kerület is átvette.

Mondanom sem kell, hogy ez nagymértékben megkönnyítette a munkát, hiszen az ifik és az „öreg ifik" lényegében összedolgoztak, akcióikat nagyrészt közösen határozták el és hajtották végre, egymás részére szerveztek új harcosokat, és együtt dolgoztak a legfontosabb területen, ahol a legszélesebb volt a tömegbázis: az üzemekben. Fiatalok és felnőttek, inasok, fiatalsegédek (így hívták az 1—2 éve szabadult segédeket) és segédek, napszámosok, segédmunkások stb. egyaránt kerülhettek így a

kommunista mozgalom hatása alá vagy az ifjúmunkás-mozgalom, vagy az „öreg ifik" csoportjának munkája révén.

Szükség volt azonban más, részben sajátosabban ifjúsági jellegű tömegbázisra is. Az üzemi munka egymaga nem lehetett elegendő a szervezkedésre, a mozgalom kiszélesítésére. A tömegmunka kiszélesítésének sajátos formája született az V. kerületi ifjúsági mozgalomban. A csoport — az „ötös" ifik — egyik kedvelt találkozóhelye az ún. „csehó" volt, a Csáky utca legvégén, a Dráva utca közvetlen közelében, egy pincehelyiségben levő tágas biliárdterem, félig-meddig amolyan kocsma- és kifőzésféle. Biliárdozni, hosszúlépést inni és falatozni jártak ide a környékbeli munkások. A csehóban találkoztak a már beszervezett fiatalok a mozgalmon kívüliekkel. Ide jártak a Dráva utca, Tisza utca környékének, ennek a proletárnegyednek ifjúmunkásai és a határos Angyalföld környező utcáinak fiataljai közül is sokan, beszélgetni, játszani, poharazgatni.

Valójában nyilvános helyiség volt ez, bárki látogathatta, de ha netalán gyanús idegen vetődött ebbe az eléggé eldugott pincehelyiségbe, úgy kinézték onnan a csehóbeliek, hogy annak sokáig nem volt maradása. Volt ennek a csehónak valamiféle mozgalmi levegője. Sokszor itt szemelték ki az ifik és az ifik vezetői azokat, akiket azután bevontak a mozgalomba, sok fiatalt itt neveltek szimpatizánssá. Beszélgetések, barátságok szövődése, könyvek kölcsönzése — száz és száz szál fűzte a kommunista mozgalomhoz az ifjúmunkástömegeket. Nem egy későbbi kommunista harcost ide fűznek első mozgalmi élményei.

Hasonló tömegagitációs területünk volt a csehón kívül az egészséges humorral „Nyomor-Abbáziá"*-nak nevezett Dunaparti terület, vagy ahogyan másképp hívták, a „kövek". A Dunapartnak ez a része a Dráva utca végénél terült el, ahol útburkoló

* Abbázia (ma Opatija) híres fürdőhely az Adriai-tenger partján

köveket és homokot tároltak a parton — amolyan tilos, de ingyenes strandja a környék fiataljainak.

A nyári estéken itt verődtek össze a munkásfiatalok beszélgetni, barátkozni, vitatkozni, agitálni, új harcosokat toborozni. Ságvári Endre fejtette ki egyszer, hogy helyes lenne néhány csoportra, így például az V., VIII. és IX. kerületre, Pesterzsébetre, Újpestre különös gondot fordítani, hogy innen lehessen elsősorban kiemelni azokat, akiket a párt fontosabb munkával bízhatna meg, és akikből később az illegális mozgalom jó harcosai lehetnek. Ennek az elgondolásnak a jegyében Kulich Gyula és Ságvári Endre sokat foglalkozott az V. kerületi fiatalokkal. Ők maguk vezettek pl. néhány szemináriumot, külön foglalkoztak egyik-másik talpraesettebb, értelmesebb fiatallal.

Az V. kerületi szociáldemokrata ifjúsági csoportnak egy ideig két helyisége és ennek megfelelően két csoportja is működött, a „külső" és a „belső". Ez a kettéválasztás valójában egyes szociáldemokrata vezetők manővere volt: el akarták választani a többnyire „belső" kerületekben lakó néhány baloldali értelmiségi fiatalt a munkástömegektől. De bomlasztási kísérletük ellenére a két csoport között a kapcsolat eleven maradt. A „külső" csoportba ugyanis továbbra is eljártak a „belső" ificsoport legjobbjai, és ugyanakkor a legjobb „külső" ifik bejöttek a „belső" csoportba ifjúsági napokra, könyvtári napokra, megbeszélésekre, barátkozás céljából stb.

Az MSZDP kerületi vezetői erre helyiséghiány ürügyén hamarosan feloszlatták a „külső", természetszerűleg harcosabb, forradalmibb, a másikkal ellentétben szinte tisztán munkásösszetételű csoportot. Az ifjúsági mozgalom szervezett összejövetelei ezért áttolódtak a „külső" Szabolcs utcából, majd az Ipoly utcából a Báthori utcába — az ifjúsági csoport munkája azonban megszakítás nélkül folyt tovább.

Ezt azután néhány Báthori utcai, az ifjak munkája miatt zsörtölődő szocdem ferde szemmel nézte. Az egyre számosabban

odagyűlő munkásfiatalok miatt hirtelenében szűk lett az egyszobás párthelyiség. A harcot végül a kerületi szociáldemokrata vezetőség adta fel. Mivel célját nem érte el, inkább újra a „külső"-be telepítette az ificsoportot. Így jött létre a Visegrádi utca 48. sz. alatt az új ifjúsági csoport.

Az ifjak helyiségének avatásán ünnepi beszéd hangzott el arról, hogy — utalásként a KMP 1919-es Visegrádi utcai székházára — ennek az utcának nagy, harcos hagyományai vannak, és a Visegrádi utca hagyományait az ifjaknak kell folytatniuk. Volt ebben egy jókora adag túlzott önérzet, ifi-avangardizmus, de jólesett az ifjúi szíveknek...

Az ifjúsági csoportok közvetlen vezető szervének, az Országos Ifjúsági Bizottságnak titkára Kulich Gyula, majd miután őt 1940 tavaszán letartóztatták, Ságvári Endre volt. Mind a ketten — de az OIB vezetőinek többsége is, a kommunista párt tagjai közül kerültek ki, és ebben a lényegében legális szervben az illegális kommunista párt utasításait hajtották végre.

1941-ben az OIB oktatási felelőse voltam. Oktatási bizottság alakult, amelynek emlékezetem szerint öt, de talán hat tagja közül hárman: Ságvári Endre, Orbán László és én azzal a feladattal vettünk részt a bizottságban, hogy az OIB oktatási munkáját a kommunista elveknek megfelelően irányítsuk és szervezzük, a legális keretek lehető legteljesebb felhasználásával. Ez az oktatási bizottság szervezte az ifinapok előadásait, küldte ki a szemináriumok vezetőit — természetesen azokat, akiket helyesnek vélt kiküldeni. De az oktatási bizottság tényleges munkájában valójában csak mi hárman vettünk részt, a többi tag — szerencsénkre — nemigen dolgozott. Így azután, bár hivatalos előadóként tartottunk nyilván számos szocdem, a mi mozgalmunkkal nem túlzottan rokonszenvező, vagy azt legalábbis gyanakvóan figyelő funkcionáriust, elsősorban a kommunista ifjakat küldtük ki az ifinapokra: Kulich Gyulát, Braun Évát, Hazai

Jenőt, Gergely Miklóst, no meg az oktatási bizottság kommunista tagjait és még sok más elvtársat.

Az előadások általában a társadalmi formák fejlődésével — ezzel az egyik legnépszerűbb témával —, az értéktöbblettel, a kizsákmányolással stb. foglalkoztak. Visszagondolva úgy érzem, hogy előadásaink ideológiailag általában helyesek, de néha talán merevek, sokszor szektásak vagy sematikusak voltak. Elsősorban a kapitalizmus leleplezését és megmagyarázását tartották feladatuknak — nemritkán azonban túlságosan elvontan tárgyalták a témát. A kapitalizmus többé vagy kevésbé világos és közérthető marxista elemzése mellett sokkal kevesebb előadás foglalkozott magával a szocializmussal, az új társadalommal. Igaz, ennek számos oka is volt, egyrészt konspirációs okok, másrészt az, hogy meglehetősen kevés olyan anyag állt rendelkezésünkre, amiből ez utóbbi témákról előadásokat dolgozhattunk volna ki. Előadásaink ezért alapjában inkább agitációs jellegűek voltak, főként a kapitalista kizsákmányolásról és elnyomásról beszéltünk.

Az ifjúsági csoportokban különösen népszerűvé váltak azok az előadások, amelyek színesen, érdekesen, esetleg párbeszédes formában tárgyaltak meg egy-egy kérdést. Akadtak szép számmal olyan előadók, akik lényegében nem is annyira előadást tartottak, hanem ügyesen vezetett beszélgetésbe vonták be a részt vevő, sokszor a marxista elmélet alapjait sem ismerő, iskolázatlan fiatalokat. Kulich Gyula elvtárs számos ilyen előadást tartott, és nagyrészt ő írta 1940 előtt azt a rendkívül népszerű szemináriumi anyagot is, ami kérdés-felelet formájában feldolgozva, lényegében a marxizmus alapfogalmait tartalmazta. Ez a 15—20 sűrűn gépelt oldalból álló, talán 10—20 példányban készített anyag a rendszeres szemináriumi feldolgozáson kívül alapja volt számos, igen jól sikerült ifinapi előadásnak is. Magam is sokszor tartottam hasonló előadást, többek között például az „Új Gulliver" címűt. Az ötletet egy szovjet filmből vettük. Rövid keretmesével kezdtük, párbeszéddel, amelyből az derült ki,

hogy a távoli Munkásország lakója hajótöröttként vetődött ki egy szigetre, egy számára ismeretlen országba, és az idegen ország királynőjével beszélget. A királynő (az előadás másik résztvevője) meg akarta győzni Munkásország küldöttét, hogy náluk minden szép és jó. Munkásország küldötte — szerepe szerint — azt mondta, hogy kimegy, körülnéz a „városban" — és ezzel lelépett a dobogóról, vagy ellépett az asztal mellől, megszólította a „város" lakóit — az ifinap résztvevőit —, és megkérdezte egyiküktől-másikuktól, hogyan élnek, hol dolgoznak, mennyi bért kapnak, jártak-e iskolába, hány osztályt végeztek stb. Én, mint a távoli „Munkásországból" jött ember, „elképedve" hallgattam a válaszokat, és magyarázgattam az ifjaknak — az általuk elmondottak alapján —, mennyire ki vannak szolgáltatva munkaadójuknak. Az előadás mindig nagy sikert aratott, hiszen a jelenlevők mindennapi életén tudtuk bemutatni, hogyan zsákmányolják ki őket a tőkések, és milyen másképp él az ifjúság az „elképzelt" Munkásországban — vagyis a Szovjetunióban, amiről nyíltan így természetesen nem beszélhettünk.

A szociáldemokrata párt egyes vezetőinek kezdtek nem tetszeni előadásaink. Nyilván „riasztó" híreket kaptak sikerükről, hatásukról. Az OIB oktatási bizottságát utasították, hogy az előadásokat írassa le, és a szociáldemokrata párt oktatási felelősének mutassa be. Ugyanakkor az általuk kijelölt előadók minden előzetes cenzúra nélkül tarthatták meg előadásaikat — azaz tarthatták volna, ha kiküldtük volna őket. A mi előadóink leadták a cenzúra részére az anyagot, azután megtartották előadásukat — az OIB oktatási bizottsága kommunista tagjainak elgondolása szerint.

Nekünk kellett gondoskodnunk a szemináriumok szervezéséről is: előadóról, anyaggal való ellátásról stb. Volt olyan szeminárium, amelyik egy-egy könyvet dolgozott fel, pl. a Kommunista Kiáltványt. Lehetőséget adott „féllegális" szeminárium tartásához, a 40-es évek elején például Sztálinnak Botos Vincze

álnév alatt nyomtatásban legálisan megjelent, a dialektikus és történelmi materializmusról írt tanulmánya, amit kézről kézre adtunk. Igaz, alapos tanulmányozására így igen kevés időnk volt, mert boldog lehetett, aki egy éjszaka helyett két éjszaka tarthatta otthon és olvashatta el hamarjában.

Így visszagondolva érzem, hogy minden jelentős eredmény mellett mennyi merevség és szektásság is jellemezte részben felvilágosító munkánkat, részben elképzeléseinket is. Szinte megmosolyogni való ma már a következő emlék: 1939-ben (vagy talán 1940-ben, nem emlékszem már az esztendőre) az V. kerületi ifjúsági csoport több tagja, vagy húszan-harmincan megállapodtunk abban, hogy együtt szilveszterezünk. Úgy képzeltük, hogy szilveszterkor inni, táncolni vagy mulatni valami rettenetes burzsoá dolog, ezért elhatároztuk, arra használjuk fel a szilveszter éjszakát, hogy jól megmondjuk egymásról a véleményünket. Ezt kritika-önkritika-estnek hívtuk, és azt hittük, valóban az is. Emlékszem, éjfélkor többen is arról mondtak ünnepi beszédet, hogy íme, amíg a burzsoák és a kispolgárok mulatnak, mi egész éjjel egymástól tanulunk, és úgy képzeltük — talán ki is mondtuk —, hogy a Szovjetunióban is hasonlóan töltik a szilvesztert. Valóban, ma ezen csak mosolyogni lehet, de akkor azt hittük, hogy ezáltal váltunk tökéletes forradalmárokká.

Mégis, minden tévedés, naivitás és merevség ellenére, ez a mozgalom hősöket nevelt, hősök egész sorát adta a magyar munkásmozgalomnak.

NEMES BÉLA

Egy meghiúsított levente-nagygyakorlat 1939 őszén

A magyarországi uralkodó osztályok háborús felkészülésének egyik fontos eszköze volt a fiatalság soviniszta, fasiszta szellemű nevelése. Ennek egyik fő bázisát a leventeintézmény alkotta. A leventére járó fiatalokat nemcsak fasiszta demagógiával igyekeztek elvakítani és figyelmüket elterelni a valóságos problémákról, hanem hétről hétre előzetes katonai kiképzésben is részesítették. A magyar fiatalság többsége — társadalmi osztályra való tekintet nélkül — gyűlölte a leventét, és ahol tudta, szabotálta a leventegyakorlatokat.

A párt, ahogyan minden területen harcba vezette a dolgozókat az új háború előkészítésének megakadályozására, a leventeintézmény ellen is megindította a küzdelmet, mozgósítva a leginkább érdekelt rétegeket, a munkás, paraszt és középiskolás fiatalokat. Ennek a harcnak egy szakaszáról szól az alábbi történet.

Kulich Gyula beszámolót tartott az OIB Conti utcai helyiségében a kerületi ifititkároknak. Ez alkalommal Kulich elvtárs arról beszélt, hogy az ifiknek mindenben élen kell járniuk, így a vasárnapi házi agitációban is. Mint jó példát említette meg a VIII. kerületi ificsoportot, ahonnan az elmúlt vasárnap negyven ifi ment ki az öregekkel együtt. Ez mutatja azt is — mondotta —, hogy jó kapcsolat kezd kialakulni az ifik és az öregek között. Én, mint a X. kerület ificsoport titkára, feszengtem a helyemen, mert szerettem volna, ha Gyula a kőbányai ificsoportot is a jók

között sorolja fel. De hiába, nem sorolhatta, ha egyszer nem voltunk az elsők között. Akkor ott nyomban megfogadtam, hogy nekirugaszkodunk, és jobb eredményt fogunk elérni.

Akkor kezdtem újra jókedvre derülni, amikor az értekezlet befejeztével Gyula odajött hozzám, és azt mondta, menjünk együtt, beszélni akar velem. Elindultunk a Rákóczi út felé. Gyula zsebéből egy szelet csokoládét vett elő, kétfelé törte, az egyik darabot nekem adta. Kérdezősködött a csoportról, munkámról, az elvtársakról. Észre sem vettem, és már a Vilma királynő úton (ma Gorkij fasor) sétálgattunk. Éreztem, hogy valamit mondani akar, és ez eddig csak a bevezető volt. Gyula vissza-visszanézett, nem követnek-e bennünket, és amikor egy kevésbé forgalmas helyre értünk, rátért tulajdonképpeni mondanivalójára.

Vasárnap a rákosi gyakorlótéren a budapesti levente-főparancsnokság nagygyakorlatot tart. Ezt a nagygyakorlatot nekünk meg kell hiúsítanunk, mindenképpen el kell érnünk, hogy a fasiszta vezetők terve kudarcba fulladjon. Gyula ezután megmondta, hogy a párt ezzel a feladattal — jelszófestéssel és röpcédulaszórással — a kőbányai kommunista ifjúmunkásokat bízza meg. Az első gondolatom az volt: ugyan hogy fogjuk ezt megszervezni, hiszen már csak két napunk van az emberek kiválasztására, a terv kidolgozására, anyag, mármint festék vagy mész és ecsetek, vödrök beszerzésére. A röpcédulákat készen kapjuk, tehát azzal nincs gond, de az elvtársakkal beszélni kell, és tartalékot is kell biztosítani. A gondot mégis eloszlatta az öröm, hogy lám, minket, kőbányaiakat bíz meg a párt ezzel a feladattal, és nem a VIII. kerületieket, pedig ők voltak a legjobbak az agitációban.

Amikor elbúcsúztunk egymástól, én a Keleti pályaudvarnál felszálltam egy 37-esre, és miközben Kőbánya felé vitt a villamos, a peronon állva, gondolatban már kezdtem kidolgozni a tervet. Még aznap este legalább két elvtárssal kellett beszélnem, tehát

bár későre járt az idő, egyenesen a munkásotthonba mentem, remélve, hogy ott találom az ifiket. Úgy történt, ahogyan számítottam, néhányan még ott voltak. A lelkes Moró Pista szeme csak úgy ragyogott, amikor megtudta, hogy szombat este dolgozni fogunk. Braun Éva is nagyon örült. Neki kellett átvennie a röpcédulákat és az elvtársak között szétosztani. Úgy határoztunk, hogy először is leventeellenes jelszavakat festünk a gyakorlótér palánkjára, és ezzel készítjük elő a megfelelő „hangulatot" vasárnapra.

Így tehát a hátralevő idő szervezéssel telt el. Az egyik vödörről, a másik ecsetről, a harmadik mészről gondoskodott, egyszóval mindenkinek akadt munkája. Kerékpáros megfigyelőre is szükség volt, mert a Fehér úton időnként kerékpáros rendőrök cirkáltak. Néhány ifjúmunkás azt a megbízást kapta, hogy a meszet és a vödröket már szombat délután rejtse el a gyakorlótér szélén levő gödrökben. Így este csak vizet — a mész feloldásához — és az ecseteket kellett odavinnünk. Az ecseteket el lehetett dugni a kabát alá, a vizet pedig csatos üvegekben vittük. Ez nem keltett feltűnést, hiszen szombat esténként elég sokan vittek csatos üvegben bort, kristályvizet. Azután elérkezett a szombat este, amikor a feladatot végre kellett hajtani.

Külön-külön indultunk el, és olyan útvonalat választottunk, ahol nem állt rendőrőrszem. Azt mindannyian jól tudtuk, hogy ha elfognak, 3—4 évnél kevesebbel nem ússzuk meg — ekkor már az ilyen ügyek a katonai bíróság elé tartoztak —, de azt is tudtuk, hogy a leventegyakorlat hétről hétre hogyan kínozza a munkában már egyébként is kifáradt, kiszipolyozott ifjúmunkásokat, hogyan folyik ott, ezeken a leventefoglalkozásokon a fasiszta propaganda, és hogy mindez az új háború előkészítésének egyik fontos eszköze.

Ezért vállaltuk, mégpedig örömmel vállaltuk, hogy teljesítjük a reánk bízott feladatot.

Amikor kiértünk a Fehér útra, már ott várt kerékpárosunk,

akinek megbeszélésünk szerint veszély esetén a „Fel, torreádor" dallamát kellett fütyülnie. Rövid terepszemlét tartottunk. A gyakorlótér közepe táján magas kerítés vett körül egy lovaspólópályát. Ezt a magas kerítést azért emelték, hogy illetéktelenek még nézésükkel se zavarhassák az urak szórakozását. De nekünk igen alkalmas volt arra, hogy jó nagy betűkkel felírjuk rá jelszavainkat, hadd lássák minél többen és minél messzebbről.

Igen ám, de hiányzott a létra! Ezen meg úgy segítettünk, hogy felváltva volt egyikünk a létra, a másik meg a festő. Így azután a kerítésnek mindkét oldalára felírtuk jelszavainkat. Nagyon jól tudtuk, hogy bár a leventeköteles fiatalok többsége leventére nem szeret járni, de a Horthy-rendszer iskoláiban tanult, a fasiszta „kultúrán" nevelődött. Éppen ezért volt fontos, hogy elsősorban olyan jelszavakat írjunk ki, amelyekkel a leventék többsége egyetért. Tudtuk, hogy a „Le a leventeintézménnyel!" s főleg a „Le a vasárnapi leventefoglalkozással!" jelszó olyan fiataloknak is tetszeni fog, akikre egyébként hatott a fasiszta nevelés.

De mi, lelkes kommunista ifjúmunkások, el sem tudtuk volna képzelni, hogy ez az akció a kommunista párt népszerűsítése nélkül folyjék le. Így az utolsó két palánkra a „Le a háborúval!" jelszó mellé odaírtuk, hogy „Éljen a Kommunista Párt!", s mellé egy sarló-kalapácsot is festettünk.

Egyszerre, amint nagyban festünk, halljuk a jelt, a „Fel, torreádor" dallamát, elég hamisan, de annál élesebben. Azonnal abbahagytuk a munkát, a meszesvödröt eldugtuk a közelben levő gödörbe, és lehasaltunk a kerítés mellé. Szerencsére sötét volt. Izgatottan figyeltünk. Messziről két egyenruhás alak jött felénk a Fehér úton. Amint közelebb értek, nagy megkönnyebbüléssel láttuk, hogy postások.

Ez után a kis zavaró körülmény után folytattuk munkánkat, és be is fejeztük. Aznap esett. Egész délután lestük az eget, és nagyon örültünk, amikor este végre elállt az eső. A fű a gyakorlótéren azonban még vizes volt, így tehát a nálunk levő több ezer röpcédulát — amely a leventeintézmény és a fasiszta rendszer ellen szólította harcba az ifjúságot — úgy szórtuk el a kerítés tövében és általában védettebb helyekre, hogy reggelig el ne ázzék, olvasható állapotban találják majd meg a fiatalok.

Azután hazafelé indultunk: Braun Éva, Moró István, Szombat Jenő, ifj. Fock Jenő, Kulka Lajos és én. Azt nem mondhatnám, hogy nyugodtan, de a teljesített feladat boldog tudatával. A konspiráció szabálya megkövetelte, hogy ahányan vagyunk, annyifelé széledjünk, pedig ilyenkor jó lett volna még egy kicsit együtt maradni, beszélgetni az elvégzett munkáról.

Az eredményről én magam csak hétfőn, az ificsoport kóruspróbáján szereztem tudomást. A szemtanúk — a kerületi kommunista ifik közül sokan — elmesélték, hogy vasárnap már kora reggel több ezer levente gyűlt össze. Számuk egyre nőtt. Csoportokba verődve olvasták a feliratokat, röpcédulákat. Persze nem mindegyikkel értettek egyet, de a vasárnapi leventézés úgyszólván senkinek sem tetszett. Megérkeztek az oktatók és segédoktatók. Nagy zavarban voltak.

Ordítoztak, veszekedtek, leplezni akarták fejvesztettségüket.

Megérkezett a parancsnok is. Ő szintén látta a feliratokat. Szolgálatkész beosztottai rohanva vittek oda neki néhány röpiratot. A parancsnok elolvasta, azután pulykavörös lett, majd elsápadt. Azonnal magához hívatta az oktatókat és főoktatókat. Miközben ők tanácskoztak, a palánkok mellett kisebb-nagyobb csoportokban tovább folyt a beszélgetés. Sok kommunista és szimpatizáns fiatal volt a leventék között, és főleg ezek körül alakultak ki a beszélgető csoportok. Egyre szenvedélyesebb hangok hallatszottak a leventézés ellen. A fasiszta főkolomposok kénytelenek voltak lefújni a nagygyakorlatot és elkergetni a fiúkat. Pedig ezt a nagygyakorlatot már hónapokkal ezelőtt készítették elő. A levente-főparancsnok talán arra is számított,

hogy a kormány „jó munkájáért” kitüntetésben részesíti, és mi mindezt meghiúsítottuk. Úgy éreztük, hogy a párt megnyert egy ütközetet a fasisztákkal és a háborút előkészítő magyar burzsoá urakkal szemben.

A több ezer fiatal pedig a gyűlölt levente-nagygyakorlat helyett szórakozhatott, pihenhetett, elmehetett oda, ahová kedve tartotta. Ha másért nem, de ezért is sok budapesti ifi gondolt szeretettel a kommunista ifjúmunkásokra.

Mi pedig, akik a feladatot végrehajtottuk, nagy erőt gyűjtöttünk további mozgalmi munkánkhoz. A siker összekovácsolt, erősebbé tett és egy kicsit meg is komolyított bennünket. Ha találkoztunk, egy szót sem szóltunk, csak összevillant a szemünk, és éreztük, hogy a másik is ugyanarra gondol: a levente-nagygyakorlatra, amit meghiúsítottak a kőbányai ifik.

Ennek a sikernek is része volt abban, hogy fellendült a munka a kőbányai ificsoportban.

Nőtt, erősödött csoportunk, újabb és újabb fiatalok jöttek közénk, számunk már száz fölé emelkedett.

Ha ma szóba kerül a kollektív szellem kialakítása és az, hogy ezt legjobban a közös harc, a nagy, nehéz feladatok együttes megoldása viszi előre, akkor nekem mindig ezek az idők jutnak eszembe.

SIPOS GYULA

A novemberi koszorúzás

Pepitafedelű régi füzetek feküsznek asztalomon: a Györffy-kollégium naposkönyvei. A kollégium megalakulásától kezdve ezekben örökítették meg a naposok a legfontosabb eseményeket. Sokféle kézírás váltja egymást. Sietősen odavetett sorok számolnak be arról, hogy: „Délután a Szabad Szónál voltunk, és rendeztük azokat a könyveket, amelyeket az ipari munkásság adott. Hét vándorkönyvtárat állítottunk össze. Sajnos, még csak ekkora eredménnyel járt mozgalmunk, pedig sokkal nagyobbra terveztük. Hiszen ha több időt szentelhetnénk rá, és mindenki lelkesedéssel segítene, akkor nagyon sok könyvet lehetne összegyűjteni. Eddig még csak egyik-másik szakszervezet és néhány magánember segített.”

Jó néhány esztendeje írták ezeket a sorokat a hajdani naposok. Minden sor egy-egy darabja a Györffy-kollégium történetének és a haladó magyar ifjúsági mozgalom történetének is.

Nézem a halványuló írást: „1941. november 1. szombat. Délután négy órakor a Kerepesi temetőben megkoszorúztuk Kossuth és Táncsics sírját... Itthon egész este nagy beszélgetések voltak, hogy milyen jó volna a munkás-paraszt összefogás, milyen sürgős is volna az egész nemzet szempontjából... Csak erről folyt a vita mindenütt még éjfél utánig is.”

A november elsejei koszorúzás! A magyar népfrontmozgalom nagyszabású tömegtüntetése, melyen a szervezett ipari munkások

mellett ott álltak a parasztság képviselői és az értelmiségi ifjúság tömegei is.

Hogyan is történt?

Kommunista tüntetés? Hány kommunista lehetett akkor egyetemeinken? Bizony édeskevés! De az a néhány nem önmagába zárkózott, hanem bekapcsolódott az ifjúság életébe. Az egyetemi ifjúság sokszínű, zavaros, vitatkozó forrongásban volt. A jobboldali diákszervezetekben is elkülönült már a reakciós tömbtől a népi mozgalom híveinek sokárnyalatú csoportja. Bármennyire sokszínű volt is ez a népi tábor, minden szárnya megegyezett abban, hogy németellenes volt, híve a földreformnak, és beszélt a kizsákmányoló tőke ellen. Az egyetemi ifjak legjobbjai nagy érdeklődéssel kísérték a népi írók vitaestjeit, és ezer terv született a parasztság megsegítéséről, új falukutatásról, a paraszt- és munkásifjúsággal való szervezett kapcsolat megteremtéséről.

S az egyetemek kommunistái benne éltek az ifjúság tömegeinek napi harcaiban, vitáiban. Kirándulásokat szerveztek, és embereket tanítottak meg gondolkozni. Vitatkoztak, és barátokat szereztek. A legális szervezetek egész sorában munkával, okos szóval segítették azokat, akik bármit is hajlandók voltak tenni a fasizmus ellen, a békéért, az ifjúságért.

Minket Fehér Lajos keresett föl október utolsó hetében.

— November elsején felvonulunk Kossuth és Táncsics sírjához. Jönnek az ifjúmunkások, a haladó értelmiség képviselői, a népi írók, jönnie kell az egyetemi ifjúság legjobbjainak is.

S néhányan, Györffy-kollégisták, sorra vettük, kikre számíthatunk.

Nem álltunk egyedül.

Mi vezettük a Parasztfőiskolások Közösségét, melynek csaknem háromszáz parasztszármazású egyetemi hallgató tagja volt

már. Barátaink, kiránduló társaink voltak, és az állami s egyéb kollégiumokban is akadtak már fiatalok, akik szerettek bennünket, hallgattak ránk.

Mindnek, mindnek szólni kell, mégpedig úgy, hogy hívják el barátaikat is.

De ez még nem elég!

Plakátokat rajzolunk, és november elsején kifüggesztjük a kollégiumokban, a diákmenzákon. Nem előbb, csak november elsején.

És megpróbáljuk a reménytelent is. Beszélünk a jobboldali ifjúsági szervezet úgynevezett „népi szárnyának" vezetőivel. Ők sokat szavalnak a népről — most bebizonyíthatják, akarnak-e valóban együtt haladni a munkásokkal és parasztokkal. Megmutathatják, hogy nemcsak szidni tudják a fasisztákat, hanem össze is tudnak fogni a munkásokkal, a parasztokkal a nemzetet fenyegető fasiszta veszedelem ellen. Beszélni kell az ifjúsági „vezérekkel".

Ez a feladat nekem jutott.

A Valéria kávéházban ültünk, ez volt a „vezérek" egyik törzshelye. Gyanakvással fogadták lelkes buzdításomat. Különösen azon akadtak fönn, hogy a szociáldemokrata ifjúmunkások is ott lesznek.

— Ne felejtsétek el, hogy a szervezett munkásság még mindig a sztrájktörő egyetemi ifjúságot ismeri — mondtam nekik. — Hiába beszéltek ti arról, hogy „együtt a dolgozókkal", ha megijedtek, mihelyt ezt a szót halljátok: szervezett munkás.

Húzódoztak, vitatkoztak.

— Ott lesznek a népi írók is mind! — biztattam őket.

Végül is beleegyeztek. Szavukat adták, hogy a vezetésük alatt álló szervezetek kijönnek a koszorúzásra.

Szép, hosszú ősz volt 1941-ben. Még sütött a nap, amikor a Kerepesi temető bejáratánál gyülekezni kezdtünk.

Egyre nőtt a tömeg.

Jöttek egyenként és csoportokban az ifjúmunkások. Ismeretlenek és olyanok is, akiket már ismertünk a vasasoktól vagy a MÉMOSZ-ból. Arcok tűntek föl, melyeket láttunk már valahol, egy vitaesten vagy vasárnapi kiránduláson a budai hegyekben. Írók, újságírók. Parasztemberek, akiknek egyikével-másikával néha találkoztunk a Szabad Szó szerkesztőségében vagy népi írók társaságában. És jöttek az egyetemi hallgatók is, a közgazdasági egyetemről, a mérnökkarról, bölcsészek, jogászok, orvosok, mezőgazdászok...

A hivatalos ifjúsági egyesületek nem jöttek. Vezéreik megijedtek, nem tartották meg adott szavukat. Könnyebb dolog szép beszédeket mondani a népről, mint tenni érte valamit.

A fiatalság mégis zsúfolásig megtöltötte a Kossuth-mauzóleum előtti teret. Valami csöndes-ünnepélyes zsibongással várakozott a tömeg, s egyszerre, mintha a világ legtermészetesebb dolga volna, mintha nem is történhetne másképp, a tér egyik szegletében felhangzott a munkáskórus éneke. Ki kezdte? Ki vezényelte a dalt? Honnan került elő a koszorú? Ez az összetömörült sokaság szülte, küldte és — rejtette cselekvő embereit. Milyen magabiztos nyugalommal és mégis milyen megilletődéssel vált ki egy-egy fiatal a zsongó embersűrűségből, rátűzve szervezetének szalagját a közös koszorúra, s aztán újra a tömeg megkülönböztethetetlen részévé változott, egy emberré a sok közül. Hozták szalagjaikat a különböző ifjúsági egyesületek, csoportok. A parasztfőiskolások piros-fehér-zöld szalagja mellé Gyenes Antal tűzte föl a Györffy-kollégium piros szalagját.

— Szólnia kell valakinek az egybegyűltekhez. Ha csak néhány szót is, ha csak annyit is, hogy szabadságharcunk, nemzeti függetlenségünk hősének sírjára hoztuk ezt a koszorút.

Kállai Gyula és az egyik falukutató író buzdított: szóljak én.

És megindultunk a koszorúval. Mentünk égő szemű fiatalok sorfala közt a mauzóleum felé. Ketten vitték a koszorút: egy ifjúmunkás, akinek a nevét se tudom, akit akkor láttam először, és egy parasztfiúból lett egyetemi hallgató: Tőkés Ottó.

Elcsöndesült a zsibongás, a kórus sem énekelt már, úgy álltunk a mauzóleum lépcsőjén s körül a kis téren, a sírok közti utakon, mintha az ország, a világ előtt állnánk, és mintha egész népünk ügyéért szólna, kiáltana a mi tömör hallgatásunk.

— A munkás, paraszt és értelmiségi ifjúság nevében...

Sütött az őszi nap, lobogtak a koszorú szalagjai, körül némán, fegyelmezetten álltak a fiatalok, s olyan csend volt, hogy szinte hallottuk egymás szíve dobbanását.

LAKOS ÉVA

Egy illegális megbeszélésről

1942 elején — akkor már kb. hat hónapja vettem részt az illegális mozgalomban — felső kapcsolatom egyik találkozónkon megmondta nekem, hogy a legközelebbi alapszervi ülésünkre eljön a Központi Bizottság egyik tagja, akit nekem kell elvezetni az ülésre. Az elvtárs megbeszéli velünk addig végzett munkánkat és az előttünk álló feladatokat. Felső kapcsolatom utasított, hogy szokásunktól eltérően ne kávéházban vagy cukrászdában találkozzunk, hanem lakáson — meg is adott egy lakáscímet, melyet az alapszerv többi tagjával közölnöm kellett. Figyelmeztetett, hogy egyenként menjünk az összejövetelre, és jól nézzünk körül, követ-e valaki bennünket. Készüljünk fel arra, hogy munkánkról kell beszámolnunk, habár az elvtárs, aki részt vesz majd a megbeszélésen, tájékoztatva van tevékenységünkről.

Felső kapcsolatom megmondta a találkozó időpontját és helyét — a Damjanich utcában a páros oldalon, a Rottenbiller utca és a Bajza utca közötti szakaszon a Liget felé kellett mennem, az elvtárs pedig ellenkező irányból szembe fog jönni —, majd megmondta a jelszót és az ismertetőjelet. A jelszóra már nem tudok pontosan visszaemlékezni. Az ismertetőjel azonban még élénken él emlékezetemben. Most nem égő cigarettát kellett a kezemben fognom, mint egy másik alkalommal, amikor alig tudtam égve tartani, mert nem voltam dohányos, hanem „színes" regényt a hónom alatt, címlapjával kifelé, a szembejövő elvtársnál is ilyen

lesz. Azonkívül egy negyedkilós nyitott zacskónak is kellett a kezemben lenni, amelyből valamilyen édességet eszem.

Elérkezett a találkozó napja. Mivel „színes" regényem nem volt, előbb be kellett szereznem. A trafikos, akinek kívánságomat előadtam, készségesen buzgólkodott. „Hogyne kérem, a legújabb vadnyugati történettel szolgálhatok!" — és kezembe nyomott egy könyvet. Bár nem olvastam el soha, címét nem fogom elfelejteni: „Nem halunk meg vízszintesen." „Na, ez is eltalálta az ízlésemet" — gondoltam, amikor kifizettem a pengőt.

Persze nem mentem egyenesen a találkozóra, hanem villamosra szálltam, és amikor néhány átszállás után megállapítottam, hogy senki sem követ, csendes utcákon át közeledtem a megjelölt helyhez, hogy semmiképpen se „ragadhasson rám" valaki. Percnyi pontossággal indultam a Rottenbiller utcától a Liget felé, hónom alatt szorítottam a vadnyugati remekművet, kezemben a nyitott zacskót, és előírás szerint rágcsáltam a nápolyit. Messziről figyeltem a szembejövőket. „Ez a keménykalapos, lengyelbundás, biztosan nem »Ő«" — állapítottam meg, de mögötte közeledett egy középtermetű férfi sötét télikabátban, hóna alatt egy „színes" regénnyel. Figyelmesen megnézett, majd hozzám lépett. Kicseréltük a jelszavakat, minden rendben volt: ő a KB küldötte. Kezet fogtunk — és többé nem voltunk egymásnak idegenek. Együtt mentünk tovább a Liget irányában. Nem tartott sokáig az út a megbeszélésre kijelölt lakáshoz, de addig sok mindenről beszélgettünk, miközben elfogyasztottuk az ismertetőjelül szolgáló nápolyit.

Az elvtárs tudta, milyen munkát végzek a fiatalok között, és érdeklődött, hogy milyen a hangulat az ificsoportokban a Szovjetunió ellen folytatott háborúval kapcsolatban, mennyire van a szervezett ifiknek befolyása a gyárban dolgozó fiatalokra, mert elsősorban őket kell megnyerni és tudatosan szembeállítani a háborúval. Elmondtam, hogy nem könnyű feladat ez most, mert majdnem minden üzemet hadiüzemmé nyilvánítottak, és

ha valaki gyanús, mindjárt lecsukhatják. De vannak eredmények is: rendszeres kapcsolatban vagyunk több tanoncotthonnal, és már sikerült bevonni diákokat és parasztfiatalokat is egyes általunk indított akciókba.

Közeledtünk a lakáshoz. Az elvtárs megkérdezte, hogy megbeszéltünk-e valamilyen jelet arra az esetre, ha a lakással baj lenne.

Nem, erre nem gondoltunk.

— Ez nem helyes — mondotta —, sokkal nagyobb gondot kell fordítanotok a konspirációra, az elvtársak biztonságára.

De már mentünk is felfelé a nagy bérkaszárnya sötét lépcsőházában. Csengetésemre egy ismeretlen asszony nyitott ajtót. Beengedett egy szobába, ahol az alapszervhez tartozó három elvtárs már együtt volt. Az asszony magunkra hagyott. Az elvtárs üdvözölte a többieket, és bemutatkozott, természetesen nem valódi nevén. Korán sötétedett az udvari lakásban, és habár még nem volt késő — még világosban találkoztam az elvtárssal —, a szobában égett a villany, és az ablakot függöny takarta.

Megkezdtük a megbeszélést. Az elvtárs először a konspiráció fontosságáról beszélt.

— Az illegalitásba kényszerült párt munkájában nagyon fontos a konspirációs szabályok betartása, mert ezzel óvjuk a pártot, és óvjuk az elvtársakat — és mindjárt rámutatott arra, hogy milyen hibát követtünk el: — Ha lakáson jöttök össze illegális megbeszélésre, az érkezőkkel feltétlenül tudatni kell, hogy a lakás biztonságban van, jöhetnek nyugodtan, vagy pedig valami baj van, kerüljék el a lakást, mert különben lebukhatnak. Erre a legjobb valamilyen jelben megállapodni — pl. virágcserép az ablakban, lehúzott redőny stb., vagy az ajtón elhelyezett rajzszög, karcolás, amelynek jelentőségét az elvtársak ismerik, és a jelekből kiolvassák, hogy tiszta a levegő, vagy pedig baj van, ne jöjjenek.

De az elvtárs nemcsak ebben a vonatkozásban beszélt a konspirációról, hanem több alapvetően fontos szabályra is felhívta a figyelmünket. Minden összejövetelen — akár ketten találkozunk, akár többen — meg kell beszélni, mit mondunk váratlan lebukás esetén, mi volt a találkozó „legális" célja, honnan ismerjük egymást stb. Kerüljük a feltűnést az öltözködésben, viselkedésben, alkalmazkodjunk a környezetünkhöz, mert másképpen eleve lehetetlen a szervezett és folyamatos illegális pártmunka.

Az elvtárs nem beszélt hangosan, de nem is suttogott. Egyszerű szavakkal magyarázta meg, hogy a pártot a Horthy-kopók üldözésével szemben hogyan kell megvédeni; hogy a párt tagjai hogyan dolgozhatnak a fehérterror és a fasiszta háború közepette viszonylagos biztonságban.

Mi négyen, a VII. kerületi alapszerv tagjai, feszült figyelemmel hallgattuk. Együttes megbeszéléseinkre nem szokott eljönni „felső kapcsolat", hát még a KB tagja! Ezért maga az a tény, hogy az elvtárs eljött közénk, de még inkább az általa elmondottak, a szavaiban rejlő szilárd meggyőződés erősítették bennünk is a párt erejébe, harcunk eredményességébe vetett hitet.

Ez az érzés növekedett, amikor az elvtárs ismertette velünk a nemzetközi eseményeket, elsősorban természetesen a háború állását. 1942-t írtunk, az év első hónapjában a gyűlölt fasiszta hadsereg a Szovjetunió jelentős területeit elfoglalta, és a horthysta sajtó nagy hangon zengedezett Moszkva közeli elfoglalásáról. De még a fasiszta cenzúra által irányított újságokból is lehetett látni, hogy a „villámháború"-val valami baj van, mind gyakrabban kezdték emlegetni „Tél tábornok"-ot, mely „késlelteti" a német előretörést. Most megtudtuk, hogy a Vörös Hadsereg és az egész szovjet nép közös erőfeszítése megállásra kényszerítette Hitler csapatait, hogy nemcsak a frontokon, hanem a front mögött az egész szovjet nép, különösen a partizánok, ellentámadásba mentek át, és kezdik visszaszorítani őket. Az elvtárs

gyűlölettel beszélt a fasisztákról, akik a legvadállatibb eszközöktől sem riadnak vissza a szovjet nép ellenállásának letörésére. Szavai nyomán bennünk is erősödött a gyűlölet a nyilaskeresztesekkel szemben, de ugyanakkor erősödött a tudat is, hogy mi, akik itt Magyarországon harcolunk a fasizmus és minden elnyomatás ellen, mi, akiket üldöznek, nem vagyunk egyedül, mert velünk, értünk is harcol a Vörös Hadsereg, mellettünk küzdenek, és nekünk is példát mutatnak a szovjet partizánok.

Az elvtárs figyelmeztetett bennünket arra, milyen fontos, hogy a kommunisták ismerjék a valódi hadihelyzetet, és a tömegek előtt szembe tudjanak szállni a fasiszta sajtó hazugságáradatával. Ezt a célt szolgálja egyrészt az illegális sajtó, másrészt azok a tájékoztatók, amelyeket szóban kapunk a felső kapcsolatok útján. Ezeket tovább kell vinnünk a tömegekhez, és minden alkalmat meg kell ragadnunk, hogy tömegkapcsolatainkat erősítsük.

Sorra került a belpolitikai helyzet elemzése is és ezzel kapcsolatban az illegális kommunista párt feladatai, a mi feladataink.

Horthyék Magyarországot is belevitték a szovjetellenes háborúba. Nekünk, kommunistáknak kétszeresen fájó ez a háború, mert nemcsak arról van szó, hogy megint vágóhídra viszik a magyar népet, hanem arról is, hogy a magyar nép segíti a világ első szocialista állama ellen folytatott harcot, tehát tulajdonképpen önmaga ellen harcol. Erre kell ráébreszteni a tömegeket, széles németellenes és háborúellenes egységfrontot kell létrehozni, függetlenségi mozgalmat kell szervezni, melynek vezető ereje a kommunista párt. Erre megvannak a reális lehetőségek — éppen a kül- és belpolitikai helyzet teremtette meg ezeket — és nekünk fel kell használnunk e lehetőségeket. Vannak már kisebb-nagyobb eredmények — lezajlott a Batthyány-emlékmécses megkoszorúzása, a tüntetés a Kossuth-mauzóleumnál —, de ezekkel az eredményekkel nem elégedhetünk meg. El kell

érnünk, hogy Magyarország kilépjen a háborúból, és a fasiszta kormányt legalábbis demokratikus kormány váltsa fel.

Ezért fokoznunk kell agitációs munkánkat. A közeljövőben meg fog jelenni a párt központi lapja, amely jelentős mértékben segíti majd ezt a harcot, de ez nem elég. Röpcédulákkal, nyalókákkal, krétázásokkal minden lehető módon el kell terjeszteni a tömegekben a mi jelszavainkat. „Egy katonát sem Hitlernek!" „Békét, kenyeret!" „Magyar búzát a magyar népnek!" — és más ilyen jelszavakkal meg kell mutatni a tömegeknek, hogy a kommunisták azok, akik az ő érdekükért harcolnak.

De az elvtárs ugyanakkor figyelmeztetett arra, hogy nem elég az írásos propaganda, szükség van a közvetlen, szóbeli agitációra is. Már nem elégedhetünk meg azzal, ha felhasználjuk a szociáldemokrata párt által szervezett házi agitációt, hogy elmondhassuk mondanivalóinkat. Mindenhová el kell mennünk, ahol tömegek vannak. Különösen jó alkalom nyílik erre a sorban állók között, akik kenyérre vagy más élelmiszerre várnak, és amúgy sincsenek elragadtatva a háború „áldásaitól". Fel kell használnunk a háziasszonyok, a katonák hozzátartozóinak elégedetlenségét, elkeseredését, hogy kivezető utat mutassunk nekik, magunk mellé állítsuk őket.

Üzemi kapcsolatainkat jobban ki kell építenünk, és mindenkinek saját környezetében terjesztenie kell a párt felvilágosító szavait, nemcsak a munkások között, hanem az értelmiség, a diákság és a parasztság között is.

Végül az elvtárs megkért, hogy beszéljünk a mi munkánkról. Miután meghallgatta beszámolóinkat, elmondotta, ki hogyan tudna még eredményesebben dolgozni, hol mutatkoznak gyengeségek, hol kell segíteni; beszélt azokról a helyes módszerekről, amelyeket szélesebb területen is alkalmazni lehet.

Amikor búcsút vett tőlünk, nemcsak mint a Központi Bizottság küldöttének szorítottuk meg a kezét, hanem tanítónknak, harcos társunknak, barátunknak is éreztük őt.

Fél évvel később bilincsbe verve láttam viszont az Andrássy-laktanya folyosóján. Akkor tudtam meg, hogy ő Schönherz Zoltán. Engem kihallgatásra kísértek, őt pedig vissza a zárkájába, nyilván kihallgatásról. Ruhája el volt szakadva, a fején kötés, arcán ütések nyomai látszottak. De az embertelen kínzások ellenére is, megbilincselve, géppisztolyos csendőrök között emelt fővel haladt tovább. Szemünkkel üdvözöltük egymást, és Schönherz elvtárs bátorítóan mosolygott.

PÉCSI ANNA

Francia partizánok között

Franciaországot megszállták a német fasiszták. A dicső múltú Francia Kommunista Párt nemzeti összefogásra, hazafias ellenállásra hívta fel Franciaország minden becsületes dolgozóját.

Én akkor Grenoble-ban éltem. A párt szava a régen és kevésbé régen odaszakadt magyar munkások, emigránsok szívét is megdobogtatta. Megértettük, hogy francia földön is folyik a harc a magyar szabadságért, a Horthy-fasizmus ellen, hogy a párt mindenféle elnyomás ellen, az egész emberiség boldogulásáért hív bennünket csatasorba. Így alakult meg a Magyar Függetlenségi Mozgalom Grenoble városi csoportja, amelynek élére magyar kommunisták, a spanyol szabadságharcosok közül odakerült elvtársak és régi, szervezett kivándorolt munkások álltak.

Rövid idővel ezután, még 1942-ben, néhány magyar fiatal külön ifjúsági csoportot alakított. Volt köztünk ifjúmunkás, aki már nem is emlékezett Magyarországra, de azért állt közénk, hogy soha többé ne kelljen munkásszülőknek kisgyermekeikkel együtt külföldre vándorolniuk, mert a hazai föld, a hazai gyár nem ad kenyeret. Volt köztünk egyetemista, akit a háború elszakított hazájától, szüleitől, és aki szeretett volna élni, alkotni az emberiség érdekében, békében építeni, gyógyítani, tanítani. Volt olyan, aki elhurcolt bátyját, vőlegényét akarta megbosszulni, és volt, aki gyerekfejjel is úgy érezte, oda kell tartoznia, ahol igaz ügyért vívnak hősi harcot.

Ifjúsági csoportunk gyorsan fejlődött, hisz történelmi időket

éltünk. Az elvtársaktól megkaptuk a Kommunista Kiáltványt, amelyet csupa nagybetűvel, finom, vékony papírlapokra gépelték. Sorban olvastuk, mindenki két éjszakára kapta meg. Nagy élmény volt ez a tanulás. Amikor végre hozzájutottam, otthon a matracom alá rejtettem, és két éjjelen át olvastam. Először végigrohantam rajta, nem tudtam abbahagyni, mert sorra eszembe jutott az a sok kérdés, amit tizennégy éves fejemben annyiszor forgattam, és amelyekre nem lehetett választ kapni sem az iskolában, sem a regényekben. És ezeket a kérdéseket ez az írás rendre megválaszolta. Hanem azután eszembe jutott, hogy ezt a sok választ nem tudom hiánytalanul a fejemben tartani, ha vitatkozni kellene, nem tudnám előteremteni ezeket a katonás sorrendben sorakozó érveket. Lemásolni nem szabad — mit tegyek hát? Papírt, ceruzát vettem elő, és jelekkel feljegyeztem a legfontosabb gondolatokat. Soha lecke nem maradt meg ilyen könnyen és ilyen tartósan a fejemben. Két nap után álmatlanságtól kivörösödött szemmel, de úgy adtam tovább a papírcsomagot, mint aki adja is, nem is, hisz ha oda is adja, lényegében nála is maradt.

Miután a Kommunista Kiáltványt mindenki elolvasta, kirándultunk a város melletti patak partjára, és itt töviről hegyire megvitattuk.

Nem hiszem, hogy a magyar pártszekció pontos tervet dolgozott volna ki csoportunk tagjainak kommunista nevelésére, illegális párttaggá nevelésünk mégis olyan tervszerűen haladt, mintha maga a dolgok normális menete vagy — nagy szóval — maga a történelem menete szabta volna meg.

Csoportunk tavasszal alakult. Néhány hónapi működésünk után megkaptuk az első megbízásokat. A párt magyar szekciójának külön feladata volt, hogy a városban tartózkodó német katonák számára gyártson és terjesszen röpcédulákat. Az elvtársak ebbe a munkába a mi ificsoportunkat is bekapcsolták. Különböző üzletekben játék kézinyomdákat vettünk. Ezekből állítottuk

össze a pártszekciótól kapott német szöveget, amelyben a városban működő Függetlenségi Mozgalom a fasiszta tisztek parancsainak megtagadására, a német és a francia nép közös érdekeinek megértésére hívta fel a fiatal német katonákat. Úgy gondoltuk, hogy a gyűlöletes fasiszta német hadsereg egészen fiatal közkatonái között biztosan sokan vannak olyanok, akik hozzánk hasonlóan szeretnének élni, dolgozni, akik nem értik meg, miért kellett ilyen messzire kerülniük szülőfalujuktól, barátaiktól. Segítenünk kell tehát nekik abban, hogy ezt megértsék, és tudjanak valamit tenni ellene. Nagy feladatnak éreztük ezt a megbízatást. Kézzel, egyenként nyomtuk nagy füzetcímkékre a néhány soros szöveget. Közben arra gondoltunk, mit szól majd hozzá a pelyhes állú, zöld ruhába bújtatott német katona, hogyan érlelődik meg majd benne a szembefordulás gondolata, hogyan engedi át majd a razzián a hamis iratot felmutató elvtársakat, hogyan lő rá saját tisztjére, ha majd üt az óra. Ha ezeket a gondolatokat mind rá lehetett volna írni a címkére...

Az elvtársak megmondták azt is, hol gyakorlatoznak a német katonák és hol tartanak pihenőt. Ez a hely azelőtt park volt, de a pázsitot letaposták a csizmák, a padokról lekopott a festék, az utcai lámpák kiégett körtéit nem pótolta senki. A röpcédulákat este úgy kellett kirakni, hogy sok időt ne töltsünk velük, mert a park a város legszélén volt, és időben haza kellett érnünk, 10 órától pedig „couvrefeu" — takarodó, utána civil nem járhatott az utcán. Szerelmes párokként andalogtunk a sötétben, meg-megálltunk egy-egy simább fatörzsnél, kiégett körtéjű lámpaoszlopoknál, megpihentünk egy-egy padon, és mögöttünk mindenütt ott maradtak a kis címkék. Közben arra is kellett vigyáznunk, hogy ne kerüljünk vissza oda, ahol már egyszer voltunk. Igaz, a sötétben az őr nem láthatta a „szerelmesek" nyomait, de a konspirációs szabályokat be kellett tartani. Az első séta után a szomszédok tekintetét elkerülve, szemlesütve tértem haza, ahogy légyottról illik, de azt hiszem, semmilyen szerelmi

vallomás sem tehetett volna boldogabbá, mint az, hogy sikerült felragasztanunk a címkéket.

Egy évig tartott csoportunk tanoncideje. A csoport gyors fejlődéséhez az elvtársak gondoskodásán kívül hozzájárult az is, hogy 1943-ban a párt már szélesebb keretek között kezdte szervezni a fegyveres ellenállási mozgalmat. A párt minden mozgósítható tagját az FTP-be,* a párt irányítása alatt működő illegális fegyveres alakulatba tömörítette. A mi csoportunk tagjaira is szükség volt.

Július 14-én, a francia forradalom évfordulóján lettem a párt tagja. A város körüli hegyekben rendezett ünnepségen a pártszekció felelőse, Sebes Imre elvtárs ötünket félrehívott, és közölte velünk, hogy a párt most már számít ránk, mától kezdve azt kell tennünk, amit a párt kíván. Ötünk közül három partizán lett, egy „felnőtt" illegális pártmunkára került, engem pedig a francia Kommunista Ifjúsági Szövetség városi sejtjéhez kapcsoltak. Ifjú kommunista lettem! A mozgalmi munkának egészen új, nagyszerű területeit és a párt újabb kiváló harcosait ismertem meg. Megtudtam, hogy a mi pártunk azért is leküzdhetetlen, mert mindenhol vannak becsületes, okos emberek, ifjú kommunisták és öreg harcosok, akik egész életükkel a párt ügyét szolgálják.

A KISZ Franciaországban régi szervezet volt, voltak hagyományai, kialakult munkamódszerei. 1939-ben, amikor a párttal együtt illegalitásba került, már sok tapasztalatot szerzett, és sok tagja volt. Amikor felvettek a KISZ egyik háromtagú sejtjébe, úgy éreztem, hogy egy pontosan működő gépezet láncszeme lettem. Hogy valóban milyen nagy szervezetnek lettem a része, azt nem tudhattam, mert csak az én sejtem két tagját ismertem. A sejt felelőse megint csak két másik sejtfelelőst ismert és így tovább. Először a sejt egyik tagjával ismerkedtem

* Francs Tireurs et Partisans

meg. Jeannine-nak hívták a szőke, soványka diáklányt. De sok találka, de sok pártmunka kötött össze bennünket örökre! A találkákon csak a legszükségesebb ügyeket volt szabad megbeszélni, de mi olyan nehezen tudtunk elválni egymástól! Ültünk az egyetem parkjában, tankönyvvel, jegyzettel a kezünkben, mint magoló diáklányok, és közben tízszer is elmondtuk, hogy majd „akkor" hogyan fogunk élni, mit fogunk tanulni, hogyan fogjuk egymást meglátogatni Párizsban és Budapesten. Arról az időről álmodtunk, amikor az iskolákban a népek valódi történetét fogják tanítani és azokat a nagyszerű verseket és regényeket, amelyekért mi annyira lelkesedtünk. Arról az időről, amikor mozgalmi munkánkat nem titokban kell végeznünk, hanem nyíltan kiállhatunk terveinkkel, elképzeléseinkkel az ifik elé. Azután arról is álmodoztunk, hogy úgy szórakozhatunk, sportolhatunk majd, hogy nem kell félnünk a razziától, a lebukástól. Amikor már kevesen jártak a parkban, elővettük a térképet, megnéztük, hol áll a szovjet front, számolgattuk, mennyi idő múlva juthatnak el a magyar határig. Azóta hosszú idő telt el, de a mi kettőnk barátságán nem fog sem a távolság, sem az idő. Sok év és sok országhatár választ el Jeannine-tól, de az együtt átélt élmények és a párt mai harcai most is szorosan egymáshoz fűznek bennünket.

A KISZ-sejt mozgalmas életet élt. Egy héten kétszer-háromszor is találkoztunk. Természetesen a tanulást sem hagytuk abba.

Most is úgy tanultunk, hogy sorba elolvastuk a brosúrákat, azután séta közben egy parkban vagy sétányon megvitattuk, megmagyaráztuk egymásnak.

A röpcédulázást most már „nagyban" folytattuk. Az ifik lettek a városban a röpcédulaszórás mesterei. A párt röpcéduláit eljuttattuk a német megszállást szenvedő lakossághoz.

A becsületes francia munkásokban és kisemberekben visszhangra találtak a párt szavai: ne tűrjék a francia föld meg-

alázását, fiaik elhurcolását, üssék a fasisztákat, ahol érik, támogassák a függetlenségért, a szabadságért küzdő kommunista pártot és az ellenállási mozgalmat! Túlnyomó többségükben gyűlölték a fasisztákat.

A röpcédulák, plakátok, röpiratok, az egyre erősödő fegyveres ellenállás meggyőzték őket arról, hogy a párt valóban él, és a föld alatt is harcol. Ezért együtt éreztek a fasizmus ellen hősiesen küzdő kommunista párttal, és harcosait a lakosság szeretettel, megbecsüléssel vette körül. Ez biztonságot, erőt adott nekünk, és még inkább ösztönzött veszélyes feladatok vállalására.

A lakosság együttérzése a legkülönbözőbb formákban nyilvánult meg. Ha éjjel jelszavakat festettünk a gyárak falaira, kerítéseire, és reggel a gyárigazgatóság átmeszeltette — a munkások átmeszelték ugyan, de olyan híg mésszel, hogy frissen átfestve nem látszottak a betűk, másnapra azonban újra fehéren tündökölt a mi győzelmet jelentő feliratunk.

Megtörtént velem egyszer, hogy egy férfi követett, és látta, amint két „nyalókát" ragasztottam egy ház falára. A zsebemben még jó néhány darab volt belőlük. Amikor észrevettem a férfit, már nem menekülhettem el. Ő halkan megszólított, és megkérdezte, honnan szereztem ezeket a papírokat. A válasz előre készen állt: „Az utcán találtam, el sem olvastam, csak úgy kiragasztottam; miért, talán baj?" — hadartam olyan buta gyerekarcot vágva, amilyent csak tudtam. A férfi erre szomorkásan nézett rám, és csak ennyit mondott: „Azért jobban vigyázhatna, hisz bajba keverheti magát!" — és ezzel továbbment. Nagy kő esett le a szívemről, de meg kell vallanom, aznap nem ragasztottam több nyalókát.

A KISZ-csoportban működött egy sejt, amely mérnökhallgatókból állt. Ezek az elvtársak rendes, a miénkhez hasonló munkájukon kívül azzal is törődtek, hogy megkönnyítsék a röpcédulázók dolgát. Sok-sok likőrösüveg, kölnisüveg, tojás és egyéb formájú robbanóanyagot „találtak fel" és készítettek fegyveres alakulatok számára. Emellett feltaláltak mindenféle elmés szerkezetet, amivel gépesíteni lehetett a röpcédulázást. Szerkesztettek egy egérfogót, amelynek rugóját valamilyen vegyi anyaggal átitatott cérnával kellett lekötni és ráhelyezni a röpcédulacsomagot. A masinát egy utcára néző lépcsőházablakba tettük, és mire leértünk az utcára, a fejünk felett egyszerre szállingózni kezdtek a röpcédulák: a folyadék bizonyos idő múlva kimarta a cérnát, és a rugó levegőbe röpítette a papírcsomót. Az egérfogó azonban sokba került, ezért visszamentünk a tett színhelyére, és igyekeztük visszalopni a masinát a lépcsőházablakból.

A röpcédulázásnál, plakátragasztásnál, feliratfestésnél egy-egy sejtnek mindig más-más városrész jutott, hogy ne tűnjenek fel ugyanazok az arcok ugyanazokon a helyeken. Milyen türelemmel, gonddal jelölte ki a KISZ városi vezetősége a sejtek számára az újabb területet!

Ez azonban a munkának csak a kisebb része volt. Fő feladatul mindenki kapott valamilyen „igazi", tömegek közötti megbízatást is. Engem azzal bíztak meg, hogy az iskolában, ahol ezer fiatal között egyetlen KISZ-tag voltam, szerezzek szimpatizánsokat, készítsek elő antifasiszta, az ellenállási mozgalommal rokonszenvező akciókat. Nagy örömmel és lelkesedéssel végeztem ezt a hálás munkát. A francia fiatalokat nem volt nehéz a fasiszták ellen szervezni, hisz legtöbben szerették volna újra szabadnak látni hazájukat. Soknak esett német fogságba apja, testvére. Az első sikeres munkám az iskolában egy rögtönzött gyűjtés volt.

Abban az időben az iskolásoknak mindennap vitaminos kekszet osztottak. Egyszer, amikor az egész város arról beszélt, hogy a partizánok felrobbantottak egy német hadianyag-raktárat, egy osztálytársamnak azt mondtam, hogy bizony tehetnénk valamit ezekért a derék legényekért. A szünetben ez az osztálytársam javasolta a többieknek, hogy aznapi kekszadagunkat

adjuk erre a célra. Jó nagy csomag lett belőle, én juttattam el rendeltetési helyére. A fiúk köszönőleveleit nagy üdvrivalgások közepette olvasta fel a gyűjtés kezdeményezője. A csomagküldést azután rendszeresítettük.

A párt november 11-re — az első világháború végén kötött fegyverszünet évfordulójára — hatalmas tömegtüntetést készített elő. A sejtülésen az iskola számára két darab plakátot és nagy csomag röpcédulát kaptam. A röpcédulákon a tüntetés előkészítő bizottsága tudatta az útvonalat, a találkozó idejét és helyét, s felszólított minden becsületes francia hazafit, hogy a felvonuláson jelenjen meg. Két szimpatizáns osztálytársammal a folyosókon lógó kabátok zsebébe tettünk egy-egy röpcédulát. Míg egyikünk „dolgozott", a másik kettő a folyosó két végén vigyázott. Este tanulás ürügyén sokáig bent maradtunk az iskolában, és amikor besötétedett, a kőkerítésre és a kapura kiragasztottuk a két plakátot. Másnap elégedetten hallgattuk, amint a fiatalok egymás között suttogtak a dologról.

Többen bennünket is kérdeztek, mi a véleményünk, elmenjünk-e, és mi természetesen azoknak adtunk igazat, akik ott akartak lenni. A vége az lett, hogy bár tanítási nap volt, különböző ürügyekkel a megbeszélt időpontban jó néhányan kilopakodtunk az iskolából. De sokan azért nem jöhettek, mert az igazgatóság észrevette, mi készül, és becsukatott minden kaput. A tüntetés több ezer résztvevője között ott mentünk mi is, a hazafias tanuló ifjúság képviselői, és teli torokból kiáltottuk: „Le a fasizmussal!" „Éljen a szabad Franciaország!"

Ma sok gondot okoz a tanuló fiataloknak a mozgalmi munka és a tanulás összeegyeztetése. Ez akkor még nehezebb volt. Olyan dolgokat is tanulnunk kellett, amivel nem érthettünk egyet, mégis minden tantárgyból jól kellett felelnünk, különben nem lett volna tekintélyünk társaink előtt, és az iskola vezetősége is könnyen elbánt volna velünk. Az illegális munka sok időt vett igénybe, hiszen a röpcédulázást, plakátragasztást nem

lehetett elsietni, az olyan sejttalálkozókról pedig, ahol információt kaptunk a moszkvai rádió híreiből, szintén nem maradhattunk el. Nem elmenni a találkozókra pedig azt jelentette volna, hogy feloszlik az egész sejtláncolat. Jobban kellett tehát figyelnünk az előadásokra, hogy kevesebbet kelljen otthon tanulni.

Nemegyszer eszembe jutott akkor, hogy mennyivel nehezebb dolgom van nekem, mint azoknak, akik iskola után csak tanulnak, szórakoznak, de azután arra gondoltam, hogy nagyszerű, igaz ügyért dolgozom, harcolok. Szívesen, lelkesen vállaltuk a nehézségeket, a megbízatásokat mindig megtiszteltetésnek éreztük, és soha eszünkbe sem jutott volna valamilyen feladat alól kibújni. Akkor voltunk megbántva, ha valamilyen munkába nem vontak be. A pártba, a győzelembe vetett hit sok nehézségen átsegített bennünket.

SZABÓ LAJOS*

A miskolci partizánokról

Huszonnégy éves koromig Csehszlovákiában éltem. Tizenhat éves koromtól Prágában, mint a Csehszlovák Kommunista Párt Ifjúsági Szövetségének tagja, részt vettem az ottani munkásság nagy harcaiban. Az 1930-as évek elején egy monumentális ünnepi megmozduláson, sok ezer más prágai munkással együtt, én is megesküdtem arra, hogy a marxizmus—leninizmus szellemében, bárhol is éljek, ha kell, életem feláldozásával is harcolni fogok az elnyomott népek teljes felszabadításáért. 1937-ben Magyarországra kerültem, szülővárosomba, Miskolcra. A Horthy-fasiszta rendszer szörnyűségei még inkább emlékezetembe vésték esküvel vállalt kötelességemet. Ennek az eskünek a szellemében akartam és igyekeztem cselekedni.

Munkanélküliségben eltöltött nyomorúságos néhány év után behívtak katonának. 1940 őszén a miskolci leventeparancsnokságra kerültem írnoki beosztásba.

Beosztásom lehetőséget adott arra, hogy fegyvereket, lőszert és felszerelést gyűjtsek a kezelésemre bízott raktárakban. Valamennyi miskolci katonai alakulattól kértem a „leventék kiképzésére" néhány fegyvert, úgyhogy raktáraimban több száz puska, néhány láda kézigránát és igen nagy mennyiségű lőszer volt.

* Szabó Lajos alezredes 1956 október 30-án a Köztársaság téri Pártház védelmében, az ellenforradalmárokkal vívott harcban esett el.

Sokáig magam sem tudtam, hogyan és mikor fogom a fegyvereket felhasználni — pártkapcsolatom nem volt —, de az egész háború folyamán hittem abban, hogy olyan ipari vidéken, mint Miskolc, amelynek környéke is alkalmas partizántevékenységre, előbb-utóbb ki kell alakulnia valamiféle ellenállási mozgalomnak. Úgy számítottam, hogy ha ilyen lesz, ennek adom át a fegyvereket meg a lőszert, és magam is soraiba állok.

Időközben, mivel a leventeparancsnokságnak a behívások miatt csak kevés oktató állt rendelkezésére, nekem is megengedték, hogy foglalkozzam a „kisebb műveltségű" leventékkel, bár nem voltam érettségizett tartalékos tiszt (ez volt a minimális követelmény a leventeoktatókkal szemben). Javaslatomra „kisebb műveltségű" leventékből, vagyis az ipari tanulókból, külön leventecsapatokat szerveztek. Ezekre a csapatokra nem hatott a hitlerista propaganda, amelyet az úgynevezett „nemzetvédelmi" előadásokban kellett terjeszteni. A fiúk nagy része 1942-ben már nem hitt Hitlerék győzelmében. A kétszázból csupán egyetlen akadt, aki később belépett Szálasi pártjába.

Sajnos, a levente-dandárparancsnok fülébe jutott, hogy a leventék nincsenek „megbízható kézben", és megtiltotta, hogy legénységi állományú személyek leventéket oktathassanak. Ezért 1944-ben már nem foglalkozhattam közvetlenül a fiúkkal. De kapcsolatban maradtam velük Rudnyánszky Pál egyetemi hallgató révén, akit annak idején mint segédoktatót osztottak be hozzám, és aki olyan szellemben nevelte tovább a csapatot, amilyenben én.

1944. március 19-én Miskolc utcáit is ellepték a német fasiszták. A miskolci ifjúmunkások spontán tiltakozó tüntetéseiből derekasan kivették részüket a diákok is, különösen a tanítóképző növendékei.

A fiatalok csoportokba verődve, gomblyukukban nemzetiszínű szalaggal sétáltak a főutcán, és a járdákról az úttestre sodorták a fasisztákat, akik félreérthetetlenül meggyőződhettek

arról, hogy nem valami szívesen fogadott vendégei Miskolc városának.

Ezek láttán elhatároztam, megpróbálok ellenállási csoportot szervezni, amelynek elképzelésem szerint az lett volna a feladata, hogy zavarja a fasiszták tevékenységét. Határozott tervem még nem alakult ki. Hozzáfogtam az emberek kiválogatásához, és hamarosan jó hosszú névjegyzéket állítottam össze magamnak. Tervembe akkor még csak Rudnyánszky Pált avattam be, aki helyettesem volt itt is és ellenállási mozgalmi funkciómban is. Az ő javaslatára a 17. sz. ipari tanulókból álló leventecsapat ezután harcászati és éles lőszerrel végrehajtott gyakorlatokon vett részt. Még a kötelező foglalkozásokon kívül is eljártak különböző lőgyakorlatokra, főképpen vasárnaponként reggel. Ilyenkor a Sajó-parti sportpálya és a hepehupás „Fecskeszög" hangos volt a lövések sorozatától és a „fasisztákra" rohanó csoportok „hajrá" kiáltásától. Ezek a foglalkozások merőben különböztek a kötelező leventefoglalkozásoktól: nem kényszerből, hanem önként és lelkesedéssel vettek részt benne. Itt olyan gyorsan múlt az idő, hogy gyakran még az ebédről is elkéstünk.

Szeptember végén kiadtak egy rendeletet, amely szerint mindenhol meg kell szervezni a nemzetőrséget, hogy a hadseregnek segítsen feltartóztatni az „ellenséget". Végeredményben ez semmi más nem volt, mint a Horthy-féle általános mozgósítás.

A nemzetőrség felállítását a leventeparancsnokságnak kellett elvégeznie. A behívók megírása, majd a bevonultak elosztása az én feladatom volt. Úgy éreztem, eljött a kellő pillanat az ellenállás megszervezésére. Arra törekedtem, hogy minél több megbízható fiú hozzájusson legális fegyverviselési engedélyhez, ami a nemzetőrség igazolványával lehetővé vált. A legmegbízhatóbbakból magam mellé vettem Rudnyánszky Pálon kívül Antal Ferencet, Varró Lajost, Jelinek Lászlót és még néhányat,

ők osztották ki a fegyverzetet és a felszerelést. A mieink jó fegyvereket, bakancsot és egyenruhát kaptak, a többiek az előírás szerinti karszalagot és kispuskát. Bár később kiderült, hogy ezek zöme is szívesen ütött a fasisztákon, ahol csak tudott.

Október 15-étől, Szálasi hatalomra kerülése után, elsősorban a nyilasok ellen fordult haragunk.

Másnap reggel a 15. sz. levente tanonccsapat a Sajó-parti sporttelepen gyakorlatozott. Ebből a csapatból szándékoztam megerősíteni a nemzetőrséget.

Megmondtam a fiúknak, hogy miről van szó: egyelőre mint önként jelentkezők, belépnek a nemzetőrségbe, de mint nemzetőrök is a fasiszták ellen fognak harcolni. A legnagyobb titoktartásra figyelmeztettem őket, és arra is, hogy szabályszerű fegyveres harcra is sor kerülhet nemcsak a nyilasokkal, hanem a németekkel, esetleg még magyar katonákkal is. A fiúk lelkesen vállalták a harcot. Délután 3 órára a Deák utcai leventeotthonba rendeltem be őket.

Még 3 óra sem volt, amikor már több mint száz fiatal várakozott rám. Megfelelő ellenőrzés után, hogy nincsenek-e köztünk illetéktelenek, 5—6 főből álló csoportokba osztottam őket, ügyelve arra, hogy minden csoportban legyen 1—2 „rámenős" legény. Ezután azt a feladatot kapták, hogy a csoportok egymástól látótávolságra úgy, hogy gyorsan egymás segítségére siethessenek, járjanak a főutcán fel és le, és ha karszalagos nyilast látnak, akkor lökjék meg, vagy más módon kössenek bele, és miután egy-két oldalba lökést nem sajnáltak tőle, a nyilas karszalagot tépjék le róla.

A fiúknak nagyon megtetszett ez a munka, és amint hamarosan bebizonyosodott, értettek is hozzá.

Ezután a fiúk hivatalos járőrszolgálatra kerültek.

Kerékpáromon bejártam a várost, és meggyőződtem róla, hogy a fiúk — látszólag a „rendre" vigyázva, valójában a németeket és a nyilasokat szemmel tartva — mindenütt a helyükön

voltak. Késő este egyetlen nyilas sem mert egyedül járni az utcán, csak csoportokban.

Minden lehető módon ártottunk a német fasisztáknak is. A németek aknavetőiket tüzelésre kész állapotban, megtöltve tartották, és zsinór meghúzásával sütötték el. Egy őrizetlen pillanat elég volt ahhoz, hogy a bokrok közé rejtett és mindig tűzkész állapotban levő aknavetőkhöz szaladjunk, és legalább egy marék földet az égre meredő csövekbe dobjunk. Márpedig ha a megtöltött aknavetőcsőbe valami bekerül, elsütésnél az akna beszorul, és a nyomás a legtöbb esetben szétveti a csövet.

Egyik este a város három helyén: a Mindszenti-templomnál, a Gyöngyvirág utcában és a rendező pályaudvaron szórtunk homokot az aknavetők csövébe. Az eredményt nem tudjuk, de annyi bizonyos, hogy ezután a németek a tüzelőállásaik mellett vezető közlekedési utakat lezárták, a főbb útvonalakon még nappal is állandóan őrszemek jártak. Este pedig minden járókelőt igazoltattak.

A nyilasok, miután látták, hányadán vannak a nemzetőrséggel, megtámadták a nemzetőr járőröket, megverték őket, és elszedték fegyvereiket. Ők persze nem tudták, hogy nem az egész nemzetőrség áll velük szemben, és rendszerint azokat kapták el, akik gyanútlanul sétálgattak, nem is hederítve rájuk. Ilyen nyilas akciókról érkezett hírek szerint csaknem minden esetben polgári ruhás, karszalagos nemzetőrökről volt szó, akik gyakran fegyver nélkül voltak, vagy „FÉG" puskával (céllövő kispuska) felszerelve. A mi fiainkat nem lehetett meglepni, szemmel tartották a nyilasokat. A nyilasok támadásaikkal azt érték el, hogy most már az *egész* nemzetőrség fellépett ellenük. Miután a nyilasok jó párszor pórul jártak, abbahagyták a verekedést.

Miskolcon is behívták azokat a fiatalokat, akik addig még sem a katonasághoz, sem a nemzetőrséghez nem vonultak be, és elrendelték Nyugatra szállításukat. A leventeparancsnokságnak

velük egy időben kellett elvonulnia. Új parancsnokot jelöltek ki a leventék elvonultatásának megszervezésére és végrehajtására. Nekem természetesen a parancsnoksággal kellett mennem. Az új parancsnok szálláscsinálónak jelölt ki, és megengedte, hogy a mellém beosztott négy leventét magam válasszam ki. Ennek a szálláscsináló csoportnak a leventeparancsnokság minden anyagát fel kellett rakni a lovas szekerekre.

Szerencsére az új parancsnok nem tudta, mi van a parancsnokság raktárában, ezért minden használható ruhaneműt, lábbelit és egyéb felszerelést szétosztogattunk, a szekerekre pedig régi iratanyagtól és törött síléctől kezdve a rossz ruházatig mindent felraktunk. Tetejére az ellenőrzés megtévesztésére tettünk jó holmit, de úgy, hogy alkalomadtán ezt is levegyük róla. Még a parancsnokság sokszorosítógépét is eldugtuk, csak a dobozát tettük a kocsi aljára.

November 6-án indulásra készen állott minden. Riadójelzésre az egész szálláscsináló csoportnak kerékpáron Sajószentpéterre kellett mennie és ott a tiszt uraknak szállást biztosítani.

Csakhogy nekünk eszünk ágában sem volt elmenni! Amikor kiadták a parancsot az indulásra, az ügyeletes nem talált ott bennünket. A parancsnok kénytelen volt maga összeszedni tisztjeit és a kocsisokat, míg végül nagy késéssel 8-án elindultak. Mi figyeltük a készülődést és az elvonulást is, és szinte jólesett végighallgatni szitkozódásukat és fenyegetésüket. Egy kocsin nagy halom jó ruhaneműt és pokrócot vittek magukkal. Sajnáltuk az értékes holmikat, ezért éjjel, zuhogó esőben Jelinek Lászlóval elmentünk utánuk Sajószentpéterre, még két kocsit visszahoztunk, és a leventék egy részét is rábeszéltük, térjenek vissza Miskolcra.

A nyilasok is kezdtek elszállingózni, mert különösen esténként már egészen közelről lehetett hallani az ágyúzást, és ez elsöpörte a „nemzetmentők" bátorságát. Már nem kötekedtek a nemzetőrséggel, hanem inkább igyekeztek kijátszani éberségét. Estén-

ként egy-egy gazdagabb zsákmányt ígérő üzletet feltörtek, kiraboltak, és a rablott holmival elinaltak.

A nyilasok elkotródtak, már csak a német fasiszták maradtak a városban.

Az volt a tervünk, hogy nyílt rajtaütéseket fogunk végrehajtani német állások ellen, és megakadályozzuk az épületek és hidak felrobbantását.

Még november 4-én értesítést kaptam, hogy Urbancsok Mihály, egy diósgyőri vasgyári munkás szeretne találkozni velem. Miután megtudtam, hogy Urbancsok Mihály az illegális ellenállási mozgalom tagja, habozás nélkül felvettem vele a kapcsolatot.

November 8-án Urbancsok elvtárs közvetítésével Kiss Miklós lakásán találkoztam a „MOKAN Komité"* ellenállási mozgalom egyik vezetőjével, akinek első kívánsága az volt, hogy adjak őrséget a Werbőczy utcában levő Fekete Pál-féle nyomdához, mert ott illegális röplapokat készíttet a MOKAN.

Hat megbízható és bátor nemzetőrt jelöltem ki erre a feladatra: Antal Ferenc, Négyesi Lajos, Varró Lajos, Kiss Gusztáv, Juhász Zoltán, Áfra Béla ifjúmunkást.

A többi nemzetőr folytatta a felderítést, és német távbeszélővonalakat vágtak el. Különös bátorságával kitűnt Jelinek László és Tóth Béla — mindketten a tanítóképző intézet diákjai —, akik nemcsak hogy elvágták a vezetékeket, hanem rendszerint a vastag kábelekből hosszú részeket vágtak ki és semmisítettek meg.

Ezzel igen hosszú időre megszakították a németek összeköttetéseit.

A nemzetőrség tagjai a „MOKAN Komité" elrejtőzött sejtjei között is tartották a kapcsolatot, és élelmiszerrel látták el őket.

A MOKAN közölte velem, hogy szükség lenne felderítési adatokra. Hála eddigi munkánk eredményeinek, azonnal szolgálni tudtam velük. Megszereztük Miskolc és környéke részletes térképét, abba pontosan bejelöltük a felderített adatokat, és magyarázatokat is készítettünk mellé.

* Magyarországi Kommunista Antináci Komité

A térképet a szovjet csapatokhoz Nemes Éva és Barla Anna vitte át.

Már a következő napon mindannyian örvendhettünk munkánk eredményének, mert a különböző német tüzelőállások egymás után kapták a telitalálatokat. Láttuk a dühöngő és kapkodó németeket, amint igyekeztek menekülni és máshol berendezkedni. A Bábonyi-bércen tüzérségi állást akartak felállítani. Még csak az előkészítés stádiumában volt, de mi egyik délután berajzoltuk a térképünkbe. Éjjel az üteget felvontatták a tüzelőállásba, reggel a kezelők még az ágyúkat igyekeztek elrejteni, amikor hirtelen gránátok csapódtak le. A fasisztáknak még arra sem volt idejük, hogy akár egy lövést is leadjanak ágyúikból.

Amikor a tüzérségi tűz abbamaradt, bizony szép számmal raktak a gépkocsijaikra halottakat és jajgató sebesülteket is, és sietve eltakarodtak dicstelen szereplésük színhelyéről.

A németek — bár a távbeszélővonalak elvágása, német katonák megtámadása vagy más szabotázscselekmények miatt azzal fenyegetőztek, hogy túszokat végeznek ki — féltek. Érezték, hogy Miskolcon sehol sincsenek biztonságban.

Az illegális nyomda azalatt tovább dolgozott. Szakszerű működését a Szabados család biztosította, különösen a két Szabados leány, Gizi és Ilonka. Igen sokszor forgott veszélyben az életük. A nyomdában készült röplapok jó részét a Mindszenti-temetőben gyülekezett fiatalok hordták szét. A röplapok hírül adták a város lakóinak, hogy a fasiszták uralma végét járja, és mindenki harcoljon ellenük.

Tóth Béla, a tanítóképző diákja, semmi pénzért el nem maradt volna ezekről a gyülekezőkről. Úgy látszott, külön öröme telik

a röplapok terjesztésében, még a fasiszták gépkocsijaiba is juttatott egyet-egyet.

Szinte naponként fordult elő, hogy kézigránátot dobtak a német gépkocsikba, vagy rálőttek a németekre. Égett a talaj a fasiszták lába alatt.

A Hejőcsaba felőli dombokon berendezkedett magyar géppuskások is csak arra vártak, hogy jelt adjunk nekik, s oda tüzeljenek, ahová mi irányítjuk őket. Elhatároztuk, hogy rést törünk a németek védelmén a Hejőcsaba felé vezető út mentén.

Tervezgetés közben mind világosabbá vált, hogy az akciót nem lehet a szovjet csapatok tudta nélkül végrehajtani. Ezért elhatároztam, hogy itt, ezen a részen igyekszem átjutni hozzájuk.

Több napon át kísérleteztem, de nem találtam alkalmas helyet — nem a német, hanem a szovjet katonák vertek vissza mindenhol. Egyszer hajszálon múlott, hogy le nem lőttek. Jelt nem adhattam, mert akkor a németeknek árultam volna el szándékomat.

Végül is Juhász Zoltán Áfra Bélával egy vasúti hajtányon, miközben robbanóanyagot távolítottak el a vasúti sínek váltói és csatlakozói alól, Zsolca felé hajtva, vöröskeresztes szalaggal a karjukon átjutottak a szovjet vonalakba. Juhászt és Áfrát elvezették a parancsnokhoz, aki, miközben jóltartotta a fiúkat, mindenről kikérdezte őket, azután üdvözletét küldve az ellenállási mozgalom többi tagjának, visszaküldte mind a kettőt, hogy folytassák tovább munkájukat.

Juhász és Áfra ellenkező irányban értek a szovjet csapatokhoz, mint ahogy elgondoltuk.

Egyik november végi napon Zsolca irányából hatalmas dübörgés reszkettette meg Miskolc falait. Remegett a levegő, a házak fala, az utcákon szinte légáramlat keletkezett. A város kihalt. Az itt-ott lapuló fasiszták ijedten lesték, hogy ebben az elszabadult pokolban mikor kapják meg az utolsó ütést. A szovjet

tüzérség ágyúinak szakadatlan dübörgését orkánná növelték a „katyusák".

Az orkán megfélemlítette a németeket, de bátorságot adott nekünk. Tudtuk, hogy ez a mi szabadságunk hangja, vége lesz a bujdosásnak, vége lesz a félelem és rettegés világának, minden nyomorúságnak. Egy új, szebb világ születését hirdette ez a félelmetes hang, olyan világét, amely ennek a miskolci fiatalságnak is boldogabb életet fog hozni. Mindnyájan éreztük ezt, és örültünk.

Nekem nem volt maradásom lakásomon, kimentem. A kihalt utcákon kerékpároztam végig, szerettem volna tudni, mi történik Miskolc és Zsolca között.

Ekkor már világossá vált, hogy a cselekmények súlypontja nem Hejőcsaba, hanem Felsőzsolca területére helyeződött át.

Egyszerre hatalmas robbanás hallatszott: a németek levegőbe röpítették a Sajó hídját. Kénytelen voltam visszafordulni, de azért igyekeztem felderíteni a német aknavető állását. Süvöltve csapódtak le a gránátok. Nagy csattanás, por és füst mindenütt, kerékpáromat valami hozzám vágta, a jobb lábamon mintha egy erős áramütés szaladna végig. Amikor úgy-ahogy kitisztult a levegő körülöttem, láttam, hogy a szemben levő ház falába csapott be a gránát, kerékpáromból egy szilánk három küllőt vert ki. A kerékpár még használható volt. Felültem rá és elindultam, de csak egy darabig juthattam el, mert a jobb lábam teljesen elerőtlenedett, és zsibbadni kezdett. Leszálltam, lábamon vér csurgott végig. Ha csak néhány centiméterrel feljebb ér a szilánk, szétrobbant volna a zsebemben levő kézigránát.

A sebesülés nem volt veszélyes, de járni nem tudtam, és mindennél jobban fájt, hogy tehetetlenül kellett feküdnöm, és nem harcolhattam tovább.

De híreket kaptam arról, hogy a fiúk, ahol csak lehet, akadályozzák a német fasiszták pusztító munkáját. Juhász és Áfra semlegesítik a gyújtózsinórokat, kiszedik a robbantáshoz elké-

szített robbanóanyagot, és hordágyon, pokróccal letakarva, a fejhez egy német sisakot téve viszik a „sebesültet" a fasiszták orra előtt.

Így maradhatott csak meg a két vasúti felüljáró is.

Antal Ferenc pedig tönkretette a Soltész Nagy Kálmán utcai Szinva-híd robbantóberendezését. A többi hidat a németek korábban robbantották fel, amikor még nem voltunk megfelelően felkészülve a robbantás megakadályozására. Akkor megfogadtuk, hogy megfizetünk érte.

De erre már nem került sor.

December 3-ára virradóra szokatlanul nagy csend honolt, egyetlen lövést sem hallottunk.

Világos reggel volt, amikor lassan kinyílt a kapu, és vatelinos ruhában, téli sapkás, vörös csillagos szovjet harcos lépett be rajta. Géppisztolyát lövésre készen tartva jön az udvarba. Nem jut messzire, amikor a nyakába borul egy öregasszony: „Jaj, fiam!" — sírta. A ház lakói is mind kitódulnak, ölelgetik, csókolgatják. Mosolyogva jön be a szobába, pár percre nyugodtan leül, hogy majd az utána jövő társaival együtt továbbmenjen, és elvigye másoknak is a szabadságot, a békét és a boldogabb életet.

Csoportunk egy része már gyülekezett a Mindszenti-templom előtt. Botra támaszkodva odasántikáltam, hogy én is ott lehessek, amikor a miskolci partizánok boldog lelkesedéssel fogadják a városba bevonuló felszabadító szovjet csapatokat.

Másnap büszkén hallottuk, hogy a moszkvai rádió a magyarországi hadműveletekről szóló jelentésében megemlékezett arról, hogy a mi csoportunk volt az első a partizánalakulatok közül, amelyik ünnepélyesen fogadta magyar földön a szovjet hadsereget.

VASS JOLÁN

A jugoszláv partizánok között

Fiatal, tizenhat éves szabótanonc voltam, amikor 1937-ben bekerültem a szabók szakszervezetének ifjúsági csoportjába. Egy illegális találkozón tudatták velem az elvtársak, hogy az ificsoportban végzett munkámért felvettek a Kommunisták Magyarországi Pártjába. Életemnek azóta is ez a legnagyobb eseménye. Nehéz leírni, mit éreztem akkor! Alig múltam tizennyolc éves, tele lelkesedéssel, lendülettel, a párt iránt érzett forró szeretettel. Örökké emlékezetes marad számomra ez a pillanat. Az első találkozón kioktattak a konspiráció legelemibb szabályaira. Mindezek igen nagy hatással voltak rám. Napokig nem tudtam másra gondolni. Már addig is sokat hallottam a pártról, hallottam azokról a hősökről, akik életüket adták a népért, a pártért. Nagy-nagy boldogság töltött el, hogy én is ennek a pártnak tagjai sorába léphettem.

Abban az időben az ificsoportban hárman voltunk az illegális párt tagjai: Fehér Sándor, Berán Iván és én. Fehér Sándor és én lebuktunk. Berán Iván akkor már illegalitásban élt.

1943 májusában szabadultam, utánam nemsokára Fehér Sándor is. Neki is illegalitásba kellett mennie, mert a katonai behívásnak nem tett eleget. Én rendőri felügyelet alatt álltam.

Ificsoportunkhoz tartozott egy bácskai, Újverbászra való fiú, Hengl Lajos, aki gyakran utazott haza (ezt a területet akkor Magyarországhoz csatolták), és állandó kapcsolatot tartott fenn a jugoszláv partizán elvtársakkal.

1943 őszén, a Kommunista Internacionálé feloszlatása után, nagy fájdalmunkra, ideiglenesen feloszlatták pártunkat is. Ennek következtében minden pártkapcsolatunk megszakadt. Berán, Fehér és én úgy éreztük, hogy az akkori körülmények között — ők ketten illegalitásban éltek, én rendőri felügyelet alatt álltam — itthon nem tudunk harcolni a fasizmus ellen. Meg kell mondani, kellő tapasztalatunk sem volt. Helyzetünket reménytelennek láttuk. Ezért elhatároztuk, hogy elmegyünk Jugoszláviába, a partizánokhoz. Hengl elvtárs révén felvettük a kapcsolatot a bácskai elvtársakkal. Ők azt tanácsolták, szervezzünk minél több elvtársat, és menjünk le hozzájuk. Ennek értelmében hozzáláttunk a munkához. Sokat fontolgattuk a dolgot, kiket vegyünk be csoportunkba. A szabóifik közül verbuváltuk azokat, akik nem voltak ugyan tagjai az illegális kommunista pártnak, de becsületes fiataloknak ismertük őket, és reméltük, hogy meg fogják állni helyüket a megpróbáltatások időszakában is.

Rendkívül óvatosan beszélgetni kezdtünk néhány szabóifivel. Így alakult meg csoportunk hat lányból (köztük volt húgom is) és öt fiúból. A csoport tagjai a következő ifjúmunkások voltak: Berán Iván, Cziegler Klári, Fehér Sándor, Hegedüs Pál, Hengl Lajos, Nagy Ica, Pál Klári, Tipold Kati, Vári József, Gitta húgom és én.

Igen nagy vakmerőség volt ez tőlünk, de akkor eszünkbe sem jutott, milyen kockázatos dologra vállalkoztunk. Csak arra gondoltunk, hogy ott is a fasizmus ellen harcolunk.

Két csoportban indultunk el Budapestről, anélkül, hogy búcsút vettünk volna családunktól. Nehéz szívvel hagytuk el szeretteinket, a várost, ahol születtünk és ahol emberré, kommunistává lettünk. Nehéz volt itthagyni az ismerős utcákat, tereket, a kedves kirándulóhelyeket, ahol annyi örömmel teli és nem utolsósorban harcos napot töltöttünk. De azért mentünk Jugoszláviába, mert tudtuk, hogy ott harcolva, harcolunk a hazai fasiszták ellen is. Az a cél is vezetett, hogy megismerve a partizán

harcmodort, minél előbb hazajöjjünk, és fegyveresen segítsük népünk küzdelmét a fasiszták ellen.

Csoportunkban én voltam a legidősebb, huszonhárom éves, a legfiatalabb tizenhét. Az utolsó napokban nem laktam otthon, de húgom hazulról jött el indulásunk napján, kora reggel. Csodálatos az anyai szív! Azelőtt sohasem történt meg, hogy anyánk kikísért volna bennünket, amikor munkába mentünk. Azon a bizonyos reggelen anyám az ajtóig kísérte húgomat, és megkérdezte: „Hazajössz ebédre?" Még egy almát is nyomott a kezébe — ezt sem tette soha —, hogy egye meg tízóraira. Csak a vonatról írtunk anyánknak. A legmelegebb szavakkal, gyermeki szeretettel búcsúztunk el tőle, tudtuk, mit jelent neki az, hogy két lányát bizonytalan időre elvesztette. Kértük, hogy ne keressen, mert nekünk is meg saját magának is árt vele.

Vonaton utaztunk Újverbászig. Este a város határában találkoztunk partizán-összekötőnkkel, ő vezetett tovább minket. Három napig meneteltünk, mindig csak éjszaka. Az első éjjel, hideg januári sötétségben, hóban körülbelül húsz kilométert gyalogoltunk. Rettenetesen fáradt voltam. Amikor beértünk az első tanyára, úgy éreztem, hogy egy lépést sem tudnék továbbmenni.

A tanyán már több partizán tartózkodott, mind bácskaiak. Rendkívül barátságosan, elvtársiasan fogadtak. Megmutatták puskájukat, pisztolyukat. Bámulva néztük az egyik partizánlányt, akinek fehér pulóverére nagy ötágú vörös csillag volt hímezve. Nemsokára továbbmentünk. Több éjszakán át meneteltünk, egészen az akkori jugoszláv határig. Újvidék és Palánka közt elértük a Dunát. Ekkor már a mi csoportunkhoz mások is csatlakoztak, tizenhatan-tizennyolcan lehettünk. Óvatosan haladtunk, nehogy a határőrök észrevegyenek bennünket. A Dunához érve, egyik elvtárs jelzést adott a túlsó, a szerémségi oldalra — akkor felszabadított terület volt —, ahonnan kis idő múlva hárman jöttek értünk csónakon. Szerencsésen átjutottunk a határon. Kimondhatatlanul jó érzés töltött el, hogy elértük első célunkat. Egy

rövid pillanatig némán álltunk a széles Duna partján, és egyszerre halkan, azután mind erősebb hangon, felszabadultan elénekeltük az Internacionálét, majd a többi, Magyarországon csak titokban énekelt forradalmi dalt.

Igen nagy élmény volt az is, hogy itt már szabadon beszélhettünk. Szuszek falu, ahová megérkeztünk, úgy tűnt a mi szemünkben, mint a szabadság földjének szimbóluma, pedig csak nemrégen szabadult fel, és a front másfél-két kilométerre húzódott onnan. A falu olyan volt, mint egy nagy katonai tábor, és bár a háború ólomsúllyal nehezedett rá, lépten-nyomon érezni lehetett a szabadság éltető levegőjét. A falu lakossága és a jugoszláv elvtársak végtelenül örültek nekünk, lelkesítette őket az, hogy harcukat Magyarországról érkezett fiatalok akarják támogatni. Különösen nagy volt az örömük, amikor megtudták, hogy egyenesen Budapestről jöttünk. A legnagyobb szeretettel vett körül bennünket a lakosoktól a katonákig mindenki. Sokat nélkülöztek, mégis nekünk adták legjobb falatjukat, s bár tiltakoztunk ellene, és megmondtuk, hogy mi nem vendégeskedni, hanem harcolni jöttünk, mégiscsak vendégnek tekintettek.

Mély benyomást tettek ránk a félig lerombolt falvak, a kiégett házak és azok a történetek, amiket a jugoszláv elvtársak a fasiszta banditák rémtetteiről elmondtak. Mindez és főleg a szeretettel teli fogadtatás lelkesített bennünket az előttünk álló súlyos feladat végrehajtására. Hiszen még nagyon fiatalok voltunk, és ha mozgalmi munkánkban, a párt irányította harcban sokszor háttérbe szorult is családunk, nem volt könnyű elszakadni otthonunktól, elvtársainktól. Ez a szeretettel teli fogadtatás eloszlatta a bizonytalanság legkisebb érzését is.

Pár nap múlva elvezettek a partizánparancsnokságra. A parancsnokság a Fruska Gora Száva felőli lejtőjén, egy erdei szálláson tartózkodott. Innen 3—5 kilométerre húzódott a front.

Mi, magyarok itt tanultuk meg, hogyan kell a fegyverekkel bánni. Egy hónap múlva a Száva partján levő I. szerémségi ezred parancsnokságára vezényeltek, Racsa faluba. A parancsnokságon elmondtuk, hogy szeretnénk a Petőfi-brigádba kerülni, ahol magyarok vannak, mert az a szándékunk, hogy tapasztalatokat szerezve a jugoszláviai partizánharcokban, egy idő múlva hazamenjünk, és otthon harcoljunk a Horthy-fasiszták és a német megszállók ellen. Meg is állapodtunk abban, hogy a Száva túlsó partján levő partizániskolába küldenek katonai kiképzésre, de erre az ún. VII. nagy német offenzíva miatt akkor nem kerülhetett sor. Az offenzíva következtében Racsát ki kellett ürítenünk. Boszniába mentünk át. A lakosság nagy része velünk jött. A rozzant csónakok megteltek asszonyokkal — akik hátukon vitték csecsemőiket —, öregekkel, kisgyermekekkel, batyuba kötött holmikkal.

Mi, magyarok Boszniában kerültünk először tűzharcba. Olyan erős volt a fasiszta támadás, hogy azt hittem, mindnyájan megsemmisülünk. Minden oldalról lőttek, ágyúval, géppuskával, gépfegyverrel. Szinte minden fegyvernemmel harcoltak ellenünk. A magyaroknak még nem voltak fegyvereik, megsebesült elvtársainkat kellett biztonságba helyeznünk, ez volt a feladatunk. Ez az összecsapás a partizánok győzelmével végződött.

Késő éjszaka értünk egy faluba, ahol aznap véres csata dúlt. A házakat földig lerombolták. A falu főterén asszonyok, gyermekek, öregek — mind a fasiszták áldozatai — feküdtek halomra lőve. Már sok szörnyű látványban volt részünk, de ilyen tömegmészárlást most láttunk először...

Körülbelül két hónapig tartózkodtunk Boszniában. A lakosság — bár a legnagyobb nyomorban tengődött — mindenben segítette a partizánokat. Az emberek megosztották velünk, amijük volt, mégis sokat éheztünk, mert ezek a földhözragadt szegény emberek jóformán csak kukoricamálén éltek.

Március végén, a kisebb fasiszta egységeket állandóan támadva, visszatértünk Racsára. Racsa nem volt többé! A fasiszták kivonulásunk után az egész falut a föld színével tették egyenlővé.

Egyetlen lakosa nem maradt életben, kiirtották az állatokat is. Ahová a fasiszták betették a lábukat, ott mindenütt a legnagyobb pusztítás nyomait hagyták. Mérhetetlenné nőtt a lakosság és a partizánok gyűlölete a megszállókkal szemben.

Boldogan szorongattam első puskámat. Nagyon büszkévé tett, hogy nekem is van fegyverem, bár régi rendszerű Mannlicher, hosszabb, mint én, és majd leszakadt a karom alatta. Később kaptam egy másik puskát, de az sem volt könnyebb. Lőszert keveset adtak, ezért azt az utasítást kaptuk, hogy csak akkor lőjünk, ha feltétlenül szükség van rá.

Naponta gyalog átlagosan ötven kilométert tettünk meg, mert a partizántaktikához tartozott, hogy állandóan mozogjunk. Le kellett gyűrnünk a nehézségeket, hiszen tudtuk, milyen súlyos körülmények között harcoltak jugoszláv elvtársaink. Erőt adott nekünk az, amikor elmondták, milyen heves ütközetekben vettek részt. Hallottunk a legendás kitörésről, az V. offenzíváról, amikor a partizánokat a fasiszták egy háromszögbe szorították. Éhség, járványok, sebesülés, halál — semmi sem tántorította vissza őket. Olyan bátrak voltak, olyan ügyesek! Nagyszerűen ismerték a területet. Úgy jártak a legsűrűbb erdőben, ahová fasiszta nem merte betenni a lábát, mintha otthon lennének, és mindig, mindenhonnan ki tudták vezetni a csapatokat.

És hogy szerette a jugoszláv nép a partizánokat! Bárhol, bármelyik parasztházba tértünk is be, nagyon szívesen fogadtak. Az asszonyok szinte könyörögtek, hadd hozhassák rendbe ruhánkat, cipőnket, mert hátha az ő férjeiknek, testvéreiknek, gyermekeiknek is hasonlóképpen segítenek valahol. Sajnos, ezt a segíteni akarást nem mindig tudtuk igénybe venni, mert gyakran annyi időnk sem volt, hogy levetkőzzünk.

Idővel mi is hozzáedződtünk az állandó harci készenléthez, a menetelésekhez, az ütközetekhez, az egész partizánélethez. Hányszor keltünk át vékony deszkapallókon a sebes folyású boszniai hegyi folyók felett. Csak egy hibás mozdulat — és belezuhanunk

a mély szakadékba. Sokszor kellett átmennünk vasútvonalakon, amelyeket természetesen erősen őriztek a fasiszták. Páncélvonatból tüzeltek ránk, tankokon jöttek ellenünk, reflektorfénnyel vagy rakétával világították meg a területet. Sok helyen kiirtották az erdőket, hogy a partizánok ne tudjanak elrejtőzni bennük. A fasiszták féltek tőlünk. A lakosság minket támogatott.

Tömegesen jelentkeztek nők és férfiak, fiatalok és öregek a partizánalakulatokba.

Boszniából való visszatérésünk után nagy izgalommal készültünk május elsejére, a világ proletariátusának nagy ünnepére. Akkor már hosszabb ideje egy erdő mélyén táboroztunk. Már leszakadt rólunk a ruha, különösen a szerb elvtársaké volt igen rongyos. Cipő híján, télvíz idején mezítláb jártak. Április harmincadikán egész éjjel varrtunk, foltoztunk, a cipőket, bakancsokat, csizmákat hoztuk rendbe, hogy másnap rendesek és tiszták legyünk május elseje tiszteletére.

Felvirradt a nagy nap. Az egyik jugoszláv elvtárs az ünnepi gyűlésen beszédet mondott. Elmondta, milyen nagy ünnepünk nekünk május elseje, de nem pihenhetünk: a partizánoknak ezt a napot harccal kell megünnepelniük, mert nyakukon az ellenség. A közelben levő Kukujevác falut a német fasiszták a sváb ajkú lakosság segítségével már hosszú idő óta tartják megszállva. Ki kell onnan verni őket!

A falu fasiszta lakossága fel volt fegyverezve. A templomtoronyban nehéz géppuskát állítottak fel. Mi három századdal megrohamoztuk a falut, és győztünk!

Megsemmisítettük az ellenséget. Igen sok hadianyagot és élelmiszert zsákmányoltunk. Az élelmiszert szétosztottuk a felszabadított terület lakossága között. A fasisztákat győzelmünkkel súlyos csapás érte. Mi két hős bajtársunkat vesztettük el.

Nap nap után egyik ütközetet a másik után vívtuk meg. Pihenésre kevés idő jutott.

Örömmel tettünk eleget a partizánparancsnokság utasításának,

hogy Szlavóniába megyünk, mert így közelebb jutottunk hazánkhoz. Több száz kilométert kellett megtennünk az ellenségtől teljesen megszállt területen. Végtelennek tűnő menetelés után értünk el a felszabadult terület határára, Szlavóniába. Itt tudtuk meg, hogy a Petőfi-brigádba kerülünk, amelyben jugoszláviai magyarok harcoltak. Nagy szeretettel fogadtak bennünket, Budapestről jött magyarokat. Most már ebben az egységben harcoltunk tovább. Ekkor már tapasztalt partizánoknak számítottunk. Jól emlékszem, milyen büszke volt az a csoport, amelyiket valamilyen akcióra küldtek ki. A nők éppúgy kivették részüket mindenből, mint a férfiak: éjszakai őrséget álltunk, és a tűzvonalból sem maradtunk hátra. Azonkívül mostunk, varrtunk a férfiakra.

Innen egy robbantóalakulathoz vezényeltek bennünket, ahol vasútrobbantásra képeztek ki. Nagy kitüntetés volt ez, mert erre a munkára az alakulat legbátrabb tagjait jelölték ki. Néhány hetet tartózkodtunk a diverzánsszázadnál, és ez alatt az idő alatt majdnem mindegyikünk részt vett egy-egy akcióban. Majd néhány hét után parancs érkezett, hogy egész csoportunkat fel kell szerelni, municióval ellátni és útnak indítani Magyarország felé. Mindnyájan vadonatúj ruhát, géppisztolyt, nagy mennyiségű lőszert, kézigránátot és több kilogramm robbanóanyagot kaptunk. Csoportunk így felszerelve elindult a magyar határra, a Drávához. Útközben, közvetlenül a Dráva partján, nem messze Eszéktől a fasiszták által megszállt területen levő Bobota nevű faluba érkeztünk. Még alig pirkadt, de a falu lakossága már kint dolgozott a földeken. Bementünk a faluba, hogy a nappalt ott töltsük, és éjszaka induljunk tovább. Izgalommal vegyes öröm töltött el bennünket, hogy nemsokára magyar földön leszünk, és kitűnően, jól felszerelve, mint tapasztalt partizánok, megkezdhetjük a harcot a hazánkat eltipró fasiszta banditák ellen.

A parasztok a padlásokon rejtettek el bennünket. Délelőtt a falut megszállták a német fasiszták. Elhatároztuk, hogy az utolsó

golyóig ellenállunk, ha rákerül a sor. Délután öt óra felé a fasiszták mind kivonultak, a partizántámadásoktól félve, nem mertek a faluban maradni éjszakára. Körülbelül tizennyolcan voltunk elbújva partizánok, és nem akadt a meglehetősen nagy faluban egyetlen ember sem, aki elárult volna bennünket, habár igen sokan tudtak ottlétünkről.

Kiderült, hogy egyelőre nincs lehetőség az átkelésre, ezért húgomat és engem egy távírászkiképző tanfolyamra küldtek azzal a céllal, hogy mint rádiótávírászok egy későbbi időpontban hazajöjjünk. Ennél az alakulatnál értesültünk Belgrád felszabadításáról. Leírhatatlan ujjongás fogadta a hírt. A szerb elvtársak táncoltak örömükben, és bár szigorúan tilos volt a lőszert pazarolni, bizony rengeteg üdvlövést adtak le. Jugoszlávia népe végtelen szeretettel fogadta mindenütt a szovjet katonákat. Diadalkaput emeltek még azokban a községekben is, amelyek nem estek a Vörös Hadsereg útvonalába. A Szovjetunió iránt érzett szeretetük minden alkalommal megnyilvánult. Osztoztunk jugoszláv barátaink örömében, hiszen tudtuk, hogy a szovjet hadsereg a mi országunknak is a felszabadulást hozza. Amikor drága hazánk fővárosából is fejvesztve menekültek a német és nyilas fasiszták, jugoszláv bajtársaink őszinte örömmel velünk éreztek.

1945 áprilisában érkeztünk haza. A távol töltött hosszú hónapok alatt megtanultuk még jobban szeretni népünket, megbecsülni más népek szabadságát, gyűlölni az ellenséget.

Sohasem felejtjük el bajtársainkat, akik elestek ebben a küzdelemben, sohasem felejtjük el a mi kis csoportunk hősi halottját, Nagy Icát, mindig mosolygó, minden kockázatos feladatra vállalkozó, bátor, szeretett elvtársunkat, akit tizennyolc éves korában öltek meg a fasiszta gyilkosok. Racsán temettük el, hősöknek kijáró tiszteletadással. Partizánhalált halt Nagy Ica, életét adta a legnagyobbért: a népek szabadságáért.

RÁKOSI ÉVA

Egy illegális nyomda munkája 1944-ben

Férjem, Rákosi Endre — aki nyomdászsegéd volt, és ekkor már illegalitásban élt — 1943 végén megbízást kapott a Békepárttól* egy illegális nyomdához szükséges felszerelés vásárlására.

A felszerelés beszerzése után a legfontosabb feladat volt megfelelő lakást találni a nyomda számára. Az elvtársak a mozgalomból jól ismerték Schlanger Istvánt és feleségét, akik vállalták a kockázatot. Lakást béreltek a XIV. kerület Ógyalla u. 12. számú házban. Ez a háromlakásos ház magányosan állt egy nagy, beépítetlen telek szélén. Mi Schlangeréknél lakástakarítás címén kaptunk egy szobát. Ebben a szobában volt a nyomda.

Beköltözésünk után két nappal, szürkületkor odaszállítottuk a nyomdafelszerelést: három betűszekrényt háromtípusú betűvel, egy gépet, amelynek 90 cm hosszú és 35 cm széles tömör vaslapján golyóscsapágyon gumihenger szaladt, egy litográfiai követ, ezen kellett szétdörzsölni a festéket és egy festékező gumihengert.

Végre elkezdhettük a munkát. Az első röpcédula Szirmai Hédi, Pataki László és még három elvtárs halálra ítélése elleni tiltakozás volt. Ez a tiltakozás is hozzájárult ahhoz, hogy a halálos ítéletet életfogytiglanra változtatták át.

Az első héten, amikor már javában folyt a munka, egyik este

* 1943 júniusában a kommunista párt Központi Bizottsága határozatot hozott a párt nevének Békepárttá való változtatásáról

nyolc óra felé egy autó nagy tülköléssel megállt a ház előtt, és a reflektort teljes fénnyel rávetítette az ablakra. Tehát megfigyeltek a költözésnél, és most itt vannak a detektívek! Lebuktunk! Igyekeztünk gyorsan mindent elrakni, hogy megmenthessük, amit lehet. A kapun erősen dörömböltek. Az ajtót ki kellett nyitni. Schlanger elvtárs ment ki, azzal a biztos érzéssel, hogy most letartóztatják. Az ajtónál két ember állt. A vízművektől jöttek (ti. a ház nemrég épült, és még nem volt bevezetve a víz), és aziránt érdeklődtek, hogy ebbe a házba kell-e bevezetni a vizet. Azért reflektoroztak, mert nem volt kiírva a házszám, és azt hitték, hogy még nem laknak benne. Az emberek elmentek. Nagy megkönnyebbüléssel és felszabadult boldog nevetéssel néztünk egymásra.

A munka ezután már folyamatosan ment tovább. A röpcédula után újságot nyomtunk: a Béke és Szabadságot. Nagy öröm és büszkeség töltött el bennünket, hogy egy illegális nyomdában négyoldalas újságot nyomhatunk. Nem volt könnyű munka. Megnehezítette az is, hogy csak este és éjjel dolgozhattunk, mert nekem a nyomdai munkára csak este jutott időm, mivel mint „háztartási alkalmazottnak" a gyerekekkel és a háztartással kellett foglalkoznom reggeltől estig. Bandi azonban egész nap dolgozott, szedte az újságot. De a nyomáshoz két ember kellett.

A nyomás a következőképpen történt: a kész szedést rá kellett helyezni a vaslapra, szorosan odaerősíteni, hogy el ne mozduljon. A kövön egy gumihengerrel el kellett dörzsölni a festéket, befestékezni a szedést, rátenni a papírt a szedésre és áthúzni rajta a csapágyon szaladó hengert. Az erős nyomás következtében a henger rányomta a papírra a szedést. A henger zörgött, ezért, hogy zaja ne hallatsszék ki, a rádiónk állandóan szólt. De a rádióban csak éjjel 12-ig volt adás, emiatt a munka lassan haladt. Körülbelül a felével voltunk készen, amikor az egyik nap délben — éppen az ebédet vittem fel Bandinak, aki a szobában dolgozott — egy ismeretlen férfi Schlangernét kereste. Az első pillanat-

ban azt hittem, hogy detektív, de mivel Schlangerné barátságosan fogadta, megnyugodtam. Bandit figyelmeztettem, hogy van itt valaki, lehetőleg halkan dolgozzék, mert vékony a fal, és a legkisebb zaj is áthallatszik. Azzal mentem is a konyhába mosogatni. Egyszer csak látom, hogy az ismeretlen fiatalember megy fel a mi szobánkba. Kopog, Bandi kinéz, kinyitja az ajtót, a fiatalember belép a szobába. Szinte kővé meredve az ijedtségtől és a csodálkozástól, nekitámaszkodtam az ajtónak, és nem tudtam megmozdulni. Hát hogyne, mikor abba a szobába senki sem mehetett be, senkinek sem szabad tudnia, mi van ott! Most biztosan lebuktunk!

Egyszerre halálos nyugalmat éreztem. Most már mindegy! Pár perc múlva jött értem Schlanger István, és hívott, hogy menjek fel. Felmentem. A szobában Bandi az ismeretlennek mutogatta a nyomdát és a félig kinyomott újságot, és kedélyesen beszélgettek. Most már láttam, hogy nincs semmi baj. Látogatónk az az elvtárs, aki a lakást is szerezte, és régóta ismerte Schlangeréket. Csak a halála után tudtuk meg, hogy a neve: Ságvári Endre. Egész délután ott maradt, megbeszéltük a tennivalókat, a konspirációs szabályokat. Az elvtárs mondta meg nekünk — ez volt a legnagyobb jutalom —, hogy a Békepárt mind a kettőnket felvett tagjai sorába. Boldogan és még nagyobb lelkesedéssel dolgoztunk tovább.

Március első felében elkészült az újság, 15-én már terjesztették is. Ezt a munkát természetesen mások végezték. Ezután újabb röpcédulát nyomtunk.

Március 19-én bevonultak a németek. Elkezdődtek a bombázások. Az állandó igazoltatások miatt a férfiak számára mind veszélyesebbé vált az utcákon járni, ezért nekem kellett összekötőnkkel a kapcsolatot tartanom. Alaposan meg kellett tanulnom a nyomdatechnikát, hogy a találkozókon megbeszélhessem a munkát. Első illegális találkozóm igen nagy élmény volt. Egy óra hosszat beszélgettünk az elvtárssal. Ő mondta meg, hogy

ezentúl egy elvtársnőtől kapjuk az anyagot. Tőle kaptuk a németek bevonulása ellen tiltakozó röpcédula szövegét is. A röpcédulát ki is nyomtuk.

Körülbelül április második hetében mégis Bandi ment el egy találkozóra. Délután fél négykor kellett átvennie az elvtársnőtől egy röpcédula kéziratát, amit sürgősen kellett elkészíteni. Fél hatkor Bandi még nem jött haza. Otthon elfogyott a víz, hát fogtam két vödröt, és elmentem a két utcasarok távolságban levő utcai vízvezetékhez, mert a vizet még mindig nem vezették be hozzánk. Alig értem a sarokra, láttam, hogy egy személykocsi lassan közeledik — kissé távolabb tőlem megáll, kiszáll belőle egy katona, és vizsgálgatja a környéket. Látszott, hogy keres valamit. Az autóban még két férfi ült. Természetesen feltűnt nekem, hogy úgy vizsgálódnak. Hirtelen eszembe ötlött, hátha detektívek. Elhatároztam magamban, ha tőlem kérdezik, melyik az Ógyalla utca, más irányba küldöm őket, hogy időt nyerjünk, és el tudjunk menni otthonról. Kicsit vártam még a sarkon, de az autó csak nem jött közelebb. Hátha tévedtem, nem is detektívek! Nem törődtem tovább velük, és elmentem vízért. Megtöltöttem a vödröket, és siettem haza. Már el is felejtettem az autót utasaival együtt. Amikor a sarokra értem, már ott állt az a bizonyos autó, de csak egy katona ült a volánnál és békésen olvasott. Mosolyogtam magamban: milyen élénk a fantáziám, mindjárt rosszra gondolok! Megyek be a házba megnyugodva. Az előszobában hirtelen megtorpanok. Schlangerné szobájában két jól öltözött magas férfi a kihúzott fiókokban turkál, és a holmikat kidobálja belőlük.

Az üvegajtón jól láthattam mindent, de a bent levők nem láthattak ki, mert az előszobában félhomály volt. Azonnal tudtam, mit kell tennem. Lázasan dolgozott az agyam. Bandinak nem szabad hazajönnie. Ha lebukik, vége a nyomdának, és arra most sokkal nagyobb szükség van, mint bármikor. Letettem hát az előszobában a két vödröt, és úgy, ahogy voltam, kimentem

a lakásból. Mindez másodpercek alatt történt. Leértem az utcára. Meg kell várnom Bandit a villamosnál! Semmiképp nem szabad hazajönnie! De hol várjam meg? Vajon hol száll le, és nem kerüljük-e el egymást? Nagyon izgatott voltam. Egy sarokkal odább mentem, onnan jól lehetett látni, ki száll le a villamosról. De közben észrevettem, hogy a sarki rendőr nagyon figyel. Most mit tegyek? Végignéztem magamon. Az a ruha volt rajtam, amiben takarítottam. A fejemen piros kendő. A cipőmet sem értem rá kitisztítani. Akárhogy is, Bandival találkoznom kell! Nem mehet vissza a lakásba! Valószínű, hogy már felfedezték a nyomdát, és biztosan várják őt. Átgondoltam az eseményeket. Már 7 óra elmúlt, és Bandi még nincs itt. Csak nem kerültem el, és ő közben hazament? Szörnyen izgatott voltam. Most más helyről figyeltem az utat, ahonnan a rendőr nem láthatott. Végre megpillantottam Bandit, amint nyugodtan, mit sem sejtve hazafelé tartott. Óriási megkönnyebbülést éreztem. Utána szaladtam. Nagyon meglepődött, amikor meglátott. Szaggatott szavakkal, gyorsan elmondtam, mi történt. Azonnal visszafordultunk. Az izgalom most tört ki rajtam, remegni kezdtem. Bandi igyekezett megnyugtatni, és megdicsért, amiért olyan ügyes voltam. Villamosra ültünk. Megállapodtunk abban, hogy én elmegyek egy rokonomhoz, és Bandi is keres valamelyik ismerősénél szállást éjszakára. Holnap majd találkozunk, és nyugodtan megbeszélünk mindent.

Három nap múlva egy újabb találkozón kapcsolatom megmondta, hogy más lakást kell keresni a nyomda részére. Közben az elvtársak kipuhatolták, mi történt. Abban az időben a kémelhárító összefogdosta a szociáldemokrata párt funkcionáriusait, és mivel Schlangerné egy időben a XIII. kerületi ificsoport vezetője volt, eljutottak hozzá is. Nem csináltak nagy felfordulást a lakásban, a mi szobánkba nem mentek be, de Schlangernét elvitték. Ha tudták volna, hogy ott volt az a nyomda, amit a fasiszta pribékek olyan régóta keresnek!

Nagyon boldogok voltunk, hogy a nyomda megmaradt. Most hát nemsokára újra dolgozhatunk. A német megszállás után még inkább megnőtt a nyomda jelentősége. A párt szava erőt adott az elvtársaknak a további küzdelemhez.

Eltelt egy hónap, amikor összehoztak bennünket Richtmann Sándor elvtárssal. Ő tudatta velünk, hogy van már lakás a Hungária körút 108. szám alatt. Werschitz Emil, a lakás bérlője, nagyon rendes, becsületes ember, szívből gyűlölte a fasisztákat, ezért sikerült Richtmann Sanyinak rábírni őt, hogy küldje el a feleségét a két gyerekkel vidékre (a bombázás erre nagyon jó ürügy volt), és adja át a lakását a nyomda részére. Sanyi azt is megmondta, hogy ezentúl együtt fogunk dolgozni. Megbeszéltük a nyomdával kapcsolatos teendőket.

Három nap múlva a Hungária körút 108. számú ház házmesteréhez beállított egy fiatal házaspár (Bandi meg én), és elmondta, hogy kibombázták őket. Nem tudna-e számukra lakást, esetleg takarításért szobát. A házmesterné gondolkozott, de nem tudott ilyen lakásról. Még egy kicsit beszélgettek, az asszony elég barátságos volt. A fiatalok már éppen menni akartak, amikor arra jött „véletlenül" egy férfi, a házban levő üzem igazgatója, aki az épületben lakott. Neki is elmondták, mi járatban vannak. A férfi megörült, mert feleségét a két gyerekkel vidékre küldte a bombázás elől, és éppen keresett valakit, aki takarítana és főzne neki. Kétszobás lakása van, és az egyik szobát szívesen átengedné takarítás és főzés fejében. A férfi Werschitz Emil volt.

Két nap múlva beköltöztünk a lakásba. Addigra Richtmann Sanyi odaszállította a nyomdafelszerelést. Alighogy bevitte az utolsó darabot, fél óra múlva megjelent egy rendőr egy férfival. (Az üzemben csak Werschitz tartózkodott akkor.) A férfi azt állította, hogy látta, amint ide bőröndökben szállítottak valamit, biztosan zsidó holmit. A férfi elment, de a rendőr követelte, hogy mutassa meg Werschitz a bőröndöket. Szerencsére Werschitz nem vesztette el a lélekjelenlétét, és határozottan kijelentette,

hogy a bőröndben nem zsidó holmi van, és nem hajlandó a rendőrnek megmutatni. Menjenek az őrszobára, ott majd mindent elmond. A rendőr beleegyezett. Werschitz később elmondta nekünk, hogy elhatározta, ha útközben nem tudja eltéríteni szándékától a rendőrt, akkor leüti, és a nyomdát biztonságba helyezi. Végül sikerült a rendőrt 500 pengővel megvesztegetni, hogy ne tegyen feljelentést.

Volt nagy öröm, amikor újra elkezdhettük a munkát. Jólesett viszontlátni a gépet, a betűket; annyira szerettük a nyomdát, hiszen már úgy a szívünkhöz nőtt. Elsőnek a Magyar Front kiáltványát nyomtuk ki, azután a Magyar Front nevű kétoldalas újságot. Minden a legnagyobb rendben ment. Nyár közepén, augusztusban azt a szigorú utasítást kaptuk, hogy Bandinak nem szabad kimennie a lakásból. Ettől kezdve a találkozókra én mentem el. Bandi minden alkalommal lelkemre kötötte, hogy nagyon vigyázzak. Félt, hogy nem leszek elég körültekintő és óvatos.

A munka tovább folyt. Egyik röpcédulát a másik után nyomtuk. Szeptemberben újjáalakult a Kommunista Párt, és megjelent a Szabad Nép. Ezt is mi adtuk hírül az elvtársaknak. Nagyon büszkék voltunk rá! Szabad időnkben, amikor éppen nem dolgoztunk (átlag minden nyomtatvány után egy-két hét szünetet tartottunk), tanultunk az illegálisan sokszorosított és terjesztett egyes marxista—leninista írásokból. Nagy dolog volt abban az időben ilyesmit olvasni, és főleg kevés elvtársnak nyílt erre alkalma.

Így érkeztünk el október 15-éhez. Bandi egy röpcédula szövegét szedte. Igen fontos és sürgős munka volt, már másnap szállítani is kellett. Én a konyhában készítettem az ebédet. Egyszerre csak felhangzott a Horthy-proklamáció a rádióban. Nem akartunk hinni a fülünknek. Richtmann Sanyi és Werschitz szinte megrészegültek az örömtől. Azonnal kimentek az utcára, hogy megnézzék, milyen a hangulat. De még nem mertünk maradéktalanul örülni.

Öt órakor kellett felső kapcsolatommal találkoznom. Az elvtárs kéziratot adott át nekem, amelyben már a proklamációról volt szó. Ezt is másnap reggelre kellett elkészíteni. Nekiláttunk a nagy munkának. Közben megérkezett Sanyi Werschitzcel, és ők is segítettek. Egyszer csak halljuk, hogy a rádió német indulókat játszik. Beregfyt* Pestre rendelik. Nem értettük, mi történhetett. Lázas sietséggel dolgoztunk tovább. Este nyolc óra. A rádió hírül adta, hogy Szálasi átvette a hatalmat. Egy fél óra múlva megismételték a híradást. Most már bizonyos, hogy így van! Mit tegyünk? Az egyik röpcédulával elkészültünk. A másik csak félig van kinyomva. Werschitz azt tanácsolta, hagyjuk abba a munkát. A gyárban sok nyilas dolgozik. Többen haragszanak rá. Valószínűnek tartja, hogy reggelre itt lesznek érte. Kár lenne, ha a nyomda is lebukna. Ha őt elviszik, ő csak egy ember. Sanyi is csatlakozott ehhez a véleményhez. A nyomdát meg kell menteni. Abbahagytuk hát a munkát. A nyomdát összecsomagoltuk, hogy biztonságos helyre szállítsuk.

Másnap reggel nyolc órakor kellett átadni a nyomtatványokat. A találkozóra én is elmentem Sanyival. Az összekötő elvtárs helytelenítette, hogy csak az egyik röpcédula szövegét nyomtuk ki, és nem mind a kettőét. Igaza is volt, de Werschitz olyan biztosra vette, hogy már reggel ott lesznek érte a nyilasok, hogy mi is meginogtunk, és hallgattunk rá. Azt az utasítást kaptuk, hogy egy hétig ne dolgozzunk, az elvtársak közben lakást keresnek a nyomda részére. A konspiráció követelményeit szigorúan tartsuk szem előtt.

A hét lassan letelt, és újra dolgozni kezdtünk. A front már közel került Budapesthez. A Vörös Hadsereg Vecsés alá érkezett. Éjjel-nappal hallatszott az ágyúdörgés. Arról persze szó sem lehetett, hogy Bandi az utcára menjen. Egymás után adták ki a bevonulási rendeleteket. Így hát a legközelebbi találkozóra

* Szálasi nyilas kormányának hadügyminisztere volt

is én mentem el. Péntek délután négy órakor 3000 darab röpcédulát kellett átadnom kapcsolatomnak, neki pedig pár perccel később továbbadnia egy elvtársnak. Ez az elvtárs azonban nem jött el, így a csomagot kénytelen voltam visszavinni. Ugyanekkor megkaptuk egy másik röpcédula kéziratát, melynek szombat estére kellett készen lennie. Az elvtársnő még azt mondta, hogy több röpcédulát valószínűleg már nem fogunk csinálni ebben a lakásban, mert találtak másikat, ahová kb. egy hét múlva be is költözhetünk. Siettem haza a kézirattal, hogy Bandi még az éjjel kiszedhesse.

Másnap reggel, november negyedikén korán keltünk, és előkészítettünk mindent a nyomáshoz. Sanyi feljött segíteni.

Megmondtam a fiúknak, hogy lemegyek vásárolni a fűszereshez, sietek vissza, és aztán gyorsan hozzáfogunk a munkához. Le is mentem. Kb. tíz perc múlva értem vissza. A ház előtt egy kis személyautó, az autó mellett nyilas karszalagos magas férfi állt. Kezében két revolvert tartott. Azonnal láttam, hogy itt valami nincs rendben. Bementem az udvarra. A nyilas utánam kiabált, hogy álljak meg, mert különben keresztüllő. Megálltam. Visszahívott az utcára a kapu elé. Megkérdezte, ott lakom-e a házban. Igennel válaszoltam. „Helyben vagyunk — mondta erre —, maga is jön velünk!" Nyugodt maradtam, nem éreztem semmi izgalmat. A revolvert megismertem a kezében, a miénk volt. A nyilas tovább kérdezett: „Hány férfi volt a lakásban?" „Három" — válaszoltam. Mire a suhanc megjegyezte: „Az egyik közülük már halott." Az autóban két férfi ült, az arcukat nem láttam, nem tudtam, hogy ki ez a kettő. Pár pillanatig állhattam a kapunál, amikor láttam, hogy a nyilas beszél az egyik kocsiban ülő férfival. Utána rögtön azt mondja nekem, hogy menjek el, és a ház környékére se jöjjek, ha életben akarok maradni. Kerüljem meg az autót, és búcsúzzam el azoktól, akik bent ülnek, mert nem fogom őket többet látni. Közelebb mentem a kocsihoz. Felismertem Werschitzet, azután Bandit. Tehát Richtmann Sándort ölték meg! Bandi kihajolt az autóból, és intett nekem, hogy siessek el onnan. A sarkon megálltam, meg akartam várni, amíg az autó elmegy. Két nyilas jött le. Beültek a kocsiba, és elrobogtak. Akkor láttam Bandit utoljára.

Később a házmesterné elbeszéléséből megtudtuk a történteket. A nyilasok bezörgettek az ajtón. Bandiék természetesen nem nyitották ki. A nyilasok belelőttek az ajtóba, mire Sanyi revolverrel kilőtt a szobából. A nyilasok géppuskából sorozatot adtak le, és Sanyit szitává lőtték. Bandi és Werschitz félreugrott, így őket nem érte golyó.

Werschitzet és Bandit bevitték a Stefánia úti (ma Népstadion út) nyilasházba, ott tartották hat óra hosszat. Azután a Rökk Szilárd utcai def*-re hurcolták őket. Innen három nap múlva Komáromba, majd novemberben Dachauba vitték mind a kettőjüket. Férjemet és Werschitz Emilt 1945 tavaszán, pár nappal az internáló tábor felszabadulása előtt megölték a fasiszta gyilkosok.

* Defenzív osztály, a Horthy-hadsereg vezérkari főnökségének kémelhárító osztálya volt, 1934-től a „kommunista ügyek" is oda tartoztak. A „def"-en embertelen módon vallatták az elfogott kommunistákat

VÁRNAI FERENC

A Petőfi-gárdáról

1944 őszén megalakult partizáncsoportunk, a Kommunista Ifjúsági Szövetség nyolctagú „Petőfi"-akciógárdája, és hozzáfogott a párt utasításainak végrehajtásához.

Felső kapcsolatunkat illegális nevén Hordónak hívták. A Petőfi-akciógárda eredetileg két tagból állt csupán: Nemes Tiborból, aki a Csavar fedőnevet kapta és belőlem, Homok fedőnéven. A párt később fokozatosan több elvtársat osztott be csoportunkba: Iratot, Gyorsbeszédűt, Sóst és három lányt: Szőkét és a Két Testvért. A csoport legidősebb tagja sem töltötte be huszadik évét.

A legfiatalabbak Csavar és én voltunk, ő tizenhét éves, én még annyi sem. Nem a véletlen sodort minket az illegális harcokba. Csavar és én már két év óta mint jó barátok együtt dolgoztunk a bőrös szakszervezet ifjúsági csoportjában, ahol a kommunisták neveltek bennünket a párt ügye iránti odaadásra.

Egy elvtársnő, Nemes Júlia hozta létre a találkozót a párt megbízottja és énköztem. Addig nem ismertem őt, ő sem engem. Első találkozóm a következőképpen folyt le: egy meghatározott időpontban percnyi pontossággal a Pipacs utcán kellett mennem a Vámház körút felé, bal kezemet zsebre dugva, másik zsebemben kék színű sportújság. Az utasítás úgy szólt, hogy ha valaki megszólít, és azt kérdezi: „Jó irányban megyek-e Erzsébetre, ha a Pipacs utcán megyek végig?", azt kell válaszolnom: „Nem, menjen a Ferenc József-hídon át." Az illető erre azt

mondja: „Köszönöm a pontos útbaigazítást." Ebből megtudom, hogy ő lesz a felső kapcsolatom. Így ismerkedtem meg Hordóval, de természetesen sem valódi nevünket, sem lakáscímünket nem mondtuk meg egymásnak.

A találkozókról nem volt szabad elkésni. Ha az egyik két percnél többet késett, a másik nem várt rá. Mindig megállapodtunk egy biztosító találkozóban is. Arra az esetre ugyanis, ha a találkozó valamilyen ok miatt nem jöhetett létre, megbeszéltünk egy másik találkozót is egy órával későbbi időpontra. A biztosító találkozó már nagyon óvatossá tette az embert, gondosan körülnéztünk, egy percet sem vártunk, mert fennállott annak a lehetősége is, hogy a másik lebukott, és emiatt nem jött el az eredeti találkozóra.

Volt ezenkívül egy ún. örök biztosító arra az esetre, ha a biztosító találkozó sem jött létre. Már az első alkalommal megbeszéltük, hogy ha kapcsolatunk megszakadna, az elmaradt találkozást követő legközelebbi kedden este hét órakor találkozunk a Ferdinánd-híd Podmaniczky (ma Rudas László) utcai lejáratánál. Nálunk örök biztosító találkozóra csupán egy esetben került sor, 1945. január elején, amikor az ostrom miatt néhány napra felső kapcsolatunkkal megszakadt az összeköttetésünk.

Első megbízatásunk röpcédulaszórás és nyalókaragasztás volt. A röpcédulákat felső kapcsolatomtól vettem át. Azután találkoztam a brigád tagjaival, átadtam nekik az anyagot, és megbeszéltük a teendőket. Ezekbe az akciókba a lányokat is bevontuk. Ilyenkor a nyolctagú brigád két-három részre oszlott, és kis egységekben hajtottuk végre a feladatot. Az egyik csoportot Csavar, a másikat Irat vezette, a harmadikat én.

Olyan utcákat kerestünk — leginkább a XIII., az V. és a VI. kerület külső részein —, ahol gyárak voltak, és amerre sok munkás járt. Hajnalban vagy késő este szórtuk a röpcédulákat, a járda szinte fehérlett tőlük.

Október vége felé egy este Csavarral kettesben szórtunk röp-

cédulákat. A Szabolcs utcában és környékén, munkáslakta negyedben jártunk. Felmentünk a házak emeleteire, a folyosón egyikünk jobbra, a másik balra fordult, a röpcédulákat bedobtuk a nyitott ablakon, vagy a kilincsbe dugtuk. Sokat az utcán szórtunk szét.

A várost elsötétítették, az utcákon koromsötét volt. Az egyik házban az utcáról néhány lépcső vezetett fel egy helyiségbe. Az ajtó alatt fénycsík szűrődött ki, hangokat is hallottunk. Azt hittük, hogy kocsma van ott.

Egy köteget jó erősen odacsaptunk az ajtóhoz, hogy aki kijön onnan, találjon röpcédulákat. Alig mentünk pár lépést, kinyílott az ajtó. Visszanéztünk, és egy pillanatra valósággal megdermedtünk, mert a helyiség nem kocsma, hanem rendőrőrs volt. Egy rendőr kijött, lehajolt a röpceduláért, mi azalatt futásnak eredtünk, és sikerült meglépnünk.

A röpcédulaszórások után a párt nehezebb feladatot bízott ránk: a táblafelhúzást. Ez már kockázatosabb, veszedelmesebb, de hatásosabb agitációs eszköz volt. A táblafelhúzás abból állt, hogy a fő útvonalakon a villamosvezetéket tartó, négy-öt méter magasan levő drótokra kellett táblát felhúzni. A táblákat magunk készítettük. Nagy kartont vettünk, vörös festékkel mind a két oldalára a párt egy-egy jelszavát írtuk: „Halál a német megszállókra!" „Le a nyilas banditákkal!" A kartont felül és alul falemezre rögzítettük, hogy feszesen álljon. Felső részének közepére rászereltünk egy horgas kampót, ehhez 8—10 méteres zsinórt kötöttünk, a zsinór másik végére ólomnehezéket erősítettünk. A nehezék segítségével a zsinórt átdobtuk a 4—5 méter magas tartódróton, majd felhúztuk rá a táblát. A kampó beleakadt a drótba, és a tábla fent maradt a magasban. Azután felálltam társam vállára, a zsinórt jó magasan levágtam, hogy ne tudják a táblát lerántani. A táblafelhúzást többnyire kora hajnalban csináltuk, hogy mire kivilágosodik, és megindul a forgalom, a munkába siető emberek már olvashassák a jelszavakat.

Egy alkalommal a Károly körúton (a mai Tanács körút) a Király (ma Majakovszkij) utca sarkán, körülbelül szemben a Városházával akartunk felhúzni egy táblát. Eredetileg hárman vettünk volna részt ebben az akcióban, de a harmadik — akinek a csoportba való felvétele ettől a munkától függött — nem jött el a találkozóra. Később azt mondta, hogy elaludt. Valójában megijedt a veszélytől, inába szállt a bátorsága. Nem is vettük be a csoportba. Tehát ketten maradtunk Csavarral. Ez volt az első táblafelhúzási kísérletünk. Reggel öt órakor leálltunk a nagy, széles utca közepén, hogy áthajítsuk a villamosvezetéket tartó dróton a kötelet, és felhúzzuk a táblát. Nyolcszor-tízszer is próbálkoztunk, de sikertelenül. Eltelt egy fél óra, közben többször abba is kellett hagynunk és elszaladnunk, mert jött valaki. Már pirkadni kezdett. Végre sikerült átdobni a kötelet. Abban a pillanatban jött egy biciklis rendőr. Nem sokat gondolkodhattunk, gyorsan elvágtuk a spárgát, a táblát pedig összegöngyölve bedugtam a kabátom alá. A rendőr észrevette, hogy két ember valamit csinál az út közepén, odakarikázott. Nézte a lelógó kötelet, a rajta levő ólomnehezéket. Körbejárta, felé nyúlt, de nem merte megfogni, nem tudta, mi az. Szerencsére nem jött utánunk, hanem elment a rendőrőrsre jelenteni az esetet.

Még aznap kora reggel a Podmaniczky és a Bajnok utca sarkán sikerült a táblát felhúznunk. Jelentettük felső kapcsolatunknak, hogy a feladatot végrehajtottuk. Másnap az elvtárs elmondta nekünk, hogy a tábla még délelőtt 11 órakor is ott lógott. Sokan látták, olvasták, amíg tűzoltólétrával a rendőrség le nem szedette.

Hogy a táblafelhúzás sikerült-e vagy sem, arról a felső kapcsolatunk úgy szerzett tudomást, hogy minden alkalommal előre megállapodtunk a jelzés módjában — például egy bizonyos telefonfülkében a telefonkönyv meghatározott lapján kört rajzoltunk, ha a feladatunkat jól végeztük el, és más jelet, ha nem. A lebukást kereszttel kellett jelölni. A táblafelhúzás tehát sike-

rült, ez volt a feltétele annak, hogy fegyvert kapjunk. A fegyveres akciókban csak a fiúk vettek részt.

Első fegyveres megbízásunk az volt, hogy német katonai teherautókra kézigránátokat dobjunk. A kézigránátokat felső kapcsolatomtól kaptam, és szétosztottam a csoport tagjai között. A Váci úton, a Lehel úton, az Üllői úton és a Nagykörúton német teherautókat támadtunk meg. Este, elsötétítés után odaálltunk egy előre megbeszélt helyre, valamelyik utcasarokra, és amikor egy német katonai autó elment előttünk, rádobtuk a kézigránátokat. Eleinte ún. tojásgránátokkal dolgoztunk. Kezdetben nagy izgalmamban idő előtt rántottam ki a biztosítószöget, amikor még nem is jött német katonai autó, és nem lehetett eldobni a gránátot. A zsebemben tartogattam és szorítottam a kupakját, nehogy a gyújtószög szabaddá váljon. Fél óra hosszat sétálgattam, amíg sikerült egy katonai autóra dobnom. Később természetesen, amikor már gyakorlatra és hidegvérre tettem szert, ilyesmi nem fordult elő.

Egy november esti találkozón Csavar és Sós azt a feladatot kapták, hogy német teherautókat támadjanak meg a VIII. kerületben.

A két fiú el is indult feladata végrehajtására. A József körút és a Baross utca sarkán egy német teherautó állt, mögötte a Gestapo (a hitleri Németország hírhedt titkosrendőrsége) egy személygépkocsija, benne egy SS-tiszt. Csavar a teherautó egyik, Sós a másik oldalán állt meg, szemben a személygépkocsival. Füttyjelre gránátjaikat a gépkocsiba dobták. Hallották a nagy robbanást, azután siettek eltűnni, mert a Körút felől sokan szaladtak a kocsi felé, megnézni, mi történt. A fiúk megkerülték a háztömböt, majd mint kíváncsi járókelők, ők is odamentek. A támadás sikerült: a Gestapo-autóban már nem ült senki, de az autók száma megszaporodott eggyel, egy mentőkocsival, amelybe az SS-tisztet rakták. A személykocsi motorházát és karosszériáját a robbanás szétrombolta.

Ugyanennek a napnak az estéjén szürkületkor két „újonccal", Irattal és Gyorsbeszédűvel (mindegyikünknél egy-egy gránát) a Nagykörút és Szondy utca sarkán álltam lesben. Utasításunk úgy szólt, hogy egy német vagy nyilas teherautóra egyszerre dobjuk a nálunk levő gránátokat. Végre a Nyugati felől feltűnt a várt teherautó, a gránátot azonban csak én dobtam el. Irat és Gyorsbeszédű még ideges volt, és elkésett a dobással. A gránátok náluk maradtak. A hibát helyre kellett hozni. Elmentünk a Vilmos császár (ma Bajcsy-Zsilinszky) út és a Podmaniczky utca sarkáig, ott álltunk lesben. A Nagykörút felől egy német rádiósautó közelgett. A fiúk most már nem tétováztak: mindkét gránát talált, a kocsi meg is gyulladt.

Egy alkalommal egy nyeles kézigránátot is kaptunk. Ez elsősorban abban különbözik a tojásgránáttól, hogy ha az ember kirántja a biztosítószöget, rögtön gyújt, azonnal el kell dobni, mert másodperceken belül robban. Ez alkalommal Csavar és Irat voltak a társaim. Csavar vállalkozott a nyelesgránát eldobására. Iratnak és nekem tojásgránátunk volt. Felálltunk a Lehelpiac bódéi között a Váci úti oldalon, és vártuk a német katonai autókat. Csakhamar felhangzott a motorbúgás. Amikor a német gépkocsi mellénk ért, Irat és én hozzávágtuk gránátjainkat. Nagy robbanás! A felvillanó fényben látom, hogy Csavar ekkor rántja ki a biztosítószöget. A gránát szikrázott. Csavar azt hitte, a kezében robban fel. Halálra vált arccal dobta el néhány méterre maga elé. Szerencsére nem történt semmi baja. Nem számított arra, hogy a nyelesgránát a biztosítószög kihúzásakor szikrázhat is, hiszen egyúttal a gyújtás is megtörténik. Miközben a bódék között rohantunk a Lehel útra, hogy ott villamosra ugorjunk — Csavar arckifejezésére gondolva —, végignevettem az egész utat.

Egy másik alkalommal, amikor egy hajszál választott el bennünket a lebukástól, már nem volt ilyen nevethetnékem. A támadást a Váci úton kellett végrehajtani. Az elsötétítés miatt azonban csak akkor ismertük meg a német teherautókat, amikor

már az orrunk előtt elmentek. Ezért Iratot visszaküldtük egy sarokkal arrább, hogy 200—300 méterről cigarettagyújtással jelezze, ha német autó halad el előtte. Így lehetővé vált volna, hogy a közeledő autóval szembedobva a gránátot, biztosabb legyen a találat. Vártuk a jelzést. Egymás után mentek el mellettünk a német katonai gépkocsik, de Irat nem jelzett. Mi van vele? Odamentem, hogy megnézzem. Irat egy civil ruhás ember előtt állt, éppen tárcáját vette elő, s átadott neki valamit. Háta mögött két fegyveres német katona. „Ezt igazoltatják!" — döbbentem meg. Zsebemben a kézigránát. De már nem fordulhattam vissza, mert ezzel feltétlenül felhívom magamra a figyelmet. Mintha nem is ismerném Iratot, továbbmentem. Nem állítottak meg. A másik oldalon visszarohantam, s rákiáltottam Csavarra: „Fussunk, Iratot lekapták!"

A találkozóhelyen azonban Irat is ott volt.

— Mi történt? — kérdeztem.

— Egy koldus kért tőlem pénzt, s az éppen arra járó német katonai őrjárat odaállt mellénk kíváncsiskodni. Ezért nem adtam jelzést.

Szerencsénk volt! Ha fegyelmezetlenek vagyunk, és Irat jelzését be nem várva robbantunk, valamelyikünk okvetlenül belefut a két német karjaiba.

Egy novemberi napon a Városligetben, a Hősök tere környékén találkoztam felső kapcsolatommal. Itt tudatta velem a határozatot, hogy felvettek a Kommunista Ifjúsági Szövetségbe.

Még nem múltam tizenhét éves. A mozgalomba való bekapcsolódásom óta a legfőbb vágyam volt, hogy tagja lehessek a Kommunista Ifjúsági Szövetségnek. Boldogság és büszkeség töltött el. Úgy éreztem, hogy nincs az a feladat, amit a párt szavára ne tudnék végrehajtani, amire ne vállalkoznék.

Miután a német katonai autók ellen több támadást sikerrel hajtottunk végre, új, nagyobb megbízást kaptunk: a VIII. kerületi nyilasszékház ellen kellett kézigránátos támadást végrehajtanunk. Erre az alkalomra újfajta gyújtóhatású kézigránátokat kaptunk. A Rökk Szilárd utca és a Bérkocsis utca sarkán álló nagy vörös téglás épületben volt a nyilasok VIII. kerületi székháza. A háznak két bejárata közül Iratnak a Bérkocsis utcai kapualjba, nekem a Rökk Szilárd utcai kapuba, Csavarnak kettőnk között, a sarokablakon át kellett bevágni a kézigránátot. Úgy beszéltük meg, hogy először Irat dobja a maga gránátját a kapuban álló nyilas őrre, a robbanás pillanatában Csavar az ablakba, én pedig a másik kapualjba hajítom a gránátokat. Irat késett! Végre Csavar gránátja robbant, nyomában az ablakon át kicsapott a láng. Abban a pillanatban én is elvágtam a gránátomat. A megállapodás szerint a Nemzeti Színház irányába kezdtem szaladni. De alighogy nekiiramodtam, néhány méterrel előttem csikorogva fékezett egy katonai teherautó. Magyar katonák ugráltak le róla. A szó szoros értelmében a karjukba futottam!

— Milyen robbanás volt ez? — kiáltottak rám, és hogy fedezzék magukat, beugrottak a szomszéd ház kapualjába, de engem is magukkal sodortak. Nem nagyon kellett megjátszanom a megijedt embert, rémülten dadogtam:

— Nem tudom, úgy látszik belövés! A közelemben robbant, megijedtem és futni kezdtem.

— Nem, ez kézigránát-robbanás volt! — jelentették ki. Egy darabig ki-kidugták a fejüket a kapu alól, azután otthagytak. Nekem sem kellett kétszer mondani, hogy fussak. Csavar, aki a Gutenberg tér felé rohant, egy kerékpáros rendőrbe ütközött, de neki is sikerült leráznia magáról. Irat, mivel látta, hogy gránátja nem robbant fel, ugyancsak a nyakába szedte a lábait. A találkozás után jelenthettük:

„A feladatot véghezvittük, nem történt semmi bajunk!"

A nyilasok másnap még a szomszédos keresztutcákba is csak igazoltatással engedték be az embereket.

Szó volt arról, hogy december végén a mi csoportunk is katonai ruhába öltözik. Összesítik a partizáncsoportokat, és nyílt

fegyveres harcba kezdünk, hátba támadjuk a német és nyilas csapatokat, de erre már nem került sor.

A KISZ fegyveres akciói eléggé elszigeteltek maradtak. A fegyveres ellenállási mozgalomba nem sikerült bevonni széles tömegeket, és Budapest felszabadításában nem tudtunk számottevő segítséget nyújtani a szovjet hadseregnek. De voltak ilyen csoportok, és eleven tanúbizonyságát adták, hogy él és működik a párt, van ellenállási mozgalom. A magyar nép legjobbjai, élén a kommunistákkal, nem szűntek meg harcolni a független, demokratikus Magyarországért. Sokan életüket is áldozták népünk boldogabb jövőjéért.

A felszabadulás utáni napokban felső kapcsolatommal a Váci úti pártszervezetben találkoztam. Akkor tudtam meg, hogy hívják őt és a többieket is valódi nevükön. Felső kapcsolatunk: Jamrich József, Irat: Bacsó Tibor, Gyorsbeszédű: Csapó András, a lányok: Dömötör Erzsi, Falus Julianna és Falus Klári. Csoportunkból senki sem bukott le.

Azonnal bekapcsolódtunk a Magyar Kommunista Párt munkájába. Megindult a harc az ország újjáépítéséért. A párt új feladatokat állított elénk.

Tartalom

A kiadásért felel a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Szabó Valéria · Műszaki vezető: Gonda Pál
Képszerkesztő: Lengyel János · Műszaki szerkesztő: Krecska Miklós
7200 példány, 16,75 (A/5) ív, MSZ 5601-54
68.1398 — Kossuth Nyomda, Budapest

IF 986—f—7072

Vagyunk az ifjú gárda

„Nem lehet megindultság nélkül olvasni az ifjúmunkás-mozgalom résztvevőinek e könyv lapjain közölt visszaemlékezéseit. A történetek egy fél évszázad harcaira pillantanak vissza és arról tanúskodnak, hogy ahol küzdelem folyt a magyar dolgozók ügyéért, a haza szabadságáért, onnan a kommunista és forradalmár fiatalok sohasem hiányoztak.

E kötetnyi visszaemlékezés írói nem voltak valamiféle különleges emberek. Nem! Egyszerű, mindennapi emberek voltak a munkásifjúság, a magyar fiatalok soraiból, de ha a harc úgy hozta magával, hősökké váltak, mert összeforrtak a magyar munkásosztállyal, dolgozó népünkkel, amelynek vágyakozása a felszabadulás után, törhetetlen hite a győzelemben bennük öltött testet.